

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Hittudományi Doktori Iskola
Kánonjogi Program

**Hallássérültek pasztorációjára vonatkozó egyetemes egyházjog magyarországi
alkalmazása**

Doktori (PhD) dolgozat

Készítette: Bacsa Dávid

Témavezető: Dr. Ujházi Lóránd

Budapest, 2022

*„[Isten] ...azt akarja, hogy minden ember üdvözljön,
és eljusson az igazság ismeretére.”
(1, Tim 2,4)*

A Katolikus Hallássérült Pasztoráció tiszteletére

ELŐSZÓ

Hallássérült vagyok. A bal fülemben nem mérhető hallóképesség, a jobbon pedig 50 decibel hallóképesség van. A tartós fogyatékkal élés mellett mégis megérintett a gondviselő Isten. Belülről látom azokat a körülményeket, amik megkönnyítik és megnehezítik a hallássérültek életét. A közintézmények akadálymentesítése és a fogyatékkal élők integrációja egyre inkább előtérben van korunk társadalmában, amelynek ügyétől az Egyház sem maradhat távol. Ugyanakkor az Egyháznak is van már tapasztalata a hallássérültek lelkipozításával kapcsolatban. Magyarországon 2023-ban fogja ünnepelni az országos Katolikus Hallássérült Pasztoráció a megalapításának ötvenedik évfordulóját. Ebben a közösségben tíz éve kezdtem el hallássérültekkel foglalkozni. A Magyar Katolikus Egyház ezt az Országos pasztorációt a Magyar Katolikus Püspöki Konferencián belül alapította meg, az Egyházmegyei Hallássérült Pasztoráció pedig Esztergom-Budapesti Főegyházmegye diakóniai szakterületén belül ma is az egyik rétegpasztorációs csoport.

Disszertációmban rámutatok a hallássérültek helyzetére a Magyar Egyházon belül. Milyen akadályokkal szembesül a hallássérült, és mik az egyházjog adta lehetőségek a lelkipásztori gondozásuk elősegítésére? Hogyan tudja a hallássérült a fogyatékkal élve a krisztushívők jogait és kötelességeit gyakorolni?

Köszönetet szeretnék mondani a Pázmány Péter Katolikus Egyetemnek, hogy az Egyházat jobban megismertette és megszerettette, a Kánonjogi Posztgraduális Intézetnek pedig azért, hogy az egyházjog szellemét és küldetését megismertette velem. Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyének, hogy a Katolikus Hallássérült Pasztoráción keresztül szolgálhattam a siketeket és a nagyothallókat. Erdődi Ferenc és Nagy Sándor atyáknak, pedig azt, hogy elfogadtak a munkatársuknak. Végül, de nem utolsósorban Dr. Ujházi Lóránd atyának, aki nélkül a disszertáció nem készülhetett volna el.

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	3
TARTALOMJEGYZÉK	4
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	7
BEVEZETÉS	10
I. A KÉRDÉS MEGALAPOZÁSA	17
1. A hallássérültek méltóságnak alapja.....	17
2. Siketek és nagyothallók fogalmának magyarázata	23
3. A bibliai emberkép	28
4. A törvényt magyarázat lehetőségei a hallássérültek ellátására	31
5. A hallássérültek egyházi integrációjának alapja.....	38
6. Összefoglalás és következtetések	42
II. AZ EGYHÁZ KORMÁNYZÓI KÜLDETÉSE A HALLÁSSÉRÜLTEK LEKIPÁSZTORI ELLÁTÁSÁBAN	44
1. Alapelvek.....	44
2. A hallássérültek gondozásának pasztorálteológiai és kánonjogi megalapozása a pápai és a szentszéki dokumentumokban	44
3. Pápai és szentszéki dokumentumok a hallássérültek lekipásztori ellátásának biztosítása érdekében.....	48
4. A hallássérültek lekipásztori ellátásának lehetőségei a hatályos egyházi joganyag szerint	48
4.1. A hallássérültek lekipásztori ellátása a helyi plébánia keretei között	48
4.2. A hallássérültek lekipásztori ellátása lelkész kinevezésén keresztül	50
4.3. Püspöki helynök kinevezése a hallássérültek lekipásztori ellátásának összehangolására	57
5. A hallássérültek lekipásztori ellátása személyi elven szerveződő egyházi struktúrákon keresztül.....	59
5.1. Személyi egyházmegye a hallássérültek lekipásztori ellátására.....	60
5.2. Személyi plébánia a hallássérültek lekipásztori ellátására	61
5.3. Személyi prelatúra alapítása a hallássérültek lekipásztori ellátására.....	62
6. Püspöki konferenciák	64
7. A Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyvének lehetséges megoldásai a hallássérültek lekipásztori ellátására	67
8. A papképzés lehetőségei.....	69
9. A hallássérültek rétegpasztorációja	72
10. A hallássérültek és hallók kapcsolata a plébánián.....	75
11. A hallássérültek lekipásztori ellátására felállítható modell közösségek.....	76
11.1. Szegregációs modell a hallássérültek lekipásztori ellátására	76

11.2. Integrációs modell a hallássérültek lelkipásztori ellátására.....	79
11.3. Kooperációs modell a hallássérültek lelkipásztori ellátására	81
12. A hallássérültek részvétele az eljárásjogban	83
12.1. A hallássérültek értelmének használata.....	83
12.2. Hallássérültek képviselője büntetőügyekben.....	85
12.3. Hallássérültek részvétele az egyházi bíraskodásban	87
12.4. Az értelem használatának hibái.....	88
12.5. A hallássérültek részvétele a perben.....	90
12.6. Tolmács az eljárásjogban	94
13. A megyéspüspök részleges jogalkotói tevékenysége a kormányzati küldetésben	96
14. Összefoglalás és következtetések	99
III. AZ EGYHÁZ MEGSZENTELŐI KÜLDETÉSE A HALLÁSSÉRÜLTEK LEKIPÁSZTORI ELLÁTÁSÁBAN	104
1. Általános bemutatás.....	104
2. Liturgikus könyvek a hallássérültek lelkipásztori ellátására	108
3. A szentség kiszolgáltatója	110
4. Interrituális kérdések a hallássérültek szentségkiszolgáltatásánál.....	113
5. Az értelem használatának feltételei a szentségek felvételéhez.....	115
6. A jeltolmács szerepe a szentségek kiszolgáltatásánál	119
7. Hallássérülteknek szóló katekumenátus	125
8. A szentségkiszolgáltatás lehetőségei a hallássérültek vonatkozásában.....	126
8.1. A keresztség szentsége	127
8.2. Az Eucharisztia szentsége	131
8.3. A bérálás szentsége	136
8.4. A bűnbánat szentsége	140
8.5. A betegek szentsége	145
8.6. Az egyházi rend szentsége.....	148
8.7. A házasság szentsége.....	159
9. A beleegyezés jelei.....	170
10. Szentelmények.....	171
11. Szent helyek elérhetővé tétele a hallássérültek számára.....	173
12. Ökumenikus törekvések a hallássérültek lelkipásztori ellátásában	173
13. A megyéspüspök részleges jogalkotói tevékenysége a megszentelő küldetésben	175
14. Összefoglalás és következtetések	178
IV. AZ EGYHÁZ TANÍTÓI KÜLDETÉSE A HALLÁSSÉRÜLTEK LEKIPÁSZTORI ELLÁTÁSÁBAN.....	181

1.	Az Egyház tanítói küldetése	181
2.	A jelnyelv	183
3.	A hallássérültek katekézise.....	186
4.	A hallássérültek nevelése és oktatása	190
5.	Oktatási intézmények a hallássérültek szolgálatában	193
5.1.	Hallássérült gyermekek az oktatásban.....	195
5.2.	A hallássérültek intézményspecifikus nevelése.....	197
5.3.	Nevelői szemléletformálás	199
5.4.	A hallássérültek óvodai nevelése.....	202
5.6.	A hallássérültek általános iskolai nevelése.....	204
5.7.	A hallássérültek középiskolai, szakiskolai nevelése.....	206
5.8.	A hallássérültek részvétele az egyetemi oktatásban	207
6.	A hallássérültek társulásai	209
7.	A hallássérültek javára alapított szervezetek és mozgalmak.....	211
8.	A segédkezők alkalmazása	213
9.	A média nyújtotta lehetőségek a hallássérültek lelkipásztori ellátásában	216
10.	A jelnyelvi biblia	220
11.	Az állam és Egyház viszonya a hallássérültekkel kapcsolatos ellátásban	222
12.	A megyéspüspök részleges jogalkotói tevékenysége a tanítói küldetésben	224
13.	Összefoglalás és következtetések	227
	KOKLÚZIÓ.....	231
	SUMMARY.....	240
	KÖSZÖNET	246
	MELLÉKLETEK.....	247
	BIBLIOGRÁFIA.....	262

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AA	A II. Vatikáni Zsinat <i>Apostolicam Actuositatem</i> kezdetű dekrétuma a világi hívek apostolkodásáról
AAS	<i>Acta Apostolicae Sedis, Romae</i>
AA. VV.	Auctores Varii
ad	és
Adh. Ap.	Apostoli buzdítás
Adh.ap.postsyn.	Szinódus utáni apostoli buzdítás
AG	A II. Vatikáni Zsinat <i>Ad Gentes</i> kezdetű dekrétuma az Egyház missziós tevékenységéről
Alloc.	Allocutio
art.	articulus - cikkely
CCEO	IOANNES PAULUS II, <i>Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium</i> (1990. X. 18.), in <i>AAS</i> , 1990/82.
CD	A II. Vatikáni Zsinat <i>Christus Dominus</i> kezdetű dekrétuma a püspökök lelkipásztori szolgálatáról az Egyházban
Const. Ap.	Apostoli konstitúció
CIC	IOANNES PAULUS II, <i>Codex iuris canonici</i> , (1983. I. 25.), in <i>AAS</i> , 1983/75.
CIC17	BENEDICTUS XV., <i>Codex iuris canonici</i> , (1917. V. 27.), in <i>AAS</i> , 1917/9.
DC	PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, <i>Dignitas connubii</i> , (2005. I. 25.), Città del Vaticano 2005.
Decl.	Deklaráció
Decr.	Dekrétum – Határozat
DH	A II. Vatikáni Zsinat <i>Dignitatis Humanae</i> kezdetű deklarációja a vallásszabadságról
DS	DENZINGER, H., – HÜNERMANN, P., <i>Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai</i> , Budapest 2004.
DV	A II. Vatikáni Zsinat, <i>Dei Verbum</i> kezdetű dogmatikus konstitúciója az isteni kinyilatkoztatásról
ed.	edidit, editio, edited by
Enc.	Enciklika

ET	ERDŐ P. (szerk.) <i>Az Egyházi Törvénykönyv. A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal</i> , Budapest 2001.
ford.	Fordította
FT	FERENC, Enciklika. <i>Fratelli tutti</i> , (2021. X. 3.), Budapest 2021.
GE	A II. Vatikáni Zsinat <i>Gravissimum Educationis</i> kezdetű deklarációja a keresztény nevelésről
GS	A II. Vatikáni Zsinat <i>Gaudium et Spes</i> kezdetű lelkipásztori konstitúciója az Egyházzól a mai világban
ill.	illetve
Instr.	Utasítás
IM	A II. Vatikáni Zsinat <i>Inter Mirifica</i> kezdetű dekrétuma a tömegtájékoztatási eszközökről
Interp.	Interpretáció
k.	kánon
KÁD	<i>A Katekézis Általános Direktóriuma</i> , Budapest 1998.
KEK	<i>A Katolikus Egyház Katekizmusa</i> , Budapest 2009.
Kieg.	Kiegészítés
kk.	kánonok
ld.	lásd
LE	II. JÁNOS PÁL, Enciklika. <i>Laborem Exercens</i> , (1981. IX. 14.), in <i>AAS</i> , 1981/73.
LG	A II. Vatikáni Zsinat <i>Lumen Gentium</i> kezdetű dogmatikus konstitúciója az Egyházzól
Litt. Ap.	Apostoli levél
Litt. circ.	Körlevél
MP	Motu proprio
o.	oldal
OE	A II. Vatikáni Zsinat <i>Orientalium Ecclesiarum</i> kezdetű határozata a Keleti Egyházakról
OT	A II. Vatikáni Zsinat <i>Optatam Totius</i> , kezdetű dekrétuma a papnevelésről
PB	II. JÁNOS PÁL, Apostoli konstitúció. <i>Pastor Bonus</i> , (1988. VI. 28), in <i>AAS</i> , 1988/80.

PDV	II. JÁNOS PÁL, Adh.ap.postsyn. <i>Pastores dabo Vobis</i> , (1992. III. 15.), in <i>AAS</i> , 1992/84.
PG	II. JÁNOS PÁL, Adh. Ap. <i>Pastores Gregis</i> , (2003. X. 16.), in <i>AAS</i> , 2004/96.
pl.	Például
PO	A II. Vatikáni Zsinat <i>Presbyterorum Ordinis</i> kezdetű határozata a papi szolgálatról
Rescr.	Leirat
Resp.	Válasz
RMÁR	<i>A római misekönyv általános rendelkezései</i> , Budapest 2014.
SC	A II. Vatikáni Zsinat <i>Sacrosanctum Concilium</i> kezdetű konstitúciója a szent liturgiáról
SRR	Sacra Romana Rota
szerk.	Szerkesztette
ti.	Tudni illik
uo.	Ugyanott
UR	A II. Vatikáni Zsinat <i>Unitatis Redintegratio</i> kezdetű dekrétuma az ökumenizmusról
vö.	Vesd össze

BEVEZETÉS

A hallássérültekre is igaz az egyházjog általános alapelve, hogy a keresztségükből fakadóan az Egyházban jogok és kötelezettségek birtokosai is lesznek (vö. 208-223. kk.). De a hallásvesztésből fakadó testi fogyatékkuk, vagy akadályozottságuk miatt a hallássérültek nehezen, vagy egyáltalán nem tudnak részesülni az alapvető jogaikban, mint pl. Isten igéjében, és a szentségekben (213. k.), valamint hagyományos módon nem jut el hozzájuk az Egyház tanítása (217. k.). Ezért érezhetik a hallássérültek úgy, hogy a Katolikus Egyház elfelejt róluk gondoskodni.¹ Ezért az Egyháznak olyan speciális lelkipásztori ellátást biztosító utakat kell kidolgoznia, amelyekkel eléri a társadalom peremterületén élő hallássérülteket, hogy a Krisztus által kapott missziós küldetésének eleget tegyen.² Az egyházi hatóságnak olyan szolgálattevőket kell képeznie, akiken keresztül biztosítani tudja a hallássérültek számára, hogy éljenek az alapvető jogaikkal.

Az Apostoli Szentszék megnyilatkozásai a hallássérültekről általában, mint a testi fogyatékkal élőkkel együtt ejtenek szót emberi méltóságuk előmozdításában.³ Közéjük sorolhatjuk a beszéni nem tudó siketeket, némákat, és a magát hallássérültnek tekintő nagyothallókat egyaránt. Az Egészségügyi Dolgozók Pápai Tanácsa 2009. november 19-21-e között nemzetközi konferenciát rendezett a hallássérültek lelkipásztori ellátásáról.⁴ A pápai tanács tizenkét pontban foglalta össze a végrehajtást segítő ajánlásait a hallássérültek egyházi integrációjának előmozdítására:⁵

1. Legyen a nemzeti egyháznak egy központi hivatala, amely a hallássérültek lelkipásztori gondozását koordinálja.
2. Minden egyházmegyében legyen egy pap, aki a hallássérültek lelkipásztori ellátásához szükséges ismeretekkel rendelkezik, és aki a hallássérültek szentségi életéről (különösen a bűnbánat szentségében) és katekézistről gondoskodik.

¹ BAMBERG A., *Culture sourde, droit canonique et déontologie professionnelle*, in *Ephemerides Theologicae Lovanienses* (2005/1) 200.

² vö. Mt 28,18-20

³ vö. II. JÁNOS PÁL, *Messaggio ai partecipanti al Simposio internazionale su "Dignità e diritti della persona con handicap mentale"* 2., (2004. I. 5.), in https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/2004/january/documents/hf_jp-ii_spe_20040108_handicap-mentale.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 13.).

⁴ A konferencia előadásait ld. PONTIFICAL COUNCIL FOR HEALTH CARE WORKERS, *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church* (2010/1) 1-76.

⁵ PONTIFICAL COUNCIL FOR HEALTH CARE WORKERS, *Final Recommendations*, in <http://www.rockforddiocese.org/deafapostolate/files/files/Pontifical%20Council%20for%20Health%20Care%20Workers%20intl%20conf%202009%20recommendations.pdf> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 11.).

3. Indítsanak tanfolyamokat a seminaristáknak a hallássérültekkel kapcsolatos ismeretekről, és az érdeklődőknek tanítsák meg a jelnyelvet.
4. A püspökök fordítsanak nagyobb figyelmet a hallássérültekre, gondoskodniuk kell arról, hogy a hallássérültek lelkipásztori gondozását is helyezték el az egyházmegye katechetikai programjában, aminek kidolgozására vonják be magukat a hallássérülteket is.
5. Legyen a nagyvárosokban egy templom vagy plébánia, ahol a hallássérültek számára elérhetővé és érthetővé teszik a liturgiát.
6. A plébániai és egyházmegyei lelkipásztori tervek kidolgozásában kiemelt figyelmet fordítsanak a hallássérültekre és a családjaikra. Tanácsos volna a tervek előkészítésébe bevonni magukat a hallássérülteket és családjaikat.
7. Hozzanak létre egy katolikus weboldalt, amely a liturgia audiovizuális megtekintésén túl, lehetővé teszi a hitet érintő aktuális témák mellett a politikai jelentőségű etikai kérések megismerését.
8. A hallássérültek is kapjanak lehetőséget az egyházmegyei szinten szervezett vallástudományi kurzusok részvételére.
9. A jelnyelvet kevésbé ismerő hallássérültek számára videóképernyőn tegyék lehetővé (feliratozva) a liturgia követését.
10. Nemzeti szinten alakítsák ki a hallássérültek számára a megfelelő struktúrákat a papi hivatás népszerűsítésére, a hallássérült jelöltek képzésére, valamint a papi életük kialakítására.
11. Az egyházmegyék állítsák össze azoknak a hivatalos tolmácsoknak a nyilvántartását, akiknek a szolgálatát az egyházközségek igénybe vehetik.
12. XVI. Benedek buzdítása nyomán az Egyház tagjai segítsék elő a hallássérültek teljes társadalmi integrációját az oktatásban, a képzésben és a munka világában, hogy képességeinek megfelelően hozzájáruljanak a társadalom javára.

Van olyan szerző, aki szerint a pápai tanácstól származó ajánlás a világ összes ordináriusát kötelezi azoknak a megvalósítására,⁶ ugyanakkor az Egészségügyi Dolgozók Pápai Tanácsa nem rendelkezik ilyen hatáskörrel. A disszertáció azokat a jogszabályokat is bemutatja, amelyekkel ajánlásokban foglaltakat meg lehet valósítani a részegyházakban.

---

⁶ vö. BAMBERG A., *Culture...* 393.

Ferenc pápa a *Humanam Progressionem* kezdetű motu proprioval az Egészségügyi Dolgozók Pápai Tanácsát három másik pápai tanáccsal együtt összevonta, és létrehozta az Átfogó Emberi Fejlődés Dikasztériumát.⁷ Az Átfogó Emberi Fejlődés Dikasztériuma e-mailben válaszolt, hogy lelkipásztori dokumentummal nem rendelkeznek a hallássérültek lelkipásztori ellátását illetően.⁸ Az Istentiszteleti és Szentségi Kongregációja 2021 februárjában keltezett levelében írta,⁹ hogy a hallássérültekkel kapcsolatos lelkipásztori-liturgikus ügyek nem tartoznak kongregáció kompetenciái közé. Mivel az Átfogó Emberi Fejlődés Dikasztériumának még nem született meg a szabályzata, a kúria reformja még tart,¹⁰ nem tudhatjuk, hogy örökölte-e az Egészségügyi Dolgozók Pápai Tanácsának kompetenciáját. Mivel nincs szentszéki hivatal a hallássérültek lelkipásztori ellátásának koordinálására, joghézag áll be a hallássérültekkel kapcsolatos ügyek kompetenciájában.¹¹ Ezért a megyéspüspökökre hárul, hogy a gondjukra bízott részegyházban részleges törvényeket alkossanak, a hallássérültek kielégítő lelkipásztori ellátásának és egyházi integrációjának előmozdítására.¹²

Hazánkban közel ötven évre tekint vissza a hallássérültek lelkipásztori ellátása, amely főként az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye területére korlátozódik. A már meglévő hallássérültek lelkipásztori ellátását szolgáló egyházmegyei struktúra egyéb lehetőségeit is bemutatom külföldi példákkal alátámasztva annak érdekében, hogy a magyarországi hallássérültek lelkipásztori ellátása eredményesebbé váljon.

A vizsgálat módszere

A kérdés megalapozása (I.) című fejezetben bemutatom a hallássérültek helyét az Egyház tanításában és jogintézményében. A továbbiakban pedig az Egyház hármass, kormányzói (II.), megszentelői (III.), és a tanítói (IV.) küldetési egységén keresztül vizsgálom meg a hallássérültek részvételi lehetőségét az Egyházban.

⁷ FERENC, Litt. Ap. MP *Humanam Progressionem*, (2016. VIII. 31.) in *Communicationes* (2016/48) VI.

⁸ ld. L 1. ad. L 2. melléklet

⁹ CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Prot. N. 592/20*, ld. I melléklet

¹⁰ vö. UJHÁZI L., *Újabb módosítás a szentszéki struktúrában: a vatikáni Államtitkárság harmadik szekciója*, in *Acta Humana* (2018/4) 145.

¹¹ A joghézag feloldásáról ld. UJHÁZI L., *A joghézag feloldásának lehetőségei az egyház hatályos jogában (CIC 19. kán)*, in *Kánonjog*, (2009/11), 81-98.

¹² vö. FERENC, *Message for the 60th International Day of the Deaf*, (2018 IX. 28.), in https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/pont-messages/2018/documents/papa-francesco_20180928_messaggio-giornatamondiale-sordo.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 13.).

Mivel hiányoznak a szorosán vett hallássérültek és fogyatékkal élők¹³ lelkipásztori ellátásáról szóló pápai és dikasztériumi jogszabályok, ezért kiegészítésként a hasonlóan speciális lelkipásztori ellátásra szoruló vándorlók és úton lévők, menekültek,¹⁴ valamint a fogyatékkal élők számára hozott struktúrákat és jogban megengedett lelkipásztori megoldásokat veszem alapul a hallássérültek lelkipásztori ellátásának megvizsgálására.¹⁵ A fejezetek végén bemutatom azokat a lehetőségeket, amelyek alapján részleges törvényt hozhat a megyéspüspök a rábízott hallássérültek speciális lelkipásztori ellátására, tiszteletben tartva a rítusbeli különbségeket is. A konklúzióban röviden bemutatom a következtetéseket, és azokat az irányelveket, amikkel a hallássérültek egyházi integrációja sikereesebb lehet.

Hipotézisek

A disszertációban a következő kérdésekre keresem a választ:

1. *A Katolikus Egyház mind egyetemes, mind helyi szinten rendelkezik megfelelő strukturális és jogszabályi kerettel a hallássérültek lelkipásztori ellátására. Ennek kapcsán rámutattam, hogy sajnos ezeket a rendszereket az Egyház nem kapacitálja. Az egyház személyi állománya sem teszi sok esetben lehetővé, hogy a jogszabályi keretek megfelelően kihasználásra kerüljenek.*
2. *A Katolikus Egyház teoretikusan nagy hangsúlyt fektet a fogyatékkal élők lelkipásztori ellátásának megszervezésére. Ugyanakkor sokszor hiányoznak azok a humán erőforrások, amelyek lehetővé tennék az elméleti alapok megvalósítását.*
3. *A Katolikus Egyház reflexiójában mindig is létezett a fogyatékkal élők, adott esetben a hallássérültek lelkipásztori ellátására való utalás, de ez kidolgozva az Egyház hármasküldetésében (kormányzás, megszentelés, tanítás) csak a II. Vatikáni Zsinat után jelent meg integráns módon.*

¹³ A fogyatékkal élő/fogyatékkal élő, és a fogyatékos/fogyatékos szavak használatának szabálya nem egyértelmű. vö. UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY, CONVENTION ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES (CRPD), in <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 14.). Mivel a disszertáció a magyarországi hallássérültek lelkipásztori ellátását kívánja megvizsgálni, ezért a szóhasználat tekintetében Magyarország Alaptörvényének kifejezését veszem alapul ld. Magyarország alaptörvénye (2011. április 25.) XV. (5)

¹⁴ vö. UJHÁZI L., *A menekültek lelkipásztori és humanitárius gondozásának szabályozása a katolikus egyház hatályos jogában*, in *Acta Humana* (2014/3), 57-85.

¹⁵ vö. CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Direttorio liturgico-pastorale per l'uso „Rituale”*, Padova 1967.

Célkitűzések

Felhasználom az Egyház joganyagát és a saját ismereteimet a hipotézisek bizonyítására. A disszertációban a kvalitatív módszert alkalmazom, abban a szellemben, hogy a hallássérültek integrációját az egyházi élet minden területén lehetővé tegyem. A disszertáció első részében körülhatárolom és tisztázom a fogalmakat az állami jogszabályok és az orvostudomány segítségével. Bemutatom a hallássérültek emberi méltóságának alapját, az Egyház tanítását megalapozó bibliai emberképet, valamint a krisztushívők esélyegyenlőségének garanciáit és az egyháztagságuk kritériumait.

A disszertáció második részében bemutatom a kormányzó küldetés alapelveit, amellyel az Egyház biztosítani tudja a hallássérültek számára a jogban garantált lelki javakat. Megalkotom azokat az egyetemes egyházjog adta lehetőségek felhasználásával a személyi plébánia (518. k.), személyi prelatúra (294. k.) és a személyi egyházmegye (372. k. - 2. §.) modelljeiben történő hallássérültek lelkipásztori ellátását a magyarországi helyzetre vonatkozóan. A plébánián belül példákkal bizonyítom a szegregált, integrált, és a kooperációban élő hallássérült-halló plébániák működését. Megvizsgálom a hallássérültek lelkipásztori gondozását végző lelkész (564. k.) jogait, és azokat a papnevelésben szükséges kritériumokat, amikkel ezt a szolgálatot eredményesen el tudják látni. Bemutatom azokat a modelleket, amit kis módosításokkal az egyházmegyék alkalmazni tudnak.

A disszertáció harmadik részében bemutatom az Egyház hallássérült hívekre vonatkozó szentségkiszolgáltatói feladatait, és mindazokat, amik ezt a feladatot megkönnyítik: a jelnyelv használatát és helyét a liturgiában, a jelnyelvi tolmács szerepét, liturgikus könyvekre vonatkozó egyedi előírásokat, és a hallássérültek számára kiadott egyedi liturgikus könyveket. Jogtörténeti szempontból bemutatom azokat az előírásokat, amelyek a szentségek felvételéhez szükségesek mind a kiszolgáltató mind a hallássérült felvevő részéről a korábbi 1917-es és a hatályos *Egyházi Törvénykönyv* előírásai alapján, valamint azt, hogy mik a hallássérült nonverbális beleegyezésének jelei, amikor a szentségekben részesülne. Bizonyítom, hogy miként lehet a szent helyeket a hallássérültek számára is elérhetővé tenni. Megvizsgálom a hallássérültek részvételének körülményeit a büntetőjogban és a perjogban, különös hangsúlyt fektetve az értelem használatának kérdésére.

A disszertáció negyedik részében, az Egyháznak azt a feladatát vizsgálom meg, ami ahhoz szükséges, hogy az üdvösség örömhíre hallássérültekhez is eljusson. Azért, hogy a hallássérült krisztushívők ki tudják bontakoztatni keresztségükből fakadó papi, prófétai és

királyi küldetésüket,¹⁶ valamint gyakorolni tudják a II. Vatikáni Zsinat dokumentumai ihlette jogait és kötelességeiket (208-223. kk.),¹⁷ az Egyház felszentelt lelkipásztorokon és világiakon keresztül gondoskodik.¹⁸ Emiatt a lelkész mellett hangsúlyt fektetnek a katekétára személyére, különösen azokra, akik maguk is hallássérültek. Bemutatom a hazai speciális intézményeket és az ott történő katekézést, ahol az inkulturációs folyamat során az Egyház találkozik a hallássérültek saját nyelvével (jelnyelv) és kultúrájával, és ezáltal új egyházi kifejezések szülehetnek.¹⁹ A hallássérültek jogaikkal élve az Egyházon belül is társulhatnak, hogy közös céljaikat elősegítsék.²⁰ Bemutatom a jogszabályok adta lehetőségeken belül a Magyarországon létrehozott egyházi társulásokat, szerepüket és azoknak a jelentőségét a hallássérültek integrációja érdekében.

A disszertáció kerüli a fogyatékkal élőkre vonatkozó egyetemes és részleges jogszabályokat, de mivel számos hallássérült értelmi fogyatékkal is él együtt, ezért a témához kapcsolódó szentszéki dokumentumokra is ki fog térni. Az adott lelkipásztor és katekétára felelőssége, hogy felismerje, hogy a gondozására bízott hallássérült milyen értelmi képességekkel bír, ezért a disszertáció segítséget kíván nyújtani abban, hogy a szolgálattevő olyan módon interpretálja az Egyház tanítását, hogy a hittartalom ne sérüljön.²¹

A disszertáció nem pedagógiai munka, vagy útmutatás, ugyanakkor be szeretné mutatni, hogy mi az amit megengednek a jogszabályok és mi az amitől nem lehet eltérni. A jeltolmács a szentségkiszolgáltatás során bár vallásos kifejezést fordít, de nem ismeri annak tartalmát, és emiatt tévesen fordítja azt, érvénytelen is lehet a hallássérült számára (pl. a házasság szentsége). Ezért az Egyház nem mondhat le a jelnyelvet értő papok és világiak képzéséről.

¹⁶ II. JÁNOS PÁL, Enc. *Christifideles Laici* 23., (1988. XII. 30.), [a továbbiakban: CL], in *II. János Pál megnyilatkozásai Pápai dokumentumok 1978-2005*, Budapest 2005, 665.

¹⁷ BERTONE T., *Sistematica del libro II. - I "Christifideles": doveri e diritti fondamentali*, in *Il nuovo codice di diritto canonico: novità, motivazione e significato/Atti della Settimana di Studio 26-30 aprile 1983.*, Roma 1983, 156., ad. CASTILLO LARA R. J., *Some General Reflections on the Rights and Duties of the Christian Faithful*, in *Studia canonica* (1986/20) 7-32, ad. ÖRSY L., *From Vision to Legislation: From the Council to a Code of Laws*, Milwaukee 1985, 16., ad. TINOKO J. M., *The Fundamental Rights and Obligations of the Faithful*, in *Philippiniana Sacra* (1983/54) 392-416.

¹⁸ FERENC, Litt. Ap. MP *Spiritus Domini*, (2021. I. 10.), in http://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210110_spiritus-domini.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 03. 11.)

¹⁹ Vö. CONGREGATIO PRO CLERICIS, *A Katekézis Általános Direktóriuma* 109., [a továbbiakban: KÁD], Budapest 1998, 86.

²⁰ II. Vatikáni Zsinat, *Gravissimum Educationis* kezdetű deklaráció 8., (1965. X. 28.), [a továbbiakban: GE], in *A II. Vatikáni... 385.*, ad Vö. 215. k.

²¹ Vö. KÁD 135.

Ferenc pápa 2023 őszére hirdette meg Rómába a XVI. Püspöki Szinódus közgyűlését, amelynek a témája: A szinódusi egyházért: közösség, részvétel és misszió.²² Az útmutatóként kiadott szinódusi *Vademecum* rámutat arra, hogy a szinódusi folyamatba minden megkeresztelt ember meghívást kapott. Ebből kifolyólag a hallássérülteknek is lehetőséget kínál, hogy részt vegyenek a közös gondolkodásban.²³ A disszertáció segíti a megyéspüspököket abban, hogy a fogyatékkal élő hallássérülteket a helyi egyházban láthatóvá tegyék, és a bemutatott intézményes és lelkipásztori módszerek segítségével integrálják őket a plébániai közösségbe. A disszertáció azon túl, hogy segíti a Magyar Katolikus Egyházat a hallássérültek lelkipásztori gondozásában, elmozdítja a fogyatékkal élők speciális lelkipásztori ellátásának további kutatását.

A dolgozat felhasználhatósága

A megalkotott modellek hozzájárulnak az alábbiakhoz:

1. A megyéspüspököknek a közigazgatási végrehajtásban.
2. Az egyházi bíróság joggyakorlatában.
3. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézete számára oktatási segédanyagként.
4. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar, és más teológiai karok katekétaképzésének oktatási segédanyagként.
5. A katonai ordinariátusnak és a börtönlelkészi szolgálat tagjainak segédanyagként.
6. A hallássérültek integrációjának egyházmegyei szintű előmozdításában.
7. A Magyar állami szervek számára az esélyegyenlőség előmozdítására.
8. A krisztushívők alapjogainak további kutatásában.

---

²² Ferenc pápa 2021. április 24-én jóváhagyta a Püspöki Szinódus XVI. Rendes Közgyűlésének új szinódusi programját. <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2021/05/21/0314/00693.html#en> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 03.).

²³ SECRETARY GENERAL OF THE SYNOD OF BISHOPS, *For a Synodal Church: Communion, Participation, and Mission Vademecum for the Synod on Synodality* 2.1., (2021. IX. 7.), in *Bollettino* B0541 (2021/9/7), <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2021/09/07/0541/01166.html> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 03.).

I. A KÉRDÉS MEGALAPOZÁSA

1. A hallássérültek méltóságnak alapja

Hallássérültek és hallók egyenlőségének alapja Krisztusban való újjászületésük (96. k.).²⁴ Ez alapján méltóságuk²⁵ és cselekvésük tekintetében valódi egyenlőség uralkodik (208. k.),²⁶ aminek szempontjait az egyházi fórumnak mindig maga előtt kell tartania. A személyi méltóság független a test szerinti állapottól, így a hallásvesztéstől is. Minden Krisztushívó a maga állapotának és feladatának megfelelően együttműködik az Egyház építésében, ahol méltóság tekintetében valódi egyenlőség van.²⁷ Ugyanakkor ezek a jogok egészben vagy részben korlátozhatóak.²⁸ A hallássérültnek nincs joga, hogy felvegyék az Egyház különleges szolgálataira, mert azok a Egyház nevében cselekednek az egyházi hatóság megbízásából.²⁹ Az egyházi hierarchiába egyedi esetekben a hallássérültek is beletagozódhatnak.³⁰ Korábban az Egyház neo-skolasztikus gondolkodásában nem kerültek előtérbe az emberi jogok, mert az egyén közösséghez való alkalmazkodásának szempontjaiban nem szerepelt a szubjektum autonómiájának fontossága.³¹ Az emberi jogok megjelenése a teológiában az egyházjog jogfejlődését is eredményezte, előtérbe helyezve az egyén jogait és kötelességeit. Az újabb jogfejlődés abban áll, hogy a fogyatékkal élő hallássérültek számára is lehetővé válik, hogy speciális körülmények biztosításával gyakorolni tudják a jogokat és kötelességeket az Egyházban. Az Egyház ezáltal felfedezi az emberi méltóság újabb vonatkozásait a hallássérültekben és a megfelelő jogokká formálja azokat.³²

²⁴ vö. PINTO P. V., *Commento al Codice di diritto canonico*, Città del Vaticano, 2001, 61., ad. DEL PORTILLO A., *Fieles y laicos en la Iglesia*, Pamplona 1991, 53.

²⁵ GRAULICH M., *Würde*, in *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht* 3. N-Z, CAMPENHAUSEN, F. A. –RIEDEL-SPANGENBERGER I. – SEBOTT R., (szerk.), Paderborn-München-Wien- Zürich 2004, 900-901.

²⁶ vö. HERVADA J., *La ley del Pueblo de Dios como ley para la libertad*, in *Vetera et Nova. Cuestiones de Derecho Canónico y anfinas (1958-1991)* II., Pamplona 1991, 1081., ad. PINTO P. V., *Commento...* 117-118., ad. BARRETT R. J., *The Rights of the Faithful: Some Signs of Progress*, in *The Irish Theological Quarterly* (1995/61) 250-264.

²⁷ *A Katolikus Egyház Katekizmusa* 872., [a továbbiakban: KEK] Budapest 2009, 252.

²⁸ vö. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch des Kirchenrechts* I., Paderborn 1953, 185.

²⁹ AYMANS W., *Die Träger kirchlicher Dienste*, in *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, HAERING S. – REES W. –SCHMITZ H., (szerk), Regensburg 2015, 313.

³⁰ A szentelési akadályokról és szabálytalanságokról ld. a disszertáció 149-151. oldalait.

³¹ PREE H., *Gelten die Menschenrechte auch im inneren der Kirche?*, in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* (2016/185) 69.

³² uo. 84.

A keresztségben történt újjászületés révén a hallássérültek Isten gyermekeiként születnek újjá és az Egyház tagjai lesznek (849. k.).³³ Az Egyházban egyenlő méltóság valósul meg ezáltal, csak a szolgálatokban és annak gyakorlási módjaiban vannak különbségek, amely a hallássérültekre is ugyanúgy vonatkoznak.³⁴ A különbség pusztán fiziológiai és nem ontológiai, erre utal a II. Vatikáni Zsinat a *Gaudium et Spes* kezdetű lelkipásztori konstitúciója amikor az emberek közötti különbségek kiküszöbölését segíti elő. A felsorolásban a nem, faj, bőrszín, társadalmi helyzet, nyelv, vallás alapján történő megkülönböztetést olvassuk,³⁵ amit a hallássérültekre is vonatkoztathatunk, mert önálló jelnyelvvvel rendelkeznek és a társadalom peremterületén élnek. Az Egyház ezáltal kiterjeszti azon személyekre is a megkeresztelteknek kijáró emberi jogokat, akik testi fogyatékkal élnek. Az emberi jogok nemcsak nem mondanak ellent a keresztény üzenetnek, hanem egyenesen az üdvösség üzenetének következményei.³⁶ A teológia rámutat arra, hogy amikor az ember Isten előtt áll, nem számít, hogy milyen biológiai tulajdonságokkal bír.³⁷

Az Európai Fogyatékosügyi Kongresszus több mint 400 résztvevője a több mint 50 millió európai fogyatékkal élő ember igényét a *Madridi Nyilatkozatban* foglalta össze, amely szerint a fogyatékos emberek nem jótékonykodást, hanem esélyegyenlőség biztosítását szeretnék.³⁸ Az Unió részese a fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezménynek, és szerepet játszik az egyezmény uniós végrehajtásának előmozdításában.³⁹

A magyar jogalkotás elismeri minden ember jogát ahhoz, hogy egyenlő méltóságú személyként élhessen, és garantálja a hatékony jogvédelmet a hátrányos megkülönböztetést

³³ vö. BLANCO M., *Commentary of the 849. canon*, in *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law III/1*, MARZOLA Á. – MIRAS J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA R., (szerk.), Montreal 2004., 427-431., ad. PINTO P. V., *Commento...* 532.

³⁴ MÜLLER K., *Begriff, Träger und Ordnung der Liturgie*, in *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, HAERING S. – REES W. – SCHMITZ H., (szerk.), Regensburg 2015, 1091.

³⁵ II. Vatikáni Zsinat, *Gaudium et Spes* kezdetű konstitúció 29., (1965. XII. 7.), [a továbbiakban: GS], in *A II. Vatikáni Zsinat Dokumentumai*, DIÓS I., (szerk.), Budapest 2007, 672.

³⁶ vö. PREE H., *Gelten...* 63.

³⁷ vö. KOHI-PÁL E., *Fogyatékkal élők teológiája*, in *KRE-DIT* (2019/2) 7., ad KARASSZON I., „...nem voltak fogyatékosok a történelemben...”, *Biblia és fogyatékoság*, in ZÁSZKALICKY P. - VERDES T., (szerk.) *Tágabb értelemben vett gyógypedagógia*, Budapest, 2016, 505- 510.

³⁸ EURÓPAI FOGYATÉKOSÜGYI KONGRESSZUS, *Madridi nyilatkozat* 2., (2002) in <http://www.msmke.hu/tamogat/madnyil.pdf> (Utóljára ellenőrizve: 2021. 11. 22.).

³⁹ UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*, in <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/optional-protocol-to-the-convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html> (Utóljára ellenőrizve: 2021. 11. 27.). A dokumentumot 2007. március 30-án aláírásra megnyitották, 2008. május 3-án lépett hatályba, az Európai Unió 2010. december 23-án ratifikálta. A ENSZ honlapján az esélyegyenlőség jegyében nemzeti jelnyelveken is lefordították és videón rögzítették a szöveget ld. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html> (Utóljára ellenőrizve: 2021. 11. 27.).

elszenvedők számára, és magára vállalja a társadalmi felzárkózás előmozdítását, amelyet állami kötelezettségként jelöl meg.⁴⁰ A fogyatékkal élés nem csökkenti az ember méltóságát, mert az nem a körülményeken, hanem az emberi lény értékén alapszik.⁴¹ *Az Egyház Társadalmi Tanításának Kompendiuma* szerint Isten nem tesz a személyek közt különbséget,⁴² ezért minden ember ugyanazzal a méltósággal bír, mint Isten képére és hasonlatosságára alkotott teremtmény.⁴³ Pál apostol szavai szerint, méltóság tekintetében minden személy egyenlő, nincsen többé nemzeti, nemi vagy társadalmi különbség, ha egyek Krisztusban.⁴⁴ Szent II. János Pál szerint az ember méltóságát a többi ember számára az Isten előtti méltósága alapozza meg.⁴⁵ Az emberek közti egyenlőség a személyi méltóságukra és a belőle fakadó jogokra támaszkodik.⁴⁶ Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa által kiadott *Az Egyház Társadalmi Tanítása* szerint ugyanez a végső alapja az emberek radikális egyenlőségének és testvériségének, kultúrától és társadalmi csoporttól függetlenül.⁴⁷ Mivel a hallássérültek saját nyelvvel és kultúrával rendelkeznek, rájuk is értelmezhetjük a fenti tanács szavait.

Amennyiben az Egyház tagjai elismerik a hallássérültek emberi méltóságát, akiknek lehetővé válik az egyénnek a közösségi és személyes fejlődése, amely nemcsak a szavak szintjén, hanem a jogszabályokban is látható.⁴⁸ Ez a jogalkotói magatartás az állam részéről a pozitív diszkrimináció megvalósulásával történik.

Magyarországon az *Alaptörvény* értelmében az egyenlő bánásmód az azonos helyzetben lévők azonos módon történő elbírálását, amíg a diszkrimináció az azonos helyzetben lévők eltérő kezelését jelenti. Ha az eltérő kezeléssel teremtik meg az esélyegyenlőséget, azt pozitív diszkriminációnak nevezzük.⁴⁹ Az esélyegyenlőség előmozdítására a kedvezményezett annak ellenére részesül valamilyen jogban, kedvezményben, juttatásban, hogy az másoknak

⁴⁰ A 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról bevezetés

⁴¹ FERENC, Enc. *Fratelli tutti* 107., (2021. X. 3.), [a továbbiakban: FT], Budapest, 2021. 54.

⁴² vö. ApCsel 10,34; vö. Róm 2,11; Gal 2,6; Ef 6,9.

⁴³ vö. KEK 1738., ad. BACSA D., *A hátrányos helyzetűek az Egyház és az Állam társadalmi tanításában*, in *Centralista* (2014/42/2) 9-10.

⁴⁴ vö. Gal 3,28; vö. Róm 10,12; 1Kor 12,13; Kol 3,11.

⁴⁵ vö. II. JÁNOS PÁL, Enc. *Veritatis splendor* 87., (1993. VIII. 6.), in *AAS*, 1993/85, 1202–1203.

⁴⁶ KEK 1935.

⁴⁷ PONTIFICIUM CONSILIIUM DE IUSTITIA ET PACE, *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma* 144., Budapest, 2007, 88.

⁴⁸ vö. PONTIFICIUM CONSILIIUM DE IUSTITIA ET PACE, *Az Egyház társadalmi...* 145.

⁴⁹ *Magyarország alaptörvénye (2011. április 25.) XV. (2)*

nem jár.⁵⁰ Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény alapján nem jelenti az egyenlő bánásmód követelményének megsértését az a rendelkezés, amely egy kifejezetten megjelölt társadalmi csoport tárgyilagos értékelésen alapuló esélyegyenlőtlenségének felszámolására irányul.⁵¹ Ezt megerősítette a Magyar Alkotmánybíróság egy határozatában, miszerint, ha a pozitív megkülönböztetéssel egy hátrányos helyzetben lévő személynek kívánnak segíteni és ez a tevékenység más kárára nincs, az nem válik jogellenessé.⁵²

Felmerül a kérdés, hogy a pozitív diszkrimináció gyakorlásával garantálni tudná-e az egyházi hatóság azt, hogy a hallássérültek élni tudjanak a jogaikkal és kötelességeikkel? Példának okáért az egyházi hatóság hitoktató hiányában elengedné az alapvető hittani ismeretek megszerzését a szentségek felvétele esetén a hallássérülttől? Vagy mentesítené a hallássérültet a vasárnapi miselátogatás kötelezettségétől, amennyiben nem tud a számára érthető, jelnyelvi istentiszteletre járulnia?

Az egyházi hatóság a gyakorlatába nem ülteti át a pozitív diszkriminációt, ugyanakkor szellemiségét a lelkipásztori élet gyakorlatában mindig is vallotta. Szent II. János Pál pápa *Christifideles Laici* kezdetű enciklikájában felhívja a figyelmet az emberi személy sérthetetlen és elidegeníthetetlen méltóságára, annak fontosságára, hogy ezt az Egyház tagjai elismerjék és előmozdítsák.⁵³ A fogyatékkal élők korlátjaik révén emelik még magasabbra az ember méltóságát,⁵⁴ ezért a hátrányos helyzetű hallássérültek teljes értékű emberi szubjektumok, jogok és kötelességek alanyai, és akiket segíteni kell abban, hogy részt vegyenek a társadalmi élet valamennyi dimenziójában.⁵⁵ Ennek elmulasztása nemcsak méltatlan dolog és a közös emberi természet megtagadása lenne, hanem egyenesen a diszkriminációt segítené elő,⁵⁶ ezért el kell utasítani a megkülönböztetés minden formáját.⁵⁷

⁵⁰ *Esélyegyenlőség előmozdítása – „a pozitív diszkrimináció”*, 5., in https://www.jogpontok.hu/kiadvanyok/Eselyegyenloseg_elomozditasa_a_pozitiv_diszkriminacio.pdf (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 02.).

⁵¹ A 2003. évi CXXV. törvény Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról 11. § (1)

⁵² AB határozat 144/B/1990

⁵³ CL 37.

⁵⁴ II. JÁNOS PÁL, Enc. *Laborem exercens* 22., (1981. IX. 14.), [a továbbiakban: LE], in *AAS*, 1981/73, 634.

⁵⁵ PONTIFICIUM CONSILIIUM DE IUSTITIA ET PACE, *Az Egyház társadalmi...* 148.

⁵⁶ vö. LE 22.

⁵⁷ CL 37.

Az odafigyelés szellemében Szent II. János Pál pápa 1978. november 28-án külön köszöntötte a katolikus iskolák között a római Gualandi Intézet siketnéma csoportját a Szent Péter Bazilikában,⁵⁸ az 1988. július 29-ei általános kihallgatáson a Hong Kong-i Katolikus Hallássérült Pasztoráció tagjait,⁵⁹ valamint a hallássérültek csoportját az 1990-es tanzániai látogatásán is.⁶⁰ XVI. Benedek pápa is külön köszöntötte a hallássérültek nemzetközi alapítványának tagjait (*International Foundation for the Service of Deaf Persons*) a 2008. június 25-ei általános kihallgatáson,⁶¹ illetve a New York-i Főegyházmegye Siket kórusát, és külön megköszönve a közösségi szolgálatukat az Egyesült Államokbeli látogatásán.⁶² XVI. Benedek ezzel a gesztussal jelezte, hogy a hallássérülteknek is szerepük van az egyházi élet minden területén.

A fogyatékkal élő ember életét elsődleges értéknek kell tekinteni, akiknek méltóságát tisztelni és védelmezni kell,⁶³ ezért a jogalkotásban is megjelenik az, hogy a krisztushívőknek támogatniuk kell az Egyházat a társadalmi igazságosság előmozdítására (222. k. 2. §.).⁶⁴ A hallássérültekkel való törődés nem pusztán a boldogulásuk segítésére és a munkavégzés különböző akadályainak elhárítására vonatkozik, hanem az érzelmi problémáikra is.⁶⁵ Az egyházi hatóság azzal garantálja a hallássérültek méltóságát az Egyházban, hogy lehetővé teszi azokat a körülményeket, hogy élni tudjanak a jogaikkal és a kötelezettségeikkel.

Ennek szellemében az Egyház tagjai a történelemben felismerték azt, hogy felelősek azokért, akik a társadalom peremterületén élnek. Az első, aki a siketnémák tanításával foglalkozott Pedro Ponce spanyolországi benedek-rendi szerzetes volt.⁶⁶ Juan Pablo Bonet

⁵⁸ II. JÁNOS PÁL, *Address to the young people gathered in the Vatican Basilica*, (1978. XI. 29.), in https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1978/documents/hf_jp-ii_spe_19781129_giovani.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 17.).

⁵⁹ II. JÁNOS PÁL, *General Audience of 1988. 7. 29.*, (1988. VII. 29.), in https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/audiences/1998/documents/hf_jp-ii_aud_29071998.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 18.).

⁶⁰ II. JÁNOS PÁL, *Liturgy of the word. Homily in Ali Hassan Mwinyi Stadium – Tabora (Tanzania)*, (1990. IX. 4.), in https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/homilies/1990/documents/hf_jp-ii_hom_19900904_tabora.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 19.).

⁶¹ XVI. BENEDEK, *General Audience of 2008. 6. 25.*, (2008. VI. 25.), in https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2008/documents/hf_ben-xvi_aud_20080625.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 19.).

⁶² XVI. BENEDEK, *Words of meeting with young people having disabilities. Address of his holiness Benedict XVI* (2008. IV. 19.), in https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2008/april/documents/hf_ben-xvi_spe_20080419_youth-disabilities.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 13.).

⁶³ FT 18.

⁶⁴ vö. PINTO P. V., *Commento...* 129., ad. CENLAMOR D., *Commentary of the 222. canon*, in *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law II/1*, MARZOLA Á. – MIRAS J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA R., (szerk.), Montreal 2004., 144-146.

⁶⁵ PONTIFICIUM CONSILIUM DE IUSTITIA ET PACE, *Az Egyház társadalmi...* 148.

⁶⁶ 1520-1584

pedig a hallássérültek nevelése terén megjelent első irodalmi mű szerzője.⁶⁷ Ezek a kezdeményezések valójában nem a hallássérült személyek társadalmi integrációját vagy műveltségük pallérozását tűzték ki célul, hanem a lelki üdvösség elnyerését.

Charles Michel de l'Épée abbé 1770-ben alapított iskolát a siketek számára és szerzetesként önzetlenül fáradozott azon, hogy a hallássérült személyek hitre jussanak.⁶⁸ Ennek zálogát abban látta, hogy ne csupán az ujjábécé segítségével memorizáltassa az egyházi szövegeket, hanem a siket személyek valóban megértsék azok tartalmát, ezért érezte szükségesnek a „rendszeres jelek” használatát.⁶⁹ Lipszében és Berlinben 1778-ban alakultak hallássérültek oktatását biztosító intézmények, majd egy évvel később Bécsben is.⁷⁰

Szintén említésre méltó a jezsuita szerzetes és nyelvész, Lorenzo Hervás y Panduro, aki 1795-ben írt könyvet a siketoktatásról.⁷¹ Kéri Katalin szerint Hervás legvégső célja a katolikus tanítások terjesztése és megerősítése volt a diákok körében, és már műve elején megfogalmazta azt is, hogy valamennyi nevelés közül a katolikus az, amely igazán eredményes lehet.⁷²

Szalézi Szent Ferencet a siketek védőszentjének tartják, ennek legkorábbi említése 1838-ból származik.⁷³ Boldog IX. Pius pápa⁷⁴ nyilvánította őt a hallássérültek mennyei pártfogójává. Továbbá tisztelete van az angolszász világban a jezsuita kanadai mártír, Renato Goupinak,⁷⁵ aki maga is hallássérült volt. A hallássérültek nevelésének és oktatásának időszerű kérdéseivel a disszertáció későbbi fejezetében foglalkozom.⁷⁶

⁶⁷ Scherer I., *Siketnéma- oktatás és nevelés kézikönyve*, Budapest 1895, 38-39.

⁶⁸ GASCÓN RICAÑO A., *Storch de Gracia y Asensio*, in *Historia de la educación de los Sordos en España y su influencia en Europa y América*, JOSÉ G., (szerk.), Madrid 2004, 156., ad. KOMPÁN J., *Speciális egyházi közösségszervezés. Egyházi tolmácsolást végző jelnyelvi tolmácsok közössége és műhelymunka sorozatának története*, Sárospatak 2020, 9.

⁶⁹ DE L'ÉPÉE C. M., *Institution des Sourds et Muets, par voie des signes méthodiques*, SZABÓ I. (ford.), *Süketnémák oktatása rendszeres jelek útján*, A Süketnéma- Intézeti Tanárok Országos Egyesülete, Budapest, 1923, 18-20.

⁷⁰ *A Taigetosz árnyékában*, ZEPESSY NÉ J. D., (szerk.), Budapest 2009, 15-16.

⁷¹ PILIS D., *Egyházi tolmácsolás. Az egyházi jelkincs vizsgálata a keresztény felekezetek tükrében*, Budapest 2019, 5.

⁷² KÉRI K., *Adalékok a speciális és gyógyító nevelés spanyolországi történetéhez*, in *Pedagógia történeti Szemle* (2015/2) 1-11.

⁷³ NAGY S., „A hit hallásból fakad” *Hitátadás hallássérülteknek*, Esztergom 2016, 53., A püspök egy Márton nevű születésétől fogva siket fiatalembert alkalmazott püspöki palotájában. Szalézi Szent Ferenc, miután jelek és gesztusok segítségével megtanította a hit dolgaira, a hallássérült Márton elsőáldozó, majd bérnalkozó lett.

⁷⁴ (1846-1878)

⁷⁵ (1608-1642)

⁷⁶ ld. a disszertáció 190-209.

2. Siketek és nagyothallók fogalmának magyarázata

A *Magyar Katolikus Lexikon* a siketet és a süketet szinonimaként kezeli, továbbá egy kategóriaként kezeli a nagyothallóval. A süket vagy siket (*surdus*) szoros értelemben az a személy, aki semmit nem hall, azaz hallóérzéke nem működik. Tágabb értelemben nagyon gyengén halló, nagyothalló, átvitt értelemben, pedig az aki nem hallgat más szavára, úgy tesz, mintha süket volna.⁷⁷ Ugyanakkor a süket kifejezés lekezelő jellege miatt a hallássérült társadalom inkább a siket szót használja.⁷⁸ A lexikon a süketnéma, siketnéma (*surdo, mutus*) alatt azt a személyt érti, aki nem hall és beszélni sem tud. A disszertációban ennek eleget téve a más szövegből vett idézeteken kívül a siket kifejezést használja. A siketnémaság oka az, hogy valaki siketen született vagy csak hallásmaradványokkal, ill. kisgyermekkorban siketült meg, ezért nem tudott megtanulni beszélni.⁷⁹

Az *Egyházi Törvénykönyv* a latin *surdus, mutus* kifejezéseket süket vagy a néma magyar kifejezésekkel fordítja le (vö. 1471. k.). A francia nyelvű törvénykönyv is tiszteletben tartja a kánon latin szövegét, *sourdes, des personnes muettes* kifejezésekkel adja vissza a latin eredetét.⁸⁰ A nagy-britanniai és az írországi *Canon Law Society* angol fordítása *speech, hearing impaired person* kifejezéseket használja az angol fordításnál.⁸¹

A magyar állam 2009. évi CXXV. törvénye a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról a hallássérült személy alatt olyan siket vagy nagyothalló személyt ért, aki a kommunikációja során a magyar jelnyelvet vagy valamely speciális kommunikációs rendszert használja.⁸² A 2013. évi LXII. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény módosításában a fogyatékos személy alatt olyan tartós vagy végleges, veleszületett vagy szerzett, érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi vagy pszichoszociális károsodást, illetve ezek bármilyen halmozódását érti, amely a környezeti,

⁷⁷ RUZSICZKY É., *Süket*, in *Magyar Katolikus Lexikon XII.*, Diós I., (szerk.), Budapest 2004, 401.

⁷⁸ BAMBERG A., *Pastorale et catéchèse des personnes sourdes*, in *Revue des sciences religieuses*, (2010/3) 389., ad. HIGGINS P., *Outsiders in a Hearing World: a Sociology of Deafness*, London 1980, 135-136.

⁷⁹ RUZSICZKY É., *Süketnéma*, in *Magyar Katolikus Lexikon XII.*, Diós I., (szerk.), Budapest 2004, 401.

⁸⁰ BUYSSECHAERT A., *Vie chrétienne et handicap: prescriptions canoniques et orientations pastorales*, Strasbourg 2015, 274.

⁸¹ BAMBERG A., *Culture...* 202.

⁸² A 2009. évi CXXV. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról 2. §.

társadalmi és egyéb, jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja.⁸³

Ahhoz, hogy a disszertáció megfelelő választ adjon a hallássérültek lelkipásztori kihívásaira, szükséges, hogy tisztázzuk a siketek és a nagyothallók fogalmát medicinai szempontból is. A disszertáció nem szeretne kitérni a hallásvesztés kialakulásának okaira, a normál hallás viszonyában vizsgálom meg az alábbiakban a hallásvesztés mértékét.⁸⁴

A normális, ép hallás mértéke minden frekvencián 0 decibel (dB), amely a legkisebb érzékelhető hangerő.⁸⁵ Ha a mért hallás ennél rosszabb, akkor hallásvesztés áll fenn.⁸⁶ 30 dB-es hangintenzitás szinten, 250-3000 Hz-ig terjedő frekvenciatartományban található a szociális hallásküszöb. A 0 és 30 dB HL sáv közé eső halláscsökkenés a normális erősségű beszéd megértését még nem zavarja, így ez a tartomány megfelel a normális hallásnak, hallókészülékes ellátás ekkor még nem szükséges. Ha azonban ennél nagyobb mértékű a halláscsökkenés, már halláskárosodásról beszélünk.⁸⁷

Orvosi (audiológiai) értelemben a siketség a hallás (majdnem teljes vagy teljes) hiánya.⁸⁸ Ez a patológiai szemléleten nyugvó meghatározás a siketséget a normálistól való eltérésként, illetőleg hiányként értelmezi, és annak különösen negatív következményeit hangsúlyozza. A nagyothallókkal szemben a siketek teljes csendben élnek, nincs hasznosítható

⁸³ A 2013. évi LXII. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény módosításáról 1. §.

⁸⁴ A hallásvesztés kialakulásának okairól ld. KÜSTEL M. – RIBÁRI O. – RÉPÁSSY G., *A siketség gyógyításának hazai eredményei es perspektívái: a cochlearis implantáció*, in *LAM- Tudomány* (2002/4) 235-239., ad. Z. SZABÓ L., *Tabularium Otorhinolaryngologiae*, Budapest, 2002, 10., ad. NÉMETH A. – NAGY GY. – PYTEL J., *A retrocochlearis léziók komplex elektrofiziológiai kimutatása*, in *Fül- Orr- Gégegyógyászat* (2004/4) 349-353., ad. KÜSTEL M. – RÉPÁSSY G., *Cochlearis implantáció, a siketség gyógyításának új módszere*, in *Fül- Orr- Gégegyógyászat* (2006/4) 7-12., ad. TÓTH T. – KUPKA S. – HAACK B. – FAZAKAS F. – MUSZBEK L. – BLIN N. – PFISTER M. – SZIKLAI I., *Connexin gének (CX26, CX30, CX31) mutációinak gyakorisága a veleszületett nagyothallás kialakulásában Magyarországon* in *Fül-, Orr-, Gégegyógyászat* (2007/4) 157-162.

⁸⁵ A decibel egy viszonyszám, ezért a viszonyítási alapot is megadják. „Ha 20 μ Pa a viszonyítási alap, dB SPL-ről beszélünk (SPL - Sound Pressure Level), dB HL esetén pedig a különböző frekvenciákon azt tekintjük 0 dB HL-nek, ahol még éppen halljuk a hangot. A két viszonyítási alaphoz származtatott értékeket összehasonlítva különböző frekvenciákon a 0 dB HL különböző dB SPL értékeket jelent. Így lehetséges, hogy a 0 dB HL egy egyenes vonal.” in NAGY S., *Kisgyermek cochlearis implantációjának preoperatív vizsgálati módszerei és posztoperatív rehabilitációja*, Budapest 2009, 39.

⁸⁶ RIBÁRI O., *Fül-Orr-Gégészet*, Budapest 1986, 21., vö. PUIG, C. A. M., *Medical Aspects of Deafness*, in *Ephphatha...* 23.

⁸⁷ NAGY S., *Kisgyermek...* 13.

⁸⁸ RIBÁRI O., *Fül...* 49.

hallásmaradványuk, így hallásuk nem javítható orvosi, technikai eszközökkel. Ők semmilyen hangot nem hallanak, ami miatt a hagyományos kommunikáció lehetetlen számukra.

Prelingvális siketnek tekintjük azt a személyt, aki még a nyelvelsajátítás előtti fázisban veszítette el hallását, vagy már siketen született. Amennyiben az ilyen gyermekek kizárólag halló, hangzó nyelvet használó környezetben élnek, - éppen a hallás hiánya miatt - nem mehet végbe a természetes nyelvelsajátítási folyamat, vagyis csak tanulás révén és csak korlátozott mértékben lehet a hangzó nyelv birtokába jutni, az ilyen személyek kompetenciaszintje tehát ingadozó. Logopédiai úton fejleszthető a siketek beszédképessége, amelyben hangokat és beszédet bocsátanak ki. A beszélt nyelv nem csak a beszélt szavakból állhat, hiszen ez egy sokkal tágabb fogalom amelyen keresztül különböző csatornákon keresztül kommunikálhatnak, beleértve a test gesztusait és a szemek mozgását.⁸⁹ Szent II. János Pál pápa 1997. június 13-án a Család Pápai Tanácsának tartott beszédjében méltatta a Leopold programot, amely a siketen született gyermekek rehabilitációját is szolgálja a tudomány adta lehetőségek segítségével.⁹⁰

Posztingvális siketnek tekintjük azokat, akik már egy hangzó anyanyelv birtokában voltak, mikor hallásukat elveszítették, így az adott hangzó nyelvi kompetenciájuk teljes, biztos.

A siketek önálló identitástudattal bírnak. Az identitástudat olyan tulajdonság, amely minden embert megillet.⁹¹ Sok siketnek a hallásvesztés nem fogyatékkal élés, hanem egy kisebbséghez való tartozás, amelynek saját kultúrája van.⁹² A Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége (SINOSZ) kulturális, antropológiai önértelmezésében a siketséget egy olyan embercsoport létállapotának, adottságának tekinti, amely tagjainak közös vonása, hogy a világot elsődlegesen vizuálisan érzékelik, akiket közös kultúra, hasonló tapasztalatok, viselkedési szokások jellemeznek, és legfőképpen, közös nyelvet, a jelnyelvet⁹³ használják, amely elsődleges kommunikációs és megismerő szerepe mellett más nyelvi közösségekhez hasonlóan önazonosságuk szimbóluma is.⁹⁴ Villanueva Guitérrez Jaime atya, a madridi Szűz

⁸⁹ BARTH M., – SOTO M. C., *The Psychological World of Deaf People*, in *Ephphatha...* 18.

⁹⁰ II. JÁNOS PÁL, *Address to meeting on children with brain disorders*, (1997. VI. 13.), in https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1997/june/documents/hf_jp-ii_spe_19970613_famiglia.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 17.).

⁹¹ A Magyar Alkotmánybíróság rámutat arra, hogy a Magyar államnak intézményi szinten is védelmeznie kell a személyiség identitástudatát. vö. ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG, *X/477/2021 AB határozat* 35, (2021. VII. 7.) ABH 2021, 10.

⁹² BROESTERHUZIEN M., *Medical Aspects of Deafness: Psychology*, in *Ephphatha...* 29., ad. ANDERSSON Y., *Deaf people as a linguistic Minority*, in AHLGREN I. – HYLSTENSTAM K., (szerk.) *Bilingualism in Deaf Education*, Hamburg 1994, 9-13.

⁹³ *A 2009. évi...* 2. §. „magyar jelnyelv: a hallássérült személyek által használt, vizuális nyelvi jelekből álló, saját nyelvtani rendszerrel és szabályokkal rendelkező, Magyarországon kialakult önálló, természetes nyelv.”

⁹⁴ <https://sinosz.hu/siketseg-es-jelnyelv/> (Utoljára ellenőrizve: 2020. 11. 25.)

Mária Csendje plébánia siket plébánosa a hallássérült identitás megfogalmazását siket nacionalizmusként is nevezi.⁹⁵ Cyrill Axelord siketvak redemptorista atya szerint az önálló siket kultúra és a jelnyelv Isten kommunikációs hídjaként szolgál a hallássérültek és a hallók között.⁹⁶ Elena Sánchez Trigo rámutat arra, hogy a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátását végző lelkészeknek nem két-nyelvűnek, hanem két-kulturálisnak kell lennie, hiszen hiába érti a jelnyelvet, nem válik eredményessé a szolgálata, ha nem tudja a siketek gondolkodási módjára átültetni az Egyház tanítását.⁹⁷

A nagyothallás is gyűjtőfogalom: a hallásromlás mértékétől függően ez lehet enyhe, közepes vagy súlyos fokú. Nagyothallóknak tekintjük azokat, akiknek halláskárosodásuk mértéke mindkét fülön 30-90 dB között van.⁹⁸ A nagyothallók legnagyobb része idős korban, fiziológiai elváltozások során szenved el a halláskárosodást.⁹⁹ Ám egyre többen vannak, akiknek a környezeti ártalmak, vagy például hosszú ideig tartó nagy zajhatás miatt (hangos zene hallgatása) miatt romlik jelentősen a hallása. Ez azért jelent nagy problémát, mert ők életük nagy részét hallóként élték le, így számukra nehéz alkalmazkodni a hallás csökkenéséhez, elvesztéséhez, így gyakran bezárkóznak, elvesztik a kapcsolatot a külvilággal. Különösen igaz ez a súlyosan nagyothallókra.

A nagyothalló személy hallókészülék segítségével többé-kevésbé megérti a hangzó beszédet, és ő maga is érthetően beszél, bár az ő hangján és kiejtésén is érzékelhetőek a kontroll hiányosságai. Nagyothallók elsősorban a hangzó magyar nyelvre támaszkodva kommunikálnak, ezt a nyelvet vallják anyanyelvüknek. Egyénileg döntenek el, hogy a magyar jelnyelvet milyen mértékben sajátítják el, és mikor, hogyan alkalmazzák azokat.¹⁰⁰ Mivel hallássérült számára a hangos kommunikáció többé-kevésbé érthető, a jelnyelvet nem használja, legtöbbször nem is ismeri azt. Vannak azonban nagyothalló emberek, akik személyes kapcsolataik révén ismerik és maguk is szívesen és színvonalasan használják a jelnyelvet. Ők is önálló identitástudattal néznek önmagukra, mint, akik hallásmaradvánnyal rendelkeznek hallókészüléket használnak, és orvosi rehabilitációval és fejlesztéssel jól kapcsolódnak a hallók

⁹⁵ VILLANUEVA G. J., *My Personal Experience and my Pastoral Experience*, in *Ephphatha...* 37., vö. BRANSON J. – MILLER D., *Nationalism and the linguistic rights of deaf communities*, in *Journal of Sociolinguistics* (1998/2) 3-34.

⁹⁶ AXELORD C., *My Priestly Life and Experience in Pastoral Care with Deaf People*, in *Ephphatha...* 67.

⁹⁷ SÁNCHEZ TRIGO E., *Consideraciones sobre la actividad traductora y su analisis*, in *Europe Plurilingue* (2202/24) 63-78.

⁹⁸ RIBÁRI O., *Fül...* 22-23.

⁹⁹ ATKINSON R. C., – HILGARD E., *Pszichológia*, Budapest 2005, 154.

¹⁰⁰ HENGER K. – KOVÁCS ZS., *A jelnyelvi tolmácsolás alapismeretei*, Budapest, 2005, 14.

világhoz.¹⁰¹ Önmagát nagyothallásúnak vallja Lauer Tamás, a Váci Egyházmegye állandó diakónusa, és a jelen disszertáció szerzője is.

Az Egészségügyi Világszervezet 2020 márciusi adatai szerint a világon közel 466 millió ember szenved halláskárosodásban, és a becslések szerint 2050-re ez a szám eléri a 900 millió főt.¹⁰² Magyarországon a 2001. évi népszámlálási statisztikák szerint 44 679 nagyothalló, valamint 8 886 siket, siketnéma és néma él,¹⁰³ valamint a lakosságnak mintegy 10%-a él valamilyen mértékű halláskárosulással. Ebbe beletartoznak az enyhe, időskori nagyothallással élő emberek is. Ennek a kb. egymillió hallássérültnek kb. 3-4%-a, azaz 30-40 000 ember, azonban súlyos fokú nagyothalló, illetve siket.¹⁰⁴

A 2011-es népszámlás szerint hazánkban 5.631.146-en vallották magukat római, 201.092-en pedig görög katolikusnak,¹⁰⁵ ezért a hallásvesztés emelkedését mutató statisztika hazánk legnagyobb lélekszámú felekezetét, a magyar Római Katolikus Egyházhoz tartozókat is érinteni fogja. Ezért az egyetemes Egyház mellett a hazai Egyháznak is keresnie kell az utakat, amikkel a jövőbeni hallássérült hívei lelkipásztori ellátását biztosítani tudja.

Az Egyháznak a hallássérültek felé irányuló speciális lelkipásztori szolgálata sem a siketeket, sem pedig a nagyothallókat nem hagyhatja figyelmen kívül. De mivel a két csoport nem különül el élesen egymástól sem a liturgián, sem pedig a speciális oktatási intézményekben, ezért egységesen a hallássérült pasztoráció keretében biztosítja számukra a lelkipásztori ellátást. A Püspöki Kongregáció az *ad limina* jelentés összeállításához kiadott kérdéssorában rákérdez az egyházmegye szociális sajátosságaira is.¹⁰⁶ Amennyiben az egyházmegyében jelentős a hallássérültek száma, és a siket kultúra jelenléte, a megyéspüspöknek a Szentszéknek be kell számolnia róluk.

¹⁰¹ Id. <https://sinosz.hu/nagyothallas/> (Utoljára ellenőrizve: 2020. 11. 25.)

¹⁰² Id. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>, (Utoljára ellenőrizve: 2020. 11. 25.).

¹⁰³ KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL, *A 2011. évi népszámlálás, 11. Fogyatékossgal élők*, Budapest 2014, 12. in https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_11_2011.pdf (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 27.)

¹⁰⁴ KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL, *A 2011. évi népszámlálás, 11. Fogyatékossgal...*

¹⁰⁵ KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL, *A 2011. évi népszámlálás, 10. Vallás, felekezet*, Budapest 2014, 14., in https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_10_2011.pdf (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 27.)

¹⁰⁶ CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Formula Relationis Quinquennalis* II. 2., Vatican 1982.

A disszertációban a hallássérültek fogalma alatt értem a siketeket és nagyothallókat is, mivel a Katolikus Hallássérült Pasztoráció lelkipásztori tevékenysége mindkét közösséget lefedi.

3. A bibliai emberkép

Az emberi méltóság a személy méltósága, vagyis az megbecsülés, mely minden egyes embernek kijár annak személy volta miatt. A Szentírás úgy mutatja be az embert, mint aki isteni vonásokat hordoz (*theoform*), így az isteni kinyilatkoztatásnak több lényeges következménye van a hallássérültek méltóságának szempontjából. Az embert nem pusztán családi származása vagy erkölcsi tulajdonságai miatt kell tisztelni, hanem azért, mert a Teremtőjének vonásait hordozza.¹⁰⁷ A fogyatékkal élők és a némák ki voltak zárva a kultuszból, egyrészt azért, mert a betegségeiket a sátán és alárendeltjei tevékenységére vezették vissza,¹⁰⁸ másrészt pedig azért, mert a fogyatékkal élők műveletlenségük miatt nem tudták betartani a törvény aprólékos előírásait.¹⁰⁹ A királynak kötelessége volt a szegények, elnyomottak szószólójának is lennie. Azokért is ki kellett állnia, akik a törvény előtt nem voltak képesek beszélni, ezért a némaság, mint testi fogyatéktól, nem volt kizáró ok.¹¹⁰

Amikor Jézus gyógyít, nem azért teszi, hogy visszaállítsa az embert arra méltóságra, amelyet elveszített volna. Éppen ellenkezőleg, ezt azért teszi, mert mindegyiket a belső emberi méltóságában tekinti. Újrateremtő tevékenységével tovább erősíti ezt a méltóságot, elárulja, hogy Isten az embert a képére teremtette.¹¹¹

A kánonjog forrásaként kezeli a kinyilatkoztatást, ezért a Bibliában lévő utalásokat is meg kell vizsgálnunk a hallássérültek méltóságának megállapításához. A görög szó (*kóphos*) eltompultat, siketet és siketnémát is jelölhet, mert rendszerint a siketség és a némaság járt együtt. Mivel a siketség sokszor összekapcsolódik a némasággal, ezért a héberben ugyanaz a kifejezés (עֵנִי) jelöli mindkét fogalmat.¹¹² A bibilában a siketség nem pusztán fizikai hiányosság, amivel az illető kizáródott a kultusz gyakorlásából, hanem lelki értelemben vett

¹⁰⁷ BERAN F., - LENHARDT V., *Az ember útja*, Budapest 2012, 29.

¹⁰⁸ LANG F., *Dei Briefe an die Korinther*, Göttingen und Zürich 1994, 349.

¹⁰⁹ JAKUBINYI GY., *Máté evangéliuma*, Budapest 1991, 119.

¹¹⁰ MARTIN C., *Im Himmel können alle gebärden*, Regensburg 2009, 118-119.

¹¹¹ vö. XII. PIUSZ, *Radiomessage de Noël*, (1957. XII. 22.), in *AAS*, 1958/50, 5.

¹¹² KOHI-PÁL E., *Fogyatékkal... 2.*

siketséget is. A siketség az Isten szava iránti engedetlenséget is kifejezi.¹¹³ A betegség elterjedt lehetett, mert külön törvény tiltotta (vö. Lev 19,14.), hogy valaki átkot mondjon a siketre, mivel a siket nem hallotta az átkot és védtelen volt vele szemben.¹¹⁴

A siket ember meggyógyítása történetének szóhasználata a Jeromos-féle kiadásban süketnéma, siketnéma, süket, a Szent István Társulatiban süketnéma és süket, a Bencés kiadásban pedig a süket változat szerepel.¹¹⁵ A siketséget jelölő kifejezések használatában hasonló variációk a német nyelvben is fellelhetők: Gehörlose,¹¹⁶ Taube,¹¹⁷ Taubstumme,¹¹⁸ Hörgeschädigte/Hörbehinderte.¹¹⁹

A bibliában több említés történik a sükekről és a siketségről. Az ószövetségben: „*ki teszi némává vagy süketté az embert*” (Kiv 4,11.), „*nem hallom, olyan vagyok, mint a süket*” (Zsolt 38,14.), „*a süket vipera mérge a fület bezárja*” (Zsolt 58,5.). Izajás könyvében különösen: „*tedd érzéketlenné szívét, süketté fülét*” (Iz 6,10.), „*a süketek meghallják a könyv szózatát*” (Iz 29,18.), „*a süketek füle hallani fog*” (Iz 35,5.), „*süketek, halljatok, vakok lássatok*” (Iz 42,18.), „*vakok látnak, süketek hallanak*”, „*szóltam, de nem akartok hallgatni*” (Iz 65,12.). Az újszövetségben: „*a süketeknek visszaadta hallásukat*” (Mk 7,32.), „*néma és süket lélek, menj ki belőle*” (Mk 9,25.), „*van fülük, de nem hallanak*” (Mt 13,13.).

A hallássérültek alatt két kifejezést használ a Biblia, süketet és a némát, amely kifejezéseket átveszi az újszövetség is. Lukács beszámol Zakariás némaságának történetéről.” (Lk 1,19-23; 63-64.). Zakariás némasága büntetés Istentől, mert nem hitt az angyal szavának. De ez a büntetés ideiglenes, míg meg nem születik az ígért gyermek. Zakariás későbbi gyógyulása lesz a jel Isten jelenlétének. Máté evangéliumában olvasunk a fogyatékkal élők, köztük a némák meggyógyításáról (Mt 15,29-37.). A fogyatékkal élők megítélése alá kerültek a sánták, bénák, vakok és a némák. Nem esik itt szó démoni megszállásról, az evangélista a fizikai gyógyulásról ír. Jézus ezzel megadja a fogyatékkal élőknek a teljes fizikai élet

¹¹³ LÉON-DOUFUR X., *Az újszövetség értelmező kéziszótára*, Budapest 2008, 524.

¹¹⁴ Ruzsiczky É., *Süket, in Magyar... 401.*

¹¹⁵ NAGY S., „*A hit...*” 29.

¹¹⁶ HURZLMEIER R., *Gehörlose*, in *Lexikon für Theologie und Kirche* 4., KASPER W. – BUCHBERGER M., (szerk.), Freiburg 2009, 357-358.

¹¹⁷ SCHWANK B., *Taube*, in *Lexikon für Theologie und Kirche* 9., KASPER W. – BUCHBERGER M., (szerk.), Freiburg 2009, 1277-1278.

¹¹⁸ SCHMELING V., *Taubstumme*, in *Lexikon für... 9.*, 1279.

¹¹⁹ RAPP N., *Hörgeschädigte*, in *Lexikon für Theologie und Kirche* 5., KASPER W. – BUCHBERGER M., (szerk.), Freiburg 2009, 275-277.

lehetőségét, és az Istennel való párbeszéd lehetőségét.¹²⁰ Részletesebb leírást Márknál olvasunk, ahol Jézus egy siketet gyógyít meg, ahol elhangzik „*Effata, azaz nyilj meg!*” kifejezés (Mk 7,32-37.).

Jézus a csodatettével nem pusztán a gyógyítás miatt gyógyít, hanem azért, hogy megmutassa, hogy vele az Isten országa jött el.¹²¹ A siket emberi méltósága betegsége miatt sem sérül, csak a méltóságából adódó jogait és kötelességeit a társadalom és a kultusz iránt nem tudja gyakorolni. Jézus a testi betegséget soha nem nevezte Isten különleges áldása jelének, ő a betegségben akadályt látott, amitől meg kell szabadítani az embert, hogy megláthassa Isten szeretetének jeleit.¹²² A siket meggyógyításával Jézus a társadalomba helyezi vissza a siketet, ezáltal a siket képes a szociális-kultikus életben való részvételre. A Jézusra valló odahallgatás nem fizikai képesség kérdése. Karl Rahner szerint ember alapvető ontológiai alkata, nyitottsága annak előfeltétele, hogy képes meghallani a kinyilatkoztatást, és annak, hogy a kinyilatkoztatásnak emberi szóként kell elhangoznia, hogy egyáltalán lényegileg meghallható legyen Isten szava.¹²³ A hallássérült odahallgat Jézusra, amikor Jézus félrevonja a tömegből, nyitott Jézus igéjének és igazságának befogadása felé. Így a fizikai sérültség nem lehet gát abban, hogy Isten igéjét a hallássérültek befogadják. Még akkor is, ha a zsidó társadalomban nem zárták ki a hallássérülteket, hanem oktathatóknak és házasságkötésre alkalmasnak tartották őket, vallási-morális nyomás alatt álltak, távol az életadó kapcsolatoktól.¹²⁴

A disszertáció nem kíván bővebben kitérni az úgynevezett fogyatékoság teológiájára, amelynek alapjait Nancy L. Eisland fektette le a *The Disabled God* című tanulmányában. Eisland leírja, hogy Isten bizonyos értelemben emberi természetünk korlátait is magára vette, és ezzel átemelte azt saját isteni természetébe.¹²⁵ Krisztus a sebeivel megteremti az egyenlőséget a fogyatékkal élők és az egészségesek között.¹²⁶ Ezáltal Krisztus sebei a szolidaritás szimbólumává is lesznek.¹²⁷ A fogyatékkal élő ezáltal önmagára, mint teljes értékű és méltósággal bíró személyre tekinthet, akinek ugyanolyan istenkapcsolata lehet, mint a

¹²⁰ WOLFF H. W., *Az Ószövetség antropológiája*, Budapest 2003, 185.

¹²¹ MARTOS L. B., *Márk evangéliuma*, Budapest 2014, 157.

¹²² SZENTMÁRTONI M., *A gyógyító Jézus nyomában*, in *Távlatok* (1995/1) 6.

¹²³ RAHNER K., *Az Ige hallgatója*, Budapest 1991, 179–181.

¹²⁴ NAGY S., „*A hit...*” 32.

¹²⁵ vö. KOHI-PÁL E., *Fogyatékkal...* 1-10., ad BUYSSCHAERT A., *Vie...* 344-345, ad EISLAND L. N., *The Disabled God*, Abingdon, 1994., ad WEBB-MITCHELL B., *Dancing with disabilities. Opening the Church to all God's Children*, Cleveland, 1996, 80-81.

¹²⁶ KOHI-PÁL E., *Fogyatékkal...* 8.

¹²⁷ EISLAND L. N., *The Disabled...* 101.

testileg ép embereknek. Jézus koncepcióváltozást idéz elő az emberi méltóság tekintetében, mert az embert már nem a külső jelek (betegség) hanem az Isten által adott méltóság szempontjából nézi a keresztény társadalom, amely kiható az Egyház intézménytörténetére is.¹²⁸ Jennie Block nevéhez fűződik a hozzáférés teológiája kifejezés, amely nézet leginkább a befogadásról szól. Krisztus üzenete az, hogy mindenkinek van helye Isten országában függetlenül a fizikai állapottól.¹²⁹ Fontos továbbá a hozzáférhető Isten gondolata, amely azt hangsúlyozza, hogy az emberi gyakorlat, mely a befogadást gyakorolja, az Isten szeretetét tükrözi.¹³⁰ Mivel mindenben Krisztus a példaképünk, ezért jelenlétébe kell bevonnunk az összes embert, különösen a fogyatékkal élőket.¹³¹

Kathy Black ír az egymásra utaltság Istene fogalmáról, aki azt állítja, hogy a fogyatékkal élő emberek érzékelik, hogy függenek valakitől vagy valakitől, mint ahogy minden ember valamilyen módon vagy formában függ a másiktól.¹³² Ez a szemléletmód tiszteletben tartja az egyének értékét, mert hozzájárulnak a közösség létezéséhez.¹³³ A hallássérültekkel való tudomány, a szurdopedagógia és a hallássérült-pasztoráció szellemisége is az „*Effata*”-ra szellemiségére koncentrál. Vagyis arra, hogy a hallássérült személyeket elszigeteltségükből és zárkózottságükből kivezessék és integrálják a társadalomba.¹³⁴

4. A törvényt magyarázat lehetőségei a hallássérültek ellátására

Mivel a jogalkotó nem láthat minden lehetséges körülményt, nem tud törvényt hozni az élet minden területére.¹³⁵ Az Egyház saját jogi kultúrával rendelkezik, azért magyarázni tudja a saját jogát.¹³⁶ A kánonjogban kevés norma szól a hallássérültekről, a hasonló körülményekre hozott jogszabályokat vonatkoztathatjuk rájuk. Az 1917-ben kiadott *Egyházi Törvénykönyv*

¹²⁸ vö. SZUROMI SZ. A., *Az egyházi intézményrendszer története*, Budapest 2017, 147.

¹²⁹ BLOCK J. W., *Copious Hosting: A Theology of Access for People with Disabilities*, London 2002, 122.

¹³⁰ KOHI-PÁL E., *Fogyatékkal...* 9.

¹³¹ BLOCK J. W., *Copious...* 122.

¹³² KOHI-PÁL E., *Fogyatékkal...* 9., vö. BLACK K., *A Healing Homiletic: Preaching and Disability*, Nashville, 1996, 39-42.

¹³³ uo.

¹³⁴ MARTIN C., *„Im Himmel...”* 121.

¹³⁵ EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* I.121.

¹³⁶ A törvényt magyarázatokról ld. SACCO R., *Il Concetto di interpretazione del Diritto*, Torino 1947., ad. BETTI E., *Teoria generale della interpretazione*, Milano 1955., GALLONI G., *Interpretazione della legge e degli atti giuridici*, Milano, 1971., ad. GIACCHI O., *Formazione e sviluppo della dottrina della interpretazione autentica in diritto canonico*, Milano 1935., ad. DEKKERS I., *De momento rationis legis in legum interpretatione*, Romae 1960.

értelmében a kánoni egyenlőség szellemében, analóg értelmezéssel a hasonló esetekben hozott törvényekből kell meríteni a szabályt, amelyet egyes esetekben alkalmazni lehet (*In similibus idem est iudicium*) (CIC17 20. k).¹³⁷ Egyes kánonjogászok hangsúlyozzák, hogy a törvények magyarázata pasztorális feladat, hiszen a lelkek üdvét segítik elő az egyházi törvények.¹³⁸ Mivel a hallássérültek lelkipásztori ellátását illetően nincs minden szentségre vonatkozó kimerítő jogszabály, a lelkipásztornak látnia kell, hogy az adott egyházi törvény a hallássérült értelmi-szellemi tudásához mérve hogyan alkalmazható a méltányosság szellemében.

A törvényt magyarázat a mindennapi életet érinti, mert a törvények alkalmazásának és alkalmazhatóságának konkrét kérdéseire mutat rá.¹³⁹ Ujházi Lóránd rámutat arra, hogy törvények magyarázatánál a törvényhozó sok esetben nem kifejezetten a törvényhozói hatalmával él, hanem a magyarázat az egyházkormányzati tevékenység egy általánosabb alkalmazása, amellyel a törvényhozó igyekszik a törvény követését könnyebbé tenni.¹⁴⁰

Analogia legis-nek nevezzük azt, mikor egy törvényt egy másik hasonló viszonyra alkalmazunk (*Leges latae in similibus*). Bánk megállapítása szerint a joghasonyszerűség elve abban áll, hogy hasonló körülmények között a hasonló jogszabálynak kell érvényesülnie.¹⁴¹ Ennek alapján alkalmazhatják az ordináriusok más ordinárius rendelkezéseit a hallássérültek lelkipásztori ellátását illetően. Mörsdorf rámutat arra, hogy csak egyházi törvényeket vehet figyelembe a lelkipásztor, az állami törvényeket nem, valamint arra, hogy az *analogia legis* értelmezésben ne csak a külső körülményeket vegye figyelembe, hanem a belsőket is.¹⁴²

Analogia iuris esetében a jog szellemét alkalmazza az értelmező, amikor nincs konkrét jogszabály arra az esetre. Figyelembe kell venni, a régi kánoni jogelveket, és a római jog, és a hatályos állami jog elveit is, amennyiben a kánonjogi gondolatvilággal megegyeznek.¹⁴³ A törvényértelmezőnek a hallássérült javát kell szem előtt tartania, ezért olyan módon alkalmazza a jogszabályt, hogy az segítségére legyen. A lelkipásztornak ügyelnie kell a kánoni méltányosság szellemére, mikor az *analogia iuris* alapján értelmezi a törvényt.¹⁴⁴ A kánonjog

¹³⁷ vö. WERNZ F. – VIDAL P., *Ius Canonicum ad Codicis Normam Exactum* I., Romae 1938, 40., ad. HOLBÖCK C., *Handbuch des Kirchenrechtes* I., Innsbruck-Wien 1951, 142-143.

¹³⁸ vö. GUTIÉRREZ J. L., *Alcune questioni sull'interpretazione della legge*, in *Apollinaris* (1987/60) 519–520.

¹³⁹ UJHÁZI L., *Törvényt magyarázat az Egyházban (16-18. kánon)*, in *Iustum Aequum Salutare* (2009/3) 75.

¹⁴⁰ uo. 89.

¹⁴¹ vö. BÁNK J., *Kánoni...* I. 274., vö. UJHÁZI L., *A joghézag...* 84.

¹⁴² WERNZ F. – VIDAL P., *Ius Canonicum...* I. 125., ad. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* I. 121.

¹⁴³ BÁNK J., *Kánoni...* I. 275., vö. UJHÁZI L., *A joghézag...* 85-87.

¹⁴⁴ WERNZ F. – VIDAL P., *Ius Canonicum...* I. 125.

nem részletezi, hogy a tolmács milyen nyelven fordít, ezért a hallássérültekre értelmezve a jeltolmácsra vonatkoztatjuk a kifejezést.

Stylus curiae esetén azt értjük, hogy a Római kúria eljárásjogi gyakorlatát követjük. Az elv célja, hogy egységes eljárásjogi rend legyen egyes esetekben az egyházi bíróságokon. De nem csak a szentszék, hanem az egyházmegyei kúria eljárásait is értjük a *stylus curiae* alatt,¹⁴⁵ ezért nem pusztán eljárásjogi precedensről beszélünk, hanem egyéb esetekről is. A hallássérülteket segítő intézkedéseket illetően a Római kúria és az egyházmegyei hivatal intézkedései példával állnak a többi hivatal (gazdasági, bírósági) előtt. Ahhoz, hogy a *stylus curiae*-t alkalmazzuk a hallássérültek lelkipásztori ellátására, több hasonló törvényt is figyelembe kell venni, amiknek más hasonló esetekre nincs kötelező ereje.¹⁴⁶

Iurista jog alatt a jogtudósok állandó, közös véleményét értjük. A állandó vélemény arra utal, hogy a jogtudósok megtalálták az adott kérdésben a helyes választ.¹⁴⁷ A megyéspüspök kikérheti a jogtudósok véleményét abban, hogyan tudja a hallássérült híveinek biztosítani azokat a lehetőségeket, hogy az ember méltóságából fakadó jogokat és kötelezéseket gyakorolni tudják. Amennyiben a hallássérültek javára szolgáló részleges törvény eredményes, más részegyházak megyéspüspökei, ordináriusai és jogászai alkalmazhatják a jogi megoldást.

A hatályos törvénykönyv jogszabályait az alábbi szempontok szerint világítjuk meg (*interpretatio*):

A hiteles (törvény módjára kiadott) magyarázatnak ugyanolyan érvénye van, mint magának a törvénynek.¹⁴⁸ Hiteles (*authentica*), hivatalos magyarázatról beszélünk, ha maga a törvényhozó vagy egy általa ezzel megbízott szerv törvényt módjára adja ki azt (16. k. - 1. §.).¹⁴⁹ Egyedi hatósági magyarázatról pedig akkor, ha bírói ítéletben vagy közigazgatási intézkedésben mondják ki.¹⁵⁰ A magánmagyarázat lehet tudományos, ha kánonjogi

¹⁴⁵ EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* I. 276., vö. UJHÁZI L., *A joghézag...* 90-94.

¹⁴⁶ vö. WERNZ F. – VIDAL P., *Ius Canonicum...* I. 128.

¹⁴⁷ vö. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* I. 122.

¹⁴⁸ COMOTTI G., „*Le allocuzioni del Papa alla Rota Romana e i rapporti tra magistero e giurisprudenza canonica.*”, in *Studi sulle fonti del diritto e i rapporti tra magistero e giurisprudenza*, Padova 1988, 181-184.

¹⁴⁹ vö. OTADUY J., *Commentary of the 16. canon*, in *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law I*, MARZOLA Á. – MIRAS J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA R., (szerk.), Montreal 2004, 318., ad. PINTO P. V., *Commento...* 18.

¹⁵⁰ vö. WERNZ F., *Ius Decretalium*, Romae 1896, 132-133., ad. URRUTIA F. J., *Les normes générales, commentaire du Code de droit canonique I*, Paris 1994, 155.

szakemberek fogalmazzák meg magánjelleggel, egyszerű magánmagyarázat, ha a törvényt követő, alkalmazó személyektől származik, és szokásszerű magyarázat, ha a törvényt követő közösség egységes gyakorlatában nyilvánul meg.¹⁵¹ A hallássérültek speciális lelkipásztori ellátása érdekében, a fenti magyarázatokat figyelembe kell vennie a törvényhozónak, és az azt végrehajtó lelkipásztornak. Julián Herranz rámutat arra, hogy a törvényeket az értelmezi hitelesen, akire a jogalkotó a hiteles értelmezés jogkörét átruházta.¹⁵² Mivel lehet ez egy-egy cselekmény is, azért véleményem szerint a hallássérültek lelkipásztori ügyeivel foglalkozó dikasztériumnak a legfőbb törvényhozó megadhatja azt a jogkört, hogy a hallássérültek lelkipásztori ellátására érdekében számukra hiteles törvényt magyarázatot adjon ki.

Amíg ez a dikasztérium nem alakul meg, addig is van mód a hallássérültek lelkipásztori ellátásának érdekében a törvényekről magyarázatot kérni a Szentszéktől. Történelmi előzményként elmondhatjuk, hogy már a Trienti Zsinat értelmezésének kérdésére kiadott *De recipiendis, et observandis decretis concilii* kezdetű határozat kimondja, hogy a pápa joga eldönteni, milyen módon gondoskodik az egyes területeken felmerült félreértések eloszlásáról, majd IV. Pius pápa 1564-ben kiadta, az *Alias nos* kezdetű bulláját, amely megerősíti, hogy a zsinati döntéseket senki ne magyarázza pápai jóváhagyás nélkül.¹⁵³

Az 1917-es *Egyházi Törvénykönyv* kibocsátása után XV. Benedek a törvényt magyarázattal a *Törvénykönyvet Magyarázó Pápai Tanácsot* bízta meg, amely a *Cum iuris canonici* kezdetű motu proprioval létrejött.¹⁵⁴ A hatályos *Egyházi Törvénykönyv* hiteles magyarázatára Szent II. János Pál pápa külön pápai bizottságot alapított¹⁵⁵. Ez a bizottság alakult át 1988-ban Pápai Törvényt magyarázó Tanácsá (Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis).¹⁵⁶ 1999-ben a neve a Törvényt szövegek Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium de Legum Textibus) lett.¹⁵⁷ Az enyhén módosult név jelzi, hogy a Tanács ma nem csupán a törvények magyarázatára hivatott, hanem a normakontroll bizonyos feladatait is ellátja.¹⁵⁸ Pinto rámutat arra, hogy a Római Kúria kongregációi hitelesen értelmezhetik a

¹⁵¹ ERDŐ P., *Egyházjog*, Budapest 2014, 104-105.

¹⁵² HERRANZ J., *Il Pontificio Consiglio della interpretazione dei testi legislativi*, in *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*, Città del Vaticano, 1990, 472.

¹⁵³ UJHÁZI L., *Törvényt magyarázat... 89.*

¹⁵⁴ XV. BENEDEK, Litt. Ap. MP *Cum iuris canonici*, (1917. IX. 15.) in *AAS*, 1917/9, 483-484.

¹⁵⁵ II. JÁNOS PÁL, Litt. Ap. MP *Recognito Iuris Canonici*, (1984. I. 2), in *AAS*, 1984/76, 433-434.

¹⁵⁶ II. JÁNOS PÁL, Cons. Ap. *Pastor Bonus*, 154-158. (1988. VI. 28), [a továbbiakban: PB], in *AAS*, 1988/80, 901-902.

¹⁵⁷ Vö. BEYER J., *Le linee fondamentali della Costituzione apostolica Pastor Bonus*, in *La curia romana nella Cost. Ap. Pastor Bonus*, BONNET P. A. – GULLO C., (szerk.), Città del Vaticano, 1990, 31-38.

¹⁵⁸ ERDŐ P., *Egyházjog... 105.*

törvényeket.¹⁵⁹ Nem világos, hogy az Egészségügyi Dolgozók Pápai Tanácsának hallássérültekkel kapcsolatos kompetenciáját melyik kongregáció vagy diaksztérium bírja, ezért a hallássérültekre vonatkozó hiteles törvényt magyarázatért a Törvénytörvények Pápai Tanácsához kell fordulni. Felmerül a kérdés, hogy amennyiben ezt a kompetenciát Átfogó Emberi Fejlődés Dikasztériuma kapja meg, érvényes-e Pinto fent említett megállapítása? Véleményem szerint igen, mert bár az Átfogó Emberi Fejlődés Dikasztériuma a címében nem a kongregációt használja, a feladatai végzésében úgy tűnik a kongregációkhoz hasonló tulajdonságokat mutat.

Az ordináriusnak hallássérültek lelkipásztori ellátása érdekében hozott részleges törvény alkotásakor figyelembe kell vennie már meglévő egyetemes törvényeket, és a hiteles törvényt magyarázatokat, vagy ha szükséges a Törvénytörvények Pápai Tanácsának, vagy majdan a hallássérültek ügyeivel kapcsolatos kongregáció véleményét kell kikérnie. Ezáltal egységes eljárás születik a világegyház mintájára az egyes egyházmegyékben, hogy a hallássérültek jogait és kötelelességeiket gyakorolhassák.

A nem hiteles törvényt magyarázat főszabálya a hatályos törvénykönyv szerint az, hogy az egyházi törvényt a szavaknak a szövegben és a szövegösszefüggésben hordozott sajátos jelentése szerint kell érteni (17. k.). Ha a szavak sajátos jelentése a főszabály segítségével nem állapítható meg biztosan, vagy ha ennek ismeretében sem világos a törvény értelme, általános kiegészítő magyarázati szabályokhoz kell folyamodnunk. A főszabály második kiegészítő szabálya a törvény céljának (*ratio legis*) vizsgálata. Ujazi Lóránd rámutat arra, hogy minden törvény illeszkedik az egész kánonjog céljához, vagyis a lelkek üdvösségének szolgálatához (1752. k.).¹⁶⁰ Emiatt a különböző jogintézmények és törvények ugyanazt a természetfeletti célt kell, hogy szolgálják.¹⁶¹ Az egyházi hatóság azzal tudja biztosítani ezt a természetfeletti célt a hallássérültek számára, hogy olyan részleges törvényt ad ki, hogy akadálytalanul tudjanak élni a keresztségből származó köteleseikkel és jogaikkal.

Evolutív törvényt magyarázatnak, nevezzük azt, amikor a törvényt magyarázó elsősorban arra a történelmi, vagy kulturális környezetre helyezi a hangsúlyt, amiben a törvény, a közösség

¹⁵⁹ PINTO P. V., *Commento...* 19.

¹⁶⁰ UJAZI L., *Törvényt magyarázat...* 101.

¹⁶¹ CARULLI O. F., *Soggettività dell'interpretazione e diritto della Chiesa*, in *Il diritto ecclesiastico* (1970/81) 122-123., ad. CORIDEN J. A., *Rules for Interpreters*, in *The Jurist* (1982/42) 284-286.

és a jogász él.¹⁶² Lara Castillo szerint ez az irányzat a kánonjogban főleg civil jogi hatásra erősödött meg,¹⁶³ és több szerző kritikával lépett fel az elképzelés ellen.¹⁶⁴ Ez a módszer véleményem szerint ideális volna a hallássérültek szentségkiszolgáltatásával kapcsolatos törvények értelmezésére, ugyanakkor a többi szerzővel egyetértek abban, hogy az *evolutív* törvényt magyarázat veszélyezteti a jogbiztonságot.

A törvény értelmezőjének a jogalkotó szándékát kell keresnie, nem pedig ideológiai eszmék szerint alakítania a törvény értelmezését.¹⁶⁵ Figyelembe kell vennünk az esetleg található párhuzamos helyeket (liturgikus könyvek előírásai),¹⁶⁶ a törvény célját (amit a törvényhozó konkrétan el akart vele érni), kiadásának körülményeit (megelőző viták, javaslatok, szövegtervezetek stb.)¹⁶⁷ és a törvényhozó szándékát. Ez a szándék (*mens legislatoris*) a törvényhozó általános kormányzati beállítottsága, jogpolitikai irányvonala, amely egyéb törvényeiből és más megnyilatkozásaiból (pl. pápai beszédek, körlevelek) tűnik ki.¹⁶⁸ Pinto figyelmeztet, hogy ha a törvény szavai a szövegben és a szöveggörnyezetben világosak, akkor csak az lehet az egyetlen értelmezési forma.¹⁶⁹ Előfordulhat olyan eset, hogy a közösség a szükséges javakhoz a törvény nehézsége miatt nem tud hozzájutni (pl. a szentségekben való részesedése annak a hallássérültnek, akit nem tudtak felkészíteni jelnyelven a hittani ismeretekre) és így igazságtalannak tűnik az egyházi törvény.¹⁷⁰ Van olyan jogszabály, (pl. a tolmácsokra vonatkozó) amikor a törvény szövege túl rövid, és nem ad elég információt a teljes, átfogó magyarázathoz.¹⁷¹ Ezért a tolmács alatt érthetjük a hallássérülteket segítő jelnyelvi tolmácsot is.

¹⁶² ÖRSY L., *The interpreter and his Art*, in *The Jurist* (1980/40) 46.

¹⁶³ CASTILLO LARA R. J., *De iuris canonici authentica interpretatione in actuositate Pontificiae Commissionis adimplenda*, in *Communicationes* (1988/20) 267.

¹⁶⁴ vö. CABEROS DE ANTE M., *La interpretación subjetiva de la ley*, in *Revista Española de Derecho Canonico* (1951/6) 919-921., ad. MONETA A., *Error sulla qualità individuanti ed interpretazione evolutiva*, in *Il Diritto Ecclesiastico* (1970/81-82) 33-44., ad. SCHWENDENWEIN H., *Der „Geist der Gesetzgebung“ als dynamischer Interpretationsfaktor*, in *Revue de Droit Canonique* (1971/21) 313-332., ad. DELGADO DEL RIÓ G., *La Interpretación Evolutivo de la Norma*, in *Ius Canonicum* (1976/16) 117-135.

¹⁶⁵ vö. OTADUY J., *Commentary of the 17. canon*, in *Exegetical...* I. 326., ad. UJHÁZI L., *Törvényt magyarázat...* 96.

¹⁶⁶ vö. TORFS R., *Propria verborum significatio: De l'épistémologie à l'herméneutique*, in *Studia canonica* (1995/29) 179-192.

¹⁶⁷ OTADUY J., *Commentary of the 17. canon*, in *Exegetical...* I. 335.

¹⁶⁸ A Római pápa és a Püspöki Kollégium is hiteles magyarázója a törvénynek. Id. XIII. LEÓ, *Const. Ap. Romanos Pontifices*, (1881. V. 8.), in *AAS*, 1880/13, 481-498., ad. ERDŐ P., *Egyházjog...* 105-106.

¹⁶⁹ PINTO P. V., *Commento...* 19.

¹⁷⁰ uo. 20.

¹⁷¹ vö. ÖRSY L., *The interpreter...* 31.

Az *aequitas canonica*, vagyis a kánoni méltányosság az egyedi esetekben történő jogalkalmazás olyan alapelve, melyben az előljáró jobban ügyel a jogszabály szellemére, mint betűjére.¹⁷² Mörsdorf szerint az igazságosság megköveteli, hogy a hasonlókat egyformán kezeljék, az egyenlőtleneket eltérően, de arányos egyenlőségben.¹⁷³ De Paolis rámutat arra, hogy mivel a jogalkotó máshol is alkalmazza az *aequitas-t* (méltányosságot) a jogszabályokban, ezért a törvényt magyarázatok kiegészítő szabályainak listája nem kimerítő, hanem csak felsorolásszerű.¹⁷⁴ A megyéspüspök az *aequitas canonica* alkalmazásával az igazságosságot emberségesen, vallásos lelkülettel és szeretettel keresi, egyszerre szem előtt tartva a hallássérült közösség természetfeletti célját és az egyes hívők üdvösségét.¹⁷⁵ Az egyenlőségre való törekvés a valós egyenlőtlenség leküzdését sürgeti a megfelelő normák felkutatásával és alkalmazásával.¹⁷⁶ Ezt az elvet jól alkalmazhatja a lelkipásztor, amikor nem tudja tisztán megítélni a hallássérült helyzetét a szentségek kiszolgáltatásakor. Mörsdorf szerint az *aequitas canonica* dinamikus alapelv a jogfejlődésben, amely a jog erkölcsi területeit is megőrzi, amely a lelkiismereti döntéseket érvényesíti a külső fórumon.¹⁷⁷ Az Egyház célja a lelkek üdve (1752. k.),¹⁷⁸ ezért engedi meg a törvényhozó az ordináriusnak, hogy olyan részleges törvényt hozzon, amit az egyetemes nem tudna szabályozni annak általánossága miatt.

Abban az esetben, amikor a megyéspüspök az egyetemes törvényeket a hallássérültek lelkipásztori ellátására vonatkozóan magyarázza, a magyarázat nem hiteles, hanem csak magán magyarázatnak számít.¹⁷⁹ Különböző egyházmegyék ordináriusai egymás gyakorlatát is követhetik, amennyiben a törvényhozó, vagy a hivatalos törvényt magyarázó hallgatólagosan támogatta vagy eltűrte azt. A törvényhozó szellemét követve hoz az ordinárius a maga alárendeltjei számára részleges törvényeket (391. k. - 1. §.).¹⁸⁰

A fenti törvényt magyarázatok segítenek a törvényt a törvényhozó szellemében értelmezni, ugyanakkor le kell vonni azt a tapasztalatot, hogy a kiegészítő szabályok túlzott

¹⁷² ERDŐ P., *Egyházjog...* 105-106., ad. WOHLHAUPTER E., *Aequitas canonica*, Paderborn 1931., ad. D'ANGELO S., *De aequitate in Codice iuris canonici*, in *Apollinaris* (1928/1) 363-383.

¹⁷³ EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* I. 122.

¹⁷⁴ DE PAOLIS V., *Le leggi ecclesiastiche*, in *Il diritto nel mistero della Chiesa I.*, Roma 1995, 298.

¹⁷⁵ vö. ERDŐ P., *Egyházjog...* 106., ad. *Discorso Sua santità VI. Paolo*, (1973. II. 8.), in *AAS*, 1973/65, 95-103.

¹⁷⁶ EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* I. 123.

¹⁷⁷ EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* I. 123-124.

¹⁷⁸ vö. PIGHIN B. F., *Diritto sacramentale canonico*, Venezia 2006, 26.

¹⁷⁹ UJHÁZI L., *Törvényt magyarázat...* 88.

¹⁸⁰ vö. PINTO P. V., *Commento...* 238., GÓMEZ-IGLESIAS V. C., *Commentary of the 391. canon*, in *Exegetical...* II/1. 811-813.

kiterjesztése vagy szubjektív értékelés alapján való beemelése veszélyes lehet, és téves törvénytárgyhozhoz vezet. ¹⁸¹

Ujázi Lóránd rámutat arra, hogy sok esetben a magyarázandó törvény olyan teológiai kérdéseket is tartalmazó jogintézmény, ahol az egyes magyarázatok nem nélkülözhetik a teológia és a kánonjog közös vizsgálatát. ¹⁸² Az 1917-es *Egyházi Törvénykönyv* kodifikálja, hogy a közös keresztség az alapja annak az egyenlőségnek, amely az egyházban a krisztushívő méltóságával ruházza fel az embert (CIC17 87. k.). ¹⁸³ Így a keresztségből fakadóan lesz a hallássérült jogok és köteleességek birtokosa az Egyházban. ¹⁸⁴ Ugyanez az elv szerepel a hatályos törvénykönyvben (208. k.), azzal a különbséggel, hogy a törvényhozó kiemeli, hogy a megkereszteltek között méltóságuk és cselekvésük tekintetében valódi egyenlőség uralkodik. ¹⁸⁵ A megkereszteltek egyenlősége ontológiai egyenlőség, amely nem jelent egyenlőséget a funkcionális értelemben, mert mindenki a maga képességeinek és állapotának megfelelően építi Krisztus testét, az Egyházat. ¹⁸⁶ Henri Bissonnier szerint, minden értelmi fogyatékos ember képes a természetfeletti életre, ¹⁸⁷ ezért a lelki élete hiteles lehet az egész Egyház számára.

5. A hallássérültek egyházi integrációjának alapja

Zygmunt Zimowski, az Egészségügyi Dolgozók Pápai Tanácsának elnökének megállapítása szerint a világon közel egymillió háromezrezer megkeresztelt hallássérültet tart számon az Egyház. ¹⁸⁸ A hallássérült, azzal, hogy megkeresztelkedik az Egyházba integrálódva, és jogok és kötelezettségek alanyává válik. ¹⁸⁹ A latin szertartás szerint megkeresztelkedtek a latin egyház jogintézményét vonják magukra (1. k.). ¹⁹⁰ Az a hallássérült, akit más rítus szerint kereszteltek meg, annak a sajátjogú (*sui iuris*) egyházának jogrendjét vonja magára. A katolikus

¹⁸¹ UJÁZI L., *Törvénytárgyhozhoz...* 100.

¹⁸² UJÁZI L., *Törvénytárgyhozhoz...* 99., ad. GUTIÉRREZ J. L., *Alcune...* 510-511.

¹⁸³ HOLBÖCK C., *Handbuch...* I. 205., ad. CAPPELLO F., *Summa Iuris Canonici* II., Roma 1934, 226.

¹⁸⁴ EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* I. 181.

¹⁸⁵ FORNÉS J., *Commentary of the 208. canon*, in *Exegetical...* II/1. 42-43., ad. MORRISSEY F. G., *The Rights and Duties of the Faithful according to the Code of Canon Law*, in *Studies in Church Law* (2005/1) 25-48.

¹⁸⁶ AHLERS R., *Die rechtliche Grundstellung der Christgläubigen*, in *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, HAERING S. – REES W. – SCHMITZ H., (szerk.), Regensburg 2015, 290.

¹⁸⁷ BISSONNIER H., *Une catéchèse de l'amour vécu avec des enfants psychotiques*, in *Ombres et Lumière*, (1983/61) 28-30.

¹⁸⁸ ZIMOWSKI, Z., *Address of greeting to his holiness Benedict XVI.*, in *Ephphatha...* 6.

¹⁸⁹ vö. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* I. 183.

¹⁹⁰ Ugyanakkor a latin és a leleti rítusúak kölcsönösen biztosítják egymás számára bizonyos szentségek és szentelmények felvételét. ld. PINTO P. V., *Commento...* I., ad. OTADUY J., *Commentary of the 1. canon*, in *Exegetical...* I. 221-222.

keleti egyházak egyetemes jogát a *Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyve*¹⁹¹ (CCEO) kodifikálja. A disszertációnak nem célja bemutatni a keleti egyházak jogának alkalmazhatóságát a hallássérültek lelkipásztori ellátására, ugyanakkor a keleti kánonjognak is meg kell teremtenie azokat a jogszabályokat, amelyek a keleti rítusú hallássérültek részvételét segítik elő az egyházukban. Astrid Kaptijn rámutat arra, hogy a vallásszabadság nemcsak a vallás megválasztásának szabadságát vagy gyakorlását foglalja magában, hanem a saját rítus megválasztásának és betartásának szabadságát is.¹⁹²

A hallássérült az Egyházhoz való tagságot, (hogy ezáltal jogok és kötelezettségek birtokosa legyen) nemcsak a keresztséggel nyerhetik el, hanem utólagos felvétellel is lehet; amennyiben olyan nem katolikus egyház tagja volt, amelynek keresztségét a katolikus egyház elismeri (11.k.). Ugyanezen kánon kritériumként szabja meg, hogy eszük elégséges használatával rendelkeznek, amely a hallássérültek jogainak gyakorlása esetében egy kritikus pont.¹⁹³ Kritikus azért, mert sok hallássérült értelmi sérült is egyben, vagy értelmi sérült emberek közt szocializálódott, károsan alakult ezáltal a beszédképessége. A hallássérültekkel foglalkozó lelkipásztornak meg kell állapítania, hogy a hívő milyen értelmi színvonalon áll, meg tudja-e érteni azt a teológiai igazságot-örökséget, amit az Egyház a jogszabályok által előad. Mindezeket figyelembe véve tud ítéletet alkotni a lelkipásztor arról, hogy az egyes hallássérült értelmé elégséges használatával rendelkezik-e vagy sem.

A hatályos törvénykönyv a megkereszteltet elsősorban területi alapon helyezi el. Ennek alapján beszélhetünk plébániai és egyházmegyei lakóhelyről (102. k. 3. §.). A hallássérült hívőt az egyházi közigazgatás egy körülírható terület (plébánia) alá rendeli, ahol egy közösség tagjává válhat, és jogi kapcsolatba léphetnek a plébániával.¹⁹⁴ Heribert Hallermann rámutat arra, hogy ezáltal a hívő lelkipásztori gondozása nem szubjektív, hanem objektív keretek közé kerül.¹⁹⁵ A hallássérült, ahol lakóhelye van, ott helybelivé válik. Ahol pótlakóhelye van, ott jövevényként tekintünk rá. Idegen azon a helyen, ha van lakóhelye, illetve pótlakóhelye, de ezeken kívül tartózkodik. Lakóhely nélküli pedig akkor, ha egyáltalán nincs

¹⁹¹ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium - a Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyve*, (1990 X. 18.) ford. RIHMÉR Z., Nyíregyháza 2012, in *AAS*, 1990/82, 1033-1364.

¹⁹² KAPTIJN A., *Immigrants accédant à des statuts d'autochtones, avec Églises pleinement constituées, en canonicité catholique romaine: l'exemple des catholiques orientaux*, in *L'Année canonique* (2010/1) 38.

¹⁹³ A jog és cselekvőképességhez ld. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* I. 182.

¹⁹⁴ vö. KAPTIJN A., *Particular law concerning eastern catholics entrusted to the pastoral care of hierarchs of another church sui iuris*, in *Kanon XXIII*, Hennes 2014, 139.

¹⁹⁵ HALLERMANN H., *Die Pfarrei*, in *Handbuch...* 671

sem lakóhelye, sem pótlakóhelye (100. k.).¹⁹⁶ A törvényhozó minden embernek meg kívánja adni a lehetőséget, hogy jogok és kötelezettségek alanya lehessen, ezért a születésétől fogva számítja a lakóhelyhez való tartozást (101. k. 1-2. §§.).¹⁹⁷ A hallássérült kiskorút szülei lakóhelyéhez sorolja a kánonjog, egészen a kiskorúsága (18. életév) végéig, amikor pótlakóhelyet, vagy az állami jog által elismert nagykorúságáig, mikor már saját lakóhelyet szerezhet (105. k. 1. §.).¹⁹⁸

Az a hallássérült, aki értelme használatával nem rendelkezik, gyámság vagy gondnokság alá kerül. Így osztozik a gyám vagy a gondnok pótlakóhelyén, vagy lakóhelyén (105. k. 2. §.).¹⁹⁹ Lakóhelyét és pótlakóhelyét úgy veszíti el a hívő, hogy azzal a szándékkal távozik onnan, hogy nem kíván visszatérni (106. k.).²⁰⁰ A hallássérült ordináriust és plébánost nyer magának, azzal, hogy egy területen tartós jelleggel tartózkodik (107. k.).²⁰¹ Sok hallássérült nem is tud arról, hogy saját ordináriusa, plébánosa lenne. A hallássérültek szókincsük hiányában nem is ismerik az ordinárius szót, nem ismerik az egyházjognak az egyházi hierarchiára használt fogalmait. Többnyire olyan templomba mennek a liturgiában részt venni, ahol a hívek közel helyezkedhetnek el az oltárhoz, és az ambóhoz; vagy egy olyan plébános által celebrált liturgiára, akinek artikulált beszédét értik.

Ez a gyakorlat ellentmond a fenti kánonnak, hogy a lakóhelyhez legközelebbi plébániára tagozódjon be a hívő. Ezért a hallássérült saját plébánosa törekedjen integrálni a hallássérült hívőt a plébániája közösségébe, és tegye lehetővé azokat a körülményeket, aminek köszönhetően akadálytalanul tud a hívő részt venni a liturgiában, és gyakorolni tudja az Egyházban az alapvető jogait.

Az Egyházjog a katolikus hívőkről feltételezi az aktív egyháztagságot.²⁰² Az egyes büntetések esetében áll fenn, hogy bizonyos szentségek felvételétől eltiltja a hallássérülteket az egyházi hatóság. Ezek a büntetések nem diszkriminatív jellegűek, hanem gyógyítóak, hogy a

¹⁹⁶ vö. PINTO P. V., *Commento...* 63.

¹⁹⁷ DE FUENMAYOR A., *Commentary of the 101. canon*, in *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law I*, MARZOLA Á. – MIRAS J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA R., (szerk.), Montreal 2004, 705-707.

¹⁹⁸ DE FUENMAYOR A., *Commentary of the 105. canon*, in *Exegetical...* I. 218-219.

¹⁹⁹ vö. PINTO P. V., *Commento...* 65.

²⁰⁰ vö. DE FUENMAYOR A., *Commentary of the 106. canon*, in *Exegetical...* I. 720-722.

²⁰¹ vö. DE FUENMAYOR A., *Commentary of the 107. canon*, in *Exegetical...* I. 724-725., ad. WOLFF A., *Vigilância pastoral para membros de Igrejas „sui iuris” fora de seus territórios próprios: um breve exame canônico das obrigações de bispos*, in *Revista Brasileira de Direito Canônico* (2010/58) 25.

²⁰² EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* I. 189.

hívó rendezze a helyzetét az Egyházban. Aki érvényesen vette fel a keresztséget, az egyháztagságát nem veszítheti el.²⁰³ Azok, akik formális léptek ki az Egyházból (így akarva kikerülni az egyházi adó megfizetését) formális nyilatkozatban megtehették ezt. A Törvényszövegek Pápai Tanácsa tisztázta, hogy ez nem lehet a kilépés oka, mert annak arra kell irányulnia, hogy az illető megszakítsa az Egyházzal azt a közösséget, amit a közös hit, a szentségek és az egyházkormányzat alkotnak.²⁰⁴ XVI. Benedek pápa *Omnium in mentem* kezdetű motu proprioja módosította azokat a kánonokat (1117., 1124., 1086. kk.), ahol az Egyházat formálisan elhagyók házasságát szabályozták.²⁰⁵ Az Egyház elhagyása akkor valósul meg, amikor a hívőnek valódi belső szándéka az Egyház elhagyása, és ezt az illetékes plébános, vagy ordinárius tudomásul veszi.²⁰⁶ Hallássérült krisztushívő kilépése esetén a plébános vagy az ordinárius akkor tudja tudomásul venni a kilépés szándékát, ha érti a jelnyelvet, vagy tolmács segítségével él a hallássérült. Az egyházi hatóságnak ez esetben meg kell bizonyosodnia a jelnyelvi tolmács teológiai jelnyelvi szókincsének valós ismeretéről.

Bár a hallássérült keresztelésénél fogva lesz tagja az Egyháznak, a hallássérült hitjelölteket, katekumeneket is megilletik bizonyos jogok (vö. 206. k., 788.k., 1170. k., 1183. k. - 1. §.).²⁰⁷ Nincsen formai követelmény ahhoz, hogy valaki katekumen legyen,²⁰⁸ ezért véleményem szerint hallássérültek lelkipásztori ellátását biztosító lelkész, vagy a helyi plébános döntheti el, hogy a hallássérültet katekumenátusra bocsájthatja. Nem kötelezik őket tisztán az egyházi törvények, de követniük kell az Egyház rájuk vonatkozó előírásait és részesülhetnek bizonyos kedvezményekben.²⁰⁹ A hallássérültek katekumenátusáról a dolgozat későbbi fejezében írok.²¹⁰

²⁰³ ERDŐ P., *Egyházjog...* 135.

²⁰⁴ PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Actus formalis defectionis ad Ecclesia catholica*, (2006. III. 13.), in https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/intrptxt/documents/rc_pc_intrptxt_doc_20060313_actus-formalis_en.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 30.).

²⁰⁵ XVI. BENEDEK, Litt. BENEDEK, Litt. Ap. MP *Omnium in mentem*, (2009. X. 26.), in *AAS*, 201/102, art. 3-5., vö. HALLEIN P., *Le motu proprio Omnium in mentem et les conséquences canoniques des modifications*, in *Studia canonica* (2011/45) 411-441.

²⁰⁶ UJHÁZI L., *A szent rend gyakorlásának és felvételének szabálytalanságai és akadályai: irregulitások és impedimentumok*, in *Studia Wesprimiensia* (2008/10) I-II., 222.

²⁰⁷ ERDŐ P., *Egyházjog...* 211.

²⁰⁸ vö. HERVADA J., *Diritto costituzione canonico*, Milano 1989, 142.

²⁰⁹ pl. Egyházi temetésben részesülhetnek, áldásokat fogadhatnak

²¹⁰ ld. 104.

6. Összefoglalás és következtetések

A kérdés megalapozása című fejezetben az ember méltóságát az Isten képmására való teremtettségéből vezettem le. Ez a méltóság a fogyatékkal élő hallássérültet ugyanúgy megilleti, mint a fizikailag egészséges embertársát. Ez a szellem tükröződik a II. Vatikáni Zsinat *Gaudium et Spes* kezdetű lelkipásztori konstitúciójában, amikor felhívja a figyelmet, hogy ki kell küszöbölni minden társadalmi helyzet alapján való megkülönböztetést.²¹¹ *Az Egyház Társadalmi Tanításának Kompendiuma* pedig teljes értékű emberi szubjektumok, jogok és kötelezettségek alanyaiként tekint a hallássérültekre, akik jogok és kötelezettségek alanyai lehetnek.²¹² Ennek egyházjogi megalapozása a keresztségben való részesedés (96. k.),²¹³ amely által az egyházban a hallássérült jogok és kötelezettségek birtokosává válik.²¹⁴ Azért, hogy az egyházi jogszabályokat kellő módon tudjuk vonatkoztatni a hallássérültekre, körülírtam a hallássérültek fogalmát. Megmutattam, hogy mi a különbség orvosi és szociológiai szempontból a siketek és nagyothallók között.

Bemutattam, hogy a biblia milyen szempontból tekint a hallássérültekre, annak társadalmi következményével együtt. A társadalmi kirekesztés nem pusztán a külső fiziológiai hiányosságból fakadt, hanem azzal a gondolattal, hogy a betegség a démonok és a bűnös élet következménye. Jézus a gyógyításaival visszahelyezi a társadalomba a süketet, és rámutat arra a szándékra, hogy az emberek belső hallása nyíljon meg az Isten igazsága felé. Hosszabban részleteztem az emberi méltóság kánonjogi szempontjait a korábbi 1917-es, és a hatályos Egyházi Törvénykönyvekben. Következtéseket vontam le a törvénytárgyalás szempontjaiból, hogy azokat miként kell a törvényalkotó szempontjai szerint kell értelmeznie annak, aki a hallássérültek lelkipásztori ellátásával foglalkozik. Megállapításom szerint a legfőbb törvényhozó minden egyetemes jogszabályt meghozott a hallássérültek lelkipásztori ellátására. Ugyanakkor ezeket a jogszabályokat helyes módon kell értelmezni a hallássérültek helyzetére és olyan módon alkalmaznia a megyéspüspöknek, hogy felállítsa azokat a területi vagy személyi elven alapuló lelkipásztori struktúrákat, amikről a következő fejezetben fogok írni.

²¹¹ GS 29., vö. CORIDEN J. A., *The Rights of Catholics in the Church*, New York/Mahwah, 2007, 5.

²¹² PONTIFICIUM CONSILIUM DE IUSTITIA ET PACE, *Az Egyház társadalmi...* 148.

²¹³ DE FUENMAYOR A., *Commentary of the 96. canon*, in *Exegetical...* I. 693-694.

²¹⁴ vö. HERVADA J., *Persona, Derecho y Justicia*, in *Vetera et Nova. Cuestiones de Derecho Canónico y an fines (1958-1991)* I., Pamplona 1991, 707.

A hallássérült azzal, hogy megkeresztelkedik, jogokat és kötelességeket von magára, ezáltal saját lakóhelye szerinti ordináriust, plébánost és plébániát nyer, ahol egy közösségbe integrálódhat be és részt vehet az ottani istentiszteletben. Meghatároztam, hogy mik lehetnek a hallássérült lakóhelyének lehetőségei, és ezzel párhuzamosan, hogy kiknek a joghatósága alatt áll. Mivel az ordináriusnak kötelessége gondoskodni a rábízottakról, meg kell teremtenie azokat a körülményeket a hallássérültek számára, amik lehetővé teszik a jogaik és a kötelességeik gyakorlását (383. k.).

A hallássérülteket is megilletik ugyanazok a jogok, mint a hallókat, kivéve ha értelmi fogyatékkal élnek. Ez a megkülönböztetés nem pusztán a hallássérültségből adódó fiziológiai különbség, hanem olyan szellemi, amikor a személy nem tudja megérteni azt, amit az Egyház tanítani, vagy adni szeretne.

Bizonyítottam, hogy az Egyház lehetőséget ad a hallássérülteknek, hogy éljenek a jogaikkal és kötelességeikkel. Ez az esélyegyenlőség nem a pozitív diszkrimináció gyakorlatával történik, hanem azzal, hogy az egyházi hatóság részleges törvényekben tudja megkönnyíteni azokat a körülményeket, amikkel segítik a hallássérülteket. Ennek alapvető feltétele az, hogy a krisztushívő legyen tisztában jogaival és azzal, hogy miként élhet velük. Ezért a plébános, vagy a hallássérültekkel foglalkozó lelkipásztor törekedjen arra, hogy a hallássérült felismerje küldetését az Egyházban maga és a felebarátjai javára. Az egyes plébános lehetőségeit meghaladhatja a hallássérült hívekkel való átfogó foglalkozás, ezért az Egyház lehetőséget ad hallássérülteknek, hogy munkatársként, akár egyesület, társulás, vagy a liturgikus szolgálat révén ebben a szolgálatban részt vegyenek.

II. AZ EGYHÁZ KORMÁNYZÓI KÜLDETÉSE A HALLÁSSÉRÜLTEK LEKIPÁSZTORI ELLÁTÁSÁBAN

1. Alapelvek

Az Egyház kormányzói alapelvei között elsődleges, hogy a püspök köteles gondoskodni a területén élő krisztushívókról (383. k. - 1. §.). II. Vatikáni Zsinat miközben megtartotta a területi elven szerveződő struktúrákat is, létrehozta a személyi elven szerveződő struktúrákat, hogy a hívek lelkipásztori ellátásának eleget tudjon tenni. A lelkipásztori struktúrák hiánya a megkeresztelt hívek vallásgyakorlásának megszűnéséhez vezethet.²¹⁵ Ezekbe a struktúrákba a hallássérültek lelkipásztori ellátása is beilleszthető. Az ordinárius köteles gondoskodni a területén lévő hallássérült hívekről, megadni számukra az intézményi feltételeket, hogy kielégítően gyakorolhassák jogaikat és kötelességeiket.

2. A hallássérültek gondozásának pasztorálteológiai és kánonjogi megalapozása a pápai és a szentszéki dokumentumokban

A II. Vatikáni Zsinat *Sacrosanctum Concilium* kezdetű liturgikus konstitúciója írja, hogy a liturgikus szertartások alkalmazkodjanak a hívek felfogóképességéhez, valamint ne szoruljanak sok magyarázatra.²¹⁶ A zsinat biztosítani akarja minden krisztushívó jogát a liturgiában való részvételre (vö. 213-214. kk.).²¹⁷ Szent II. János Pál pápa 1979-ben megjelent *Catechesi tradendae* kezdetű hitoktatásról szóló apostoli buzdításában írja, hogy a testileg és szellemileg csökkent képességűeknek éppen úgy joguk van a hit misztériumának megismerésére, mint egészséges társaiknak. A szent pápa elismeri, hogy ez nagy erőfeszítést igényel a nevelőktől, és buzdítja őket a tevékenységük folytatására.²¹⁸ A hallássérültek

²¹⁵ Az indiai városokban 2012-re a szír-malabár keresztények között a megfelelő lelkipásztori ellátás hiányában megnőtt a polgári házasság, valamint a házasságkötés nélküli együttélés aránya. - THENGUMPALLY S. G., *Migration as a Tool of Evangelization*, in *Justitia* (2012/3) 97.

²¹⁶ II. Vatikáni Zsinat, *Sacrosanctum Concilium* kezdetű konstitúció 34., (1963. XII. 4.), [a továbbiakban: SC], in *A II. Vatikáni...* 58.

²¹⁷ vö. PIGHIN B. F., *Diritto sacramentale canonico*, in *Angelicum* (2017/94) 609-611.

²¹⁸ II. JÁNOS PÁL, Adh. Ap. *Catechesi tradendae* 41., (1979. X. 16.), [a továbbiakban: CT], in *AAS*, 1979/71, 1311-1312.

beleillenek a szent pápa által használt testileg és szellemileg csökkent képességűek fogalmak alá is, mivel sok hallássérült nem pusztán fizikailag halláscsökkenést, hanem egy részük szellemileg csökkent képességű.

A Klérus Kongregáció dokumentuma 1998-ban kiadott *A Katekézis Általános Direktóriuma* szerint az Egyház figyelmet fordít azokra is, akik testi vagy lelki fogyatékban szenvednek, és úgy tekinti őket, akiket az Úr megkülönböztetett szeretettel szeret. A felelősségérzet készíti az Egyházat arra, hogy a megkeresztelteknek és a megkereszteletleneknek egyaránt megfelelő katekézist nyújtsanak.²¹⁹

A fogyatékkal élők lelkipásztori ellátása illeszkedik a plébánia missziós tevékenységébe, ezért nem két különálló csoport lelkipásztori tevékenységét végzi a lelkipásztor, hanem egyét, eleget téve az Egyház missziós küldetésének. Ez az alapja a kooperációs és az integrációs plébániai modelleknek, amiket a disszertáció későbbi részében részletesebben bemutatok.

XVI. Benedek pápa beszédet tartott 2009-ben az Egészségügyi Dolgozók Pápai Tanácsa XXIV. Nemzetközi Konferenciájának résztvevőihöz. A pápai tanács azóta integrálódott az Igazságosság és Béke, a Vándorlók és Utazók Lelkigondozásának Pápai Tanácsaival együtt az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában Dikasztériumába. A dikasztérium az alapításról szóló *motu proprio* szerint különösen releváns a társadalom perifériáján élők kérdéseiben.²²⁰ A dikasztérium törekszik megfelelő segítséget nyújtani a részegyházaknak és azok plébániai struktúráin keresztül a betegeknek is,²²¹ valamint támogatja és koordinálja a katolikus intézmények kezdeményezéseit, amelyek az emberi méltóságot elősegítik a társadalomban.²²²

XVI. Benedek pápa a hallássérültek jogainak és méltóságának elősegítéséről beszélt, hogy teljesen kibontakoztathassák az Isten által beléjük írt képességeket. A pápa kéri a fejlődő országok vezetőit, hogy segítsék a hallássérültek társadalmi integrációját. Kijelenti, hogy az Egyház támogatja a különböző pasztorális és szociális kezdeményezéseket, amik a

²¹⁹ CONGREGATIO PRO CLERICIS, *A Katekézis Általános Direktóriuma* 189., [a továbbiakban: KÁD], Budapest, 1998, in *AAS*, 1998/90.

²²⁰ FERENC, Litt. Ap. MP *Humanam...*

²²¹ FERENC, Litt. Ap. MP *Statuto del Dicastero per il Servizio Dello Sviluppo Umano Integrale* (2016. VIII. 17.) 3. art, 3. §., in *Communicationes* (2016/48) VIII.

²²² FERENC, Litt. Ap. MP *Statuto...* 3. art, 4. §.

hallássérültek javát szolgálják, valamint méltatta a hallássérültek lelkipásztori ellátására irányuló korábbi műveket.²²³

A *Verbum Domini* kezdetű enciklikában XVI. Benedek pápa a hallássérültek liturgiába való részvételéről is szól. Buzdítja a keresztény közösségeket, hogy amennyire csak lehet, megfelelő segédeszközökkel siessenek a fogyatékkal élők segítségére, hogy ők is eleven kapcsolatba kerüljenek az Úr szavával.²²⁴ A pápai buzdítások nem jogszabályok, de mégis a jog alkalmazóit és a lelkipásztorkodó papságot érzékenyítik a hallássérültekkel kapcsolatos lelkipásztori tevékenységek elősegítésére. A lelkipásztorok a liturgia körülményeit alakíthatják a hallássérültek számára megfelelő módon az ordináriustól kapott részleges jog alapján, vagy annak hallgatóságos beleegyezésével.²²⁵

A siket, a süket vagy a hallássérült kifejezések nem találhatók meg sem az 1917-ben kiadott, sem pedig az 1983-ban kiadott egyházi törvénykönyvekben. Mindkét törvénykönyv a hallássérültek alatt a néma kifejezést használja, az ember fiziológiai hiányossága miatt.²²⁶ A néma kifejezés nem pontos, mert a nagyothallók tudnak beszélni, ugyanakkor halláscsökkenéssel élnek együtt. Vannak hallássérültek, akik nem tudnak beszélni, de hallóképességük részleges vagy teljes birtokában vannak. Ezért a törvénykönyvek által használt néma kifejezést a hallássérültek gyűjtőfogalmának tekintjük.

Az 1917-ben kiadott *Egyházi Törvénykönyvben*²²⁷ szerepel, hogy a némák is elnyerhetik a búcsúkat, ha a búcsúnyerés színhelyén, a hívekkel együtt lelküket és jámbor érzelmeiket Istenhez emelik, és magánimák esetében pedig, elegendő, hogy azokat lélekben végzik, jelekkel mutassák, vagy csak szemükkel kövessék (CIC17 936. k.).²²⁸ A törvényhozó külső fórum által nem érzékelhető lelki felemelésről ír. A külső fórum azért pozitív vélelemmel dolgozik, bízva abban, hogy a külső jelek, a jelnyelv, vagy szem mozgása tartalmazza azt, hogy a hallássérült

²²³ XVI. BENEDEK, *Address to participants in the 24th International Conference organized by the Pontifical Council for Health-Care Workers*, (2009 XI. 20.), in http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2009/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20091120_operatori-sanitari.html (Utoljára ellenőrizve: 2020. 12. 03.)

²²⁴ XVI. BENEDEK, Adh.ap.postsyn. *Verbum Domini* 71., (2010. IX. 20.), in *AAS*, 2010/102, 746., vö. BACSA D., *A hátrányos...* 12.

²²⁵ vö. RAFFA V., *Liturgia eucaristica. Mistagogia della messa: dalla storia e dalla teologia alla pastorale pratica*, Roma 2003.

²²⁶ Id. RIBÁRI O., *Fül...* 49., ad. HYMES D., *Kommunikatív kompetencia*, in HORÁNYI Ö., (szerk.) *Kommunikáció* 2. Budapest 1972, 333-356., ad. FORGÁCS J., *A társas érintkezés pszichológiája*, Budapest, 1989.

²²⁷ XV. BENEDEK, *Codex iuris canonici*, (1917 V. 27.), in *AAS*, 1917/9 II.

²²⁸ EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch des Kirchenrechts* II., Paderborn 1953, 94., ad. HOLBÖCK C., *Handbuch des Kirchenrechtes* II., Innsbruck-Wien 1951, 576.

eleget tesz az Egyházjog által előírtaknak. A szentségi házasság esetében ugyanezen törvénykönyv csak azoknak engedi meg a beleegyezés jeleként történő gesztusok használatát, akik némák (1088. k. - 2. §.).²²⁹ A ráutaló magatartás lehet a jelnyelv mellett a fejhajtás vagy a gyűrű átadása.²³⁰

Az előbb említett házasságra utaló magatartások megengedése mindkét törvénykönyvben szerepel. A hatályos 1983-ban kiadott *Egyházi Törvénykönyv*²³¹ házasságjoga majdnem szó szerint átveszi a 17-es törvénykönyv erre vonatkozó kánonját (1104. k.).²³² Ugyanúgy a pozitív vélelem alkalmazásával jogkedvezmény illeti meg a házasságot, tehát kétely esetén a házasságot érvényesnek kell tekinteni mindaddig, amíg ennek ellenkezője be nem bizonyosodik (vö. 160. k.). A jogkedvezmény olyan eszköz, amellyel a jogintézmény bizonyos jogviszonyokat a társadalmi érdekre való tekintettel különös védelemben részesít. A házasság jogkedvezménye (*favor matrimonii*) az érvényessége mellett szóló jogvélelemben áll. Ám az érvényességnek ez a vélelme csak a külső elemek tekintve, vagyis a rá érvényes jogszabályok szerint megkötött házasság esetében áll fenn.²³³ A hallássérültek tehát nincsenek felmentve a kánoni forma megtartásának kötelezettsége alól (vö. 1108. k.).²³⁴

A bírósági eljárásban a törvényhozó süketek és a némák számára megengedi a felesketett tolmács szolgálatát. Az igazság kiderítésére garanciális elem, hogy az eredeti nyelvet írásba foglalják, ugyanakkor a bírónak fenntartja a jogot arra, hogy írásbeli választ fogadjon el (1471. k.).²³⁵ A bíró indoka lehet az, hogy a bíróság nem talál megfelelő jeltolmácsot. Mivel a technikai eszközök használatától nem zárkózik el a törvényhozó, a jelnyelvet audiovizuális eszközökkel rögzíteni tudják a bíróság munkatársai.²³⁶ A bemutatott eljárásjogi garanciákkal a törvényalkotó megadja a jogot a hallássérülteknek, hogy érdekeiket és jogaikat törvényes módon képviseljék és védelmezzék az egyházi fórum előtt (221. 1. §.).²³⁷

²²⁹ BEAL P. J., *Commentary of the 1088. canon*, in *New Commentary on the Code of Canon Law*, BEAL P. J. – CORIDEN J. A. – GREEN T. J., (szerk.), New York 1989, 1290.

²³⁰ BÁNK J., *Kánoni jog II.*, Budapest 1963, 209.

²³¹ II. JÁNOS PÁL, *Codex iuris canonici*, in *AAS*, 1984. II./75.

²³² vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 297., ad. ZUBERT B. W., *Commentary of the 1004. canon*, in *Exegetical...* III/1. 884.

²³³ ERDŐ P., *Egyházjog...* 520.

²³⁴ BEAL P. J., *Commentary of the 1108. canon*, in *New Commentary...* 1327.

²³⁵ vö. WRENN G. L., *Commentary of the 1471. canon*, in *New Commentary...* 1643. lábjegyzet

²³⁶ BAMBERG A., *Culture...* 202.

²³⁷ vö. *Commentary of the 221. canon*, in *New Commentary...* 279-281., ad. PFNAUSCH E., *Protection of Rights of Persons in the Church: A Hearing*, in *Canon Law Society of America* (1992/54) 95-207.,.

3. Pápai és szentszéki dokumentumok a hallássérültek lelkipásztori ellátásának biztosítása érdekében

A II. Vatikáni Zsinat *Presbyterorum Ordinis* kezdetű határozata a papok megfelelő területi elosztásáról ír. Ez különösen fontos a hallássérültek lelkipásztori ellátásában. A dokumentum szerint az inkardináció és exkardináció szabályait úgy kell módosítani, hogy jobban feleljen meg a mai lelkipásztori igényeknek. Megkönnyítve ezzel a különleges lelkipásztori tevékenységek végzését a papok megfelelő elosztásával.²³⁸ Az Egyház ezért a különleges társadalmi csoportok lelkipásztori javára létrehozhat egyházmegyéket vagy személyi prelatúrákat, és más hasonló intézményeket, ahová papokat beosztani vagy inkardinálni lehet.²³⁹ A zsinati dokumentum egyes társadalmi csoportok kifejezés alatt tág értelmezést ért, így nemcsak a menekültek, a társadalom periferiáján élők, de a fogyatékkal élőket, és így a hallássérülteket is érthetjük alatta. A hallássérült csoportok számára lelkipásztori ellátásuk előmozdítása érdekében különleges egyházmegyéket, személyi prelatúrákat, valamint hasonló intézményeket hozhat létre az arra illetékes egyházi hatóság.

4. A hallássérültek lelkipásztori ellátásának lehetőségei a hatályos egyházi joganyag szerint

4.1. A hallássérültek lelkipásztori ellátása a helyi plébánia keretei között

A plébánia a hallássérültek számára is lelki és liturgikus otthon,²⁴⁰ ahol gyakorolja a hallássérült krisztushívő a kötelességeit és a jogait. Azzal, hogy a hallássérült lakó vagy pótlakóhelyet szerzett (102. k.)²⁴¹ saját ordináriust és plébánost is nyert magának (107. k. - 1.

²³⁸ vö. SANCHIS J., *Il diritto fondamentale dei fedeli ai sacramenti e la realizzazione de peculiari attività pastorali*, in *Monitor Ecclesiasticus* (1990/115) 193.

²³⁹ II. Vatikáni Zsinat, *Presbyterorum ordinis* kezdetű határozat 10. (1965. XII. 7.), [a továbbiakban: PO], in *A II. Vatikáni...* 585.

²⁴⁰ COCCOPALMERIO F., *La pastorale dei fedeli che si trovano fuori del domicilio*. In *Migrazioni e diritto ecclesiale: la pastorale della mobilità umana nel nuovo Codice di diritto canonico: quaderni universitari*, Padova 1992, 201.

²⁴¹ vö. DE FUENMAYOR A., *Commentary of the 102. canon*, in *Exegetical...* I. 709-711.

§.).²⁴² A hatályos törvénykönyv a plébános általános lelkipásztori kötelezettségeit határozza meg, amelyet a hallássérültekre is alkalmaznia kell (529. k. - 1. §.).²⁴³

A törvényhozó kéri, hogy a plébános különleges igyekezettel foglalkozzon azokkal, akik sajátos nehézségekkel küzdenek, ami a hallássérültek esetében a velük való kommunikáció elsajátítására, és az irányukban való lelkipásztori szolgálatkésztséget jelenti. A hallássérültek szókincsbeli hiányossága miatt, teológiai könyvek és önművelés helyett a plébános személyes megismerés, és a hallássérülttel való élő kapcsolat tudja növelni bennük a katolikus hit megismerését, és keresztény életük erősödését. Amennyiben a plébános látja, hogy a hallássérültek jogaiknak és kötelességeiknek előmozdítása érdekében társulást alapíthatnak, bátorítsa őket, hogy vallásos életüket ilyen formában is megéljék, ezzel is segítve a sorstársaikat (529. k. 2.§.).²⁴⁴ Magyarországon kívül a hallássérültek pasztorációja előbbre haladott intézményi, gyakorlati szinten, ezért az ő példájuk ösztönözze a magyarországi hallássérülteket, hogy kivegyék részüket az Egyház helyi missziós küldetésében (215. k.).²⁴⁵

A plébános ajánlja a hallássérültek figyelmébe azokat a társulásokat, ahol a hallássérült krisztushívők már korábban is gyakorolják közösségben a hitüket, vagy ahol a hallássérültek lelkipásztorozása már huzamosabb ideje folyik. Ezzel a plébános nem a plébánia közösség elhagyására buzdítja a hallássérültet, hanem arra, hogy a hallássérült ismerjen meg más krisztushívő hallássérült közösségeket, aminek gyümölcsét majd a saját plébánián is kamatoztatni tudja.

A plébános hallássérültekkel való foglalkozása nem teheti ki napi feladatainak nagy részét, személy szerint tud foglalkozni egyes esetekkel az adott körülményeknek megfelelően. A hallássérültekkel való foglalkozáshoz segítségül hívhatja a helyi plébánia közösségének tagjait, kérheti őket, hogy figyelemmel legyenek irántuk, és a plébániai csoportokba invitálják őket. Egy hallássérült jelenléte egy halló csoportban növeli a hívek empatikus készségét, és ráébreszti őket arra, hogy a különös nehézségekben élőkkel is foglalkozniuk kell (vö. 223. k. -

²⁴² DE FUENMAYOR A., *Commentary of the 107. canon*, in *Exegetical...* I. 723.

²⁴³ vö. RENKEN J. A., *Commentary of the 529. canon*, in *New Commentary...* 700.

²⁴⁴ ld. II. Vatikáni Zsinat, *Christus Dominus* kezdetű dekrétum 30., (1965. X. 28.), [a továbbiakban: CD], in *A II. Vatikáni...* 299., ad. PO 7-9., ld. a disszertáció 209-211.

²⁴⁵ vö. II. Vatikáni Zsinat, *Apostolicam Actuositatem* kezdetű dekrétum 18-20. (1965. XI. 18.), [a továbbiakban: AA], in *A II. Vatikáni...* 469-472., ad. GS 68., ad. KASLYN R. J., *Commentary of the 215. canon*, in *New Commentary...* 270-271., ad. CASEY M., *Associations of Christ's Faithful: Possibilities for the Future*, in *Studia canonica* (2007/41) 65-90., ad. NAVARRO L., *El derecho de asociación del fiel y las asociaciones de fieles*, in *Revista Brasileira de Direito Canônico* (2012/63) 73-76.

1. §.).²⁴⁶ Azonban, ha a plébániához tartozó hallássérültek létszáma megnő, és a velük való foglalkozás meghaladja a plébánia kapacitásának kereteit, a közigazgatási szervnek és az ordináriusnak meg kell fontolnia azokat a lehetőségeket, amik a hallássérültek lelkigondozásának lehetőségeit jobban segítik. A törvényhozó azt kívánja, hogy a krisztushívők az egyházi hatósággal együtt segítsék elő a hallássérülteknek az egyházi közösségekben való aktív részvételét (vö. 209. k. 1-2. §§.).²⁴⁷ Ahhoz, hogy a hallássérült be tudjon kapcsolódni az Egyház életébe, a felelős lelkipásztornak meg kell teremtenie az ehhez szükséges feltételeket. Ezért a lelkipásztor kötelessége megtanítani a területéhez tartozó megkeresztelt hallássérültet jogainak és kötelességeinek tartalmára és azoknak a gyakorlási módjaira.

4.2. A hallássérültek lelkigondozása lelkész kinevezésén keresztül

A lelkész²⁴⁸ az a klerikus, akire az ordináriusa a krisztushívők egy csoportját bízta rá állandó jelleggel (564. k.).²⁴⁹ XII. Piusz pápa a II. világháború okozta népmozgások miatt a különféle speciális lelkipásztori helyzetben lévő hívők lelkipásztori gondozására figyelmet fordított.²⁵⁰ A vándorlók, úton levők, hazájuktól távol élők és más csoportok lelkipásztori ellátásához VI. Pál pápa *Pastoralis Migratorum Cura* kezdetű motu proporiója adott irányelveket.²⁵¹ A dokumentumban szereplő felsorolás nem kimerítő (vándorlók, a hazájuktól távol élők, a menekültek, a nomádok, a hajósok), mert azok számára is kinevezhető lelkész, akiknek életkörülményeik miatt a plébánosok rendes lelkipásztori gondozásában nem tudnak

²⁴⁶ vö. II. Vatikáni Zsinat, *Dignitatis Humanae* kezdetű deklaráció 7. (1965. XII. 7.), [a továbbiakban: DH], in *A II. Vatikáni...* 499., ad. GS 41., vö. PINTO P. V., *Commento...* 130., ad. CENLAMOR D., *Commentary of the 223. canon*, in *Exegetical...* II/1. 147-148., ad. ARRIETA J. I., *I diritti dei soggetti nell'ordinamento canonico*, in *Fidelium Iura* (1991/1) 29-30., ad. DÍAZ J. B., *El favor libertatis como clave hermenéutica del canon 223*, in *Ius Canonicum* (2013/53) 517-546

²⁴⁷ vö. LG 23., ad. PINTO P. V., *Commento...* 118., ad. CENLAMOR D., *Commentary of the 209. canon*, in *Exegetical...* II/1. 47-48., ad. NEDUNGATT G., *Equal Rights of the Churches in the Catholic Church*, in *The Jurist* (1989/49) 1-22., ad. KASLYN R. J., *The Value Underlying the Law: A Foundational Analysis of Canon 209 § 1*, in *Studia canonica* (1995/29) 7-28.

²⁴⁸ vö. HALLERMANN H., *Capellanus* in *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht* 1. A-F, CAMPENHAUSEN, F. A. –RIEDEL-SPANGENBERGER I. – SEBOTT R., (szerk.), Paderborn-München-Wien- Zürich 2004, 326-327.

²⁴⁹ vö. TEJERO E., *Commentary of the 564. canon*, in *Exegetical...* II/2. 1427., ad. PINTO P. V., *Commento...* 342.

²⁵⁰ vö. XII. PIUSZ, Cons. Ap. *Exsul Familia* (1952. VII. 1.), in *AAS*, 1952/44, 649-704. ad. SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, *Normae et facultates* (1954. IV. 2.), in *AAS*, 1954/46, 248-252., ad. FERRETTO J., *S.S. Pio XII. provvido padre degli esuli e sapiente ordinatore dell'assistenza spirituale agli emigranti*, in *Appollinaris* (1954/27) 327.

²⁵¹ VI. PÁL, Litt. Ap. *Pastoralis...* 601-603., vö. SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Peregrinans in terra* (1969. IV. 29), in *AAS*, 1969/61, 361-384.

részesülni (568. k.). A hallássérültek lelkipásztori szolgálata olyan speciális területe az Egyház lelkipásztori életének, hogy indokolt számukra az ordinárius által állandó lelkészt kinevezni.

A hallássérült közösséget is megilleti a természetes nyelvünk és szellemi örökségünk megőrzésének joga, ezért hagyományait és kultúrájukat a gondjukra bízott lelkipásztoroknak tisztelniük kell. A lelkész, aki érti és tudja is használni a jelnyelvet, összekötő kapocs a hallássérült krisztushívő és az egyházi hatóság között. Mivel sok plébánián nincs mód a hallássérültek számára kielégítő módon az istentisztelet végzésére, ezért a kinevezett lelkész szolgálatával, annak plébániáján van lehetőségük arra, hogy a hallássérültek a keresztségből fakadó jogait és kötelességeiket gyakorolhassák.

A jogalkotó számolt a megváltozott társadalmi körülményekkel, amelyek indokoltá teszik ennek a jogi formációnak a gyakoribb alkalmazását.²⁵² A lelkész kinevezésén keresztül lelkipásztori ellátásban részesülnek a hallássérültek, így lakó, vagy pótlakóhelyüktől függetlenül saját lelkipásztort kapnak, aki állandó jelleggel a speciális csoport lelkipásztori ellátásáért felel az egyetemes és részleges jog alapján (564. k.).²⁵³ A lelkészi szolgálat kereteit és a lelkész jogait a jog szerint az ordinárius határozza meg.²⁵⁴ A hallássérültek lelkipásztori szolgálatával megbízott lelkész az, aki a rá bízott alárendeltek számára elsődlegesen kiszolgáltathatja a szentségeket. Így az ordinárius egyházmegyéjében a hallássérült krisztushívő a területi lakhelyétől és plébániájától függetlenül saját lelkipásztort kap, aki fölülte a plébánosi jogköröket bírja (519. k.) és emiatt a számára előírt erkölcsi és a jog által meghatározott követelményeknek is meg kell felelnie (521. k. - 1-2. §§.).

Előfordulhat, hogy a lelkészek hatásköre érinti egymást. Szakmai feladataik és lelkészi jogállásukból fakadóan az állami jog alól mentességet élveznek, az Egyháznak a börtönbe kirendelt lelkészei.²⁵⁵ Az egészségügyi szakterület 2011 májusában egy komplex felmérést készített a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartott személyek egészségi állapotáról, amelynek adatai szerint Magyarország hét büntetés-végrehajtási intézetében²⁵⁶ huszonkettő

²⁵² vö. PEROTTI A., *Assistenza pastorale des migrants*, in *Monitor Ecclesiasticus* (1970/95) 46-60., ad. PREE H., *Kirchenrektor und Seelsorger für besondere Germeinschaften*, in *Handbuch...* 764., ad. UJHÁZI L., *A menekültek...* 67.

²⁵³ vö. ENGUIX C., *Los Capellanes*, in *Execerpta e dissertationibus in iure canonico* (1987/5) 425-434.

²⁵⁴ vö. VITALE A., *Asistenza spirituale e Diritto del lavoro*, in *Il Diritto Ecclesiastico* (1979/90) 374-379.

²⁵⁵ TIHANYI M., *A börtönlelkészi szolgálat működése*, in *Iustum Aequum Salutare* (2018/3) 224.

²⁵⁶ Id. Fővárosi Bv. Intézet, Sopronkőhidai Fegyház és Börtön, Veszprém Megyei Bv. Intézet, Tiszalöki Országos Bv. Intézet, Szombathelyi Országos Bv. Intézet, Pálhalmai Országos Bv. Intézet, Szegedi Fegyház és Börtön (Nagyfai Krónikus Utókezelő).

fogvatartott viselt hallókészüléket, és harminckettőnél állapítottak meg súlyos vagy középsúlyos halláscsökkenést.²⁵⁷

A börtönlelkész lelkipásztori gondozása alá kerülhet olyan hallássérült, akinek a nyelvét nem érti, ezért segítségül hívhatja a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátásáról gondoskodó lelkipásztort. Ha nincs mód a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátásáért felelős lelkészt a hallássérültek börtönpasztorációjába bevonni, a lelkészének kell rugalmasnak lennie a speciális ellátásokban. A hallássérült fogvatartottakat a foglalkozás, vagy a liturgia során előre kell ültetnie a börtönlelkésznek, vagy külön foglalkoznia azokkal, akiknek igénye van rá.²⁵⁸ Célszerű azonban, ha a börtönlelkész, amennyiben a gondozására bízottak között hallássérültek is vannak, minimális ismeretekre tegyen szert a jelnyelvben. A börtönben lévő hallássérültek lelkipásztori ellátásának módja nem pusztán az egyházi hatóságtól és a lelkésztől, hanem az állami intézet alkalmazottjaitól is függ.²⁵⁹ Ugyanakkor az intézmény alkalmazottai kötelesek megadni a védelmet a fogyatékkal élők számára az őket segítő körülmények kialakításával.²⁶⁰ A hallássérült fogvatartottak számára is biztosítani kell, hogy a helyzetükből fakadó kivételektől eltekintve a fogvatartotti jogviszonnyal kapcsolatos jogaikkal élhessenek.²⁶¹ Mivel a fogdaórség nem rendelkezik a fogyatékkal élők ellátásával kapcsolatos speciális képzettséggel,²⁶² büntetés-végrehajtási intézmény jelnyelvi tolmáccsal tudja biztosítani a hallássérült fogvatartottak gondozására felkészült szakszemélyzetet. A tolmács egyben a jelnyelvet nem ismerő börtönlelkész segítségére is tud lenni a lelkipásztori ellátásokban.

A krisztushívők egy bizonyos csoportjának ellátására, vagy egy speciális szolgálatára káplánt is kinevezhet az ordinárius (545. k. - 2. §.).²⁶³ Ezáltal a káplán kifejezetten a hallássérültek lelkipásztori ellátására is kaphat megbízatást, amennyiben indokolt módon vagy nagy számban élnek hallássérültek a plébánia területén. A hallássérültek speciális lelkipásztori ellátását végző lelkész köteles együttműködni a helyi plébánossal, akinek a területén gyakorolja

²⁵⁷ VESZELI D., *A mozgáskorlátozott és fogyatékos fogvatartottak bv. intézeti elhelyezése*, in *Börtönügyi Szemle* (2012/2) 68.

²⁵⁸ Zsebe Attila Veszprém Megyei Büntetés-Végrehajtási Intézet osztályvezető diakónus-börtönlelkészének tapasztalata (2021. 11. 09.).

²⁵⁹ TIHANYI M., *A börtönlelkészi...* 226.

²⁶⁰ Az elítélt büntetés-végrehajtási jogviszonyból eredő jogairól ld. *A 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról* 122. §. (j).

²⁶¹ VESZELI D., *A mozgáskorlátozott...* 64.

²⁶² TÓTH I., *A fogyatékkal élő fogvatartottak fogdai befogadásának jogi aggályai*, in *Börtönügyi Szemle* (2012/2) 57.

²⁶³ vö. LEDERHILGER J. S., *Die Mitarbeiterinnen und Mitarbeiter des Pfarres*, in *Handbuch...* 722.

a szolgálatot.²⁶⁴ Célszerű, ha a hallássérültek lelkipásztori ellátásával megbízott lelkész állandó helyet foglal el az részegegyház papi szenátusában, hogy képviselni tudja a speciális lelkipásztori ellátás szempontjait, pl. mikor a hallássérültek számára jelölnek ki egy plébániát.²⁶⁵

A hallássérültek lelkipásztori ellátását végző lelkészt az ordinárius nevezi ki (565. k.),²⁶⁶ ha a hallássérültek speciális szolgálata nem lépi túl az egyházmegye területét. Ha azonban igen, a helyi püspöki konferencia feladata egy országos lelkész, vagy lelkipásztori referens kinevezése a püspöki konferencia szabályzata alapján. Magyarországon Az Országos Katolikus Hallássérült Pasztoráció a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia alá tartozik. Az országos referenst a püspöki konferencia elnöke nevezi ki, annak saját ordináriusának írásos engedélyével. A hallássérültek lelkipásztori ellátását biztosító vezető lelkipásztort Magyarországon referensnek hívják, aki a jogi értelemben vett lelkészi feladatokat látta el, plébániai szolgálata mellett.²⁶⁷

A törvényhozó megkívánja, hogy a lelkész olyan felhatalmazásokkal, fakultással rendelkezzen, mint egy plébános (970.k.). Ebből adódóan hivatalból szolgáltatja ki a rábízott csoportnak a bűnbánat, betegek kenete, halálveszély esetén bérmálás szentségeit, valamint részesíti őket a szent útravalóban (566. k. - 1. §.).²⁶⁸ A lelkész kinevezésére buzdít a törvényhozó azok számára, akik életkörülményeik miatt a plébánosok rendes lelkipásztori gondozásában nem részesülhetnek, mint pl. a vándorlók, a hazájuktól távol élők, a menekültek, a nomádok, a hajósok (568. k.).²⁶⁹ A felsorolás azonban nem taxatív, csak például szolgál. Ezért a speciális lelkigondozást igénylő hallássérültek számára is kinevezhető lelkész.

Amennyiben az ordinárius lelkész kinevezésén keresztül gondoskodik a hallássérültek lelkipásztori ellátásáról, ideális, ha a közösség liturgikus életének előmozdítása érdekében a

²⁶⁴ vö. II. JÁNOS PÁL, Litt. Ap. MP *Stella Maris*, (1997. I. 31.), in *AAS*, 1977/89, 212.

²⁶⁵ vö. SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIB, *Instructio*... 635.

²⁶⁶ vö. VI. PÁL, Litt. Ap. MP *Pastoralis Migratorum Cura* 23. §. (1969. VIII. 15.), in *AAS*, 1969/61, 625., ad. PINTO P. V., *Commento*... 343.

²⁶⁷ Suló Lajos Budapesti Oltáriszentség Plébánia plébánosként, Erdődi Ferenc pedig a Csobánkai Szent Anna és a Pomázi Szent István király Plébánia plébánosaként látta el az országos hallássérült referensi szolgálatot.

²⁶⁸ TEJERO E., *Commentary of the 566. canon*, in *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law II/2*, MARZOLA Á. – MIRAS J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA R., (szerk.), Montreal 2004., 1434-1336.

²⁶⁹ vö. DE PAOLIS V., *La mobilità umana e il nuovo Codice di Diritto Canonico*, in *On the Move* (1985/45) 37-58., ad. SANCHIS J., *La pastorale dovuta ai migranti ed agli itineranti (Aspetti giuridici fondamentali)*, in *Fidelium Iura* (1993/3) 451-494.

lelkészre egy templomigazgatóságot bíz (570. k.).²⁷⁰ Ezzel az ordinárius a kinevezett lelkészre és a hallássérült közösségre bízta az adott templomot. Önálló miséző hellyel a hallássérültek valódi lelki otthonot kapnak, és így jobban beépülnek az egyházmegye életébe (vö. 529. k. - 2. §.). Ha az ordinárius rendelkezése érdekében a hallássérültek lelkipásztori szolgálatát a lelkész egy adott plébánián látja el, szükséges a plébánia plébánosával megegyeznie abban, hogy miként szervezzék meg és hangolja össze a hallássérültek lelkipásztori ellátását a plébánia életével (571. k.).²⁷¹ A hallássérültek liturgiája és egyéb közösségi alkalmak integrált legyen a hallókéval, vagy pedig külön, szegregált jelleget öltson.

A lelkészt, aki kinevezte, megfelelő okból, józan megítélése szerint elmozdíthatja hivatalából (563. k.).²⁷² A hallássérültek egyházmegyei szintű lelkipásztori ellátásával megbízott lelkészt a helyi ordinárius, országos megbízás esetében a püspöki konferencia elnöke mozdíthatja el a hivatalából, vagy fogadhatja el a lemondását (572. k.).²⁷³

Amennyiben az ordinárius nem tud lelkészt kinevezni az egyházmegyéje számára, az egyházmegye haszna miatt élhet az inkardináció jogi lehetőségével (269. k. - 1. §.).²⁷⁴ Így azok a papok, akik értik és használják a jelyelvet, a hallássérült hívek jobb lelkipásztori ellátása érdekében kérvényezhetik az inkardinációt, és az exkardináció jogi eszközével élve a hallássérültek között gyakorolhatják a szolgálatukat.

A klerikus exkardinációjához szükséges a megyéspüspökének írásbeli beleegyezése, valamint a fogadó püspök inkardináló levele, ahol a klerikus a hallássérültek lelkipásztori ellátását kívánja végezni (267. k. - 1-2. §§.).²⁷⁵ A fogadó püspök a reá bízott hallássérültek lelkigondozása érdekében fogadja a klerikust, mivel az egyházmegyéjében nincs, vagy nincs elegendő létszámú klerikus, a hallássérültek speciális szolgálatára (269. k.). Az elengedő és a fogadó püspök, az Egyház egyetemes javát tekintik, mikor a hallássérültek lelkipásztori szempontjait figyelembe véve egy klerikust erre a speciális szolgálatra engednek (270. k.). A hallássérültekkel való foglalkozás elengedhetetlen a hallássérült kultúra megismerése nélkül, ezért a lelkipásztori ellátással megbízott klerikusnak ismernie kell a gondolkodásmódjukat,

²⁷⁰ vö. TEJERO E., *Commentary of the 570. canon*, in *Exegetical...* II/2. 1446., ad. PINTO P. V., *Commento...* 345.

²⁷¹ vö. TEJERO E., *Commentary of the 571. canon*, in *Exegetical...* II/2. 1448.

²⁷² vö. PINTO P. V., *Commento...* 342.

²⁷³ vö. TEJERO E., *Commentary of the 572. canon*, in *Exegetical...* II/2. 1449.

²⁷⁴ vö. JARRELL L., *A Look at Current Practices Surrounding the Transfer of Clerics*, in *The Jurist* (1990/50) 310-321., ad. MASSIGNANI E., *L'incardinazione...* 451.

²⁷⁵ vö. SCHNEIDER J. F., *Commentary of the 267. canon*, in *New Commentary...* 332.

és azt a nyelvezetet, amivel az üdvösség evangéliumát hirdetni tudja.²⁷⁶ Tekintve a hallássérültekkel való foglalkozás sokszínűségét, ideális ha a klerikus önszántából jelentkezik az ordináriusánál a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátásának szolgálatára.

Az inkardinációs eljáráson kívül még egy mód lehetséges a hallássérültek lelkesz szolgálatával történő ellátásra: az időszakos áttelepülés engedélyezése. Amennyiben a hallássérültek lelkipásztori ellátásához ismeretekkel bíró klerikust a saját egyházmegyéje nélkülözni tudja, célszerű nem megtagadnia az ordináriusnak a klerikus áttelepülését. Ehhez a két ordináriusnak előzetesen írásban meg kell egyeznie, hogy a klerikust milyen jogok és kötelességek illetik meg ez idő alatt, amely áttelepülés időszakos is lehet (271. k. - 1-2. §§.).²⁷⁷ Az áttelepülési engedély nem jelent exkardinációt, egyszerűen a klerikus engedélyt kap arra, hogy egy másik egyházmegyében teljesítsen lelkipásztori szolgálatot. Ezt az engedélyt ismételten meg kell újítani, így a klerikus inkardinációja nem változik, és az ordinárius visszahívhatja a saját egyházmegyéjébe, ahonnan elengedte. A visszahívás és a megállapodások megkötése a természetes méltányosság megtartásával történik, mind a klerikus, mind pedig a vendéglátó püspök irányában. A vendégül látó ordinárius megfelelő okból ki is utasíthatja a klerikust az egyházmegyéje területéről (271. k. - 3. §.).²⁷⁸

2016-ban szenteltek diakónussá a Veszprémi Főegyházmegye számára, majd 2016-tól Pomázi Szent István Király Plébánián és Csobánkai Szent Anna Plébánián teljesítettem lelkipásztori szolgálatot kisegítő lelkeszi minőségben az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyében. Az áttelepülés indoka a budapesti hallássérültek lelkipásztori ellátása volt Erdődi Ferenc pomázi plébános és országos hallássérült referens irányítása alatt. Dr. Márfi Gyula veszprémi érsek Dr. Erdő Péter bíboros, prímás, érsek kérésére kánonjogi tanulmányaim végzése idejére áttelepülési engedélyt adott az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye területére, hogy a pappá szentelésemet követően bekapcsolódhassak a hallássérültek lelkipásztori szolgálatába.²⁷⁹ Ebben a levélben szerepel, hogy a vendégül látó egyházmegye ordináriusának engedélyét és a későbbiekkel kapcsolatos állásfoglalását is kéri.

²⁷⁶ vö. GROSJEAN F., *The bilingual & the bicultural person in the hearing & in the deaf world*, in *Sign Language Studies* (1992/77) 307-320., ad. PADDEN C., *The Deaf Community and the Culture of Deaf People*, in *American Deaf Culture*, WILCOX S. (szerk.), Maryland 1989.

²⁷⁷ vö. SCHNEIDER J. F., *Commentary of the 271. canon*, in *New Commentary...* 339-340.

²⁷⁸ vö. PROVOST J. H., *Permanent Deacons and the Code*, in *Canon Law Society of America Proceedings* (1984) 175-191.

²⁷⁹ A melléklet

Erre a levélre közvetlenül érkezett az esztergom-budapesti ordinárius engedélye, miszerint a hallássérült pasztorációban munkámra való tekintettel Erdődi Ferenc plébános kérésére, Dr. Márfi Gyula veszprémi érsek hozzájárulásának birtokában engedélyezte, hogy diakónusi szolgálatomat a pomázi és csobánkai plébániákon teljesítsem.²⁸⁰ 2017 júniusában áldozópappá szenteltek, és a veszprémi érsek által írt dispoziójában szerepel a hallássérült pasztoráció speciális szolgálatára, és a fogadó egyházmegye ordináriusának engedélyre való hivatkozás. Dr. Márfi Gyula veszprémi érsek hozzájárult ahhoz, hogy Dr. Erdő Péter bíboros, prímás, esztergom-budapesti érsek engedélyével, a pomázi Szent István Király Plébánián Erdődi Ferenc h. esperes plébániai kormányzó munkatársaként lelkipásztori kisegítő lelkészi szolgálatot végezzek, gyakorolva a hallássérültek lelkigondozását is.²⁸¹

Az áldozópappá szentelésemet követően az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye ordináriusa 1 évre engedélyezte számomra az áttelepülést,²⁸² amely egészen 2018 augusztusáig tartott. 2018 augusztusával a Pomázi Szent István Király Plébániáról a Szentendrei Keresztelő Szent János Plébánia káplánjának neveztek ki. A dispoziót az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye ordináriusa adta, annak ellenére, hogy nem voltam az egyházmegye klerikusa. Ehhez a veszprémi érsek előzetes engedélyéhez volt szüksége, ami alapján átadta a dispozió jogát a vendégül látó esztergom-budapesti ordinárius számára.²⁸³ A „D” mellékletben olvasott 1 éves engedély lejáratát követően az engedélyt újból meg kellett hosszabbítani. Az engedélyt nem a fogadó ordinárius adta ki, hanem a saját főegyházmegyém ordináriusa, egy nappal a fogadó egyházmegye új dispozióját követően. Az engedély megadása nem a hallássérült pasztorációban tevékenységet végző klerikusnak szólt, hanem a kölcsönadó ordinárius engedélye a fogadó számára, hogy a klerikus még egy évig a fogadó egyházmegye területén végezhesen papi szolgálatot a plébániai és a hallássérült pasztoráció keretében.²⁸⁴

2020 májusában kelt levelében Dr. Erdő Péter, a fogadó egyházmegye ordináriusa augusztus 1-vel felmentett az egyházmegyéjében végzett minden feladatom alól, és visszabocsátott az egyházmegyémbé, és a levélében köszönve meg szolgálatomat amelyet a hallássérült pasztorációban végeztem.²⁸⁵ Az újonnan beiktatott veszprémi ordinárius Dr.

---

²⁸⁰ B melléklet

²⁸¹ C melléklet

²⁸² D melléklet

²⁸³ E melléklet

²⁸⁴ F melléklet

²⁸⁵ G melléklet

Udvardy György által 2020. június 29.-én keltezett dispoziójában utalást tett az áttelepülési engedély lezárására, és egyben az főegyházmegyémben történő visszahívásomra (271. k. - 3. §.).²⁸⁶

Megállapíthatjuk, hogy a törvényalkotó megkönnyíti a speciális szolgálatra való lelkészek kinevezését, egyrészt az inkardináció és az exkardináció jogintézményének lehetőségével, másrészt pedig az időszakos áttelepülés engedélyezésével. A hallássérültek java az Egyház közjava is, mert minden megkeresztelt hallássérült az Egyház tagjaként kötelességeiket és jogaikat gyakorolva építi az Egyházat (208. k.).²⁸⁷ Ez egyes szerzők szerint abban is kinyilvánul, hogy alapvető egyenlősége alapján különféle életformák alakulnak ki, missziós célok és küldetések jelennek meg.²⁸⁸ Ide sorolhatjuk a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátására való egyházi és világi törekvéseket is.

4.3. Püspöki helynök kinevezése a hallássérültek lelkipásztori ellátásának összehangolására

A hallássérültek nagy száma, vagy a helyzet adta szükség indokolhatja azt, hogy a megyéspüspök püspöki helynökön keresztül gyakorolja a hallássérültek lelkipásztori ellátását. A II. Vatikáni Zsinat *Christus Dominus* kezdetű dekrétuma az általános helynökön kívül a püspöknek egy vagy több püspöki helynököt ajánl, hogy segítse őt az egyházmegye meghatározott részén, vagy bizonyos ügyekben.²⁸⁹ A püspöki helynök feladatát és számát a jog nem határozza meg taxatíván. A püspöki helynököt a püspök bízza meg az egyházmegye bizonyos típusú ügyeivel, és amellet személyek egy bizonyos csoportjához tartozó hívek lelkipásztori ellátásával (476. k.).²⁹⁰ A megbízotti hatalom szorosán értendő, az általános helynökkel szemben (vö. 475. k. 1. §.),²⁹¹ a püspöki helynök csak a reá tartozó ügyekben van a

²⁸⁶ H melléklet

²⁸⁷ vö. FORNÉS J., *Commentary of the 208. canon*, in *Exegetical...* II/1. 45-46., ad. GONZÁLEZ J., *Rights and Participation of the Laity in the Life of the Church*, in *Boletín Eclesiástico de las Filipinas* (2001/77) 662-708.,

²⁸⁸ vö. HERVADA J., *Elementos de Derecho constitucional canónico*, Pamplona 1987, 51., NAVARRO L., *El laico y los principios de igualdad y variedad*, in *Ius Canonicum* (1986/51) 93.

²⁸⁹ CD 27.

²⁹⁰ vö. AYMANS W. – MÖRSORF K., *Kanonisches Recht*, Paderborn - München - Wien - Zürich 1997, 105., Manapság leginkább a vándorlók és úton levők lelkipásztori ellátására alkalmazza az egyházi hatóság a püspöki helynök intézményét.

²⁹¹ vö. SANTANA A. C., *Apostolado e competência do Vigário Episcopal*, in *Revista Brasileira de Direito Canônico* (2011/61) 81-94.

püspököt segítő kormányzati hatalma.²⁹² Az egyházmegye bizonyos személyei és csoportjai kifejezés alatt a hallássérülteket is érthetjük, ezért a püspöki helynököt a hallássérültek lelkipásztori ellátásával is ki lehet nevezni. A jogintézmény fontosságát több pápai és szentszéki dokumentum is kiemelte.²⁹³ A Püspöki Kongregáció 1977-ben kiadott *Apostolatus Maris* kezdetű deklarációjában kérte a püspöki konferenciákat, hogy egy bizottságot alapítsanak, vagy amennyiben lehetséges egy püspököt nevezzenek ki a hajón lévők speciális lelkipásztori ellátásának biztosítására.²⁹⁴

A püspöki helynököt a megyéspüspök szabadon nevezi ki és mozdíthatja el (477. k. - 1. §.), illetve gondoskodhat a püspöki helynök akadályoztatása esetén helyettesről a lelkipásztori ellátás zavartalansága érdekében (477. k. - 2. §.).²⁹⁵ A törvényhozó a püspöki helynök felé támasztott előzetes követelményeket határozza meg: legalább harminc éves, rendelkezék kánonjogi, illetve teológiai doktorátussal vagy licenciátussal, vagy legalább ebben való valós jártassággal, legyen okos, és mindemellett az ügyintézésben is jártas legyen (478. k. - 1. §.). Amennyiben a megyéspüspök a hallássérültek lelkipásztori ellátására püspöki helynököt bíz meg, kérheti tőle a fenti kánon alapján, hogy értse, valamint használni tudja a siketek nyelvét, a jelnyelvet. A hallássérültek lelkipásztori ellátásához, a püspöki helynöknek ismernie kell a hallássérültek gondolkodásmódját, hogy összehangoltan tudja végezni az egyházmegyében a lelkipásztori ellátásukat, és a velük kapcsolatos ügyintézését.

A megkeresztelt hallássérültek közigazgatási ügyeinek végzését és az azzal kapcsolatos döntéseket, a megyéspüspök delegálhatja a számukra kinevezett püspöki helynöknek. Ilyenkor a püspöki helynököt megilleti az a végrehajtó hatalom, amivel a jog szerint a megyéspüspök rendelkezik, de csak azokban az ügyekben, amire a püspöki helynök megbízást kapott (479. k. - 2. §.).²⁹⁶ A hallássérültek lelkipásztori ellátásával megbízott püspöki helynök köteles beszámolni a munkájáról (480. k.), hiszen a püspökkel együtt, munkatársaként végzi a püspök lelkipásztori koncepciója szerint a szolgálatát.²⁹⁷ A megyéspüspök a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátásával megbízott püspököt utasíthatja általános közigazgatási aktusként bizonyos általa hozott részleges törvények végrehajtására, vagy pedig a helynök hatáskörét nem

²⁹² ERDŐ P., *Püspöki Helynök*, in *Magyar Katolikus Lexikon XI.*, DIÓS I., (szerk.) Budapest 2006, 349-350.

²⁹³ SACRA CONGREGATIO EPISCOPIS, *Directorium Ecclesiae imago* 202., (1973. II. 22.), *Leges V.*, 6528-6529.

²⁹⁴ SACRA CONGREGATIO EPISCOPIS, *Decr. Apostolatus Maris* 2. §, (1977. IX. 24.), in *AAS*, 1977/69, 739-70.

²⁹⁵ VIANA A., *Commentary of the 477. canon*, in *Exegetical...* II/2. 1117-1119.

²⁹⁶ vö. URRUTIA, F. J., *Delegation of the Executive Power of Governance*, in *Studia canonica* (1985/19) 339-355.

²⁹⁷ CD 27. „Az egyházmegyei hivatalhoz tartozó papok és világiak legyenek tudatában annak, hogy munkájukkal a püspök lelkipásztori szolgálatát segítik.” in *A II. Vatikáni...*, 296.

érintve, bizonyos igazgatási szempontokat is adhat a helynöke számára.²⁹⁸ Az utasítás, ahhoz hogy hatályba lépjen, nem szükséges kihirdetni, elég egy olyan közzétételi forma, amelyben a címzettnek tisztában tudnak lenni a törvényhozó szándékával.²⁹⁹

Megállapíthatjuk, hogy a hallássérültek lelkipásztori ellátását püspöki helynök által célszerűbb gyakorolnia a megyéspüspöknek, mint lelkész kinevezésén keresztül, mert a lelkésszel ellentétben a püspöki helynöknek megbízás útján valós kormányzati hatalma van a kapott alárendeltek felett. Így a püspöki helynök egy kézben tartja az egyházmegye hallássérültjeivel kapcsolatos kormányzati, megszentelői ügyek intézését, így időt és energiát szabadítanak fel más kormányzati hivataloktól, amiknek nem kell tolmács szolgálatát keresniük és igénybe venniük, nem kell a tolmács hitelességéről megbizonyosodniuk, valamint nem kell egy eddig ismeretlen gondolkodásmóddal, szituációval gyakorlatlanul találkozniuk.

5. A hallássérültek lelkipásztori ellátása személyi elven szerveződő egyházi struktúrákon keresztül

A egyházban a II. Vatikáni Zsinatot követően az addig meghatározó területi elv alapján szerveződő lelkipásztori intézmények mellett a személyi elv alapján szerveződő lelkipásztori intézmények is megjelentek.³⁰⁰ A személyi elv alapján szerveződő intézmények célja, hogy az egyházi hatóság azokról a megkereszeltéről is gondoskodjon, akiket a hagyományos lelkipásztori struktúrákon keresztül nem tud elérni.³⁰¹ Ezek az intézménytípusok egyrészt az egyetemes jog, másrészt a helyi, a nemzeti körülményeket figyelembe vevő részleges egyházzog alapján épülnek ki.³⁰² Az alábbiakban a személyi elven keresztül szerveződő intézmények kialakításának lehetőségeit vizsgálom meg a hallássérültek lelkipásztori ellátásának tükrében.

²⁹⁸ vö. PREE H., *Zuständigkeitsfragen innerhalb der Diözesankurie*, in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* (2015/184) 496.

²⁹⁹ vö. PREE H., *Zuständigkeitsfragen...* 496.

³⁰⁰ UJHÁZI L., *A menekültek...* 71.

³⁰¹ MECKEL T., *Anstaltsseelsorge*, in *Handbuch...* 786.

³⁰² PREE H., *Nichtterritoriale Strukturen der hierarchischen Kirchenverfassung*, in *Territorialità e personalità nel diritto ecclesiastico*, ERDŐ P. – SZABÓ P., (szerk.) Budapest 2002, 515-544.

5.1. Személyi egyházmegye a hallássérültek lelkipásztori ellátására

A hatályos Törvénykönyv megőrizte azt az alapelvet, hogy a részegyházak és a részegyházak preferált formája, az egyházmegye alapvetően területi elven szerveződik.³⁰³ A hatályos törvénykönyv előírja a megyéspüspöknek, hogy a területén élő, de életkörülményeik miatt a rendes lelkipásztori gondozásban nem részesülő krisztushívókról is gondoskodnia kell (383. k. - 1. §.).³⁰⁴ Teret kell adnia azoknak, akik bár nem keresztények, de a speciális lelkipásztori ellátás által Krisztus és az ő Egyházának tanítását megismerhetik (383. k. - 4. §.).

Ehhez a speciális lelkipásztori ellátáshoz a legfőbb egyházi hatóság megítélése szerint, az érdekelt püspöki konferenciák meghallgatása után hasznosnak tűnik, ugyanazon a területen a hívők rítusa szerint vagy más hasonló szempontból különböző részegyházak alapítása történhet (372. k. - 2. §.).³⁰⁵ A törvényhozó reflektál az új lelkipásztori igényekre, és lehetővé teszi, hogy a püspöki konferencia meghallgatása után az egyház legfőbb hatósága a speciális lelki igények figyelembevétele miatt személyi egyházmegyét állítson fel.³⁰⁶ Ezáltal a személyi egyházmegye nem a helyi egyházmegye speciális lelkipásztori igényeit elégíti ki, hanem a püspöki konferencia területét lefedő nemzeti egyházét.³⁰⁷ Az adott püspöki konferencia megítélése szerint a Szentszék a megyéspüspökök válláról veszi le a hallássérültekkel való foglalkozás speciális feladatát, és egy adja egy személyi egyházmegye vezetőjének.

A személyi egyházmegye ordináriusa rendelkezik a megyéspüspököt megillető jogokkal, kivéve, amikkel a rendi hatalmából eredően nem rendelkezik. Ezáltal a személyi egyházmegye ordináriusának saját alárendeltjei lesznek, valamint papokat inkardinálhat. A vezetés-irányítás is a területileg lehatárolt egyházmegye intézményrendszere és vonatkozó jogszabályai szerint történik.³⁰⁸

A hallássérültek lelkipásztori ellátása annak speciális volta miatt, indokoltá teheti személyi egyházmegye létrehozását. Így a megyéspüspököknek nem kell új intézményeket, vagy a hallássérültek lelkipásztori ellátását biztosító személyi feltételekről gondoskodniuk

³⁰³ UJHÁZI L., *A menekültek...* 72.

³⁰⁴ DE LA HERA A., *Commentary of the 383. canon, in Exegetical...* II/1. 786-787.

³⁰⁵ ARRIETA J. I., *Commentary of the 372. canon, in Exegetical...* II/1. 737-738.

³⁰⁶ RENKEN J., *Commentary of the 372. canon, in New Commentary...* 509. in UJHÁZI L., *A menekültek...* 72.

³⁰⁷ FELICIANI G., *La dimensione collegiale del ministro del vescovo a livello locale, in L'esercizio dell'autorità nella Chiesa*, CATTANEO A., (szerk.), Venezia 2004, 53-63.

³⁰⁸ vö. UJHÁZI L., *A menekültek...* 72.

egyenként az egyházmegyékben, hanem a püspöki konferencia területét lefedő különleges jogokkal bíró ordináriust bízzák meg ezzel. Ezért a joghatósági illetékességeket tisztázni, és minimalizálni kell az esetleges hatáskörütközésekből származó feszültséget.³⁰⁹

A hallássérültek lelkipásztori ellátását biztosító személyi egyházmegyét az Apostoli Szentszék hozza létre. A *Pastor Bonus* címet viselő apostoli konstitúció szerint a részegyházak létesítésével és betöltésével a Püspöki Kongregáció foglalkozik a latin egyházban, fenntartva a Népek Evangelizációjának Kongregációjának hatáskörét.³¹⁰ Ugyanez a kongregáció illetékes a részegyházak és azok csoportjainak létesítésére, felosztására, egyesítésére, megszüntetésére és egyéb változtatásaira.³¹¹ Mielőtt az Apostoli Szentszék megalapítja a hallássérültek speciális ellátásért felelős személyi egyházmegyét, meg kell hallgatnia a helyi püspöki konferencia véleményét.³¹²

5.2. Személyi plébánia a hallássérültek lelkipásztori ellátására

A hatályos törvénykönyv megadja a jogot a megyéspüspöknek az alapvetően területi jellegű plébánia alapítása mellett, indokolt esetben személyi jellegű plébánia létesítésére (518. k.).³¹³ A törvényhozó felsorolása (rítusa, nyelve, nemzetisége) nem taxatív, az egyéb szempontok alatt érthetjük a hallássérült krisztushívók lelkipásztori ellátását is. Ugyanakkor amíg a személyi egyházmegyét a püspöki konferencia szempontjainak figyelembevételével az Apostoli Szentszék alapítja, addig a személyi plébánia létrehozásánál a megyéspüspök saját jogkörében jár el.³¹⁴

A megyéspüspök, akinek alapvető kötelessége gondoskodni a területén élő krisztushívókról (383. k.), a hallássérültek lelkigondozását személyi plébánia útján is elláthatja.³¹⁵ A megalapításhoz szükséges analóg módon a területi plébániához hasonlóan az

³⁰⁹ UJHÁZI L., *A menekültek...* 73.

³¹⁰ PB 75.

³¹¹ PB 76.

³¹² vö. CD 22-24.

³¹³ vö. CD 23., ad. SARZI-SARTORI G., *La parrocchia personale nell'attuale disciplina della Chiesa*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (1989/2) 165-173.

³¹⁴ MONETA P., *Territorialità personalità nell'organizzazione funzione giudiziaria*, in *Territorialità...* 687-689. in Ujházi L., *A menekültek...* 72.

³¹⁵ LEDERHILGER J. S., *Der Pfarrer*, in *Handbuch...* 696.

egyházmegye papi szenátusának véleményének megkérdezése (515. k. - 2. §.).³¹⁶ A megyéspüspök a hallássérültek személyi plébániájának alapításakor egyben személyi plébánost nevez ki, aki a hallássérülteket illetően mindazokat a jogokat és kötelezettségeket viseli, mint a területi plébános.³¹⁷ A személyi egyházmegyéhez képest ennek a lelkipásztori megoldásnak előnye, hogy a kisebb szervezet kevesebb adminisztratív feladatokat igényel, gyorsabban felállítható, módosítható vagy megszüntethető.³¹⁸

Az Egyesült Államok Püspöki Konferenciája (USCCB) által kiadott „*Guidelines for the Celebration of the Sacraments with Persons with Disabilities*” című dokumentuma szerint a plébánián a liturgiát a hallássérülteknek számára is hozzáférhetővé kell tenni. Ösztönzi a siketeket és nagyothallókat, hogy a lelkipásztori szolgálat minden szintjén vegyenek részt, hogy hirdetői és tanúi legyenek az evangéliumnak.³¹⁹

A Bostoni Főegyházmegye úgy kíván eleget tenni az Egyesült Államok Püspöki Konferenciájának a hallássérültekkel kapcsolatos rendelkezéseinek, hogy a Főegyházmegyében létrehozták a Siketek Apostoli Szolgálatát, és a személyi plébánia plébánosának nevezték ki Shawn P. Carey atyát.³²⁰ Németországban egyedül a Trier-i Egyházmegyében működik személyi plébánia, amelyet 2000-ben történt alapítása óta, Schmitz Ralf plébános vezet.³²¹

5.3. Személyi prelatúra alapítása a hallássérültek lelkipásztori ellátására

A személyi elven szerveződő egyházi struktúra létrehozásának a személyi egyházmegyén és a személyi plébánián kívül harmadik lehetősége a személyi prelatúra. A személyi prelatúra a hatályos törvénykönyv újdonsága.³²² Lelkipásztori és missziós célból, vagy bizonyos társadalmi csoportok lelkipásztori ellátására hozhatja létre az Apostoli Szentszék

³¹⁶ SÁNCHEZ-GIL A. S., *Commentary of the 515. canon, in Exegetical...* II/1. 1257-1258.

³¹⁷ PREE H., *Nichtterritoriale Strukturen der hierarchischen Kirchenverfassung, in Territorialität...* 518-519.

³¹⁸ AYMANS W. – MÖRSDORF K., *Kanonisches...* 190.

³¹⁹ UNITED STATE CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS (USCCB), “*Guidelines for the Celebration of the Sacraments with Persons with Disabilities*”, (2017 VI. 17.), <http://www.usccb.org/about/divine-worship/policies/guidelines-sacraments-persons-with-disabilities.cfm> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 01. 06.)

³²⁰ A bostoni Siketek Apostoli Szolgálatának honlapja: <https://bostondeafcatholic.org/> (Utoljára ellenőrizve: 2021.01.07.)

³²¹ Id. A személyi plébánia honlapja: <https://web.kgg-trier.de/uber-uns/> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 09.).

³²² HERVADA J., *Personal Prelature from Vatican II. to the New Code: An Hermeneutical Study Canons 294-297, in The Jurist*, (1985/45) 379-418.

illetékes dikasztériuma (294. k.).³²³ Ezáltal a „bizonyos társadalmi csoportok” lelkipásztori ellátására saját klérus létesül, saját ordináriussal, akiknek alárendeltjeivé válnak.³²⁴ Ez a bizonyos társadalmi csoport lehet a hallássérülteké is, hiszen az lelkipásztori ellátásuk lelkipásztori szempontból szakértelmet igényel (jelnyelvi tudás), valamint tartós jelleggel szükségesek azok az eszközök (vetítő, a feliratozáshoz szükséges operációs rendszer) amiket egy általánosabb lelkipásztori ellátást nyújtó plébánia nem tudna biztosítani.

A prelátúra a szabályzatát az Apostoli Szentszéktől kapja (vö. 295. k.).³²⁵ Az illetékes dikasztérium a Püspöki Kongregáció a Népek Evangelizációja Kongregáció kompetenciájának figyelembevételével. Ugyanakkor Püspöki Kongregációnak célszerű a hallássérültek lelkipásztori ellátását biztosító személyi prelátúra alapításánál figyelembe vennie a Szentszék Átfogó Emberi Fejlődés Dikasztériumának iránymutatását is. Ez a dikasztérium illetékes a hallássérültek lelkigondozásának koordinálására, hiszen ebbe olvadt bele az Egészségügyi Dolgozók Pápai Tanácsa, ami eddig foglalkozott a hallássérültek lelkipásztori ellátásával.

A személyi prelátúra élén prelátus áll, aki rendelkezik az ordinárius jogaival, és mindazzal, ami egy megyéspüspököt megilletne, eltekintve attól, amire rendi hatalma folytán képtelen. Képes a prelátúrába felvenni jelentkezőket, a képzést biztosító szemináriumot létrehozni, valamint klerikusokat inkardinálni.³²⁶ A hallássérültekkel való lelkipásztori ellátás a személyi prelátúra formájában egy olyan klerikusi gárdát eredményez, amely a nemzetközi kapcsolatok révén, nem csak a helyi nemzeti, hanem a nemzetközi szinten orvosolni tudja a hallássérültek lelkipásztori ellátását.

Ennek a prelátúrának tagjai világiak is lehetnek, akik megállapodás útján szentelik magukat a prelátúra küldetésének. Ebben a megállapodásban határozzák meg a főbb köteleességeket és jogokat, valamint az együttműködés módját (296. k.). A hallássérültek lelkipásztori ellátása érdekében létrejött személyi prelátúra tagjai így klerikusok mellett világiak is lehetnek, akik életállapotuk függvényében segítik a hallássérültek lelkipásztori

³²³ vö. PB 80., ad. HERVADA J., *Commentary of the 294. canon*, in *Exegetical...* II/1. 420-423.

³²⁴ vö. SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, Instr. *Pastorali Migratorum Cura*, (1969. VIII. 22.), in *AAS*, 1969/61, 621.

³²⁵ CAPARROS E., *A New Hierarchical Structure for New Pastoral Needs: Personal Prelatures*, in *Philippiniana Sacra* (1989/24) 392.

³²⁶ MARTENS K., *Quod Superest Dete Pauperibus. Incardination of clerics and a better distribution of clergy as a road to personal prelatures?*, in *Studia canonica* 2015/49, 503-508.

ellátását.³²⁷ Ezek a világiak nincsenek kivéve a helyi ordinárius irányítása alól, csak a szerződésben megállapodottaknak megfelelően vannak alárendelve a prelatúra ordináriusának.³²⁸ Ez azonban nem akadályozza a prelátus egyházkormányzati hatalmának érvényesülését a sajátos apostoli tevékenységük tekintetében.³²⁹ A hallássérült, ha a személyi prelatúra keretében részesül lelkipásztori ellátásban, nem veszíti el a lakó, vagy pótlakóhelye szerinti ordináriusát. Mind a hallássérültek lelkipásztori ellátása érdekében létrejött prelatúra, mind pedig a helyi megyéspüspök célja annak biztosítása, hogy a hallássérültek gyakorolni tudják az Egyházban a kötelességeiket és a jogaikat. A hallássérültek speciális lelkipásztori ellátását végző prelatúra szabályzatának tartalmaznia kell a személyi prelatúrának a helyi ordináriusokhoz való viszonyát a hatáskörütközések elkerülése érdekében (297. k.).³³⁰

6. Püspöki konferenciák

Bár az egyetemes Egyház a részegyházak összessége, szükséges, hogy a részegyházak között nemzeti szinten együttműködés és közös fellépés legyen a hívek, köztük a hallássérültek lelke üdvének érdekében. A püspöki konferenciát az Apostoli Szentszék létesíti (449. k. - 1.§).³³¹ Küldetése megfelel az egyetemes Egyház küldetésének (vallásosság, apostoli tevékenység, irgalmas szeretet gyakorlása), ami túlmutat az adott részegyház helyzetén.³³² A zsinat és a hatályos törvénykönyv a püspökök testületéről is kimondja, hogy az egész Egyházra szóló legfőbb és teljes hatalma van,³³³ ezért is alakította a II. Vatikáni Zsinat az egyes országok püspökeinek alkalmi összejeveteleit állandó testületté.³³⁴ A helyi püspöki konferenciának gondoskodnia kell területén élő speciális lelkipásztori ellátást igénylő hallássérült hívekről, olyan a megoldásokat keresve, hogy azok alkalmazkodjanak a lelkipásztori szükségleteikhez.³³⁵

³²⁷ FOX J., *The Personal Prelature of the Second Vatican Council: An Historical Canonical Study*, Roma 1987.

³²⁸ SACRA CONGREGATIO EPISCOPIS, *Declaratio* IV. c., (1982. VIII. 23.), in *AAS*, 1983/75, 466.

³²⁹ ERDŐ P., *Egyházjog...* 261.

³³⁰ vö. PAGÉ R., *Commentary of the 297. canon*, in *New Commentary...* 398., ad. HERRANZ J., *La razón pastoral de las prelaturas personales: consideraciones a los 50 años del Concilio Vaticano II*, in *Ius Communionis* (2015/2) 249.

³³¹ vö. JOHNSON G. J., *Commentary of the 449. canon*, in *New Commentary...* 592.

³³² ERDŐ P., *Egyházjogi alapismeretek*, Budapest 2010, 89.

³³³ ERDŐ P., *A pápaság és a püspöki konferenciák*, in *Az élő egyház joga*, Budapest 2006, 161

³³⁴ SZUROMI SZ. A., *Az egyházi...* 335.

³³⁵ PONTIFICIUM CONSILIUM DE SPIRITUALI MIGRANTIAM ATQUE ITINERANTIAM CURA, *Chiesa e Mobilità umana*, (1978. V. 26), in *AAS*, 1978/70, 359.

A püspöki konferencia tagjai az adott részegyházak főpásztorai, illetve más sajátjogú egyházak ordináriusai, amennyiben a püspöki konferencia szabályzata megengedi (448. k. - 1. §.). Az Apostoli Szentszék hallássérültek lelkipásztori ellátásával kapcsolatos állásfoglalásait a nuncius képviselheti, vagy a püspökök figyelmébe ajánlhatja az adott ország püspöki konferenciájának összejövetelén. Magyarországon a püspöki konferencia kimondja,³³⁶ hogy a pápai követet minden teljes ülés összejöveteleire meg kell hívni.³³⁷

A püspöki konferencia statútumában olyan szervek felállításáról kell gondoskodni, amelyek segítik az anyaszentegyháznak az egész emberiségre kiterjedő céljának elérését (vö. 451. k.).³³⁸ Ezek lehetnek: állandó püspöki tanácsok, püspöki bizottságok, titkárságok.³³⁹ Ezekbe a kategóriákba illeszkednek bele azok az intézmények, amelyek a speciális szolgálatot igénylő lelkipásztori gondozást ellátják.³⁴⁰

A konferencia a munkáját bizottságokra osztva végzi. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia (MKPK) az alábbi bizottságokat állította fel:³⁴¹ Hittani Bizottság, Liturgikus Bizottság, Karitás- és Egészségügyi Lelkipásztorkodás Bizottsága, A Papság és a Megszentelt Élet Bizottsága, Világiak Bizottsága és Országos Lelkipásztori Bizottság, Oktatási Bizottság, Caritas in Veritate Bizottság, A Kultúra és a Tömegtájékoztatás Bizottsága, Jogi Bizottság, Gazdasági Bizottság. Ezek a bizottságok külön-külön is érintettek a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátásában, ezért folyamatos konzultációt kell folytatniuk egymással, a bizottságok kompetenciáinak tiszteletben tartása mellett.

A hallássérültek lelkigondozásának összehangolása egyházmegyék közt is lehetséges, amely munkának a fóruma a helyi püspöki konferencia által létrehozott bizottságok valamelyike (447. k.).³⁴² Silvia Recchi szerint a püspöki konferencia bizottságai alkalmasak arra, hogy az egyetemes jogot az adott speciális terület lelkipásztori igényeihez igazítsák.³⁴³ Célszerű, ha a hallássérültek számára önálló bizottságot állítanak fel, amely a különböző

³³⁶ A MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Szabályzat* 3., (1990. VIII. 6.), C Ep, Prot. N. 1422/64).

³³⁷ ERDŐ P., *Egyházjog*... 308.

³³⁸ vö. BACSA D., *A püspökkari konferenciák jogai és szerepe*, in *Centralista* (2012/40/2) 29.

³³⁹ CD 38. 3)

³⁴⁰ vö. KAPTIJN A., *Particular*... 145.

³⁴¹ Id. <http://www.magyar Kurir.hu/hirek/ulesezett-magyar-katolikus-puspoki-konferencia-71943> (Utoljára ellenőrizve: 2020.12.15.) Id. <http://www.magyar Kurir.hu/hirek/ulesezett-magyar-katolikus-puspoki-konferencia-71943> (Utoljára ellenőrizve: 2020.12.15.)

³⁴² FELICIANI G., *Commentary of the 447. canon*, in *Exegetical*... II/1. 991-993.

³⁴³ RECCI S., *L'activité législative des conférences épiscopales. Les normes complémentaires au Cameroun*, in *Studia canonica* (1015/49) 559.

egyházmegyék ez irányú tapasztalatait teszik minden egyházmegye számára elérhetővé.³⁴⁴ A hallássérültek lelkipásztori ellátására felállított bizottságnak jogi és pasztorális vonatkozása is van.³⁴⁵ Ez a bizottság számos tudomány területét összefogja, hiszen a tagjai lehetnek szociológusok, pszichiáterek, antropológusok, közgazdászok, jogászok és kánonjogászok, moralisták és teológusok egyaránt. Ezeknek a szakembereknek a segítségével dolgozhatják ki a lelkipásztori terveket a hallássérültek lelkipásztori ellátását biztosító lelkipásztorok.³⁴⁶

A kléruskongregáció 1969-ben kiadott direktóriumában lefekteti a vándorlókkal foglalkozó bizottság feladatait, amelyet a hallássérültek speciális ellátására is vonatkoztathatunk.³⁴⁷ A direktórium szerint a bizottság feladatai közé tartozik, hogy:

- a) Tanulmányozza az új formák lehetőségét az evangélium hirdetésében.
- b) Tervezze meg és koordinálja a lelkipásztori ellátást a helyi papság és a világiak segítségével.
- c) Nemzetközi találkozókat mozdítson elő.
- d) Biztosítsa a püspöki konferencián keresztül azokat a jogokat a speciális lelkipásztori ellátást végző lelkészek számára, melyek a helyi plébánosokat is megilletik.
- e) Működjenek együtt a testvéregyházakkal a speciális lelkipásztori ellátás érdekében.

A bizottság a hallássérültek országos lelkipásztori ellátását egy országos vezetővel koordinálja. Ez az országos vezető a püspöki konferencia megbízásával önkéntes klerikusokat keres a helyi hallássérültek lelkipásztori ellátására, és pályázat és országos szervezés, összekötés útján segíti a helyi közösségeket. Előmozdítja a helyi krisztushívő hallássérült közösségeket a kezdeményezésekben, ugyanakkor egybe is kapcsolva őket egy országos közösségbe, kifejezve az Egyház közösségi jellegét. Az egyik fontosabb feladata lenne a bizottságnak a katolikus liturgikus jelnyelvi szótár kiadása lenne, amelyről később lesz szó a disszertációban.³⁴⁸

³⁴⁴ SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Instructio...* 629.

³⁴⁵ vö. ADAMCZYK J., *Poradnie małżeńsko-rodzinne w diecezji w aspekcie kanoniczno-duszpasterskim*, in *Ius Matrimoniale* (2015/26) 84.

³⁴⁶ PONTIFICIA COMMISSIONE PER LA PASTORALE DELLE MIGRAZIONI E DEL TURISMO, *Chiesa...* 378.,

³⁴⁷ SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Peregrinans...* 370-371.

³⁴⁸ Id. a disszertáció 107.

A hallássérültek lelkipásztori ellátásáról való tapasztalatunkat a püspöki konferenciák megoszthatják egymással. A Második Vatikáni Zsinat *Christus Dominus* kezdetű dekrétuma alapján a nagyobb jó előmozdítása érdekében ápolják a püspöki konferenciák az egymással való kapcsolatot.³⁴⁹ Ezt a törvényhozó törvényi szinten is elő kívánja segíteni (459. k. - 1. §.).³⁵⁰ A püspöki konferenciák regionális együttműködésének következtében a hallássérültek lelkipásztori ellátásának egységesítése a helyi nemzeti szinten túl az adott régiók szintjén is megtörténhet. Így az adott régióban egységes liturgikus szókincs, liturgikus gyakorlat kialakítása válik elérhetővé a közös munka eredményeképpen.

7. A Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyvének lehetséges megoldásai a hallássérültek lelkipásztori ellátására

A *Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyve*³⁵¹ az azonos rítus szerinti lelkipásztori szolgálatot helyezi előtérbe. A hallássérült krisztushívőt is megilleti a saját rítusa szerint végzett istentisztelet joga (vö. CIC 214. k., CCEO 17. k.),³⁵² akkor is, ha az adott területen a hallássérültek lelkipásztori ellátását segítő struktúrákat és intézményeket a latin rítusú részegyház hozta létre.³⁵³

A fent említett személyi elven felépülő egyházi struktúrák elvi rokonságát a keleti törvénykönyvben is megtalálhatjuk. A keleti törvénykönyv az exarchátus alatt olyan, területileg vagy más módon körül határolható sajátjogú egyházat ért, amelyet a keleti hívek különleges lelkipásztori ellátását biztosítja (CCEO 311. k. - 1. §.).³⁵⁴ Szabó Péter megállapítása szerint az exarchátusok kódexbeli szabályozásának elemzése alapján, és a Szentszék utóbbi évtizedekben

³⁴⁹ CD 38., pl. CCEE - Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa, CELAM - Latin-Amerikai Püspöki Konferencia, vö. PONTIFICIA COMMISSIONE PER LA PASTORALE DELLE MIGRAZIONI E DEL TURISMO, *Chiesa...* 376., ad. vö. BACSA D., *A püspökkari...* 30.

³⁵⁰ FÜRER I., *Episcopal Conferences in Their Mutual Relations*, in *The Jurist* (1988/48) 153-174., ad. HORTAL J., *Relationships Among Episcopates*, in *The Jurist* (1988/48) 175-180.

³⁵¹ II. JÁNOS PÁL, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, in *AAS*, 1990/82.

³⁵² vö. KASLYN R. J., *Commentary of the 214. canon*, in *New Commentary...* 268-270., ad MASSIGNANI E., *L'incardinazione di chierici appartenenti a un'altra Chiesa sui iuris*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2020/33) 434., ad. WOLFF A., *Vigilância...* 27.

³⁵³ vö. ARIAS J., *Bases doctrinales para una nueva configuración jurídica de los cristianos separados*, in *Ius Canonicum* (1968/8) 19-20.

³⁵⁴ vö. FALTIN D., *De hierarchis extra fines territorii patriarchalis constitutis*, in *Apollinaris* (1970/43) 546-554.

tanúsított konstans gyakorlata azt bizonyítja, hogy az önálló részegyházzá való szervezés szerény szociológiai adottságok mellett is lehetséges.³⁵⁵

A hallássérültek speciális lelkipásztori ellátása is lehet olyan különleges ok, ami miatt az Apostoli Szentszék exarchátust alapíthat (CCEO 311. k. - 2. §.). A keleti törvénykönyv az alapítást súlyos okból a pátriárkának is megengedi a pátriárkai egyház püspöki szinódusának beleegyezésével és Szentszék előzetes értesítése után; ha úgy látja jónak, hogy ilyen formán kíván gondoskodni a területén lévő speciális lelkipásztori igényt kívánó keleti hallássérült krisztushívókról (CCEO 85. k.).

Ujházi Lóránd megállapítása szerint a Keleti Egyházak Kongregációjának feladata, hogy biztosítsa a keleti rítusú közösségek számára a rítus szerinti lelki élet lehetőségét, ezért felméri a lelkipásztori ellátásra létrehozható lehetséges intézményi struktúrákat.³⁵⁶ A keleti kongregációnak gondoskodnia kell arról, hogy a keleti rítusú hallássérültek is a saját rítusuk szerint vegyenek részt az istentiszteleteiken, amit a kongregáció a keleti jelnyelvi liturgikus szókinccs kialakításával, liturgikus jelnyelvi szótár kiadásával segítheti elő.³⁵⁷

A hallássérültek lelkipásztori ellátása érdekében alapított exarchátus nem területi alapon van lehatárolva, hanem a latin törvénykönyv mintájára személyi egyházmegyeként működik (372. k. - 2. §.).³⁵⁸ A keleti rítusú hallássérültek speciális ellátására felállított exarchátus kormányzati módjának, lelkipásztori céljának, valamint az exarcha kormányzati jogkörének az Apostoli Szentszék által kiadott alapítólevélben szerepelnie kell (CCEO 312. k.).³⁵⁹ Az exarcha ordináriusi jogkörrel kormányozza a rá bízott exarchátust, és klerikusokat inkardinálhat az exarchátus speciális lelkipásztori szolgálatának elősegítésére (CCEO 315. k. - 1. §.).³⁶⁰

A keleti rítusú hallássérült krisztushívó a parókia (CCEO 279. k.) közösségébe tagozódik be, amely a latin plébániához hasonlóan területileg egy felelős lelkipásztor, parókus

³⁵⁵ vö. SZABÓ P., *A katolikus sajátjogú egyházak együttélésének jelenlegi helyzete és perspektívái*, in *Athanasiana* (2002/14) 163-186,

³⁵⁶ vö. GEFAELL P., *Impegno della Congregazione per le Chiese Orientali a favore della comunità orientali in diaspora*, in *Folia Canonica* (2006/9) 117-137., ad. UJHÁZI L., *A menekültek...* 80.

³⁵⁷ vö. SZABÓ P., *A keleti egyházak szentségi joga*, Nyíregyháza 2012, 105.

³⁵⁸ vö. RENKEN A. J., *Commentary of the 372. canon*, in *New Commentary...* 509-510.

³⁵⁹ vö. NEDUNGATT G., *The Patriarchal Ministry in the Church of the Third*, in *The Jurist* (2001/61) 1-89.

³⁶⁰ vö. NEDUNGATT G., *The Eastern Code on the Apostolate of Religious Needs Revision*, in *Ius Ecclesiae* (2012/24) 381-400.

(CCEO 281. k. - 1. §.) gondozására van bízva.³⁶¹ A parókus hallássérültekkel kapcsolatos munkáját a keleti rítusú világi krisztushívők is segíthetik, eleget téve a keleti törvénykönyv kérésének, hogy mozdítsák elő ők is a társadalmi igazságosságot (CCEO 25. k. - 2. §.).

Az eparchiás püspök azonban személyi parókiát is alapíthat, valamint nevezhet ki személyi parókust a papi szenátusának megkérdezésével a sajátjogú egyházában (CCEO 280. k.). Ezzel a megoldással a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátásának gondját leveszi az általánosabb lelkipásztori igényt kielégítő parókiákról, és külön személyi parókuson keresztül gondoskodik a gondjára bízott keleti rítusú hallássérültek lelkipásztori ellátásáról. Ezáltal az eparchiás püspök lelkipásztori célból jogilag kivonja a sajátjogú (*sui iuris*) egyházában a keleti rítusú hallássérülteket a területileg illetékes parókus hatásköre alól, és átadja őket a hallássérültek lelkipásztori ellátását biztosító személyi parókusnak (CCEO 283. k.).³⁶²

A hallássérültek lelkipásztori gondozását végző parókusnak szolgálata ellátásához tudnia kell használnia a jelnyelvet, ezért a saját területén lévő keleti rítusú hallássérültek ellátásához az eparchiás püspöknek módjában áll klerikusokat inkardinálni. De ezekre csak az adott sajátjogú egyház keretei között van lehetőség. Vagyis keleti sajátjogú egyházhoz tartozó pap nem inkardinálódhat latin részegyházba, de az ideiglenes átvételre azonban van lehetőség.³⁶³

8. A papképzés lehetőségei

A II. Vatikáni Zsinat *Optatam Totius* kezdetű a papképzésről szóló dekrétuma, nyilvánvalóvá teszi, hogy a világra nem lehet egy egyetemes normát létrehozni a papnevelést illetően. A dekrétum a püspöki konferenciákat kéri olyan papnevelési szabályzat létrehozására, amely az egyetemes törvények mellett a helyi viszonyokhoz és körülményekhez alakítja a lelkipásztorok képzését.³⁶⁴ A papnevelésnek átfogónak, a lelkipásztori élet minden területére

³⁶¹ vö. VEGLIÒ A. M., *Strutture pastorali per i migranti cattolici delle Chiese Orientali*, in *People on the move*, (2010/11) 147-161.

³⁶² BUSO A. D., *La organización eclesialística de los inmigrantes*, in *Territorialità...* 386–387.

³⁶³ UJHÁZI L., *A menekültek...* 80.

³⁶⁴ II. Vatikáni Zsinat, *Optatam Totius* kezdetű dekrétum, (1965. X. 28.), [a továbbiakban: OT], in *A II. Vatikáni...* 349-350., „Az egyes népek és vidékek annyira különböznek egymástól, hogy csak általános törvényeket lehet hozni, ezért minden egyes nemzet vagy szertartás számára alkossanak a püspöki konferenciák

kiterjedőnek kell lennie, ha szükséges, a területükön élő hallássérültek lelkipásztori ellátását el tudja végezni. A növendékeknek a hitoktatás, a liturgia végzése, a szentségek kiszolgáltatása, a karitatív tevékenység mellett meg kell tanulniuk azt, hogy az Egyház tagjait, köztük a hallássérülteket a tudatos és apostoli keresztény életre és állapotbeli kötelességeik teljesítésére tudják vezetni.³⁶⁵ Az egyházi hatóság nem mondhat le arról, hogy ne állítson megfelelő mércét a lelkipásztori alkalmasság elé, mert az Egyház misszójának sikere nagyban függ a lelkipásztorai alkalmasságától.³⁶⁶

A növendékek elsajátíthatják azokat a segédtudományokat, amik a lelkipásztori szolgálatukban segítséget nyújthatnak.³⁶⁷ Ilyen segédtudomány a hallássérültek nevelésével foglalkozó tudomány, a szurdopedagógia ismerete, valamint a jelnyelv elsajátítása. José Guillermo Guitérrez Fernandez atya, a Pápai Tanács a Családért munkatársa a Mexikóvárosi Érseki Nagyszemináriumban hat éven át képezte a seminaristákat hallássérültek speciális lelkipásztori ellátására, aminek keretében a papnövendékek elsajátították a jelnyelv ismeretét.³⁶⁸ Ajánlatos, hogy a szeminárium előljárói azt a papnövendéket, akit a későbbiekben a hallássérültek lelkipásztori ellátásának szolgálatával bíznak meg, apostoli munkára és gyakorlatra engedjék a szünidőben, vagy pedig a képzési idő alatt a hallássérült közösségekbe.³⁶⁹ Így a papnövendékek megismerik azokat a nehézségeket amik a hallássérültek speciális ellátását jellemzik, és azokat a módszereket, amikkel az a szolgálat eredményesen gyakorolható.³⁷⁰

Az *Optatam Totius* kezdetű dekrétum az újabb társadalmi körülmények miatt szorgalmazza a papság továbbképzését. A már felszentelt papok nem hagyhatják abba a teológiai és a lelkipásztori segédtudományokban való elmélyülésüket.³⁷¹ A lelkipásztori intézetek lehetnek azok a helyek, ahol a hallássérültekkel való lelkipásztori tapasztalatokról

---

külön Papnevelési szabályzatot, hagyassák jóvá az Apostoli Szentszékkal és időnként vizsgálják fölül. E szabályzatban az egyetemes törvényeket úgy alkalmazzák a helyek és idők körülményeihez, hogy a papképzés mindig tekintettel legyen annak a vidéknek lelkipásztori követelményeire, ahol a papi szolgálatot végzik.”

³⁶⁵ OT 19.

³⁶⁶ UJHÁZI L., *A szent rend...* 207., vö. II. Vatikáni Zsinat, *Lumen Gentium* kezdetű konstitúció 12. (1964. XI. 21.), [a továbbiakban: LG], in *A II. Vatikáni...* 153., GEROSA L., *Diritto ecclesiale e pastorale*, Torino 1991, 70.

³⁶⁷ OT 20.

³⁶⁸ FERNÁNDEZ G. G. J., *The Family and Deaf People: Reflections and Proposals*, in *Ephphatha...* 55., vö. SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Instructio...* 625-626.

³⁶⁹ vö. OT 21.

³⁷⁰ vö. PONTIFICIA COMMISSIONE PER LA PASTORALE DELLE MIGRAZIONI E DEL TURISMO, *Chiesa...* 375.

³⁷¹ OT 22.

előadást lehet tartani, és megtanítani a lelkipásztoroknak azt a speciális jelnyelvi szókincset, amik a hallássérültek lelkipásztori ellátásához elengedhetetlenek.

Szent II. János Pál *Pastores dabo Vobis* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdításában kéri a lelkipásztorokat a folyamatos képzésre. A szent pápa szerint a történelemmel való lépéstartás olyan emberi indok, mely igazolja az állandó képzést.³⁷² Ebbe a lépéstartásba helyezhetjük bele a papnövendékeknek a társadalom peremterületén élő hallássérültek speciális szolgálatára való felkészítését, valamint a papok ezirányú továbbképzését is.

Szent II. János Pál pápa a Szentlélekkel való spirituális kapcsolat tükrében írja le a pap önképzését, miszerint a Szentlélek felelős együttműködésre készíti a papot, valamint arra, hogy rábízott feladatként vállalja a folyamatos képzést. A papnak el kell ismernie a krisztushívők jogát, hogy hozzájussanak Isten Igéjéhez, a szentségekhez és a szeretet szolgálatához.³⁷³ A szent pápa hivatkozik a krisztushívők jogára, hogy részesülhetnek Isten igéjében és a szentségekben (213. k.).³⁷⁴ Azért, hogy a krisztushívők ezeket megkapják, a lelkipásztoroknak is erőfeszítést kell tenniük.³⁷⁵ A hallássérültek lelkipásztori ellátásának tükrében a lelkipásztoroknak meg kell tanulnia a jelnyelvet, vagy legalábbis értenie kell, hogy jól tudjon segíteni.

A klerikusok képzésének elsődleges színhelye a papnevelő intézet. Ajánlatos a papnevelő intézet belső (nem akadémiai) képzésében lehetőséget adni a hallássérültekkel való lelkipásztori élet tanulmányozására és a hallássérültekkel való találkozásokban a fogyatékkal élőkkel való érzékenyítésre.³⁷⁶ A növendékeknek a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátására való képzéséről a megyéspüspök jelentést tehet az Apostoli Szentszéknek az egyházmegye helyzetét bemutató jelentésében.³⁷⁷

³⁷² II. JÁNOS PÁL, Adh.ap.postsyn. *Pastores dabo Vobis* 70., (1992. III. 15.), [a továbbiakban: PDV], in *AAS*, 1992/84, ad *II. János Pál megnyilatkozásai...* 956.

³⁷³ PDV 70.

³⁷⁴ ad. PIGHIN B. F., *Diritto...* 152.

³⁷⁵ vö. LE TOURNEAU D., *Le canon 213 sur le droit aux biens spirituels et ses conséquences sur les droits et les devoirs fondamentaux dans l'église*, in *Studia canonica* (2013/47) 407-466., ad. DALY B., *Refusing Sacraments: Another Name for Driving People away from the Church*, in *Australasian Catholic Record* (2003/80) 39-50.

³⁷⁶ vö. ALBIERO F. – STESI R., *The Experience of the Albiero Family*, in *Ephphatha...* 48.

³⁷⁷ CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Formula...* XVI. B. 3.

9. A hallássérültek rétegpasztorációja

Lelekipásztori értelemben a rétegpasztoráció olyan szegregált pasztoráció, amely egy speciális társadalmi csoporttal elkülönülve, számukra sajátos lelekipásztori módon gyakorolják a lelekipásztori szolgálatot. Ilyen szolgálat lehet a fogyatékkal élők, hallássérültek, látássérültek, értelmi sérültek, valamint mozgássérültek lelekipásztori ellátása. Ugyanakkor ide sorolhatjuk a szociális nehézségek miatt a speciális lelekipásztori ellátást igénylőket is: börtönben élőket, katonákat, kisebbségben élő etnikumokat, cigányokat vagy egyéb más kisebbségeket is. Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyében a hallássérült pasztoráció a főegyházmegye szakpasztoráció területén belül a diakóniális szakterület alá tartozik a főegyházmegyei karitás, mozgássérültek, értelmi sérültek, a látássérültek és börtönpasztoráció mellett.³⁷⁸

A hallássérült hívek lelekipásztori ellátásával egy lelekipásztor van megbízva (aki jogi értelemben nem lelkésze a közösségnek), és aki a rétegpasztorációs tevékenysége mellett egy adott plébánia plébánosa, kormányzója vagy káplánja. Ez a rétegpasztorációs tevékenység nem teljes értékű lelekipásztori szolgálat, mert a lelekipásztornak meg kell osztania az erejét és figyelmét a halló és a hallássérült közösség között, valamint sokszor a hallássérültekkel való külön foglalkozás helyszíne nem az a plébánia, amely a lelekipásztor kirendelt szolgálati helye. A rétegpasztorációs szolgálatra az ordinárius kijelölhet egy lelekipásztort, vagy fogadhatja annak önkéntes jelentkezését. A kinevezés lehet az ordinárius részéről írásban, vagy hallgatólágoosan is, ha a pap huzamosabb ideje végzi a hallássérültek speciális ellátását.

A rétegpasztoráció mérete túlnyúlhat az egyházmegye határán is. Ez esetben az érintett egyházmegyék ordináriusainak kell megegyeznie a hallássérültek lelekipásztori ellátásával megbízott lelkész jogairól és kompetenciáiról.

Nemzetközi kezdeményezések tekintetében a németországi Limburgi Egyházmegyében rétegpasztorációként működik a hallássérültek lelekipásztori gondozása hat városban, valamint két régiós központtal (Limburg és Frankfurt).³⁷⁹ Az egyházmegye lelekipásztori szolgálata vallási és személyes kérdésekben kíséri és ad tanácsot a hallássérült

³⁷⁸ NAGY S., „A hit...” 46.

³⁷⁹ Id. a Limburgi Egyházmegye hallássérültekről szóló honlapját: Hörschädigung (bistumlimburg.de) (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 27.).

embereknek és hozzátartozóiknak. Jelbeszéddel tartanak istentiszteleteket, valamint siketekkel és hallókkal közös templomi istentiszteletet jelnyelven és beszélt nyelven. Alkalmanként jelnyelvi tolmácsszolgáltatást biztosítanak egyes liturgiákon, ahol siket vagy siket hozzátartozók vesznek részt. Felkészítik a siketeket és a nagyothallókat a szentségek felvételére.

Az Amerikai Egyesült Államokban Landover Hills-ben működik az amerikai Nemzeti Katolikus Hallássérült Szolgálat (*National Catholic Office for the Deaf, NCOD*)³⁸⁰ Ez a rétegpasztorációs szervezet az egyházmegyei határokon túl 5,7 millió siket és nagyothalló katolikushoz ér el lelkipásztori szolgálata révén. A *VISON* című folyóirattal próbálják összekapcsolni a halló és a hallássérült híveket, a lelkipásztoroknak pedig folyamatos szakmai továbbképzést biztosítanak. Évente konferenciát rendeznek, ahol a lelkipásztori dolgozók és a siket katolikusok megoszthatják tapasztalataikat, támogathatják egymást, és gazdagíthatják tudásukat és információkat osztanak meg egymással a siketek szolgálatával kapcsolatban.³⁸¹ Az NCOD célja, hogy a hallássérültek lelkipásztori szolgálatát leginkább a hallássérültek végezzék, ezzel is elősegítve a hallássérült krisztushívők önbecsülését, ami által a hallássérültek egymást is szolgálhatják.

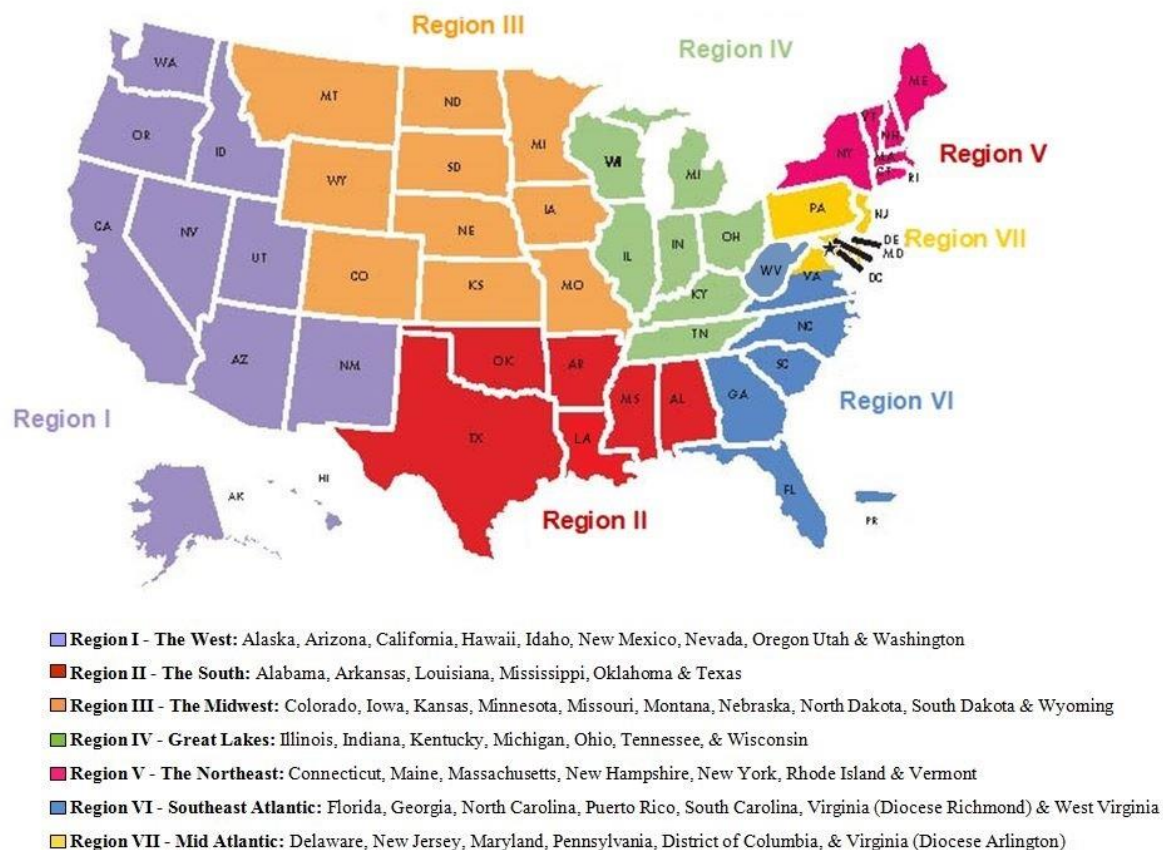
Az alábbi ábrán³⁸² látható, hogy a nemzeti rétegpasztorációs szolgálat az Egyesült Államok területét régiókra osztja fel, ahol minden régióknak megvan a maga referense.

---

³⁸⁰ A Nemzeti Katolikus Hallássérült Szolgálat honlapja: <https://www.ncod.org/> (Utoljára ellenőrizve: 2021.01.06.)

³⁸¹ Id. <https://www.ncod.org/our-history/> (Utoljára ellenőrizve: 2021.01.06.)

³⁸² Id. <https://www.ncod.org/regional-map/> (Utoljára ellenőrizve: 2021.01.06.)

Az egyházmegyeközi rétegpasztorációs szolgálat felügyeletére az Egyesült Államok Püspöki Konferencia megbízottja Steven J. Raica, az alabamai Birmingham-i Egyházmegye püspöke. A papok önkéntes módon csatlakoznak a rétegpasztoráció munkájához a plébániai szolgálatuk mellett. A NCOD szabályzatát az Egyesült Államok Püspöki Konferenciájától kapja a jognak megfelelő módon. Ezáltal az Egyesült Államok Püspöki Konferenciája a NCOD-n keresztül közösen gyakorolják a rájuk bízott hívek lelkipásztori ellátását (447. k.).³⁸³

A hallássérültek lelkipásztori ellátásának területi lefedése történhet a családpsztorációs bizottságok kialakításának mintájára is. Jerzy Adamczyk az egyházmegyék székhelyein, valamint az egyházmegyék nagyobb városaiban veti fel a szaktanácsadó központok felállítását, hogy a rászorulóknak könnyebben elérhessék azt.³⁸⁴ Ezeknek a szaktanácsadó központoknak a spanyol püspöki konferencia direktóriumára szerint, az egyházi hatóságnak elismerése mellett hűségessé kell lenniük az egyházi tanítóhivatal tanításához, és a tanácsadásaiban a keresztény antropológiát kell szem előtt tartaniuk.³⁸⁵ Ugyanezeknek a kritériumoknak kellene

³⁸³ vö. ANTON A., *The Theological Status of Episcopal Conferences*, in *The Jurist* (1988/48) 185-186.,

³⁸⁴ ADAMCZYK J., *Poradnie...* 86.

³⁸⁵ Id. CONFERENCIA EPISCOPAL ESPAÑOLA, *Directorio de la pastoral familiar de la Iglesia en España*, (2003. XI. 21.), Madrid 2003, 276.

megfelelniük a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátásával foglalkozó tanácsadó központoknak is. Jerzy Adamczyk rámutat arra, hogy ezeknek a szaktanácsadó központoknak lelkipásztori, erkölcsi és kánonjogi aspektussal kell rendelkezniük.³⁸⁶ A hallássérültek lelkipásztori ellátását régióközpontok tagjainak (lelkipásztoriok, pszichológus, pedagógus) a megyéspüspöktől kánoni küldetést (*missio canonica*) kell kapniuk.³⁸⁷

10. A hallássérültek és hallók kapcsolata a plébánián

A plébánia, amely alapvetően területi jellegű (518. k.), az ott élő krisztushívők közös otthona. Ez az elsődleges fóruma a hívők, hogy a keresztelestől származó kötelességeiket és jogukat gyakorolják (208-223. kk.). Összeköti őket a plébános személye, aki püspök felügyelete alatt a rábízott plébánia saját lelkipásztora (519. k.).³⁸⁸ Külön ordináriusi rendelkezés hiányában a területileg illetékes plébános felelős az ott élő hallássérült krisztushívők lelkipásztori ellátásáért. Mivel a plébános nem tud minden hívővel foglalkozni, az előbbi kánon értelmében világi lelkipásztori munkatársak segítségét is igénybe veheti. Ugyanakkor nemcsak a lelkipásztori kisegítők, hanem minden megkeresztelt hívő feladata, hogy az üdvösség isteni híre minden korban minden emberhez egyre inkább eljusson (211. k.), köztük a helyben élő hallássérültekhez is.³⁸⁹ A keresztség alapján az Egyházban mindenki egyenlő méltósággal rendelkezik (96. k.).³⁹⁰ Szent II. János Pál rámutat, hogy az Egyházban a fogyatékkal élő emberek is teljes jogokkal rendelkeznek, testvérként kell rájuk tekinteni. Ezzel a plébánia közösség példát mutat a társadalom számára, hogyan tudják integrálni a fogyatékkal élőket egy közösségbe.³⁹¹

A hallássérült krisztushívőknek nemcsak a jogaik, hanem a kötelességeik is megegyeznek a hallókéval. Amennyiben egy plébánia közösségében élnek, és azonos plébániai

³⁸⁶ ADAMCZYK J., *Poradnie...* 101.

³⁸⁷ vö. NAKŁADEM KURII METROPOLITALNEJ WROCŁAWSKIEJ, *Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991*, Duszpasterstwo małżeństw i rodzin 6., in https://digital.fides.org.pl/Content/1788/PDF/Synod_wro.pdf (Utoljára ellenőrizve: 2021. 10. 30.).

³⁸⁸ vö. CD 30.

³⁸⁹ vö. LG 40., ad. VI. PÁL, Adh.ap.postsyn. *Evangelii nuntiandi* 23. (1975. XII. 8.), in *AAS*, 1976/68, 21., ad. RECCHI S., *L'impegno a diffondere l'annuncio della salvezza (canon 211)*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (1995/8) 419-423.

³⁹⁰ vö. ŐRSY L., *Interpretation in View of Action: A Quest for Clarity and Simplicity (Canon 96)*, in *The Jurist* (1992/52) 587-597.

³⁹¹ II. JÁNOS PÁL, *Homélie pour le jubilé des handicapés*, (1984. III. 31.), in *L'enseignement des Papes XIII.*, Solesmes 1987, 229-230.

infrastruktúrát használnak a hallókkal, a hallássültek kötelesek hozzájárulni az Egyház szükségleteinek kielégítéséhez, ami az istentisztelethez, az apostoli és jótékonyági munkához, valamint ahhoz, ami a szolgálattevők tisztességes ellátásához szükséges (222. k. - 1. §.).³⁹²

11. A hallássérültek lelkipásztori ellátására felállítható modell közösségek

Az alábbiakban a plébániákon élő modell közösségekre láthatunk példát, amikor a halló és a hallássérült hívek egymás mellett, vagy együtt élnek a plébániai élet területein. A modell közösségek szervezése egyaránt történhet felülről, ordináriusi rendelkezéssel, de történhet alulról is, amit utólag erősít meg az ordinárius. Az alábbi modellek bemutatása segítheti a részleges törvény alkotóját abban, hogy a jognak megfelelő módon gondoskodjon a területén élő hallássérültekről.

11.1. Szegregációs modell a hallássérültek lelkipásztori ellátására

Szegregált lelkipásztori modellen azt értjük, mikor a halló és hallássérült közösség külön és különböző időben ünnepli a liturgiát, szervez programokat, ugyanakkor ugyanazt a liturgikus teret és plébániai infrastruktúrát használják. A szegregált modell látszólagos előnye a könnyű kezelhetőség a szervezés szempontjából, hiszen csak egy közösségre kell figyelnie a lelkipásztornak. Pedagógiaileg a szegregált vallási nevelés fokozatos és következetes módon történik, hiszen a lelkipásztor határozza meg a hitismeretek átadására vonatkozó lépéseket. A fogyatékkal élők, ez esetben a hallássérültek számára fontos összekötő kapocs lehet a plébániával a plébános személye. Adott esetben az ordinárius kifejezetten írásban, vagy hallgatólágoosan az adott lelkipásztorra bízta a hallássérültek lelkigondozását.

Magyarországon az első jelnyelvi tolmácsolással végzett szentmisét 1973. december 8.-án tartották a budapesti Krisztus Király templom hittantermében, 22 hallássérült krisztushívő

---

³⁹² vö. CENLAMOR D., *Commentary of the 222. canon*, in *Exegetical...* II/1. 142-143., ad. LOURDUSAMY S. *Canonical Perspectives on Social Justice and Charity*, in *Studia canonica* (2015/49) 483-500., ad. YEYASEELAN S. J., *The Poor and the Priest in the Code of Canon Law I.*, in *Vidyajyoti* (1999/63) 925-932.

előtt.³⁹³ Szilágyi Vilma és Izabella kalocsai iskolanővérek Magyarország több városában jártak szentmisére tolmácsolni a pap liturgikus szolgálatát kísérve. Ezekben a vidéki városokban Veszprémben (1987), Vácott (1989), Miskolcon (1990), Eger (1990), Székesfehérváron (1991), Győrben (1992), Szombathelyen (1992), Pécsen (1995) és Sopronban (2002) a szentmise össze volt kötve a hittanoktatással.³⁹⁴ A közösség létszáma Budapesten meghaladta a hittanterem kapacitását, és más intézményes struktúrát kellett keresnie a hallássérültek lelkipásztori ellátását biztosító Esztergom-Budapesti főegyházmegyes Suló Lajos atyának. A Pasztoráció központja akkoriban a Tömő utcai kápolnához tartozó helyiségekben voltak,³⁹⁵ majd 1994. január 31-től átköltözött a Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Iskolanővérek székházába.³⁹⁶ A pasztoráció keretében Futó Károly atya tartott szentmiséket a hallássérülteknek Rákosfalvi Szent István Király Plébánia hittantermében³⁹⁷ 1974-1976 között, majd 1977-1980 között pedig a Központi Szemináriumban.³⁹⁸ Itt azonban nem volt külön helyiség a gyóntatásra, ezért megfelelőbb helyszínt kellett keresni, így a Piarista Gimnázium³⁹⁹ lett a budapesti hallássérültek liturgikus központja 1980-tól 2011-ig. A gimnázium mellett 1987. március 29-étől 2014 augusztusig minden hónap negyedik vasárnapján tartottak a hallássérültek számára liturgiát Suló Lajos országos referens vezetésével a Vörösmarty utcai Oltáriszentség Plébánián.⁴⁰⁰

A Katolikus Hallássérült Pasztorációt közigazgatási szempontból 1986-tól a Katolikus Szeretetszolgálathoz kapcsolták, majd 2000-től kezdődően a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia felügyelete és anyagi finanszírozása alá került.⁴⁰¹ Katolikus Hallássérült Pasztoráció feladatköre 2018-ra leszűkült az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyére, ezért a daikóniával foglalkozó bizottsághoz tartozik a főegyházmegye közigazgatási rendszerében. Bár az országos szintű rétegpasztoráció nem szűnt meg, de mára nincs összehangolva egy országos vezető alatt a hallássérültek lelkipásztori ellátása. Jelenleg a Hallássérült Pasztorációnak a referense az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyében gyakorolhatja az ordináriusától kapott felhatalmazásokat a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátására. Véleményem szerint fenn

³⁹³ SULÓ L., *A hallássérült Pasztoráció Története*, 2009 Budapest, 1.

³⁹⁴ vö. FALUDI P., *Jelnyelvi tolmácsok szerepe a hallássérültek hitéletének gyakorlásában*, Budapest 2014, 9.

³⁹⁵ 1083 Budapest, Tömő utca 3.

³⁹⁶ 1085 Budapest, Mária utca 20.

³⁹⁷ 1144 Budapest, Álmos vezér tere 1.

³⁹⁸ 1053 Budapest, Papnövelde u. 7.

³⁹⁹ 1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1.

⁴⁰⁰ 1064 Budapest, Vörösmarty u. 40.

⁴⁰¹ SULÓ L., *A hallássérült...* 3.

kell tartani az országos referens pozícióját, még akkor is, ha a vidéki hallássérültek száma elenyésző, mivel a személye összekötő kapocs a hallássérült közösségek között.

Szegregációs modellben élő és a közelmúltban megszűnt közösségek Magyarországon:

a) Budapest - Piarista Gimnázium Kápolnája⁴⁰²

A szentmiséket minden második vasárnap délután 15 órakor tartották 2020 júliusáig.⁴⁰³ A liturgiákat önkéntes papok, az országos és a budapesti hallássérült referens tartották, jelnyelven, vagy tolmács és a liturgikus szöveg feliratozása segítségével. A szentmise előtt a jelnyelvet ismerő lelkipásztornál gyónás szentségében lehetett részesülni. A gimnázium kápolnájába a hallókészülék erejét felerősítő indukciós hurkot is bevezettek.⁴⁰⁴ A Magyar Piarista Rendtartomány ingyenesen adta használatba a kápolnát a hallássérült közösség számára.

b) Miskolc - Avas - Déli Római Katolikus Plébánia⁴⁰⁵

A liturgiát minden hónap második vasárnapján, délután 15.00-17.00 óra között ünnepelték a helyi hallássérült hívek. Az istentiszteletet az országos hallássérült referens látta el. 2020-ra a közösség olyan minimálisra csökkent, hogy külön lelkipásztor nem jár hozzájuk, a hallássérült hívek hallók számára celebrált liturgiákon vesznek részt. Folyamatos, helyben lakó lelkipásztorral történő lelkipásztori ellátás hiányában a hallássérült közösség ereje csökkent, hiába próbálta Erdődi Ferenc Országos referens Pomáztól ellátni a közösséget.

c) Pécs - Magyar Pálos Rend Szent Imre Kolostor⁴⁰⁶

Havonta egyszer van istentiszteletet jelnyelvi tolmács segítségével. A hallássérült hívek lelkigondozását helyi pálos szerzetes atya látja el jeltolmács segítségével. Az istentiszteletek vasárnaponként 14:00-kor vannak. A pécsi liturgikus jelnyelvet ismerő tolmácsihiányt jól

⁴⁰² 1052 Budapest, Piarista utca 1.

⁴⁰³ vö. BACSA D., *Amikor a hit nemhallásból ered...*, in *Centralista* (2012/40/1) 109-110.

⁴⁰⁴ A falba beépített indukciós hurok egy olyan mágneses mezőn alapuló egyirányú kommunikációs csatornát hoz létre, mely segítségével a hangforrásból érkező hangot, a környezet zajainak kizárásával, tisztán juttatja el a hallókészüléket viselő személy hallókészülékébe. ld. <http://akadalymentesites.com/akadalymentesites-tervezese/indukcios-hurokerosito> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 31.). Az újabb készülékek a Bluetooth rendszert használják, ami jobbnak tűnik a tapasztalatok alapján.

⁴⁰⁵ 3529 Miskolc, Fényi Gyula tér 4.

⁴⁰⁶ 7625 Pécs, Hunyadi utca 70.

mutatja az, hogy Szigetvárról ingázik a jelnyelvi tolmács, hogy a szentmisét hozzáférhetővé tudják tenni a hallássérültek számára.

d) Pécs - Kertvárosi Szent Erzsébet Plébánia⁴⁰⁷

Minden hónap harmadik vasárnapján 18 órakor tartottak évekig istentisztelet jelnyelvi tolmács közreműködésével. A celebráns a helyi plébánia plébánosa volt, aki a helyi hallássérült hívek lelkipáncózását jelnyelvi tolmács segítségével látta el. 2018-óta a helyhez kötődő közösség megszűnt, a katolikus hallássérültek a környék templomaiba járnak istentiszteletre.

Láthatjuk, hogy a szegregált modell esetében amennyiben a lelkipásztor nem ismeri a jelnyelvet, tolmács segítségére szorul. A tolmácsot legtöbbször nem a plébános igényli, hanem a hívek hozzák magukkal, ezért a plébános nem is tud megbizonyosodni minden kétséget kizárólag a tolmács teológiai és liturgikus jelnyelvi tudásának megfelelő ismeretéről. A következtetéseket levonva, megállapítható, hogy amennyiben az egyházi hatóság nem nevez ki saját jelnyelvet tudó lelkipásztort a hallássérült közösség számára, fennáll a veszélye, hogy a közösség kevésbé tudja gyakorolni önállóan a hitét. A megyéspüspöknek a hallássérültek rétegpasztorációjának a javára a jognak megfelelően önálló jelnyelvi tudással bíró lelkészt kell biztosítani, vagy felajánlania a lelkipásztoroknak azokat a képzéseket, hogy a jelnyelvi ismereteket megszerezzék.

A rétegpasztoráció bázisául a megyeszékhelyeken lévő Siketek és Nagyothallók Szövetségének megyei székházához közeli plébánia szolgálhat a legmegfelelőbb módon. A hallássérültek speciális ellátásáért felelős lelkipásztor a helyi plébánossal egyeztetve abba a plébániába könnyebben be tudja vonzani a katolikus tanítás iránt érdeklődő hallássérülteket.

11.2. Integrációs modell a hallássérültek lelkipásztori ellátására

Integrált hallássérült pasztorációs modellen azt értjük, mikor a halló és hallássérült hívők egy plébánián, egy plébános szolgálata alatt, és közös liturgikus élet és programok

---

⁴⁰⁷ 7632 Pécs, Berzsenyi Dániel utca 16.

keretében ápolják a hitüket és gyakorolják a felebaráti szeretetet.⁴⁰⁸ A két közösség egymást kiegészítve alkot valójában egy egyházközséget. A hallássérültek szókincse a hallókkal való intenzív kapcsolat következtében bővül, és egyben a hallók világával való megismerkedésük lehetőséget ad a hallássérülteknek, hogy az eddig ismeretlen hallók világában is érvényesülhessenek.

Az integrált közösségre a németországi Kölni Főegyházmegyében, a Kölni Szent György plébánián van példa.⁴⁰⁹ Ezen a plébánián közösen ünneplik a szentmiséket hallók és hallássérültek, közösen rendeznek lelki napokat, kulturális rendezvényeket, valamint ifjúsági és felnőtt jelnyelvi kórus is működik a plébánián. A plébánia vezetése hangsúlyt fektet a vizualizációra, érzékelhetőségre, a hallók és siketek integrációjára, a közösségek egyenjogúságára.⁴¹⁰

Egy integrált modell közösség Magyarországon:

a) Budapest - Budavári Nagyboldogasszony-templom⁴¹¹

2019 vízkeresztjétől augusztusától a Budavári Nagyboldogasszony-templom a budapesti hallássérült közösség otthona, ahol a déli szentmise keretében jelnyelvi tolmács szolgálatával kísért liturgiát celebrálnak. A szentmise előtt a jelnyelvet ismerő lelkipásztornál gyónás szentségében lehet részesülni. A hallássérült közösség otthona a helyi plébánia.⁴¹²

Az Egyesült Államokbeli Rockfordi Egyházmegye esperesi területenként jelölt ki olyan plébániákat, amelyekben a liturgikus szolgálatot jelnyelven kísérhetik a hallássérült krisztushívők. A siketek apostoli szolgálatával Glenn L. Nelson és Dave Zaremski diakónus, mint asszisztens van megbízva az ordinárius részéről.⁴¹³

A jelnyelven kísért szentmisék színhelyei a Rokford-i Egyházmegyében esperesi kerületenként:

a) Aurora Deanery: St. Joseph Parish⁴¹⁴

⁴⁰⁸ vö. FERENC, *Message...*

⁴⁰⁹ A Kölni Szent György plébánia honlapja: <https://www.georg-koeln.de/> (Utoljára ellenőrizve: 2021.01.06.)

⁴¹⁰ NAGY S., „*A hit...*” 50.

⁴¹¹ 1014 Budapest, Szentháromság tér 2.

⁴¹² 1014 Budapest, Országház utca 14.

⁴¹³ A Rockfordi Egyházmegye siket szolgálatának honlapja: <http://www.rockforddiocese.org/deafapostolate/index> (Utoljára ellenőrizve: 2021.01.07.)

⁴¹⁴ 722 High Street, Aurora, IL 60507

- b) DeKalb Deanery: Newman Center⁴¹⁵
- c) Elgin Deanery: St. Thomas More⁴¹⁶
- d) Freeport Deanery: St. Thomas Aquinas⁴¹⁷
- e) McHenry Deanery: St. Thomas Parish Center⁴¹⁸
- f) Rockford Deanery: St. Rita Catholic Church⁴¹⁹
- g) Sterling Deanery: St. Patrick Church⁴²⁰

A Rokfort-i Egyházmegye példája, amely a hét esperesi kerület temploma köré csoportosítja a hallássérültek lelkipásztori ellátását követendő példa a magyarországi egyházmegyék számára. A nem centrális logisztikai elrendezés garancia arra, hogy a hallássérültek el tudnak jutni a lakóhelyükhöz legközelebb eső plébánia valamelyikére, és számukra megfelelő módon tudnak a liturgiában részt venni.

11.3. Kooperációs modell a hallássérültek lelkipásztori ellátására

A kooperációs, vagyis együttműködéses modellen azt értjük, hogy a halló és a hallássérült közösség egy plébánián él, az istentiszteletek és a katekézis ugyanakkor a hallók számára van kialakítva elsősorban, ezért a hallássérültek számára jelnyelvi tolmács szolgálatát veszik igénybe, vagy indukciós hurkot vezetnek be a templomba, ami által a hallássérültek jobban megértik a halló liturgia szövegét.⁴²¹ Ugyanakkor a hang felerősítése adta technikai előny nem jelenti azt, hogy a liturgikus kifejezéseket meg is magyarázzák.

A magyarországi katolikus plébániák, ahol be van vezetve az indukciós hurok:

- a) Budapest Albertfalvai Szent Mihály Római Katolikus Plébánia⁴²²
- b) Ciszterci Szent Imre-templom⁴²³

⁴¹⁵ 512 Normal Road, DeKalb, IL 60115

⁴¹⁶ 215 Thomas More Dr., Elgin, IL 60123

⁴¹⁷ 1400 Kiwanis Drive, Freeport, IL 61032

⁴¹⁸ 272 King Street, Crystal Lake, IL 60014

⁴¹⁹ 6284 Valley Knoll Drive, Rockford, IL 61107

⁴²⁰ 32 N. Jones Ave., Amboy, IL 61310

⁴²¹ Az írországi Dublini Főegyházmegye „Crosscare” program keretében a hallássérültek liturgikus intergrációját elősegítve azokban a templomokban ahol hallássérültek járnak indukciós hurkot vezetett be. vö. BUCKLEY M., *The Family and Deaf People, in Ephphatha...* 45.

⁴²² 1116 Budapest, Bükköny utca 3.

⁴²³ 1114 Budapest, Himfy utca 9.

- c) Városmajor Jézus Szíve-templom⁴²⁴
- d) Zugligeti Szent Család-templom⁴²⁵
- e) Nagytétény; Nagyboldogasszony-templom⁴²⁶
- f) Nagykovácsi Nagyboldogasszony Plébánia⁴²⁷

Van olyan plébános, aki nem is tudta, hogy a templomban indukciós hurok van bevezetve, mert a rendszert az elődje építette be. Az is előfordul, hogy a templom rendelkezik indukciós hurokkal, de a tájékoztatás hiányában a hallássérültek nem használják.⁴²⁸ Van olyan plébánia, ahol működtetik az indukciós hurkot, de a nagyothallók, vagy a siketek nem aktív tagjai a közösségnek. Tanácsos a templom bejáratánál elhelyezni a indukciós hurkot szimbolizáló matricát, jelezve, hogy a rendszer elérhető az épületben.

A fenti plébániákon nincs jelnyelven kísért liturgia, az oltárszolgálatot a helyi lelkipásztor látja el, ugyanakkor az indukciós hurok segítségével a siket és nagyothalló hívek könnyebben be tudnak kapcsolódni a liturgiába.

Mivel a hívek gyakran hozzák magukkal, vagy rendelik meg önköltségi módon a jelnyelvi tolmácsot, ezért az a helyzet áll elő, hogy nem az egyházi hatóság biztosítja számukra a krisztushívők jogához tartozó szentségekben és Isten igéjében való részesedés lehetőségét, hanem a hívek maguk gondoskodnak arról, hogy a jogaikat és kötelességeiket gyakorolni tudják, amelyhez az egyházi hatóság hallgatólagosan közreműködik. Ugyanakkor az egyházi hatóság nem mondhat le arról, hogy a jelnyelvi tolmács valós teológiai és liturgikus jelnyelvi tudásáról meg ne bizonyosodjon.

---

⁴²⁴ 1122 Budapest, Csaba utca 5.

⁴²⁵ 1125 Budapest, Szarvas Gábor utca 52.

⁴²⁶ 1225 Budapest, Szabadság utca 2.

⁴²⁷ 2094 Nagykovácsi, Kossuth utca 113.

⁴²⁸ Hasonló problémák merültek fel a Münsteri Egyházmegyében is. ld. https://www.bistum-muenster.de/startseite_seelsorge_glaube/unsere_angebote_fuer/menschen_mit_behinderungen/hoergeschaedigte/ (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 20.).

12. A hallássérültek részvétele az eljárásjogban

A magyar jog és a jogrendszer a diszkriminációt tiltja. De az esélyegyenlőség alapján megadja a lehetőséget arra, hogy pozitívan diszkrimináljon, olyanokkal szemben, akik fogyatékkal élők.⁴²⁹ Ez a civil jogrendszer a kánonjogban is tud érvényesülni. A hallássérülteket az egyházi peres és a büntető eljárásban ugyanazok a jogok illetik meg, mint a hallókat. A hallássérültek ezeket a jogukat illetékes egyházi fórumon a jog szerint törvényesen igényelhetik és védelmezhetik (221. k. - 1. §.).⁴³⁰ A hallássérülteket is megilleti a törvényes védelem joga, akkor is, ha halló vagy a beszédképessége korlátozza őt. A törvényhozó ezekre az esetekre teszi lehetővé a hallássérült képviselőt az egyházi peres, vagy büntető eljárásban. Az alábbiakban a büntető eljárás körülményeit vizsgálom meg, abból a szempontból, hogy miként lehet azt hozzáférhetővé tenni a hallássérültek számára.

A hallássérült ugyanúgy perbe hívható, mint a halló, akár peres félként vagy tanúként (221. k. - 2. §.).⁴³¹ Ez esetben magának a bíróságnak kell gondoskodnia a megfelelő eszközökről (pl. tolmács), amivel a hallássérült a vallomását elő tudja adni. A törvényesség elve kimondja, hogy hogy kánoni büntetésekkel a krisztushívő csakis a törvény előírása szerint sújtható (221. k. - 3. §.),⁴³² ezáltal a jog megadja a lehetőséget arra, hogy az enyhítő körülményeket ugyanúgy lehessen a hallássérültekre érvényesíteni, mint a hallókra.

12.1. A hallássérültek értelmének használata

A hallássérült kifejezés közös gyűjtőfogalma a nagyothallóknak és a siketeknek. A nagyothallók és a siketek között vannak értelmi sérültek, így nem pusztán a perben szereplő hallásvesztésért kell a bíróságnak felmérni, hanem a hallássérült értelmi képességeit is. Mert

⁴²⁹ Id. a disszertáció 19-20.

⁴³⁰ vö. BEAL P. J., *Protecting the Rights of Lay Catholics*, in *The Jurist* (1987/47) 129-164., ad. BEAL P. J., *To Be or Not To Be: That Is the Question. The Rights of the Accused in the Canonical Penal Process*, in *Canon Law Society of America Proceedings* (1991/53) 77-97., ad. GROCHOLEWSKI Z., *The Basis of the Right of Defence*, in *Forum* (2006) 339-360., ad. UY V. R., *The Principle of Equity in the Code of Canon Law*, in *Philippine Canonical Forum* (2006/8) 65-106.

⁴³¹ LYNCH E. J., *Commentary of the 221. canon*, in *New Commentary...* 281.

⁴³² vö. COUGHLIN J., *Canonical Equity*, in *Studia canonica* (1996/30) 403-435., ad. AHLERS R., *Die rechtliche...* 299.

nem biztos, hogy a tolmács segítsége elegendő ahhoz, hogy a hallássérült fél felelős ítéletet, vagy döntést tudjon hozni a saját vagy más ügyében. A tolmács nem helyettesítheti a bírót és a munkatársainak empátiakészségét, ezért a bíróság munkatársainak célszerű a hallássérültekről szóló tudományban, a szurdopedagógiában is ismereteket szerezniük, amennyiben az ügy természete megkívánja.⁴³³

A büntethetőség szempontjából hasonlóságot mutat a kánonjog a római joggal.⁴³⁴ Akik állapotszerűen híjával vannak értelmük használatának, azok képtelennek minősülnek büntetendő cselekmény elkövetésére (1322. k.).⁴³⁵ Amennyiben a hallássérült fél az alperes, nem hívható perbe, ha értelmének használatának híján van. Ennek megállapítására szakértői vélemény szükséges. Lefebvre az értelmi fogyatékosot úgy definiálja, mint minden olyan állapotot, amelyben egy személynek nincs többé előrelátó képessége és önuralma, amely elegendő ahhoz, hogy szabályozza a cselekedeteit.⁴³⁶ Urrutia szerint általában az értelmük használatától megfosztott embereket olyan gyermekekhez hasonlítják, akik nem tartoznak az egyházi törvények hatálya alá.⁴³⁷

A hallássérült általában neveltetés és tanulmányi hiányosságai miatt nem rendelkezik azzal a szókinccsel, amivel önállóan megértené az egyházi jogszabályokat, ha nincsen, aki megmagyarázná neki. Ezért, aki önhibáján kívül nem tudja, hogy parancsot szeg meg, ezért büntetőjogilag tudatlannak minősül és nem lehet büntetésnek alávetni (1323. k.).⁴³⁸ Ugyanakkor, ha a hallássérült csak tökéletlenül rendelkezett értelmének használatával, vagy hibáján kívül nem tudott a törvényhez vagy a parancshoz fűzött büntetésről, nem mentesül a büntetéstől, de a bírónak mérsékelnie kell a büntetést, vagy vezeklést kell helyette kirónia (1324. k. - 1. §.). Ekkor az önmaguktól beálló büntetések sem állnak be automatikusan (1324. k. - 3. §.).⁴³⁹ Albert Niedermeyer, a *Précis de médecine pastorale* című kötetében írja, hogy a büntetéseknek arányban kell állniuk a bűncselekmény súlyával, ezért a bírónak nemcsak a törvény célját, de a szubjektív elemeket, (pl. az elkövető mentális állapotát, hallássérültségét) is figyelembe kell vennie.⁴⁴⁰

⁴³³ vö. BUYSSCHAERT A., *Vie...* 307.

⁴³⁴ vö. uo. 310.

⁴³⁵ vö. COX A. A., *Commentary of the 1322. canon*, in *New Commentary...* 1541-1542.

⁴³⁶ LEFEBVRE C., *Démence*, in NAZ R., *Dictionnaire de droit canonique*, Paris 1949, 1101-1102.

⁴³⁷ URRUTIA F. J., *Les normes...* 177.

⁴³⁸ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 236.

⁴³⁹ vö. COX A. A., *Commentary of the 1324. canon*, in *New Commentary...* 1543-1544.

⁴⁴⁰ NIEDERMEYER A., *Précis de médecine pastorale*, Mulhouse 1955, 361.

A törvényhozó a bírónak tartja fenn a jogot, hogy a körülményeket mérlegelve olyan ítéletet hozzon, ami igazságos és méltányos is (1324. k. - 2. §.). A hallássérült bár rendelkezhet értelme használatával, a szókincsbéli hiányosságok és a hallók világának és gondolkodásának nem ismerete nem teszi lehetővé, hogy a hallókkal azonos (értelmi) megítélés alapján kezelje őket a bíróság.

12.2. Hallássérültek képviselése büntetőügyekben

Az 1917-es *Egyházi Törvénykönyvben* az értelmük használatával nem rendelkezőket a kiskorúakkal azonosította jogaik gyakorlása szempontjából (CIC17 1648. k. - 1. §.).⁴⁴¹ A hallássérültek ez esetben szüleiken, gyámjaikon (*tutores*), vagy gondnokaikon (*curator*) keresztül szerepeltek a perben.⁴⁴² Ugyanakkor lelki értelemben vett ügyekről hitre érdemes és tanúzásra képes félnek is számíthattak, és írásban vagy jelnyelven nyilatkozhattak szüleik vagy gyámjuk beleegyezése nélkül is. Amennyiben a hallássérültnek saját gondnoka van akár az értelme használatának hiánya, akár pedig a hallássérültsége miatt, a (jelnyelvet ismerő) polgári gondnokkal az ordinárius engedélyével is képviseltethette magát (CIC17 1651. k. - 1. §.).⁴⁴³ A törvényhozó megengedte az ordináriusnak, hogy az igazságosság és a méltányosság szellemében a bíróságtól kijelölt más jelnyelvet ismerő gondnokot is állíthatott a hallássérült számára (CIC17 1651. k. - 2. §.).⁴⁴⁴

A hatályos *Egyházi Törvénykönyvben* az értelmük használatára el nem jutottak is a gyermekek megítélése alá esnek (99. k.).⁴⁴⁵ A hallássérültek, mint az előző törvénykönyv esetében, a hatályos törvénykönyv esetén is szüleik, gyámjaik, vagy gondnokaikon⁴⁴⁶ keresztül szerepelhetnek a perben (1478. k - 1. §.).⁴⁴⁷ A hatályos törvénykönyv is védi a hallássérült jogait a szülők, gyámok vagy gondnokokkal szemben, mert a bíró, ha úgy ítéli meg, helyettesítheti az

⁴⁴¹ BÁNK J., *Kánoni...* II. 484., ad. EICHMANN E. – MÖRSORF K., *Lehrbuch des Kirchenrechts* III., Paderborn 1950, 90., ad. HOLBÖCK C., *Handbuch...* II. 955., ad. CAPPELLO F., *Summa Iuris Canonici* III., Roma 1936, 143.

⁴⁴² A gondnok a gondokolt segíti ügyeinek intézésében, a gyám feladata a gyámolt érdekeinek védelme. in HÁRSFAI K., *Egyházi eljárásjog*, Budapest 2006, 108.

⁴⁴³ BÁNK J., *Kánoni...* II. 485., ad. HOLBÖCK C., *Handbuch...* II. 955-958.

⁴⁴⁴ vö. CAPPELLO F., *Summa...* III. 144.

⁴⁴⁵ PINTO P. V., *Commento...* 62., ad ERDŐ P., *Egyházjog...* 136.

⁴⁴⁶ ld. A magyarországi szabályzás a gondnokokról: 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 2:31-37 §§.

⁴⁴⁷ vö. COX A. A., *Commentary of the 1478. canon*, in *New Commentary...* 1645.

előbbieket más gyámmal vagy gondnokkal (1478. k - 2. §).⁴⁴⁸ Szintén szóról szóra átveszi a hatályos törvénykönyv a lelki, és a lelkeikkel kapcsolatos ügyekben való tanúskodás, vagy részvétel lehetőségét, akár felperesként vagy alperesként vesznek részt a hallássérültek a perben. A hallássérültek a tizennegyedik életévük betöltése után, a bíró által kinevezett gondnok útján vehetnek részt a peres eljárásokban.

A hatályos törvénykönyvben terminológiai finomítás történt, az 17-es törvénykönyv kánonjában (CIC17 1650. k.)⁴⁴⁹ szereplő gyengeelmjű kifejezés helyett a hatályos törvénykönyv a fogyatékos elmjű szavakat használja (1478. k. 4. §.), máskülönben szinte szóról-szóra megegyező kánonban. A kifejezés változása mutatja a két törvénykönyv kiadása közt megjelent pszichológiai tárgyú tudományok és szakirodalom előretörését, amely az egyházi törvényhozó figyelmét sem kerülte el a törvényalkotásnál.

Ugyanakkor újítás, hogy nem érvényességi feltétel az ordinárius beleegyezése, most már a bíró is elfogadhatja a gondnokot, a megyéspüspök beleegyezését követően, amely már nem kötelező jellegű. Amennyiben az értelme használatára el nem jutott hallássérültnek nincs gondnoka vagy gyámja, vagy az illető a bíróság szerint erre nem alkalmas, a bíróság köteles a számára kijelölni gyámot vagy gondnokot (1479. k.).⁴⁵⁰ Az egyházi bíróságnak az államhoz hasonló módon figyelembe kell vennie azt, hogy hallássérült mellé jelnyelvi ismeretekkel rendelkező gondnokot nevezzen ki. Amennyiben a bíróság nem talál ilyen gondnokot, elfogadhatja az államnak a hallássérült mellé, a *Polgári Törvénykönyv* alapján a gyámhatóság által kijelölt jelnyelvi ismeretekkel rendelkező gondnokát.⁴⁵¹

Az egyházi bíróság megkérheti a hallássérült felet, hogy saját maga biztosítsa a tolmácsot az eljárás során, és a bíróság rendezi a tolmács szolgálati díját a bíróság szabályzatának megfelelően, de a befolyásoltság, vagy az elfogultság elkerülése miatt jobb, ha az egyházi bíróság maga bocsájtja a hallássérült rendelkezésére a jelnyelvi tolmácsot. Ehhez előbb a bíróságnak meg kell bizonyosodnia a tolmács egyházi és egyházjogi jelnyelvi szókincsének valós tudásáról, hogy a büntetőeljárás során az igazságnak megfelelően járjanak el.

⁴⁴⁸ PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Dignitas connubii* 99., [a továbbiakban: DC] Magyarul megjelent: *Dignitas connubii*, Budapest 2005, 32.

⁴⁴⁹ vö. CAPPELLO F., *Summa...* III. 144.

⁴⁵⁰ vö. DC art. 99., ad. WRENN G. L., *Commentary of the 1479. canon*, in *New Commentary...* 1646., ad ERDŐ P., *Egyházjog...* 717., ad. ARROBA M. J., *Diritto processuale canonico*, Edieurcla, Roma 1996, 225.

⁴⁵¹ ld. 2013. évi V. törvény... 2:31. § (1).

12.3. Hallássérültek részvétele az egyházi bíraskodásban

A hallássérülteknek a részvételét az egyházi bíraskodásban törvényhozó nem korlátozza, és fizikai hiányosságokat nem állapít meg kritériumként a személyeket érintően. A törvényhozó megállapítása szerint bárki perbe fogható lakóhelyének vagy pótlakóhelyének bírósága előtt, köztük a hallássérültek is (1408. k.).⁴⁵² A perképesség gyűjtőfogalma magában foglalja a perbeli jogképességet és a perbeli cselekvőképességet. A perbeli jogképesség azt jelenti, hogy az illető félként vehet részt a perben, a perbeli cselekvőképesség pedig azt, hogy perbeli cselekményeket végezhet.⁴⁵³ Felperes bárki lehet,⁴⁵⁴ a törvényesen perbe vont alperes pedig felelni tartozik.⁴⁵⁵

Felmerül a kérdés, hogy amennyiben csak egyetlen egyházi bíróságon van jelnyelvi tolmácsszolgálat, vagy olyan bírósági szolgálattevő, aki ismeri a jelnyelvet, illetékes lehet-e a bíróság a hallássérült perében? Elődlegesen a bíróság feladata megoldani a jelnyelvi tolmács alkalmazását a saját eljárásában, ugyanakkor nem feltételezhetjük, hogy minden jelnyelvi tolmács ismeri az egyházjogi szakkifejezések jelentését. Ezért véleményem szerint a bíróságok közös megegyezés után delegálhatják a tárgyalási jogukat annak a bíróságnak a számára, ahol kánonjogi ismeretekkel rendelkező szakképzett jeltolmács, vagy jelnyelvi ismerettel rendelkező állandó szolgálattevő van.

Az egyházmegyei bíróság szolgálattevőit a megyéspüspök, az egyházmegyei központi bíróság szolgálattevőit pedig a püspöki konferencia nevezi ki.⁴⁵⁶ A bíróság személyzetének személyi feltételei az értelem használata és a megfelelő tudományos fokozat megszerzése.⁴⁵⁷ Amennyiben a hallássérült teológiai végzettséget szerzett, vagy arra alkalmasak, egyházi hivatalt kaphatnak (228. k.),⁴⁵⁸ például bíróként dolgozhatnak az egyházi bíróságon (1421. k. - 2. §.).⁴⁵⁹ A hallássérült részt vehet a perben, mint perbeli jogképességgel rendelkező fél, vagy

⁴⁵² vö. WRENN G. L., *Commentary of the 1408. canon*, in *New Commentary...* 1620.

⁴⁵³ ERDŐ P., *Egyházjog...* 715-716.

⁴⁵⁴ DC 92. art. - 1. §. ad 95. art. - 2. §.

⁴⁵⁵ ERDŐ P., *Egyházjog...* 715., vö. 1467. k.

⁴⁵⁶ DC 34. art. - 1. §.,

⁴⁵⁷ ERDŐ P., *Egyházjog...* 715.

⁴⁵⁸ vö. GROCHOLEWSKI Z., *Nominatio laicorum ad munus promotoris iustitiae et defensoris vinculi in recentissima praxi*, in *Periodica de re morali, canonica, liturgica* (1977/66) 271-295.

⁴⁵⁹ vö. PROVOST J. H., *The Participation of the Laity in the Governance of the Church*, in *Studia canonica* (1983/17) 417- 448., ad. BEAL P. J., *The Exercise of the Power of Governance by Lay People: The State of the Question*, in *The Jurist* 1995/55, 1-92.

a bíróság munkatársaként a megfelelő végzettség után. Amennyiben a bíróság alkalmaz hallássérülteket, a bírósági helynök feladata, hogy olyan munkakört válasszon számára, ahol eredményesen tudja elvégezni a feladatát. Célszerű, ha van a bíróságnak olyan alkalmazottja, aki érti a jelnyelvet, hogy a hallássérült hívek segítségére tudjon lenni, ha azok az egyházi bírósághoz fordulnak. Egyúttal a jelnyelvet ismerő munkatárs a jeltolmács szerepét is el tudja látni a per különféle fokozataiban.

12.4. Az értelem használatának hibái

A törvényhozó az értelmük használatára nem képesek jogait a kiskorúakéval azonosítja. Az értelmük használatára nem képesek fogalmának nincs pontos definíciója. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) eredeti tervezete az egészséget a tökéletes testi, lelki és társadalmi jólétben látta, a betegséget pedig nem pusztán fizikai hiányosságban állapította meg.⁴⁶⁰ A WHO időközben a munkadokumentumaiban eltávolodott az előbb említett definíciótól, inkább a társadalmilag hasznos munkát végzőt tekinti egészségesnek, vagyis olyanokat, akiknek van életcéljuk, és erőfeszítést tesznek azoknak a megvalósításáért.⁴⁶¹

A bíróság nem kötelezheti vallomástételre az értelmük használatára nem képes hallássérülteket, de tanúként meghallgathatja őket (1550. k. - 1. §.).⁴⁶² A tanúk arról tesznek bizonyosságot, hogy mit láttak és hallottak, attól függetlenül, hogy értették-e a cselekmény tartalmát vagy sem. Az értelm használatára nem képes hallássérült, aki, látta, de nem értette az előtte lejátszódott cselekményeket, vallomása bizonyító erővel rendelkezhet a bíró előtt. A hallássérültek szókinccs, valamint fogalmazásképpességi hiánya feltételezheti az értelmük használatára való képtelenséget, de erről a bírónak (akár szakértők útján) be kell bizonyosodnia.

A kánonjog szabályai szerint, aki értelme használatának híjával van, vagyis cselekvőképtelen, az a perben is cselekvőképtelen.⁴⁶³ Az értelme használatával bíró hallássérült megfontoltan képes válaszolni a feltett kérdésekre, és válaszáért, valamint korábbi cselekedeteiért vállalja a felelősséget. A törvényhozó előírásai szerint a kiskorú és eszük

⁴⁶⁰ DIETERICH M., *Pszichológiai és lelkipásztorkodási kézikönyv*, Budapest 2000, 191.

⁴⁶¹ uo.

⁴⁶² vö. COX A. C., *Commentary of the 1550. canon*, in *New Commentary...* 1680-1681.

⁴⁶³ Erdő P., *Egyházjog...* 716.

használatával nem rendelkező hallássérültek a perben csak szüleik, gyámjaik vagy gondnokaik útján vehetnek részt. A vagyonuk kezelésétől eltiltott és a fogyatékos elméjű hallássérültek csakis büntetendő cselekményeikért vagy a bíró utasítására állhatnak személyesen a bíróság elé, egyéb esetekben akár alperesként, akár felperesként gondnokuk által kell részt venniük a perben (1478. k.).⁴⁶⁴ A bírónak pergondnokot kell kineveznie a hallássérült fél mellé, akinek értelme használata, vagy elmeállapota terén kétség merülne fel.⁴⁶⁵

A hallássérült helyzetét a fenti kánonok határozzák meg az eljárásjogban. Amennyiben a hallássérült eljutott értelme használatára, tolmács segítségével részt vehet a perben. A tolmács hitelre méltóságáról, akár csak a házasságkötésnél, a bírónak meg kell bizonyosodnia (vö. 1106. k.), de célszerű, ha a bíróságnak van olyan alkalmazottja, aki ismeri és használni tudja a jelnyelvet. Ugyanakkor ez az alkalmazott nem tölthet be más szerepet a perben a tolmácsén kívül a perbeli összeférhetlenség miatt.

Az értelem használatának hiányát az eljárásjog az ítélőképesség hiányával azonosítja.⁴⁶⁶ Charles Lefebvre úgy tartja, hogy az intelligencia, vagy akarat hiánya miatt végrehajtott cselekvés nem létezik.⁴⁶⁷ Hallássérült esetén a jelnyelv, vagy az írásbeli segítséggel meg kell vizsgálni, hogy a feltett kérdésekre érti-e a választ, és arra az igazságnak megfelelő választ adja. A hallássérült beleegyezési képességének vizsgálatánál figyelembe kell venni annak pszichés karakterét, típusát, annak viselkedésmódját.⁴⁶⁸

A büntetőjogban mérsékelni kell a törvényben vagy a parancsban megállapított büntetést, vagy vezeklést kell helyette alkalmazni, ha a büntetendő cselekményt az érelem használatának hiányában hajtotta végre a hallássérült. A törvényhozó taxatív felsorolásában az értelem tökéletlen birtoklása mellett, a részegséget és a lelki zavart is felsorolja, valamint azokat, akik, hibájukon kívül nem tudtak a törvényhez vagy a parancshoz fűzött büntetésről (1324. k. - 1. §).⁴⁶⁹

⁴⁶⁴ ERDŐ P., *A házasságrendezés lehetőségei*, in *Személy, házasság és család. Erkölcszociológiai, pszichológiai, szociológiai, egyházi és pedagógiai szempontok*, Róma 1988, 190.

⁴⁶⁵ ERDŐ P., *Egyházjog...* 717.

⁴⁶⁶ HÁRSFAI K., *Pszichopatológia az egyházi bíróságon*, Budapest 2010, 86.

⁴⁶⁷ LEFEBVRE C., *Démence...* 1104-1105.

⁴⁶⁸ vö. HÁRSFAI K., *Pszichopatológia...* 23.

⁴⁶⁹ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 236., ad. GREEN T. J., *Commentary of the 1324. canon*, in *New Commentary...* 1543-1544.

A hallássérültektől a törvényhozó a szókinszbeli, és egyházi neveléssel kapcsolatos hiányosságaik miatt nem várhatja el, hogy ismerjék az egyházi törvényeket vagy parancsokat és azok megszegésével járó következményeket. Ezért a bíró, bár az értelmük használatára nem képteleneknek, de bizonyos esetben azokkal egyenlő elbírálás alá veheti a hallássérülteket.

12.5. A hallássérültek részvétele a perben

Az értelme használatával rendelkező hallássérült ugyanúgy, mint a többi krisztushívő, megvédheti jogát az egyházi bíróságon, ezáltal gyakorolva a keresztségből származó jogait (221. k. - 1. §.). A hallássérült mellé felesketett tolmácsot nevezhet ki a bíró (1471. k.),⁴⁷⁰ de ha a hallássérült gondnokság alatt áll, és maga a gondnok ismeri a jelnyelvet, megengedhető, hogy a gondnok a hallássérülttel együtt vegyen részt a kihallgatáson. Lelki ügyekben a kiskorú hallássérültek is részt vehetnek a perben, ugyanakkor biztosítani kell számukra a jeltolmács szolgálatát (1478. k. - 3. §.). A bíró megítélésére tartozik, hogy a vallomásaik bizonyító erejét milyen módon értékeli, figyelembe véve a hallássérült kiskorú értelmi képességeit.

A vagyonuk kezelésétől eltiltott és a fogyatékkal élő hallássérültek csakis büntetendő cselekményeikért vagy a bíró utasítására állhatnak személyesen a bíróság elé, egyéb esetekben akár alperesként, akár felperesként gondnokuk által kell részt venniük a perben (1478. k. - 4. §.). Az egyházjog lehetőséget ad a fogyatékos elméjű hallássérültek jogainak képviselőre és érvényesítésére. Amennyiben a hallássérültek lelkipásztori ellátására egy lelkész van megbízva, a lelkész amennyiben a szülők lemondanak a képviselői jogokról, elláthatja a hozzá tartozó hallássérült képviselőt az egyházi bíróságon. A Lille-i Főegyházmezei bíróság 1917-es *Egyházi Törvénykönyv* kánonjának (CIC17 1770. k. - 2. §. - 2.)⁴⁷¹ analógiájára, a gyakorlatában megengedi, hogy a fogyatékkal élőket az otthonukban hallgathassák ki, így lehetőséget adva a számukra, hogy védelmezni tudják a jogaikat a bíróságon.⁴⁷²

⁴⁷⁰ vö. DORAN T. G., *Commentary of the 1471. canon*, in *Exegetical...* IV/1, 939-940.

⁴⁷¹ vö. HOLBÖCK C., *Handbuch...* II. 974., ad. EICHMANN E. – MÖRS DORF K., *Lehrbuch...* III. 41., ad. CAPPELLO F., *Summa...* III. 222.

⁴⁷² BUYSSECHAERT A., *Vie...* 273.

A bíróságnak a hallássérülttel kapcsolatos ügyekben a jog előírásainak megtartása mellett a méltányosság szellemében kell ítélnie, figyelembe véve a hallássérült szociális körülményeit és értelmi képességeit (221. k. - 2. §.).⁴⁷³

12.5.1. A hallássérült, mint fél

A hallássérült, akárcsak mint a többi krisztushívő, jogosult az egyházi bírósághoz fordulni házasságának megtámadása érdekében.⁴⁷⁴ Keresetlevéllel köteles megtámadni a házasságot az illetékes bíróságnál, amely szóban is elfogadható.⁴⁷⁵ A keresetlevél szóbeli elfogadását követően a jegyzőnek erről iratot kell készítenie, amit a félnek fel kell olvasni.⁴⁷⁶ A hallássérültnek az anyanyelve a jelnyelv, leginkább azon, nem pedig írott formában tudja kifejezni magát.⁴⁷⁷ Ez esetben a jeltolmács szolgálata szükséges, amelyet vagy a hallássérült visz magával, vagy pedig maga a bíróság ad a hallássérült rendelkezésére.

A bíróság köteles kijelölni ügyvédet vagy képviselőt a felek számára, hogy segítse jogaik védelmét.⁴⁷⁸ Célszerű, ha a hallássérült krisztushívő ügyvédje vagy a képviselője érti a jelnyelvet és akadálytalanul, tolmács közreműködése nélkül tud kommunikálni az ügyfelével. A hallássérült hívőt segítő jelnyelvi képességgel bíró ügyvéd, vagy kötelékvédő kinevezése a bíróságot felügyelő püspök feladata.⁴⁷⁹

A törvényesen megidézett hallássérült fél köteles az igazságot elmondani.⁴⁸⁰ A hallássérült félnek tudnia kell a per tárgyát, de nemcsak a percímet illetően, hanem azt, hogy mi a peres eljárás célja. A ténybeli tévedésből vagy megfélemlítésből tett nyilatkozatok, nélkülözik a bizonyító erőt.⁴⁸¹ A *Dignitas Connubii* előírása szerint minden bíróságon lennie

⁴⁷³ vö. GONZÁLEZ-AYESTA J., *La Instrucción „Dignitas Connubii” y las categorías normativas del derecho vigente*, in *Ius Canonicum* (2005/45) 757-770.

⁴⁷⁴ DC 92. art. - 1. p., vö. DANEELS F., *Una introducción general a la Instrucción "Dignitas connubii"*, in *Ius Canonicum* (2006/46) 33-58.

⁴⁷⁵ vö. HÁRSFAI K., *Egyházi...* 137-143.

⁴⁷⁶ DC 115. art. - 2. §.

⁴⁷⁷ vö. BUYSSECHAERT A., *Vie...* 275.

⁴⁷⁸ DC 101. art. - 1. §.

⁴⁷⁹ DC 112. art. - 1. §.

⁴⁸⁰ DC 178. art., vö. HÁRSFAI K., *Egyházi...* 173.

⁴⁸¹ DC 182. art., vö. AKPOGHIRAN P. O., *The Evaluation of Witness Testimony in Marriage Nullity Trials*, in *The Jurist Studies in Church Law and Ministry* (2010/70) 163-185.

kell egy hivatalnak, vagy személynek, akitől bárki tanácsot kaphat a házassági peres eljárás lehetőségeiről és módjáról.⁴⁸²

12.5.2. A hallássérült, mint tanú

A kötelékvédő és a felek ügyvédjének joga, hogy a bíróságra akár hallássérült tanúkat idézzenek be, feltéve ha a jog nem tiltotta el őket.⁴⁸³ Ha a hallássérült tanú nem hajlandó a bíróság előtt megjelenni, kihallgatható más alkalmas személy útján is.⁴⁸⁴ Ha a tanúként megidézett hallássérült vonakodik a bíróságra menni, mert számára ismeretlen a közeg, bizonytalan szókincsének ismeretében, akkor jeltolmács segítségével kihallgatható. Amennyiben a hallássérült hívőnek saját jelnyelvet ismerő lelkipásztora van, célszerű, ha ez a lelkipásztor, vagy az ügyhallgató segítségével végzi a kihallgatást és a vallomás felvételét.

12.5.3. A vallomások kivétele

A bírónak, vagy a perkérdés összeállítójának figyelembe kell vennie a hallássérült szókincsét. A kihallgatást a jegyző közreműködésével a bíró végzi.⁴⁸⁵ A törvényhozó szerint a kérdések ne tartalmazzanak bonyolult kifejezéseket, illetve a kérdések ne sugallják burkoltan a választ, hanem alkalmazkodjanak a kihallgatott értelmi képességéhez.⁴⁸⁶ Hallássérültek kihallgatása esetén a bírónak érzékelnie kell, hogy a hallássérült érti-e az eskü tartalmát, és a vele járó kötelezettségeket. A hallássérült tanúvallomásának értékelésekor a bírónak figyelembe kell vennie a tanú állapotát, valamint azt, hogy az információt milyen körülményekből szerezte.⁴⁸⁷

---

⁴⁸² DC 113. art. - 1. §.

⁴⁸³ DC 195. art., vö. HÁRSFAI K., *Egyházi...* 182-183.

⁴⁸⁴ DC 161. art. - 1. §.

⁴⁸⁵ DC 166. art., vö. RODRÍGUEZ-OCAÑA R., *La introducción de la causa y la cesación de la instancia en la Instrucción "Dignitas connubii"*, in *Ius Canonicum* (2006/46) 99-137., ad. ROBITAILLE A. L., *Through the lens of "Dignitas connubii": the judge's active role in marriage nullity cases*, in *Studia canonica* (2006/40) 137-182.

⁴⁸⁶ DC 169. art.

⁴⁸⁷ DC 201. art. - 1. ad 2. pp.

A bíró igénybe veheti jelnyelvi tolmács segítségét, hacsak nem kívánja, hogy a hallássérültek írásban feleljenek a kérdéseire.⁴⁸⁸ Célszerűbb esküvel kötelezett jelnyelvi tolmácsot alkalmazni, aki alkalmazkodva a hallássérült értelmi képességeihez, az egyházi szakszavakat olyan módon is körül tudja írni, hogy azt a kihallgatott is megértse. Amennyiben az egyházi bíróság alkalmaz tartós megbízással jelnyelvi tolmácsot, attól elvárhatja a bíróság, hogy kánonjogi ismeretekkel rendelkezzen a bíróság munkáját elősegítve az igazság előmozdításában.⁴⁸⁹

Anne Bamberg azt javasolja, hogy a hallássérült kihallgatását rögzítsék videóra, mivel az *Egyházi Törvénykönyv* lehetővé teszi (vö. 1569. k. - 1. §.) a magnó használatát.⁴⁹⁰ A *Dignitas Connubii* is megengedi a magnetofon vagy hasonló eszköz használatát a vallomások kivételéhez. A vallomásokat ezután írásba kell foglalni, és ha lehet, alá kell íratni a vallomást tevővel.⁴⁹¹ Amennyiben a hallássérült technikai eszköz segítségével tud folyékonyan kommunikálni, a bíróság megengedheti annak használatát, ugyanakkor nem foglalhatja le azt bizonyítékként, mert a vallomás kivételéhez nem maga az eszköz szükséges, hanem az annak segítségével írásban rögzített dokumentum.⁴⁹²

12.5.4. Szakértő igénybevétele

A szakértő munkáját a bíróság a bizonyítási eljárás során veszi igénybe, amennyiben a beleegyezés hiányát kell vizsgálni a beleegyezésre való képtelenség vagy elmebetegség esetén.⁴⁹³ A hallássérültekkel kapcsolatos peres eljárás esetén a bíró igénybe veheti szakértő közreműködését is. A bírónak tisztában kell lennie bizonyos szurdopedagógiai ismeretekkel, hogy a kellő módon tudja értékelni a hallássérült vallomását a perben.⁴⁹⁴

A hallássérültek vizsgálatát végző szakértőnek valódi alkalmassággal és gyakorlott tapasztalattal kell bírnia a szurdopedagógiában, jelnyelvi jártassággal kell rendelkeznie,⁴⁹⁵

---

⁴⁸⁸ DC 172. art.

⁴⁸⁹ vö. RODRÍGUEZ-OCAÑA R., *Certeza moral en las causas penales, algunos obstáculos que se pueden presentar para alcanzarla*, in *Ius Canonicum* (2021/61) 767-820

⁴⁹⁰ BAMBERG A., *Culture...* 274., ad. vö. BEAL P. J., *Commentary of the 1569. canon*, in *New Commentary...* 1689.

⁴⁹¹ DC 173. art. - 2. §.

⁴⁹² vö. GIL DE LAS HERAS F., *Las pruebas, las causas incidentales, la publicación y la conclusión de la causa en la Instrucción "Dignitas connubii"*, in *Ius Canonicum* (2006/46).177-206

⁴⁹³ DC 203. art. - 1. §.

⁴⁹⁴ DC 203. art. - 2. §.

⁴⁹⁵ DC 205. art. - 1. §.

ugyanakkor ha szakértői minőségében vehet részt a perben, nem töltheti be a tolmács szerepét. Szakértő lehet a hallássérültek lelkipásztori ellátásával megbízott pap, ugyanakkor a szakértőkre is ugyanazok az előírások vonatkoznak mint a tanúkra.⁴⁹⁶ A szakértő lelkipásztor nem fedhet fel semmiféle információt, amit szentségi gyónás útján tudomására jutott.⁴⁹⁷ A szakértőnek jelentést kell készítenie a bíró által támasztott kérdésről,⁴⁹⁸ ugyanakkor a bírónak az ügy egyéb körülményeit is figyelembe kell vennie, főként a hallássérültek szókincsét, és egyházi tanítással kapcsolatos tudásuk hiányosságát.⁴⁹⁹

A hallássérültek lelkipásztori ellátásával megbízott lelkipásztor tudásával más egyházi bíróság munkáját is segítheti. Célszerű, ha a bíróságok a hallássérült hívek vonatkozásában ismerik a szakértő lelkipásztor nevét és elérhetőségét.

12.6. Tolmács az eljárásjogban

Tolmács igénybevétele a korábbi törvénykönyv is megengedte a peres eljárásban. A jeltolmács szerepe mégis új a hatályos gyakorlatban is.⁵⁰⁰ Az 1917-es *Egyházi Törvénykönyv* szerint a tárgyaláson ha van olyan résztvevő, aki nem ismeri a bírósági szolgálattevők nyelvét, olyan tolmácsot kell alkalmazni, akit a bíró választ ki, és aki ellen egyik fél sem emelt óvást (CIC17 1641. k.).⁵⁰¹ A tolmács elutasítását indokolni kellett.⁵⁰² A tolmácsnak a jognak megfelelően a hűség végrehajtás kötelezettségének és a titok megőrzésének kettős esküjét is le kellett tennie.⁵⁰³ A korábbi törvénykönyv nem tartalmaz kötelező rendelkezéseket a bíróság nyelvére vonatkozóan, az írásbeli előterjesztéseknél a latin nyelv használatát kívánták meg (CIC17 1642. k. - 2. §).⁵⁰⁴ A felek és a tanúk kihallgatása a köznyelven is történhetett.⁵⁰⁵ Értelemszerűen a tolmács a köznyelvet fordította le a jelnyelvre.

---

⁴⁹⁶ DC 206. art.

⁴⁹⁷ DC 196. art. - 2. p.,

⁴⁹⁸ DC 209. art. - 3. §.

⁴⁹⁹ DC 212. art.

⁵⁰⁰ ECHEVARRIA L., (dir.), *Code de droit canonique annoté*, Paris-Bourges, 1989, 832.

⁵⁰¹ SIPOS S., *Enchiridion Iuris Canonici*, Pécs 1940, 728., ad. CAPPELLO F., *Summa...* III. 137.

⁵⁰² EICHMANN E., *Lehrbuch des Kirchenrechts I.*, Paderborn 1934, 228.

⁵⁰³ TORRE J., *Processus...* 729.

⁵⁰⁴ EICHMANN E., *Lehrbuch...* I. 228., ad. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* III. 87.

⁵⁰⁵ HOLBÖCK C., *Handbuch...* II. 954.

Az 1917-es *Egyházi Törvénykönyv* kifejezéseit emeli át a törvényhozó a hatályos törvénykönyvben ugyanakkor külön szól a süketek és a némák tolmács útján való kihallgatásáról (1471. k.). A hatályos törvénykönyvből a latin nyelv használatára való utalás már kimaradt, így a latin és a nemzeti nyelv használata szabadon választható a peres eljárás során.⁵⁰⁶ A bíróság jegyzője hivatalosan tanúsítja a tolmács cselekményét az eljárás során, azt írásba foglalva jegyzőkönyvet készít, ami a külső (peren kívüli) személyek számára is hiteles erővel bír.⁵⁰⁷ A bíró által kijelölt tolmácsot nem kell bemutatni a hallássérült feleknek,⁵⁰⁸ de ha a feleknek nyomós indoka van rá, a jeltolmácsot a felek visszautasíthatják.⁵⁰⁹ Ugyanakkor meg kell adni a hallássérült számára annak a lehetőségét is, hogy olyan jelnyelvi tolmácsot hozzon magával, akiben megbízik, és akinek jobban megnyílik.⁵¹⁰ A jeltolmácsnak, miután a bíró formálisan kijelölte, a hatályos jog szerint is le kell tennie a feladatának hűséges ellátásáról szóló „*de munere rite et fideliter implendo*” esküt (vö. 1454. k.), és köteles minden olyan tevékenységben részt venni, amely az eljárásban szereplők szerepelnek.⁵¹¹ A főszabály szerint a felek részt vehetnek a tolmács eskütételén.⁵¹² Ugyanakkor a bíró dönthet úgy, hogy nem veszi igénybe a jeltolmács szolgálatát, helyette írásbeli választ vár a felek kérdéseire (1471. k.).⁵¹³ Mivel a kánon célja az ésszerű pontosság biztosítása,⁵¹⁴ ezért a hallássérültek hiányos szókinése miatt az eljárás igazságossága érdekében célszerű jeltolmács szolgálatát igénybe vennie a bírónak.

Mivel a tolmácsnak a szavak hiteles fordításán kell fáradoznia, bizonyos kánonjogi kifejezések nem tudása miatt azok jelentéséről konzultálhat a bíróság szolgálattevőivel az igazságosság kiderítése érdekében.⁵¹⁵ Ugyanakkor ez félreérésre adhat okot, ezért az egyházi bíróságnak kánonjogi ismeretekkel rendelkező jeltolmácsot érdemes alkalmaznia, vagy számon tartania egy listában az eljárásban kompetens jeltolmácsokat. A bíróságon lehetséges tolmács-

⁵⁰⁶ CHIAPPETTA L., *Il Matrimonio*... 456.

⁵⁰⁷ HÁRSFAI K., *Egyházi*... 99.

⁵⁰⁸ CHIAPPETTA L., *Il codice*... II. 69.

⁵⁰⁹ CHIAPPETTA L., *Il Matrimonio*... 532., CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Codice di diritto canonico commentato*, Milano 2001, 1161.

⁵¹⁰ BAMBERG A., *Culture*... 212.

⁵¹¹ PINTO P. V., *Commento*... 865.

⁵¹² LOMBARDIA P. – ARRIETA J. I., *Codice*... 1070.

⁵¹³ AYMANS W. – MÜLLER L., *Kanonisches*... 368.

⁵¹⁴ DORAN G. T., *Commentary of the 1471. canon*, in *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law IV/1*, MARZOLA Á. – MIRAS J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA R., (szerk.), Montreal 2004, 940.

⁵¹⁵ BAMBERG A., *Culture*... 209.

fordító hivatalt létrehozni, ha rendszeresen fordulnak ahhoz a bírósághoz hallássérültek, és a felek vagy a tanúk által használt jelnyelvet a bíróság szolgálattevői nem értik.⁵¹⁶

13. A megyéspüspök részleges jogalkotói tevékenysége a kormányzati küldetésben

A megyéspüspökök tekintéllyel és szent hatalommal kormányozzák a rájuk bízott részegyházakat.⁵¹⁷ Ezt a hatalmat saját, rendes és közvetlen módon személyesen gyakorolják Krisztus nevében, jóllehet ezeknek a gyakorlását végső fokon az Egyház legfőbb tekintélye irányítja.⁵¹⁸ Ugyanakkor az I. Vatikáni Zsinat is alátámasztotta, hogy a püspökökre teljesen rá van bízva a lelkipásztori hivatal, és a hívek lelkipásztori gondja, ezért ők az előjárói annak a népnek, melyet kormányoznak.⁵¹⁹

A megyéspüspök köteles gondoskodni a területén élő hallássérült hívekről (vö. 383. k. 1.),⁵²⁰ ezért olyan részleges jogot alkothat a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátása érdekében, amit az egyetemes egyházjog nem kíván szabályozni részleteiben.⁵²¹ Attila Jean Yawoi rámutat arra, hogy a püspök a részleges jogalkotásával, az antropológiai és a társadalmi-kulturális valóságra tud választ adni.⁵²² Az egyetemes egyházjog felvázolja azokat a nagyobb intézményi lehetőségeket, amelyek közül a megyéspüspök, vagy az ordinárius azt úgy és akkor alkalmazza a rá bízott hallássérült hívek tekintetében, ahogy azt a lelkek üdve érdekében célravezetőnek látja.⁵²³ Az egyházkormányzat vezető nem engedheti meg maguknak, azt, hogy csak a statisztikák vezéreljék őket.⁵²⁴ A hallássérültek lelkipásztori ellátására felállított struktúrák nemcsak a már megkeresztelt, hanem a még nem megkeresztelt hallássérültek javát

⁵¹⁶ HÁRSFAI K., *Egyházi...* 101.

⁵¹⁷ vö. XIII. LEÓ, Litt. Ap. *Satis cognitum* (1896. VI. 29.), in *AAS*, 1895-96/28, 732.

⁵¹⁸ vö. II. JÁNOS PÁL, Adh. Ap. *Pastores Gregis* 34., (2003. X. 16.), [a továbbiakban: PG], in *AAS*, 2004/96 881., ad. LG 27.

⁵¹⁹ I. Vatikáni Zsinat, *Pastor Aeternus* dogmatikus konstitúció 3., in DENZINGER H. – HÜNERMANN P., *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, Budapest 2004, [a továbbiakban: DS], 3061.

⁵²⁰ vö. HERRANZ J., *El Pontificio Consejo para la interpretación de los textos legislativos*, in *Ius Canonicum* (1990/30) 127-130.

⁵²¹ vö. BACSA D., *A bűnbánat szentségének akadálymentes kiszolgáltatása a hallássérültek számára*, in *Deliberationes* (2021/1) 14.

⁵²² vö. JEAN YAWOI A., *Le droit particulier et son inculturation au service de la mission*, in *Ius Missionale* (2017/11) 69., ad. GHIRLANDA G., *Diritto universale e diritto particolare, un rapporto di complementarità*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2002/1), 11-20.

⁵²³ vö. VALDRINI P., *Unité et pluralité des ensembles législatifs. Droit universel et particulier d'après le code de droit canonique latin*, in *Ius Ecclesiae* (1997/9) 8-9.

⁵²⁴ KAPTIJN A., *Immigrants...* 45.

is szolgálja. Egyetérthetünk Astrid Kaptijnnal, aki rámutat arra, hogy a speciális lelkipásztori ellátásra szoruló hívekről nem püspöki konferencia szintjén, hanem az egyes megyéspüspök kompetenciáján keresztül tud gondoskodni eredményesebb módon az Egyház.⁵²⁵

Az ordinárius nevezi ki a területén élő hallássérültek számára a lelkészt (564. k.), illetve tartós jelleggel jelölhet ki egy papot a hallássérültek lelkipásztori ellátása érdekében. Amennyiben a megyéspüspök nem rendelkezik olyan lelkipásztorral, akit a területén élő hallássérültek lelkigondozásával tud megbízni, azoknak a lelki java érdekében az exkardináció és az inkardináció jogi eljárása (267. k. - 1. §.) segítségével a másik ordinárius beleegyezésével az arra alkalmas lelkészt inkardinálhatja az egyházmegyéjébe.⁵²⁶ Az exkardináció és az inkardináció eljárásán túl, az ordinárius élhet a lelkipásztor időszakos áttelepülésének lehetőségével is (271. k. - 1. §.). Az ordinárius továbbá, amennyiben a hallássérültek pasztorális igénye indokolja, püspöki helynököt is kinevezhet lelkipásztori ellátásukra, vagy ennek a munkának a koordinálására (476. k.).⁵²⁷ Astrid Kaptijn rámutat arra, hogy a megyéspüspöknek a jognak megfelelően (400. k. - 1. §.) ötévente tájékoztatnia kell a Szentszék egyházmegyéje pasztorális állapotáról és a gondviselésére bízott hívek szükségleteiről akkor is, ha más rítusú sajátjogú egyházhoz tartoznak.⁵²⁸ Ennek megfelelően a megyéspüspöknek a speciális lelkipásztori ellátást igénylő latin és a területén élő keleti rítusú hallássérültek lelkipásztori helyzetéről is jelentést kell tennie a Szentszéknek.⁵²⁹

Mivel a plébánia a hallássérültek számára is lelki és liturgikus otthon,⁵³⁰ a megyéspüspök, vagy az ordinárius kötelezheti a plébániát a hallássérültek lelkipásztori ellátását kielégítő intézkedések megtételére. A jelnyelvet nem ismerő lelkipásztorok híján, a plébániát ismerő lelkipásztori munkatársak, vagy a technikai lehetőségek adta módon lehet érthetővé tenni a liturgiát a hallássérültek számára. Ugyanakkor a megyéspüspök, vagy az általa megbízott ordinárius személyi elven szerveződő plébániát is létrehozhat a hallássérültek lelkipásztori ellátása érdekében (518. k.).⁵³¹ Hasonló módon járhat el a keleti rítusú részegyház

⁵²⁵ KAPTIJN A., *Particular...* 148.

⁵²⁶ vö. *Clergy Procedural Handbook*, CLAVO R. – KLINGER N., (szerk.), Washington 1992, 77-85., ad. MASSIGNANI E., *L'incardinazione...* 438.

⁵²⁷ vö. CUSACK A. B., *Commentary of the 476. canon*, in *New Commentary...* 629-630.

⁵²⁸ KAPTIJN A., *Immigrants...* 42.

⁵²⁹ CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Formula...* III. 5., ad. PG 71.

⁵³⁰ COCCOPALMERIO F., *La pastorale...* 201.

⁵³¹ vö. CD 23., ad. ABBASS J., *Latin Bishops Duty of Care toward Eastern Catholics*, in *Studia canonica* (2001/35) 7-32., ad. ABBASS J., *Canonical Dispositions for the Care of Eastern Catholics outside Their Territory*, in *Periodica de re morali, canonica, liturgica* (1997/86) 330-346

eparchiás püspöke is, hiszen a keleti rítusú hallássérült krisztushívőt is megilleti a saját rítusa szerint végzett istentisztelet joga (CCEO 17. k.). Személyi parókiát alapíthat, valamint a papi szenátus megkérdezésével személyi parókust nevezhet ki a sajátjogú egyházában (CCEO 280. k.). Az exkardináció és az inkardináció jogi formája a eparchiás püspököt is megilleti, ugyanakkor ez a jogi megoldás csak a sajátjogú (*sui iuris*) egyházak között van lehetőség, de a latin részegyház lelkipásztorát ideiglenes módon átveheti.⁵³²

A megyéspüspök részleges jogot adhat a papnevelő intézet vagy a saját növendékei számára, hogy a képzési idejük alatt elsajátítsák a jelnyelv és a szurdopedagógia ismeretét, hogy a jövőben a hallássérültek lelkipásztori gondozását is ellássák. Ezeknek az ismerteknek az elsajátítását a megyéspüspök a már aktív lelkipásztoroktól is kérheti.⁵³³

A megyéspüspök, vagy az általa megbízott ordinárius jogosult annak megítélésére, hogy a hallássérültek lelkigondozása milyen keretek között történjen. A hallássérültek szegregált modellen történő gondozása elkülönül a halló hívekről, az intergrációs modellben pedig a hallókkal együtt vesznek részt a plébánia életében. A kooperációs modell esetében pedig a plébánia infrastruktúráját használják közösen, ezért azok már a hallássérültek számára megfelelő körülményekkel rendelkeznek. A megyéspüspök, vagy az általa megbízott ordinárius amennyiben valamelyik modellben látja a hallássérültek pasztorációjának előmozdítását, elrendelheti annak a struktúrájának a megvalósítását a gondozása alatt álló részegyházban.

Meglátásom szerint logisztikai szempontból a részegyház megyeszékhelyén kell a megyéspüspöknek a hallássérültek lelkipásztori ellátására kialakítania a megfelelő modellt. Célszerű, a püspök lelkipásztori érzékenységének kifejezésére a hallássérült pasztoráció székhelyének a székesegyházat kijelölni, így a hallássérültek integrációjának fontossága még jobban a halló hívek figyelmébe kerül. Amennyiben a hallássérültek a részegyház egyéb nagyobb városaiban is jelen vannak, logisztikai szempontok figyelembevételével kell a megyéspüspöknek, vagy az általa megbízott ordináriusnak kialakítania számukra a bemutatott modellek valamelyikét.

---

⁵³² UJHÁZI L., *A menekültek...* 80.

⁵³³ OT 20.

A hallássérülteknek is joguk van arra, hogy a szükségleteiket, különösen a lelkieket, valamint kívánságaikat feltárják az egyház pásztorai előtt (212. k. - 2. §.).⁵³⁴ A megyéspüspöknek lehetővé kell tennie a hallássérültek számára az kommunikációt a kúriai hivatalokban, és a területi, személyi struktúráiban egyaránt, hogy az üdvösség híre ne csak eljusson hallássérültek felé, hanem párbeszédet is tudjanak velük folytatni. Valenín Gómez-Iglesias rámutat arra, hogy a megyéspüspök nemcsak a részleges törvényekkel, hanem tágabb értelemben a viselkedésével is kormányoz.⁵³⁵ Ezért a hallássérültek lelkipásztori ellátását érintő felelős döntésekben elengedhetetlen, hogy ne vegye figyelembe a megyéspüspök, vagy az ordinárius a hallássérültek javaslatait. Joguk is a hallássérülteknek, hogy illő módon véleményt nyilvánítsanak az irányukban hozott lelkipásztori intézkedésekről (212. 3. §.),⁵³⁶ emiatt célszerű a szinodalitás szellemében a „*Mindent rólunk semmit nélkülünk!*” elvet betartania a megyéspüspöknek, hogy azok eredményesebbek legyenek.⁵³⁷

14. Összefoglalás és következtetések

Az Egyház kormányzói küldetése című fejezetben bemutattam azt, hogy a II. Vatikáni Zsinatot követően az Egyház milyen jogi lehetőségeket biztosít arra, hogy a speciális lelkipásztori ellátásra szoruló krisztushívők jogait és kötelességeiket miként tudják gyakorolni. Az egyetemes törvényhozó mellett alapvetően a helyi ordináriusok alkothatnak részleges jogot, akik ezáltal gondoskodnak a rájuk bízott hallássérült krisztushívőről, és amennyiben szükséges, a speciális lelkipásztori ellátást igénylő krisztushívőről.

A Szentszék fogatékkal élőkről szóló lelkipásztori iránymutatásaiból vezettem le a hallássérültekre vonatkozó megállapításokat. Ez a speciális lelkipásztori munka hat a hallássérültekre és a hallókra egyaránt. XVI. Benedek pápa 2009-ben az Egészségügyi Dolgozók Pápai Tanácsa XXIV. Nemzetközi Konferenciájának résztvevőjéhez intézett beszédjében szorgalmazta is a hallássérültek integrálását a hallók közösségébe.⁵³⁸ Részben

⁵³⁴ Vö. LG 37.

⁵³⁵ GÓMEZ-IGLESIAS V. C., *Commentary of the 391. canon*, in *Exegetical...* II/1. 809.

⁵³⁶ vö. CORIDEN J. A., *Freedom of Expression in the Church in Light of Canon 212 (CIC)*, in *Canon Law Society of America Proceedings* (1995/30) 147-165., ad. WACHS M. J., *Obsequium: Why and How It Is Still Possible to Demand and to Offer*, in *Periodica de re morali, canonica, liturgica* (2014/103) 417-445.

⁵³⁷ vö. PG 44., ad. BAMBERG A., *Pastorale...* 391.

⁵³⁸ XVI. BENEDEK, *Address to members...*

érintettem erre az integrációra törekvő kezdeményezéseket külföldi és hazai példákkal egyaránt.

Összehasonlítottam az 1917-es és a hatályos egyházi törvénykönyvek hallássérültekre használt kifejezéseit és elemeztem azokat a kánonokat, amelyek kifejezetten a „süketekre”, „némákra”, vagy a „beszélni nem tudókra” vonatkoznak.

Bemutattam a plébánia egyházban betöltött lelki-spirituális és intézményi jelentőségét a hallássérültek lelkipásztori ellátásával kapcsolatosan. Megvizsgáltam, hogy a hallássérült, hogyan szerezhethet saját plébániát és plébánost. Külön hangsúlyt helyeztem a plébános azon kötelességére, hogy a területén lévő sajátos nehézségekkel küzdő krisztushívők lelkipásztori ellátásáról gondoskodnia kell (529. k. - 1 §.).⁵³⁹ Ehhez a lelkipásztori munkához a plébános világi krisztushívőket is segítségül hívhat.

A hallássérültek lelkipásztori ellátását előbb területi elv szerint, majd pedig személyi elv szerint szerveződő egyházi struktúrák szerint vizsgáltam meg. A hatályos jog megengedi a hallássérültek lelkipásztori ellátását az egyházmegye területén belül lelkész kinevezésén keresztül is. A lelkésznek a plébánoshoz hasonló jogait és kötelességeit, valamint kompetenciáinak határait az ordinárius szabja meg (970. k.).⁵⁴⁰ A lelkész kinevezésén felül a hatályos jog megkönnyítette a krisztushívők java miatt a klerikus exkardinációjának és inkardinációjának lehetőségét, amihez a két ordinárius írásbeli hozzájárulása szükséges (267. k.). A jogi eljárásnak köszönhetően a jelnyelvet ismerő papok lelkipásztori okból olyan egyházmegyében tudnak szolgálni, ahol hallássérült krisztushívők nagyobb számban élnek. Az inkardinációs eljáráson kívül személyes példán és dokumentumokon keresztül bemutattam a klerikus időszakos áttelepülésének engedélyezésének eljárását. Püspöki helynőkön keresztül is gondoskodhat az ordinárius a rábízott hallássérültekről. Ez esetben az ordináriusnak meg kell határoznia a püspöki helynök kompetenciáját és területének határait (476. k.).

A személyi elv szerint szerveződő egyházi struktúrák bemutatását a személyi egyházmegyével kezdtem, aminek létesítése az Apostoli Szentszék joga az illetékes püspöki

⁵³⁹ vö. CD 30, ad. PO 7-9., ad. CORIDEN J. A., *Parish Pastoral Leaders: Canonical Structure and Practical Questions*, in *The Jurist* (2007/67) 461-484.

⁵⁴⁰ vö. MCMANUS R. F., *Commentary of the 970. canon*, in *New Commentary...* 1175.

konferenciák meghallgatása után (372. k. - 2. §.).⁵⁴¹ Ezáltal a hallássérültek lelkipásztori ellátása országos kompetenciával bíró ordinárius felelőssége alá tartozik, így az egy kézben lévő lelkipásztori ellátása egységes szentségkiszolgáltatói és katechetikai gyakorlatot eredményez.

Az ordinárius joga, hogy személyi plébániát alapítson az egyházmegyéjében (518. k.).⁵⁴² A ordinárius ekkor személyi plébánost is kinevez, aki a hallássérülteket illetően mindazokat a jogokat és kötelezettségeket gyakorolja, mint a területi plébános.⁵⁴³ Erre példának az Egyesült Államokbeli Bostoni Főegyházmegyét mutattam be, amit a magyarországi helyzetre is vonatkoztathatunk. Személyi prelatúra alapítását is megengedi a jog hallássérültek lelkipásztori ellátására érdekében. A személyi prelatúrát az Apostoli Szentszék illetékes dikasztériuma hozza létre (294. k.), amelynek tagjai klerikusok és világiak is lehetnek.⁵⁴⁴ Ugyanakkor a szabályzatban rögzíteni kell a személyi prelatúrának a helyi ordináriushoz való viszonyát a hatáskörülközések elkerülése végett (297. k.).⁵⁴⁵

A püspöki konferencia fogalmát és jelentőségét is bemutattam, és megalkottam annak a bizottságnak a hatáskörét, amellyel a hallássérültek lelkipásztori ellátását országosan össze tudják hangolni (458. k.).⁵⁴⁶ Megvizsgáltam a *Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyvének* lehetséges megoldásait a hallássérültek lelkipásztori ellátására vonatkozóan. Bizonyítottam, hogy a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátása lehet olyan ok, ami miatt az Apostoli Szentszék személyi elven történő exarchátust alapíthat (CCEO 311. k. - 2. §.). Más esetben az eparchiás püspök személyi parókiát alapíthat, valamint nevezhet ki személyi parókuszt a hallássérültek lelkipásztori ellátására (CCEO 280. k.). Mivel keleti katolikusok esetén más liturgikus rítusról beszélünk, a törvénykönyv nem teszi lehetővé latin rítusú jelnyelvet ismerő pap inkardinációját keleti rítusú egyházba, ugyanakkor nem zárja ki a klerikus időszakos áttelepülésének engedélyezését.

Külön pontban bemutattam a lelkész szerepét, jogi és pasztorációs figuráját. Bizonyítottam, hogy a hallássérültek lelkipásztori ellátására káplánt is ki lehet nevezni (545. k.

---

⁵⁴¹ vö. CD 22-24.

⁵⁴² vö. RENKEN A. J., *Commentary of the 518. canon*, in *New Commentary...* 688-690.

⁵⁴³ PREE H., *Nichtterritoriale Strukturen der hierarchischen Kirchenverfassung*, in ERDŐ, P., *Territorialità...* 518-519.

⁵⁴⁴ vö. PB 80.

⁵⁴⁵ vö. PAGÉ R., *Commentary of the 297. canon*, in *New Commentary...* 398.

⁵⁴⁶ vö. JOHNSON G. J., *Commentary of the 458. canon*, in *New Commentary...* 602.

- 2. §.). Megvizsgáltam a papképzés lehetőségeit, a szeminárium szabályzatába illeszkedő érzékenyítő lehetőségeket, amik a leendő lelkipásztorokat a hallássérültek lelkipásztori szolgálatára indítaná el. A szeminárium elvégzése után sem fejeződik be a klerikus önnevelése (279. k.).⁵⁴⁷ Érveltem a mellett, hogy a szurdopedagógia, mint a hallássérültek nevelésével foglalkozó segédtudomány ismeretével könnyebben tudnak a lelkipásztorok a területükön élő hallássérült krisztushívők lelkipásztori ellátásáról gondoskodni.

Megvizsgáltam a rétegpasztoráció fogalmát és gyakorlatát a hazai és külföldi egyházmegyékben. A hatályos joganyagból következtetést vontam le, hogy a rétegpasztoráció lelkipásztori szolgálata a referens irányítása alatt miként történik, akit az illetékes ordinárius, vagy ha a rétegpasztoráció országos, a helyi püspöki konferencia bíz meg.

Összehasonlítottam, hogy a halló és hallássérült hívők kapcsolatainak modelljeinek előnyeit és hátrányait a plébániákon. A szegregációs plébánia modell bemutatásához hazai egyházmegyék példáit ismertettem, ahol halló és hallássérült közösség külön ünnepli a liturgiát, ugyanakkor ugyanazt a liturgikus teret és plébániai infrastruktúrát használják. Az integrált hallássérült pasztorációs modellre példának a budapesti Budavári Nagyboldogasszony templom hallássérült közösségét mutattam be, ahol a halló és hallássérült hívők egy plébánián, közös liturgikus élet és programok keretében ápolják a hitüket. Integrált lelkipásztori ellátásra külföldi példaként a Rokfordi Egyházmegyét ismertettem, ahol esperesi kerületenként ki van jelölve egy plébánia, ahol jelnyelvi tolmács segítségével, elérhetővé teszik a hallássérültek számára a liturgiát, az abban való részvételt, és ezáltal a jogaik gyakorlását (213. k.).⁵⁴⁸ Példát hoztam a kooperációs, vagyis együttműködő modellre is a hallássérültek lelkipásztori ellátását illetően, amikor hallássérültek számára jelnyelvi tolmács, vagy a hallókészülék erejét felerősítő indukciós hurok bevezetésével próbálják őket a liturgiába bekapcsolni.

A hallássérültek jogaikat az illetékes egyházi fórumon a jog szerint törvényesen igényelhetik és védelmezhetik (221. k. - 1. §.), és a hallássérült perbe hívható félként, vagy tanúként (221. k. - 2. §.).⁵⁴⁹ A bíróságnak ilyenkor meg kell állapítania a hallássérült értelmi képességeit, hogy személyesen, vagy szülője, gyámja, gondnoka útján (CIC17 1648. k. - 2. §.,

⁵⁴⁷ vö. JENKINS R. E., *The Evolution of the Church's Prohibition against Catholic Membership in Freemasonry*, in *The Jurist* (1996/56) 735-755.

⁵⁴⁸ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 105., ad. KASLNY J. R., *Commentary of the 213. canon*, in *New Commentary...* 267-268.

⁵⁴⁹ vö. LG 40., ad. GS 41 .

1478. k - 1. §.), amennyiben ezek nincsenek vagy nem megfelelőek, törvényes gondnok útján szerepelhet a perben (CIC17 1651. k. - 1. §., 1478. k - 2. §.).⁵⁵⁰ Megalkottam azokat a szempontokat, amik segítségével a hatályos eljárásjogi normákat alkalmazni lehet.

A fejezet végén részleteztem az ordináriusnak az egyetemes jog által adott részleges jog alkotására vonatkozó előírásokat. Megalkottam azokat a szempontokat, amikkel a megyéspüspök a rá bízott krisztushívők számára olyan a részleges jog által adható lelkipásztori intézményes, valamint személyi elven szerveződő struktúrákat hozhat létre, melyekkel elősegíti a lelkipásztori ellátásukat.

---

⁵⁵⁰ vö. KASLYN R. J., *Commentary of the 221. canon*, in *New Commentary...* 278-282.

III. AZ EGYHÁZ MEGSZENTELŐI KÜLDETÉSE A HALLÁSSÉRÜLTEK LEKIPÁSZTORI ELLÁTÁSÁBAN

1. Általános bemutatás

Ahhoz, hogy a hallássérült krisztushívők a jognak megfelelően (213. k.) részesüljenek Isten igéjéből és a szentségekből,⁵⁵¹ az Egyház pásztorainak megfelelően fel kell őket készíteni a testi adottságaiknak megfelelően (836. k.).⁵⁵² Az osztrák katolikus püspökök 1981-ben írt körlevelében a plébániai közösségeket kéri, hogy segítsék a fogyatékkal élők templomba járását. Különösen a szentségekben való részesedésüket könnyítsék meg.⁵⁵³ Ugyanígy a Svájci Katolikus Püspöki Konferencia is 1981. szeptember 20-án körlevelet adott ki a fogyatékkal élők lekipásztori ellátásával kapcsolatban. Mindkét körlevél alapjogi pontokat fogalmaz meg a fogyatékkal élőkkel kapcsolatban. A társadalmi élethez, az egészségügyi ellátáshoz és a rehabilitációhoz, a képzéshez és a munkához való joghoz, és kiegészíti az alapjogi listát a Katolikus Egyház számára fontos a szentségekhez való joggal.⁵⁵⁴ A II. Vatikáni Zsinat kommunió elvét követve a körlevelek az egész közösség felelősségét hangsúlyozzák.⁵⁵⁵

Helyi szinten pedig a megyéspüspök felelőssége, hogy a fogyatékkal élő csoportok számára megfelelő lekipásztori és liturgikus életet biztosítson. Ezt maga a jogalkotó teszi lehetővé azzal, hogy bizonyos keretek között (a szentszéki rendelkezések és az egyetemes jog tiszteletben tartása mellett) egyéb szabályokat adjon ki a liturgikus életre vonatkozóan (838. k. - 4. §.).⁵⁵⁶ Ennek kapcsán jegyzi meg Luigi Babbarese, hogy az ilyen jogok és privilégiumok, amelyeket az Egyházon belüli kisebbség számára biztosítanak, egyáltalán nem csorbítja az egész közösség jogát.⁵⁵⁷ A megyéspüspök tehát hozhat olyan liturgikus jogszabályokat, amelyek lehetővé teszik, hogy a hallássérült krisztushívő is bekapcsolódjon a liturgiába. Így ők is

⁵⁵¹ vö. HERRANZ J., *La razón...* 259.

⁵⁵² vö. DITTMEIER C., *Deaf people and Catholic liturgy*, in *Pastoral Music* (2006/6-7) 19-21.

⁵⁵³ CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES AUTRICHIENS, *Lettre pastorale L'année des personnes handicapées*, in *La documentation catholique*, (1981/1803), 220.

⁵⁵⁴ CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES DE SUISSE, *Lettre pastorale Notre responsabilité à l'égard des personnes handicapées*, in *La documentation catholique*, (1981/1815) 871-872.

⁵⁵⁵ BUYSSECHAERT A., *Vie...* 364.

⁵⁵⁶ vö. CD 35., ad. SC 36., ad. PIGHIN B. F., *Diritto...* 64., ad. FOSTER J. J. M., *Canon 838 §2 and the Adaptation of Liturgical Books after the Motu Proprio Magnum Principium*, in *Studia canonica* (2018/52) 81-101.

⁵⁵⁷ SABBARESE L., *La „cattolica diversità” della Chiesa nella cura pastorale tra i migranti*, in *Eastern Canon Law* (2012/1) 223., vö. CORECCO E., *Chiesa locale e partecipazione nelle migrazioni*, in *Sevizio Migranti* (1995/5) X.

gyakorolhatják a keresztségből származó jogokat, amik a szentségek vételével és az Isten igéjének hallgatására vonatkoznak.⁵⁵⁸

A megyéspüspök a rábízott részegyházban a liturgikus élet irányítója és előmozdítója (835. k. - 1. §.).⁵⁵⁹ Köteles gondoskodni a területén élő összes krisztushívőről, és ebbe a hallássérültek is beletartoznak. (383. k. - 1. §.).⁵⁶⁰ A Német Püspöki Konferencia a *Empfehlung der Deutschen Bischofskonferenz zur Seelsorge an Behinderten* dokumentumában felhívja arra a jelenségre a figyelmet, hogy sok lelkész számára a non-verbális kapcsolattartás formái ismeretlenek.⁵⁶¹ Ezért ehhez a munkájához, ahogy azt láttuk az előző fejezetben,⁵⁶² a lelkipásztorokat és a világi krisztushívőket vehet segítségül. Ez részben azt szolgálja, hogy a szentségek felvételére felkészítik a hallássérülteket, részben pedig megtörténik maga a szentségkiszolgáltatás (843. k. - 2. §.).⁵⁶³ Jegyezzük meg, hogy a megyéspüspök lehetőségeinek a humán erőforrás és egyéb tényezők határt szabhatnak.

Az egyetemes és a részleges egyházjog által kínált intézményeken és a szentszéki hivatalon kívül az egyes országokban más hivatalos egyházi szervezeteken keresztül is segítik a fogyatékkal élők lelkipásztori gondozását.⁵⁶⁴ Az Egyesült Államok Püspöki Konferenciájának az istentisztelettel foglalkozó bizottsága (USCCB) 2017-ben irányelveket fogalmazott meg a fogyatékkal élő emberek szentségeinek megünnepléséről, amelyet alkalmaztak az ország valamennyi egyházmegyéjére. A dokumentum szinte egyedülálló a részleges egyházi jogszabályokat illetően. Ezért részletesebben elemzem, hogy például szolgáljon a későbbi részleges jogalkotáshoz és jogalkalmazáshoz.

Az előszóban a fogyatékkal élők emberi méltóságáról megállapítja a konferencia, hogy az Egyház megerősíti minden ember méltóságát, és egyre jobban megismeri és megérti a fogyatékkal élők adottságait és szükségleteit. Hasonlóképpen elismeri, hogy a plébániai közösséghez a fogyatékkal élő tagok is hozzátartoznak, és kívánja azok aktív részvételét a

⁵⁵⁸ vö. BROESTERHUZIEN M., *Faith in Deaf culture*, in *Theological Studies* (2006/66) 304-329.

⁵⁵⁹ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 52., ad. MCMANUS R. F., *Commentary of the 835. canon*, in *New Commentary...* 1007.

⁵⁶⁰ vö. CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Caeremoniale Episcoporum*, Vatican 1984, 1138-1148.

⁵⁶¹ DEUTSCHE BISCHOFSSKONFERENZ, *Empfehlung der Deutschen Bischofskonferenz zur Seelsorge an Behinderten*, Bonn 1976, 7.

⁵⁶² ld. a disszertáció 49-50.

⁵⁶³ SC 14., ad. PIGHIN B. F., *Diritto...* 34.

⁵⁶⁴ vö. UJHÁZI L., *A menekültek...* 77.

közösségekben és a szentségek vételében.⁵⁶⁵ Hasonlóképpen fogalmaz az Olasz Katolikus Püspöki Konferencia a 2004-ben kiadott *L'iniziazione cristiana alle persone disabili* című irányelveiben, melyben rámutat arra, hogy fogyatékkal élőknek is joga és kötelessége részt venni a liturgiában. A dokumentum úgy tekinti az egyházközséget, mint egy családot, amely befogadja, és megfelelően képzett katekétákkal bevezeti a keresztyén életbe a fogyatékkal élőket. A fogyatékkal élőket nem elszigetelten, hanem a diszkriminációt kerülve integrált módon kell felkészíteni a katekétának a szentségek vételére.⁵⁶⁶ A lelkipásztoroknak bátorítania kell azokat a családtagokat, akik elrejtik a plébániai közösség előtt fogyatékkal élő családtagjukat, hogy ne szégyelljék a közösségbe integrálni őket.⁵⁶⁷

Az Egyesült Államok Püspöki Konferenciája megerősíti a személy méltóságát, amely egyfelől Isten képmására való teremtettségéből,⁵⁶⁸ másfelől a keresztségéből (849. k.) fakadnak.⁵⁶⁹ Az Egyesült Államok Püspöki Konferenciája szeretné, hogy a fogyatékkal élők jobban bekapcsolódjanak az egyházközségek életébe, és növekedjenek a szentségi életben (vö. 210. k.).⁵⁷⁰ A dokumentum szerint nagy fontosságú, hogy a liturgia hozzáférhető legyen a fogyatékkal élő személyek számára, mivel ezek a formák jelentik annak a szellemi köteleknek a lényegét, amely összeköti a keresztyén közösséget.⁵⁷¹ A mulasztás is jelentősen érintheti éppen ezért a krisztushívőknek ezt a jogát, és a mulasztás éppen ezért megtöri az Egyház liturgikus és szentségi egységét. Tényleges rendelkezéseket kell hozni, hogy a fogyatékkal élők teljes mértékben részt vehessenek az Eucharisztia ünneplésében és más liturgikus eseményekben.⁵⁷² Nagyon fontos, hogy ne csak dokumentumok és szavak maradjanak a fogyatékkal élők liturgikus életének előmozdítására. Ezek az irányelvek a liturgikus, lelkipásztori és kateketikai szolgálatban részt vevőknek szólnak. Ezek emlékeztetik őket arra, hogy minden fogyatékkal élő hozzájárulhat az egész Egyház életéhez.⁵⁷³ Joseph Bernardin

⁵⁶⁵ USCCB, „*Guidelines for the Celebration of the Sacraments with Persons with Disabilities*”.

⁵⁶⁶ UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *L'iniziazione...* 10.

⁵⁶⁷ DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ, *Empfehlung...* 7.

⁵⁶⁸ KEK 357.

⁵⁶⁹ vö. LG 11., ad. SC 14.

⁵⁷⁰ LG 40., ad. KASLYN R. J., *Commentary of the 835. canon*, in *New Commentary...* 262., ad. CASEY M., *The Evolution of New Forms of Consecrated Life*, in *Studia canonica* (2002/36) 463-486.

⁵⁷¹ vö. HUELS M. J., *Preparation for the Sacraments: Faith, Rights, Laws*, in *Studia canonica* (1994/28) 34.

⁵⁷² USCCB, „*Guidelines...*”, Érdekes megállapítást tesz George Crouter, aki szerint liturgikus reform előtt a hallók és a hallássérült hívek egyaránt megélték a nyelvi elkülönülést, ám a népnyelvi liturgia megjelenésével a hallók nem érezték kizárva magukat a nyelv tekintetében, ellenben a hallássérültekkel. – CROUTER G., *The Mass in Sign Language*, in *Catholic Digest* (1972/5) 66-69., vö. ERICKSON M., *A parish where the Deaf come first*, in *St. Anthony Messenger* (1999/3) 13.

⁵⁷³ USCCB, „*Guidelines...*”

bíboros, chicagói érsek szerint a fogyatékkal élők szentségekben való részesevése a társadalmi integrációjuknak egyik jele.⁵⁷⁴

A dokumentum ráirányítja a figyelmet arra, hogy a szent szolgálatot teljesítők ne feltételezzék a fogyatékkal élők szükségleteit, hanem egyeztessenek velük, hogy mi az, amiben valójában segíteni tudnak.⁵⁷⁵ A hallássérültek részvételének elősegítése nem pusztán a fizikai körülmények átalakítását jelenti, hanem a nyitottságot a másik problémája iránt és az isteni üzenetet úgy átadni, hogy az valóban gyümölcsöző legyen. A fogyatékkal élőket integrálni kell a liturgiába, hogy az ő jelenlétük az egyházközség liturgikus életének állandó része legyen.⁵⁷⁶

Az amerikai pasztorális dokumentum előzménye XVI. Benedek pápa *Sacramentum Caritatis* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdítása, amely a betegek tevékeny részvételére buzdít a liturgiában. A pápa szerint különös figyelmet érdemelnek a fogyatékkal élők. Amennyiben állapotuk ezt megengedi, a keresztény közösségnek segítenie kell, hogy a templomban vehessenek részt az ünneplésben. A szakrális épületekből távolítsák el az esetleges építészeti akadályokat, melyek lehetetlenné teszik a fogyatékkal élők bejutását. A hallássérültek esetében ez a szolgálattevő szabad láthatóságának biztosítását is jelenti. Végül, amennyire lehetséges, biztosítani kell az értelmi fogyatékkal élők bejutását is. Ők is magukhoz vehetik az Eucharisziát a családjukkal és közösséggel együtt.⁵⁷⁷

Magyarországon kezdetben a szentmiséken tolmácsoltak. A válaszokat táblákra írták, később csomagolópapírból készült hosszú tekercsre.⁵⁷⁸ Majd a technológia fejlődésével a diavetítő segítségével a válaszokat kivetítették. A hallássérültek lelkipásztori ellátásának elősegítésére a technikai eszközökkel ki lehet vetíteni a liturgikus szövegeket. Itt is figyelembe kell venni, hogy csak azokat a liturgikus szövegeket lehet használni, amelyeket a könyvekben jóváhagytak kifejezetten a hallássérültek liturgikus használatára.⁵⁷⁹ Manapság egyre több helyen vetik fel a jelnyelvi videó liturgikus lehetőségét, figyelembe kell venni azonban, hogy ezeket a jelnyelvi videókat, ugyanúgy, ahogy az egyes nemzeti nyelvre fordított szövegeket a Szentségi és Istentiszteleti Kongregációnak kellene jóváhagynia.⁵⁸⁰ Ugyanakkor a *Pastor Bonus* nem rendelkezik jogszabály szintjén a jelnyelvi fordítások jóváhagyásáról.

⁵⁷⁴ BERNARDIN J., *L'accès aux sacrements et célébrations*, in *Lumen Vitae* (1991/2) 203.

⁵⁷⁵ vö. UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *L'iniziazione...* 28.

⁵⁷⁶ USCCB, „*Guidelines...*” 3., vö. UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *L'iniziazione...* 15.

⁵⁷⁷ XVI. BENEDEK, Adh.ap.postsyn. *Sacramentum Caritatis*, 58., (2007 II. 22.), in *AAS*, 2007/99, 150.

⁵⁷⁸ FALUDI P., *Jelnyelvi...* 11.

⁵⁷⁹ ld. a disszertáció következő pontját

⁵⁸⁰ vö. PB 64. art. 3. §.

Feltételezésem szerint az *analogia iuris* és az *analogia legis* törvényt magyarázat általános elvei alapján az ilyen esetekben is ki kell terjeszteni a Szentségi és Istentiszteleti Kongregációnak a hatáskörét.

2. Liturgikus könyvek a hallássérültek lelkipásztori ellátására

A II. Vatikáni Zsinat *Sacrosanctum Concilium* kezdetű liturgikus konstitúciója szerint a liturgikus szertartások egyszerűek, áttekinthetően rövidek legyenek, kerüljék a fölösleges ismétléseket, alkalmazkodjanak a hívek felfogóképességéhez, valamint ne szoruljanak sok magyarázatra.⁵⁸¹

A hívek felfogóképességéhez való alkalmazkodásra való utalás emlékezteti a lelkipásztorokat arra, hogy mindenki számára tegyék lehetővé az Isten igéjéhez és a szentségekhez való járulás lehetőségét (213. k.).⁵⁸² Ennek szellemében adták ki Magyarországon a hallássérült hívek számára a *Kis Misekönyvet* (A, B, C év)⁵⁸³ 1996-ban. A latin liturgia szövegeit a hallássérültek felfogóképességéhez és szókincséhez alkalmazkodva írták át Szilágyi M. Izabella és Szilágyi M. Margit Miasszonyunkról nevezett Kalocsai Iskolanővérek. A liturgikus szövegek fordításának használatát a hallássérültek számára végzett szentmiséken és igeliturgiákon engedélyezte a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Országos Liturgikus Tanácsának elnöke Dr. Konkoly István szombathelyi megyéspüspök.⁵⁸⁴ Ez a szöveg az ország összes hallássérültje számára igazodási pontot jelentett.

A hatályos jog a liturgia irányítására az Apostoli Szentszék, és a jognak megfelelően a megyéspüspököket ruhazza fel (838. k. - 1. §.).⁵⁸⁵ Az Apostoli Szentszék vizsgálja felül az élő nyelvi fordítását a liturgikus szövegnek, valamint az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáción keresztül gyakorolja a felügyeleti jogát a liturgia terén (838. k. - 2. §.).⁵⁸⁶ A püspöki konferenciák joga, hogy a liturgia élő nyelvi fordításait elkészítsék, és jóváhagyják (*approbatio*), és a Szentszék utólagos megerősítése (*confirmatio*) után kiadják (838. k. - 3. §). Az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció 2021 februárjában keltezett levelében írja, hogy a

⁵⁸¹ SC 34.

⁵⁸² SCHNEIDER J. F., *Commentary of the 213. canon*, in *New Commentary...* 268-268.

⁵⁸³ SZILÁGYI M. I., *Kis Misekönyv „A” év hallássérült hívek számára*, Veszprém 1996.

⁵⁸⁴ MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *OLT-1/1996. sz.* in *Kis Misekönyv „A”...* 4.

⁵⁸⁵ vö. MCMANUS R. J., *Commentary of the 838. canon*, in *New Commentary...* 1012.

⁵⁸⁶ vö. SC 63 b., ad. PIGHIN B. F., *Diritto...* 59.

hallássérültekkel kapcsolatos lelkipásztori ügyek nem a fent nevezett kongregáció hatásköréhez tartoznak, hanem az Átfogó Emberi Fejlődés Dikasztériumához.⁵⁸⁷ Véleményem szerint az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció jelnyelvi fordítással kapcsolatos hatásköre nem sérül azzal, hogy a hallássérültek lelkipásztori ellátása az Átfogó Emberi Fejlődés Dikasztériumához tartozik.

A németországi katolikus hallássérült lelkipásztori szolgálata folyamatosan bővíti a német jelnyelv alapján a *Katolikus Jelek Lexikonát (Lexikon für katholische Gebärden)*, amely a jelnyelv általános és egyszerű használata mellett a teológiai tartalmat is figyelembe veszi. A lexikon hangsúlyt fektet a liturgikus szavak és gesztusok kifejezésének megfelelő adaptációjára (pl. a békeköszöntés).⁵⁸⁸ A német jelnyelvi lexikon más részegyházak számára például szolgálhat.

Megítélésem szerint a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia alá tartozó hallássérült országos lelkipásztori ellátásáért felelős bizottság feladata lenne a hivatalos magyar jelnyelvre épülő liturgikus jelnyelvi szótár megalkotása. Ez az országban egységesítené a teológiai jelnyelvet a katolikus szentségkiszolgáltatás alkalmaira. Azért, hogy a szótár a hazai teológiai jelnyelv fejlődéséhez eredményesen hozzájárulhasson, annak a kidolgozásában a nem katolikus keresztény felekezeteket is be kell vonni. A nem katolikus gyakorlatban használt elemek is belekerülhetnek a katolikus liturgiába, ez hozzájárul katolikus liturgikus jelnyelv fejlődéséhez is.⁵⁸⁹ Továbbá ez a liturgikus jelnyelvi könyv megalapozhatná a liturgikus jelnyelvi tolmácsolás munkatankönyvét. A szótár hivatalos magyarországi használatához az Istentiszteleti és Szentségi Kongregációjának jóváhagyása szükséges.⁵⁹⁰

A jog általános elvei alapján a hallássérült krisztushívőt is megilleti, hogy a saját rítusa szerint vegyen részt a liturgiában (214. k.).⁵⁹¹ A Püspöki Kongregáció a megyéspüspökök ötévenkénti *ad limina* látogatásukat és jelentésüket elősegítő kérdéssoraiban rákérdez arra, hogy a hívek miként és milyen gyakran tudnak az istentiszteleteken részt venni.⁵⁹² A megyéspüspök beszámolhat arról, hogy miként teszik lehetővé a liturgiába való bekapcsolódást

⁵⁸⁷ CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Prot. N. 592/20*, I melléklet

⁵⁸⁸ Id. <https://taub-und-katholisch.de/dgs-woerterbuch-fuer-religioese-begriffe/> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 20.).

⁵⁸⁹ pl. a baptisták csukott szemmel történő gesztusa egyes vallásos jeleknél.

⁵⁹⁰ PB 64. 2. §.

⁵⁹¹ vö. KASLYN R. J., *Commentary of the 214. canon*, in *New Commentary...* 268-269.

⁵⁹² CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Formula...* IV. B. 1. a.

a hallássérültek számára. Mindezeknek természetesen úgy kell történniük, hogy a liturgikus előírások ne sérüljenek. Ferenc pápa 2017 szeptember 3.-án kiadott *Magnum Principium*⁵⁹³ kezdetű, motu proprioja módosította a 838. k. 3. §-ának szövegét, amely szerint immár a püspöki konferencia hagyja jóvá (*approbatio*) a nemzeti nyelvre való fordítást, a Szentszék pedig utólag megerősíti (*confirmatio*). A megerősítés immár nem felülvizsgálatot jelent a Szentszék részéről. Ezért a hallássérültek számára is érthető liturgia kialakításának módja a helyi püspöki konferencia hatáskörébe közé tartozik. Ez igaz a hallássérültek számára kiadandó liturgikus jelnyelvi könyvek esetében is.

Természetesen jóváhagyás nélkül is sok esetben alkalmazzák ezeket a liturgikus jeleket,⁵⁹⁴ a feliratozást a nagyobb érthetőség kedvéért.⁵⁹⁵ Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyében Erdő Péter bíboros, prímás, érsek minden évben celebrál szentmisét hallássérülteknek,⁵⁹⁶ amely feliratozott, és jelnyelvi tolmács segíti a megértést.

3. A szentség kiszolgáltatója

A szentségek kiszolgáltatása az egyetemes jogban szabályozott, a kiszolgáltató a szentségtől függően a püspök, pap, diakónus, adott esetben a laikus. Az egyetemes normákat kell alkalmaznia a jogalkalmazónak a hallássérültek esetében is. Ha van lelkipásztori stratégia az egyházmegyében élő hallássérültek lelkipásztori ellátására, azt a főszabály szerint az egyházmegye vezetőjének irányítása mellett a lelkipásztorok közösen valósítják meg.⁵⁹⁷ Ugyancsak igaz a főszabály a hallássérültek vonatkozásában is, hogy nem tagadhatók meg a szentségek azoktól, akik megfelelően kérik, kellőképpen felkészültek, valamint jogilag nincsenek eltiltva a felvételüktől (843. k. - 1. §).⁵⁹⁸ Hallássérült hívek esetében a verbális, vagy

⁵⁹³ FERENC, Litt. Ap. MP *Magnum Principium* (2017. IX. 3.), in *AAS*, 2017/109, 967-970.

⁵⁹⁴ pl. A békeköszöntés sajátossága: hívek ekkor integetnek egymásnak.

⁵⁹⁵ vö. BENZ M., *Die Mitwirkung des Gesetzgebers bei der Entstehung von Gewohnheitsrecht*, in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* (1986/155) 466-479.

⁵⁹⁶ Id. 2018-ban: <https://www.magyarKurir.hu/hirek/akikhez-hutlenek-lettek-szavak-erdo-peterrel-unnepelt-hallasserult-kozossege>, 2019-ben: <https://www.magyarKurir.hu/hazai/hogyan-lehetunk-beke-az-orum-hordozoi-erdo-peter-biborossal-unnepelt-hallasserult-kozossege> (Utoljára ellenőrizve: 2020. 12. 2.)

⁵⁹⁷ PO 2.

⁵⁹⁸ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 152., ad. MCMANUS R. F., *Commentary of the 843. canon*, in *New Commentary...* 1023.

nonverbális jelek, azok, amik jelzik, hogy a szentségről valóban azt tartja, amit az Egyház.⁵⁹⁹ Ezek lehetnek a jelnyelv „Amen”-je, vagy ráutaló magatartás: fejhajtás, testtartás, más gesztusok.

Annak a hallássérültnek, aki a szentséget kéri, kellő felkészítést kell biztosítani. Ebben lehetnek a lelkipásztor segítségére a világi krisztushívők, akik felkészítik a szentségek vételére a hallássérülteket. Ez történhet a többi krisztushívővel az integrált hittanóra keretében, ugyanakkor történhet szegregált, elkülönült módon speciális kateketikai órákon. Ez esetben is be kell tartani az általános alapelveket, valamint a hallássérültek szentségfelvételére vonatkozó speciális előírásokat (vö. 843. k. - 2. §.).⁶⁰⁰

A szentségkiszolgáltató, még ha hallássérültek is vannak jelen, nem változtathatja meg a liturgia szövegét önkényesen (846. k. - 1. §.).⁶⁰¹ A lelkipásztor használhat olyan megyéspüspöki vagy püspökkari jóváhagyással ellátott egyszerűsített liturgikus könyvet, melyet a hallássérült hívek számára adtak ki. Amennyiben vegyesen vannak a krisztushívők jelen, akkor pedig az általánosan jóváhagyott liturgikus könyveket szabad használnia.

A kiszolgáltatónak a szentségeket a saját rítusa szerint kell kiszolgáltatnia (846. k. - 2. §.) akkor is, ha a felvevő nem tartozik a kiszolgáltató rítusához.⁶⁰² Magyarországon a hallássérült krisztushívők zöme Budapesten él. Alapvetően a latin plébániák életébe kapcsolódnak be. Ugyanakkor vannak liturgikus hagyományok a Görögkatolikus Egyházban, amelyek nehezebben illeszthetők a hallássérülteknek liturgikus életébe. Tipikusan ilyen a bűnbánat szentségének a kiszolgáltatása.⁶⁰³ Ezekben a parókiákon a megfelelő kialakítás után keleti szertartásban is ki tudják szolgáltatni a szentségeket a hallássérültek számára. Ugyanakkor szükséges a megfelelő ordináriusi engedély. Ez esetben is fontos, hogy a hallássérültek megfelelő információval rendelkezzenek, hogy melyik parókián kapcsolódhatnak be a liturgikus életbe. A magyarországi Görögkatolikus Egyházat segíthetik a nemzetközi példák. A Román Othodox Egyház papja, Eugen Bendariu a keleti liturgiát

⁵⁹⁹ vö. CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES CATHOLIQUES D'ANGLETERRE ET DU PAYS DE GALLES, *Tous ensemble*, in *La documentation catholique*, (1981/1815) 883., ad. DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ, *Empfehlung...* 8.

⁶⁰⁰ vö. SC 14., ad. GARCIA E., *Priestly Obligation to Hear Confessions*, in *Boletín Eclesiástico de Filipinas* (1987/63) 610-618.

⁶⁰¹ vö. XII. PIUSZ, Enc. *Mediator Dei* (1947. XI. 20.), in *AAS*, 1947/39, 544., ad. SC 3-4., ad. PAPROCKI J., *Why stick to the book?*, in *Homiletic and Pastoral Review*, (2004/8-9) 8-15., ad. PIGHIN B. F., *Diritto...* 66.

⁶⁰² vö. SC 3-4., ad. II. Vatikáni Zsinat, *Orientalium Ecclesiarum* határozat 6., (1964. XI. 21.), [a továbbiakban: OE], in *A II. Vatikáni...* 227., ad. MASSIGNANI E., *L'incardinazione...* 450., ad. WOLFF A., *Vigilância...* 31.

⁶⁰³ Az ikonosztáz előtt való jelnyelvi gyóntatás esetén sérülhet a szentségi pecsét. A templomban tartózkodó jelnyelvet ismerő harmadik személy ismereteket szerezhet a kommunikációból.

énekek nélkül, jelnyelven mutatja be a hallássérülteknek a Temesvár-Iosefin-i plébánián. A szolgálattevő a hívőkkel szemben végzi a liturgiát és miközben jelbeszédet használ, suttogva ejti ki a szavakat, hogy az istentiszteleten jelenlévők szájról is olvashassanak.⁶⁰⁴

A jog előírásainak megfelelően lelkipásztori kisegítőként, a szentáldozás rendkívüli kiszolgáltatójaként is ki lehet szolgáltatni a legszentebb eucharisziát a hallássérült krisztushívők számára (910. k. - 2. §.).⁶⁰⁵ Tartósan pedig akkor tehetik meg ezt, ha a helyi püspöki konferencia szabályzatban megszabottaknak megfelelő életkorral és adottságokkal rendelkeznek, és tartós jelleggel az előírt liturgikus szertartással felvették őket a lektori és az akolitusi szolgálatra (230. k. - 1. §.). Érdeemes egyes esetekben a felkészítésnél szót ejteni a hallássérültek áldoztatásáról is, különösen olyan esetekben, ha az adott plébánián nagyobb hallássérült csoport van. Továbbá érdemes egy lektort, vagy akolituszt, ahogy a lelkipásztorok esetében láttuk, kifejezetten a hallássérültek lelkipásztori szolgálatára képezni. Ferenc pápa 2021. január 10-én kiadott *Spiritus Domini*⁶⁰⁶ kezdetű motu proprio-jával módosította a 230. k. 1. §-át, amely eddig férfiaknak engedte meg a lektori és az akolitusi szolgálatra való felvételt. A módosítás értelmében már nőket is tartós jelleggel fel lehet venni az előírt liturgikus szertartással, a lektori és az akolitusi szolgálatra. Ez a jogszabálmódosítás illeszkedik Ferenc pápa lelkipásztori és egyéb célkitűzéseire, amellyel szeretné a nőket jobban bevonni az Egyházban a kormányzás, megszentelés és kormányzás feladatába. Feltehetően a nők jelenléte a fogyatékkal élők és a hallássérültek között, különösen jótékony hatást vált ki. Ez mind a hitoktatásra, mind pedig ez esetben a szentségkiszolgáltatásra is igaz. Tekintve, hogy a hitoktatásban és a karitatív szolgálatban a nők felülreprezentáltak, többen lesznek azok, akik közül a helyi ordinárius válogathat, akik majd a hallássérültek lelkipásztori tevékenységébe segítenek be.⁶⁰⁷ Mindezen szolgálatokat a hallássérülteknek ugyanolyan gondossággal kell végeznie, mint a hallónak, eltekintve a fizikai hiányossága miatti körülményektől.⁶⁰⁸

⁶⁰⁴ A temesvári hallássérült othodox hívők közössége mintegy 200 főt számlál. ld. <https://www.pressalert.ro/2016/10/biserica-tacerii-locul-din-timisoara-unic-vestul-tarii-care-un-preot-de-caritate-grija-de-sufletele-surdo-mutilor-cum-se-oficiaza-slujbele-fara-cuvinte-foto-si-video/> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 19.).

⁶⁰⁵ vö. VI. PÁL, Litt. Ap. MP *Sacum diaconatus ordinem* 3., (1967. VI. 18.), in *AAS*, 1967/59, 699., ad. VI. PÁL, Litt. Ap. MP *Ministeria quaedam* VI., (1972. VIII. 15.) in *AAS*, 1972/64, 539.

⁶⁰⁶ FERENC, Litt. Ap. MP *Spiritus*...

⁶⁰⁷ Arányában a tolmácsszolgálatok munkatársai között is a nők vannak többségben.

⁶⁰⁸ vö. HENCHAL M., *A Ministry for Gathering in Steadfast Faith: Lay Presiding*, in *Canon Law Society of America Proceedings* (1992/54) 130-146.

A szentségek kiszolgáltatásért való adományozást a helyi püspöki konferencia szabályozza, ugyanakkor, a lelkipásztor ügyeljen arra, hogy a szegények szegénységük miatt ne nélkülözzék a szentséget (848. k.).⁶⁰⁹ A magyarországi hallássérülteket az állam különféle anyagi kedvezményekkel is segíti,⁶¹⁰ mert túlnyomó részüknek az országos átlagkereset alatt van a jövedelme. A KSH 2011-es adatai szerint a 63014 nagyothallóból mindössze 8358, és a 8571 siketből mindössze 1755 az aktív kereső. A nyugdíjasokat és a baleseti járulékosokat nem számítva 51051 nagyothalló és 5940 siket munkanélküli vagy keres munkát.⁶¹¹

A hallássérült krisztushívó sem vonhatja ki magát azon kötelesség alól, hogy az Egyházat anyagiakkal támogassa, biztosítva ezzel a liturgia végzését, az egyházi személyek ellátását és a karitatív cselekedeteken keresztül a társadalmi igazságosság előmozdítását (222. k. - 1-2. §§.).⁶¹² A hallássérültek túlnyomó részt alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, az átlagfizetéshez képest alacsonyabb a jövedelmük. Az egyházi személynek figyelembe kell vennie a hallássérült szociális helyzetét, mikor az egyházi adó, vagy hozzájárulás befizetésére kötelezi őt (1262. k.).⁶¹³

4. Interrituális kérdések a hallássérültek szentségkiszolgáltatásánál

A szentségkiszolgáltatás általános elvei a hallássérültekre is vonatkoznak (844. k. - 1. §.).⁶¹⁴ Ugyanakkor, ha nem érhető el katolikus szentségkiszolgáltató, kivételek engedélyezhetők bizonyos feltételek megtartásával (844. k. - 2., 3., 4. §§., 861. k. - 2. §.). A hallássérültek számára a liturgia útjainak kialakításában a felekezetek más és más utakat járnak be, ezért könnyen előfordulhat, hogy egy nem katolikus keresztény hívő, aki a szentségekről ugyanazt vallja, mint egy katolikus, azért veszi magához a szentséget katolikus szolgálattevőtől, mert a saját egyházában nem érhető a hallássérültek számára a liturgia. Ennek oka lehet az adott felekezet liturgikus szavait ismerő jelnyelvi tolmács, vagy a feliratozást biztosító

⁶⁰⁹ MCMANUS R. F., *Commentary of the 848. canon*, in *New Commentary...* 1031.

⁶¹⁰ pl. SINOSZ tagsági kártya az ingyenes helyi közlekedésre, távolsági közlekedés esetében 90%-os kedvezményre, valamint az állami múzeumokban ingyenes belépésre jogosít.

⁶¹¹ HSK adatok 2011. A fogyatékkal élők gazdasági aktivitás és a fogyatékek típusa szerint 1.6-os táblázat, http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_fogyatekossag (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 16.)

⁶¹² vö. II. Vatikáni Zsinat, *Ad Gentes* kezdetű dekrétum 36., (1965. XII. 7.), [a továbbiakban: AG] in *A II. Vatikáni Zsinat Tanítása*, Budapest 1986, 552., ad. PO 20-21., ad. DH 7., ad. II. JÁNOS PÁL, Enc. *Sollicitudo rei socialis* 43, (1987. XII. 30.), in *AAS*, 1988/80, 574.

⁶¹³ KENNEDY T. R., *Commentary of the 1262. canon*, in *New Commentary...* 1461-1462.

⁶¹⁴ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 298., ad. MCMANUS R. F., *Commentary of the 844. canon*, in *New Commentary...* 1024-1027.

technikai eszközök hiánya. Ugyanakkor más keresztény felekezetben a hallássérültek számára kielégítő szentségkiszolgáltatási módja nem indok arra, hogy a katolikus hallássérült nem katolikus istentiszteletre járjon.

A katolikus szentségkiszolgáltatók megengedetten akkor szolgáltatathatják ki a fent említett szentségeket a katolikus egyházzal teljes közösségben nem lévő keleti egyházak⁶¹⁵ tagjainak, ha azok önként kérik, és kellően fel vannak készülve (844. k. - 3. §.).⁶¹⁶ A kánonban nem szerepel az a kitétel, amely akkor engedi meg a nem katolikus hívő katolikus kiszolgáltatóhoz való fordulását, ha nem érhető el a saját egyházának kiszolgáltatója.⁶¹⁷ Fontos megjegyezni, hogy a hallássérültek a szentségkiszolgáltatás számukra kedvező körülményeit is figyelembe veszik, mikor a szentségkiszolgáltatás lehetőségeit keresik. Amennyiben a katolikus istentisztelet a hallássérültek számára érhető, az vonzó a nem katolikus hívő számára is, hogy a bűnbánat, eucharisztia, betegek kenetének szentségeit katolikus módon vegye fel.⁶¹⁸ A hallássérültek számára kialakított istentiszteletnek nem a prozelitizmus a célja más felekezetekkel szemben, hanem a lelkek üdvének elősegítése (vö. 1752. k.).⁶¹⁹ Ugyanakkor mind a Katolikus Egyháznak, mind pedig a többi felekezetnek elő kell segítenie a maga istentiszteletének hallássérültek számára történő érthetőséget. Elkerülve annak a veszélyét, hogy a hallássérültek csupán a szertartások érthetősége miatt járjanak a sajátjuktól eltérő egyházi közösségbe.

Előfordul, hogy a keleti szertartású hallássérült hívő képtelen keleti szertartású istentiszteletre eljutni, megengedett módon veheti a szentséget latin rítusban. A hívő rítusa nem változik meg, akkor sem, ha ez a gyakorlat rendszerré válik a számára (112. k. - 2.§.).⁶²⁰ Ekkor a hallássérült sajátjogú egyházának kell gondoskodnia olyan lelkipásztori megoldásokról,

⁶¹⁵ Az előírás érvényes más olyan egyházak tagjaira is, amelyek helyzete az Apostoli Szentszék megítélése szerint a szentségek tekintetében megegyezik az említett keleti egyházakéval., vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 88.

⁶¹⁶ vö. OE 27.

⁶¹⁷ A KSH 2011-es adatai szerint adatai szerint Magyarországon 3.691.389-en római katolikusnak, 179 176-n görögkatolikusnak, 2365-en orosz ortodoxnak, 813.144-en szerb ortodoxnak, 486-an bolgár ortodoxnak, 5102-en román ortodoxnak, 1701-en görög ortodoxnak, 270-en anglikánnak, 1 153 454-en reformátusnak és 215.093-en evangélikusnak vallották magukat. ld. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL, *A 2011. évi népszámlálás, 10. Vallás...* 23., Annak tükrében, hogy Magyarországon a lakosságnak mintegy 10%-a él valamilyen mértékű halláskárosulással, a hallássérültek lelkipásztori ellátásában minden felekezet érintett.

⁶¹⁸ vö. PALLATH P., *Sacramental Sharing According to the Second Vatican Council and Catholic Canon Law*, in *Studies in Church Law* (2008/4) 185-214.

⁶¹⁹ vö. PAPROCKI J. T., *Commentary of the 1752. canon*, in *New Commentary...* 1847.

⁶²⁰ vö. MCINTYRE P. J., *Lineamenta for a Christian Anthropology*, in *Periodica de re morali, canonica, liturgica* (1996/85) 249-276.

amivel a hallássérült a saját rítusa szerint veheti fel a szentséget (214. k.).⁶²¹ A Spanyol Katolikus Püspöki Konferencia olyan pluri-rituális plébániák felállítását irányozza elő, ahol különböző sajátjogú egyházakhoz tartozó keleti katolikusok is tartoznak, egy birítusú szertartású lelkipásztor gondozása alatt.⁶²² A latin rítusú ordináriusnak konzultálnia kell a keleti egyház előljárójával a különböző rítusú hallássérültek közös lelkipásztori ellátásának strukturális és finanszírozási szabályairól.⁶²³

A területi elosztás tekintetében Magyarországon leginkább katolikus szolgálattevőhöz juthat el a hallássérült krisztushívő. Amennyiben nem alakítja ki a hallássérültek számára kedvező istentiszteletet valamelyik felekezet ott, ahol a hallássérültek többsége van, előfordulhat, hogy a számukra érthető jelnyelven történő katolikus liturgián a más, katolikus egyházzal nem teljes közösségben lévő felekezet tagjai is részt vesznek. Ha ez tartós jelleget ölt, a megyéspüspöknek és a püspöki konferenciának célszerű, az adott nem katolikus egyházzal vagy közösség illetékes hatóságával való megállapodás után általános iránymutatást adnia (vö. 844. k. - 5. §.).⁶²⁴

5. Az értelem használatának feltételei a szentségek felvételéhez

Az értelem használata (*usus rationis*) alatt a természetes személy képességét értjük abban a tekintetben, hogy különbséget tud tenni az erkölcsi cselekedetek között, ami értelmileg ép személy esetében a hetedik életév után feltételezhető.⁶²⁵ A hallássérültek egy része nem pusztán halláskárosodással, hanem értelmi fogyatékkal is él. Az egyházi törvények az eszük elégséges használatával nem rendelkezőket nem kötelezik (11. k.),⁶²⁶ ugyanakkor az érvényesen megkeresztelt katolikus krisztushívőre a közösségnek gondot kell viselnie, hiszen az

⁶²¹ FINN V. S., *Canon 214: The Right of the Christian Faithful to Follow Their Own Form of Spiritual Life*, in *Canon Law Society of America Proceedings* (1992/54) 98-109.

⁶²² CONFERENCIA EPISCOPAL ESPAÑOLA, *Orientaciones para la atención pastoral de los católicos orientales*, in *Boletín Oficial de la Conferencia Episcopal Española* (2003/71), A birituálizmus kérvényezéséről ld. SZABÓ P., *A keleti egyházak...* 109.

⁶²³ KAPTIJN A., *Particular...* 150., vö. GRASSMANN A. E., *The Latin Ordinariates for the Faithful of the Eastern Rites. Genesis, Constitutional Positioning and Exposition of the Current Situation*, in *Studia canonica* (2017/51) 149-179.

⁶²⁴ II. Vatikáni Zsinat, *Unitatis Redintegratio* kezdetű dekrétum 8., (1964. XI. 21.), [a továbbiakban: UR], in *A II. Vatikáni...* 259.

⁶²⁵ ERDŐ P., *Értelem használata*, in *Magyar Katolikus Lexikon III.*, DIÓS I., (szerk.) Budapest 2006, 275., vö. ERDŐ P., *Egyházjog...* 136.

⁶²⁶ OTADUY J., *Commentary of the 11. canon*, in *Exegetical...* I. 291-292.

Egyházban jogok birtokosa.⁶²⁷ Aki általában nem rendelkezik értelmé használatával, azt az egyházi hatóság úgy tekinti, mint aki nem felel magáért, és olyan elbírálás alá esik, mint a gyermek (99. k.). Jogait így gondnoka (*curator*) útján tudja gyakorolni (1478. k. - 4. §.).

Az Olasz Katolikus Püspöki Konferencia a *L'iniziazione cristiana alle persone disabili* című irányelveiben kimondta, hogy a mentális fogyatékkal élő emberek nem zárhatók ki diszkriminatív módon a szentségektől, mert az a fogyatékkal élők irányában történő elutasítás volna.⁶²⁸

A Francia Katolikus Püspöki Konferencia 2008-ban *Accompagner vers les sacrements les personnes ayant un handicap mental* címmel kiadott egy füzetet az értelmi fogyatékkal élők szentségi ellátásáról, amiben kéri, hogy a hit szemléletében minden szentség hozzáférhető legyen az értelmi fogyatékkal élők számára.⁶²⁹ Ugyanakkor Anne Buyssechaert rámutat arra, hogy a szentségkiszolgáltatás nem történhet automatikus módon, és az Egyház nem mondhat le arról, hogy kritériumként szabja meg a Krisztus teste és a kenyér közötti megkülönböztetés képességét a szentség felvevőjétől.⁶³⁰

Ferenc pápa a Fogyatékkal Élők Nemzetközi Világnapján mondott üzenetében megerősíti, hogy senki sem tagadhatja meg a szentségeket a fogyatékkal élőtől.⁶³¹ A fogyatékkal élők szentségeihez járulásának biztosításáról az Egyesült Államok Püspöki Konferenciája,⁶³² valamint az Angliai és a Wales-i Katolikus Püspöki Konferencia is iránymutatást adott ki, hogy egyenlő bánásmódban kell részesíteni a fogyatékkal élőket a Covid-19 járvány idején is.⁶³³ Mivel Ferenc pápa a fogyatékkal élők szentségkiszolgáltatása

⁶²⁷ PINTO P. V., *Commento...* 11.

⁶²⁸ UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *L'iniziazione...* 15.

⁶²⁹ PASTORALE DE LA SANTÉ, *Accompagner vers les sacrements les personnes ayant un handicap mental*, in https://eglise.catholique.fr/sengager-dans-lasociete/sante/?utm_source=redirection&utm_medium=site_cef&utm_campaign=sante.cef.fr (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 06.)

⁶³⁰ BUYSSECHAERT A., *Vie...* 369.

⁶³¹ FERENC, *Messaggio...*, vö. ELISE A. ALLEN, *Pope says disabled persons have a 'right' to the sacraments*, in <https://cruxnow.com/vatican/2020/12/pope-says-disabled-persons-have-a-right-to-the-sacraments> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 14.).

⁶³² USCCB, *Bishop Chairmen Issue Statement on Rationing Protocols by Health Care Professionals in Response to COVID-19*, (2020. IV. 3.), in <https://www.usccb.org/news/2020/bishop-chairmen-issue-statement-rationing-protocols-health-care-professionals-response> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 14.).

⁶³³ BISHOPS' CONFERENCE OF ENGLAND AND WALES, *Coronavirus and Access to Treatment*, (2020. IV. 20.), in <https://www.cbcew.org.uk/coronavirus-and-access-to-treatment/> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 14.).

kapcsán hivatkozik a püspöki konferenciák irányelveire, azoknak az elvei nemcsak az egészségügyben dolgozókra, hanem a lelkipásztorokra is vonatkoznak.

A közösségbe való integráláshoz segíteni kell azokat, akik értelmük használatára fogyatékkal élő mivoltuk miatt nem jutottak el. Az Egyesült Államok Püspöki Konferenciája a már említett iránymutatásban alapvető fontosságúnak tartja, hogy a liturgia minden formája teljesen hozzáférhető legyen a fogyatékkal élő személyek számára, mivel ezek a formák jelentik annak a szellemi köteléknek a lényegét, amely összeköti a keresztény közösséget.⁶³⁴ A Covid-19 járvány kapcsán az Olasz Püspöki Konferencia és az olasz kormány között május 7-én, a templomok újra nyitásáról szóló *Protocollo circa la ripresa delle celebrazioni con il popolo* című dokumentuma szerint biztosítani kell a fogyatékkal élőknek a liturgiához való hozzáférését.⁶³⁵

A fogyatékkal élő hallássérültek számára a megfelelő segítségnyújtás érdekében elkerülhetetlen az egyházi hatóság részéről a hallássérültekkel való párbeszéd.⁶³⁶ Ferenc pápa buzdította a lelkipásztorokat, hogy a fogyatékkal élőket, amennyire lehet, vonják be a liturgiába akár az énekléssel vagy más szolgálattal erősítve ezzel az összetartozás érzését.⁶³⁷ Pierre Boillon, Verdun püspöke a szülőket helyezi a fogyatékkal élő gyermek szentségi nevelésének középpontjába, miszerint a szülők joga eldönteni, hogy a gyermekük készen áll-e a szentségek felvételére.⁶³⁸ A pedagógusok, katekéták és a lelkipásztor feladata pedig az, hogy segítsék a szülőket ebben a feladatban. Ugyanakkor el kell kerülni azt, hogy a gyermek elszigetelődjön az Egyháztól, ezért a szülőknek rendszeres kapcsolatban kell állniuk a katekétákkal, a lelkipásztorokkal, és a helyi hívő közösséggel egyaránt.⁶³⁹

⁶³⁴ Id. USCCB, „Guidelines...” Preface

⁶³⁵ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA E GOVERNO ITALIANO, Protocollo circa la ripresa delle celebrazioni con il popolo 1.8., in https://www.governo.it/sites/new.governo.it/files/Protocollo_CEI_GOVERNO_20200507.PDF (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 14.).

⁶³⁶ USCCB, „Guidelines...” 3.

⁶³⁷ FERENC, *Address to Participants in the Convention for Persons with Disabilities promoted by the Italian Episcopal Conference*, (2016. VI. 11.), in https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2016/june/documents/papa-francesco_20160611_convegno-disabili.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 13.).

⁶³⁸ BOULLION P., *L'enfant handicapé mental et les sacrements*, in *Bulletin religieux du diocèse de Tarbes et Lourdes*, (1973/41) 476.

⁶³⁹ BUYSSECHAERT A., *Vie...* 358.

A törvényhozó az értelmi képességet a gyermekektől és a vele egyenlő elbírálású értelmük használatával nem rendelkezőktől is feltételezi (913. k. - 2. §.).⁶⁴⁰ Anselme Tilloy rámutat arra, hogy akkor érvényes egy felnőtt számára a szentség felvétele, ha az értelmével is szándékozik abban részesülni.⁶⁴¹ Amennyiben az értelmük használatával nem rendelkező hallássérült az eucharisztia szentségéhez járul, a lelkipásztornak meg kell bizonyosodnia közvetlen módon a hallássérülttől, vagy közvetett módon a gondviselőktől arról, hogy a hallássérültnek az eucharisztiairól vallott hite megegyezik-e az Egyház tanításával.

Az értelmük elégséges használatával nem rendelkezőket az egyházjog képtelennek tekinti a házasságkötésre (1095. k. - 1. §.).⁶⁴² Az értelem elégséges használatát kizáró tartós állapotnak az egyházi joggyakorlat főként bizonyos elmebetegségeket tekint. Nagyon kényes kérdés annak megítélése, hogy a szellemi fogyatékossgal élő hallássérültek a házasság szentségére bocsájthatók-e? Főszabály szerint ilyen betegségek mindenkinél a jogképességet és a cselekvőképességet tételezzük fel a házasságban, hiszen az egy természetjogi intézmény, viszont a súlyos pszichés betegség esetén a lelkipásztornak mérlegelési lehetősége van.⁶⁴³ Joseph Bernardin bíboros úgy véli, hogy egy bizonyos ponton a katekétának vagy a lelkipásztoroknak döntést kell hoznia, és ha úgy ítélik, hogy a hívő készen áll az eucharisztia fogadására, szolgáltatassák ki számára a szentséget, még akkor is, ha az általában szükséges beleegyezési jelek észrevehetetlenek.⁶⁴⁴

Lorenzo Ghizzoni, nem látja akadályát annak, hogy egy értelmi fogyatékos személy megkapja a beavatás és a bűnbánat szentségeit. Négy feltételt határoz meg:⁶⁴⁵

1. Eseti alapon fel kell mérni a fogyatékkal élő helyzetét.
2. Testreszabott speciális katekézist kell számára adni.
3. A beleegyezésnek pozitív akarati jelét mutatta.

⁶⁴⁰ vö. SACRA CONGREGATIO PRO SACRAMENTIS ET CULTU DIVINO, *Directory for Masses with Children* 12., (1973. XI. 1.), in *AAS*, 1974/66 30-46., ad. HUELS M. J., *One Table, Many Laws: Essays on Catholic Eucharistic Practice*, Collegeville, 1986, 74-84., ad. WILSON D., *The Church, the Eucharist, and the Mentally Handicapped*, in *Clergy Review* (1975/60) 69-84., ad. PIGHIN B. F., *Diritto...* 154.

⁶⁴¹ TILLOY A., *Traité théorique et pratique de droit canonique*, Paris, 1895, 16.

⁶⁴² vö. KEATING J., *The Bearing of Mental Impairment on the Validity of Marriage*, Rome 1973, 124-136., ad. NAVARRETE U., *El matrimonio canónico a la luz del Concilio Vaticano II: cuestiones fundamentales y desarrollos doctrinales*, in *Ius Communionis* (2013/1) 51-53.

⁶⁴³ ERDŐ P., *Egyházjog...* 552.

⁶⁴⁴ BERNARDIN J., *L'accès...* 372.

⁶⁴⁵ GHIZZONI L., *Dare i sacramenti agli handicappati psichici gravi?*, in *Quaderni di diritto ecclesiale*, (1991/2), 180-183.

4. A szabad akarata a képességüknek megfelelően kifejeződött.

A lelkipásztor akkor tud megbizonyosodni a hallássérült felkészültségéről, ha beszélt szó híján jelét adja ennek cselekedeteiben, gesztusaiban. Az üzenetnek nem csupán szóbeli értéke van. Jézus gesztusait üzenet értékűvé teszi azzal, mikor megérinti a vakok szemét (Mt 9,29), vagy amikor megmossa tanítványai lábát (Jn 13,3-5). Az angliai és a wales-i katolikus püspöki konferencia állásfoglalása szerint a lelkipásztornak nem szabad megtagadnia a szentségkiszolgáltatást a fogyatékkal élő személytől anélkül, hogy megbizonyosodna arról, hogy helyesen értelmezte a beleegyezés non-verbális jeleit.⁶⁴⁶ John M. Huels szerint, egyetlen törvény sem mondja ki kifejezetten, hogy az ész használata szükséges a szentségek érvényes fogadásához, hiszen a kritériumok pusztán egyházi törvények.⁶⁴⁷ Anne Buyssechaert véleménye szerint az a személy, aki soha nem lesz képes szóban megvallani saját hitét az Egyházához tartozik, mert Krisztus befogadta őt az Egyház életébe.⁶⁴⁸

A szavak nélküli szakrális jelek a hallássérült krisztushívő esetében az imádság gesztusai, az összetett kéz, a szentség vételét követő csend megtartása.⁶⁴⁹ Ezeket a gesztusokat a lelkipásztor a hit és a beleegyezés jeleinek tulajdoníthatja a beszélni nem tudó hallássérült részéről. Ezáltal a gesztusok teológiai és egyházi jogi nyelvvé is válhatnak, hiszen rajta keresztül az egész ember kifejeződik.⁶⁵⁰

6. A jeltolmács szerepe a szentségek kiszolgáltatásánál

A tolmács szerepéről maga a *Biblia* is tanúskodik. Eszter könyvében szerepel a fordítási tevékenység említése, amikor a birodalom 127 tartományának a saját írásnak megfelelően, és minden egyes népnek a maga nyelvén elvitték Ahasvéros király ítéletről szóló üzenetét (Eszter 8,9). Kompán Julianna kutatása szerint az ókori római birodalomban 130 fordító dolgozott

⁶⁴⁶ CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES CATHOLIQUES D'ANGLETERRE ET DU PAYS DE GALLES, *Tous...* 882.

⁶⁴⁷ HUELS M. J., *Liturgie et droit: Le droit liturgique dans le système du droit canonique de l'Église catholique*, Wilson et Lafleur, Montréal 2008, 224.

⁶⁴⁸ BUYSSECHAERT A., *Vie...* 548.

⁶⁴⁹ Szent Jeromos úgy tartotta, hogy a hallássérültek képesek írásban vagy jelek segítségével kifejezni az imádságukat. in HUERTA SOLANO, I. C. – VARELA BARAZZA A. J., *Sordera y Lectura: Un análisis histórico e interconductual*, Zapopan 2018, 18.

⁶⁵⁰ vö. CSIZMADIA I., *A pap szerepének hangsúlyváltozásai a bűnbánat szentségének liturgiátörténetében*, Eger. 2005, 246.

templomokban, zsinagógákban, mecsetekben, mint közvetítő, vagy interpretáló személy.⁶⁵¹ Cicero megállapítja, hogy szükséges kulturális megfeleltetést is alkalmazni a fordításokkor, hogy a célnyelven is azt értsék, amit a forrásnyelven kifejezni akartak.⁶⁵² Ez a megállapítás igaz a hallássérültekre is, mert a jelnyelvi tolmácsnak figyelembe kell vennie a hallgatóság értelmi és kulturális szókincsét. A gondolat meg is jelenik a hivatalos jelnyelvi oktatásban is, amely kimondja, hogy a jelnyelvi tolmácsolás során sem a nyelvi, sem pedig a kulturális jelentés nem sérülhet.⁶⁵³

A szentségek kiszolgáltatására igénybe vett jeltolmácsi szolgálatra vonatkozó előírásokat a tolmácsokra vonatkozó hatályos egyházi jogi normákból vezethetjük le. Az egyházi törvénykönyv a tolmács alatt az idegen beszélt nyelvről való fordítást érti, ugyanakkor a változó pasztorális körülmények olyan helyzeteket teremthetnek, amelyek nincsenek lefedve konkrét jogszabályokkal.⁶⁵⁴ A jelnyelvi tolmács Kompán Julianna megállapítása szerint olyan ember, aki a jelnyelvet és a magyar nyelvet tolmácsoláshoz megfelelően ismeri, jártas mindkét nyelv használatában, pontosan tudja értelmezni és átfordítani az adott nyelvet a másik nyelvre. Ismeri a halló és siket közösségek nyelvi és kulturális különbségeit, a tolmácsolás során pedig képes értelmezni és tolmácsolni a különbségeket a fogadó fél vagy felek számára.⁶⁵⁵

A jelnyelvi tolmács, ugyan nem törvényt magyarázó, de az Egyház tanítását adja tovább, ezért ismernie kell a liturgikus kifejezések és szavak köznapi jelentése mellett ugyanazoknak a szavaknak a kánonjogban és a kánoni hagyományban létező jelentését.⁶⁵⁶ Kompán Julianna jeltolmács elmondása szerint a tolmácsképzős tanulmányai alatt világossá vált számára, hogy vannak a jelnyelvi tolmács szakmának olyan speciális területei, amelyek az általánosnál több tudást, szakirányú felkészültséget igényelnek.⁶⁵⁷

Faludi Piroska jeltolmács felhívja a figyelmet arra, hogy a hallássérültek eltérő nyelvi kompetenciával rendelkeznek, ezért ha egy csoportnak kell tolmácsolni, ezért az információ egyesek számára nem tökéletesen hozzáférhető. Szerinte ezt a problémát úgy lehetne megoldani, hogy ahány kommunikációs csatornát használ egy adott hallássérült csoport, annyi tolmács dolgozna párhuzamosan, más-más csatornán tolmácsolva.⁶⁵⁸

---

⁶⁵¹ KOMPÁN J., *Speciális...* 8.

⁶⁵² KOMPÁN J., *A jelnyelvi...* 10.

⁶⁵³ HENGER K. – KOVÁCS ZS., *A jelnyelvi...* 28-31.

⁶⁵⁴ UJHÁZI L., *A joghézag...* 81.

⁶⁵⁵ KOMPÁN J., *A jelnyelvi tolmács feladatának sajátosságai egyházi tolmácsolás alkalmával*, Budapest 2014, 8.

⁶⁵⁶ vö. SACCO R., *Il Conpetto...* 72.

⁶⁵⁷ KOMPÁN J., *A jelnyelvi...* 5.

⁶⁵⁸ FALUDI P., *Jelnyelvi...* 6.

A hatályos törvénykönyv a bűnbánat és a házasságkötés szentségeinél említi a tolmács szerepét. A bűnbánat szentségénél a gyónó igénybe vehet tolmácsot (990. k.).⁶⁵⁹ A gyónási titok sérthetetlen volta miatt a gyóntatót és a tolmácsot egyaránt köti a titoktartás (983. k. - 2. §.).⁶⁶⁰ Amennyiben a tolmács a gyónási titkot közvetlenül megsérti, megfelelő büntetéssel büntetendő, nem kizárva a kiközösítést sem (1386. k. - 2. §.).⁶⁶¹ A hallássérült gyónó előzetesen értesítse a lelkipásztort, hogy gyónásakor tolmácsot visz magával, hogy ne gyóntatószékben, hanem tágasabb helyen, pl. gyóntatószobában kerülhessen sor a szentség kiszolgáltatására.⁶⁶² A gyóntatórács a hatodik parancs ellen elkövetett bűn gyanújától óvja meg a gyóntatót és a gyónót, ugyanakkor a hallássérültek gyóntatása esetén szükséges a kéz és a gesztikuláció akadálytalan látása. Az írásban történő gyónásnál, a hallássérült gyónó egy papírra írja fel a bűneit, a gyóntató pap ugyanarra a papírra írja meg a lelki intelmeit (amely a hely hiányában sokszor elmarad) és az elégtételt. Véleményem szerint mivel nem garantálható a gyónási titok sértetlen megőrzése írásbeli módon (elfelejti megsemmisíteni a gyónó, vagy elkallódik a papír), a gyóntató a hallássérülteket sem gyóntathatja írásban.

Tomás Rincón-Pérez szerint a gyóntató az, aki legjobban meg tudja ítélni, hogy van-e megfelelő ok, tekintetbe véve a személyi körülményeket, ahol a szentségkiszolgáltatás megfelelő módon kiszolgáltatható, akár olyan helyiségben ahol nincs gyóntatórács.⁶⁶³ A Püspöki Kongregáció hívek igényét felmérve a gyóntatószobák rögzített rácsára is rákérdez abban a kérdéssorban, ami alapján a megyéspüspökök összeállítják az öt évenkénti jelentésüket.⁶⁶⁴ A megyéspüspök a kongregáció elé tárhatja a hallássérültek speciális helyzetét, ami miatt el kell távolítani gyóntatórácsot. A plébániai munkatársak között lehet olyan személy, aki jeltolmács, és annak közreműködésével a plébánia maga gondoskodhat a bűnbánat szentségének elérhetőségéről. Így elkerülhető annak a veszélye, hogy vallásosság tekintetében hiteltelen tolmács működik közre a szentségek kiszolgáltatásánál.

⁶⁵⁹ vö. MCMANUS R. F., *Commentary of the 990. canon*, in *New Commentary...* 1172.,

⁶⁶⁰ vö. PERLASCA A., *Elementi peculiari ed aspetti irrinunciabili della normativa canonica nella tutela della buona fama e della riservatezza*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (2020/2) 172., ad. ad. LOZA F., *Commentary of the 983. canon*, in *Exegetical...* III/1. 816-823.

⁶⁶¹ Ferenc pápa Cons. Ap. *Pascite Gregem Dei* apostoli rendelkezésével (2021. V. 23.) módosította az *Egyházi Törvénykönyv* VI. könyvének kánonjait. Így a korábbi 1388. kánon most 1386. alatt szerepel. Az *AAS*-ben 2021. XII. 8.-tól szerepel.

⁶⁶² CALVI M., *Lugo e sede per la celebrazione del sacramento della penitenza*, in *Il sacramento della penitenza Il ministero del confessore: indicazioni canoniche e pastorali*, MIRAGOLI, E., (szerk.), Ancora 1999, 225-232.

⁶⁶³ RINCÓN-PÉREZ T., *Los derechos de los fieles y el sacramento de la penitencia (a propósito de dos notas recientes del pcitl)*, in *Ius Canonicum*, (1999/39), 227-257.

⁶⁶⁴ CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Formula...* IV. B. 2. c.

A házasságkötésnél is igénybe vehet a krisztushívő tolmácsot, ekkor a plébánosnak meg kell győződnie a tolmács hitelre méltóságáról (1106. k.).⁶⁶⁵ Elengedhetetlen, hogy a tolmács valóban azt fordítsa a hallássérültnek, amit az Egyház a szavak és kifejezések alatt ért. Nem sokan dolgoznak főállásban jeltolmácsként; Magyarországon 135 fő szerepel a jeltolmácsok országos névjegyzékében.⁶⁶⁶ Amennyiben a tolmács nem katolikus, vagy nem ismeri a katolikus teológiát, könnyen előfordul, hogy nem érti a teológiai fogalmat (pl. kinyilatkoztatás, megtestesülés), vagy olyan lényegi kifejezéseket, mint a felbonthatatlanság, amelyek kizárása a házasság semmisségét eredményezi.⁶⁶⁷ A lelkipásztornak meg kell bizonyosodnia arról, hogy a jeltolmács valóban azt érti a kifejezés alatt, amit az Egyház vall, és olyan jelet alkalmaz, aminek következtében a hallássérült is azt érti a jelen, amit az Egyház szeretne közölni vele. Ebben a kérdésben, nem beszélhetünk a *supplet ecclesia* elvéről (144. k. - 1-2. §§.),⁶⁶⁸ mert nem ténybeli vagy jogi tévedésről van szó, hanem közvetlenül a tolmács, közvetetten a lelkipásztor hibájából eredő tudatlanságról, amely a hallássérült hívőben áll be (126. k.). Ennek következtében egyes szentségi cselekmények érvénytelenné válnak.⁶⁶⁹

A jelnyelvi tolmácsok egyházi szókincsében való képzettsége a liturgia fényét is emeli.⁶⁷⁰ A szakképzett vallásos tolmácsok mellett, hogy ismerik a szükséges speciális szókincsset és jelkincsset, felismerik, hogy mennyire fontos a liturgikus cselekmény a hallássérült hívek számára.⁶⁷¹ Kompán Julianna szerint, ha valaki hitből, meggyőződéssel tolmácsol, az sokkal érthetőbbé is válik,⁶⁷² amit a lelkipásztornak nem szabad figyelmen kívül hagynia. Sajnos volt arra is példa, hogy azért nem jártak a hallássérült hívek a liturgiára, mert a tolmács szakképzetlensége miatt nem értették a liturgikus cselekményt.⁶⁷³ Armand Pelletier francia siket aktivista szerint a jeltolmács teológiai ismeretének hiányában humorossá válhat a liturgia

⁶⁶⁵ vö. BEAL P. J., *Commentary of the 1106. canon*, in *New Commentary...* 1324.

⁶⁶⁶ BUDAPEST FŐVÁROS KORMÁNYHIVATALA, (2020. 01. 8.), *A Jelnyelvi Tolmácsok Országos Névjegyzékébe felvett személyekről.*
<https://www.kormanyhivatal.hu/download/3/ad/76000/Jelnyelvi%20Tolm%C3%A1csok%20Orsz%C3%A1gos%20N%C3%A9vjegyz%C3%A9ke.pdf> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 15. 17.)

⁶⁶⁷ vö. RICHARDS S. G., *Deaf people, the Pre-Nuptial Enquiry and Annulments*, in *Canon Law Society Newsletter* (1998/113) 58-63.

⁶⁶⁸ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 141.

⁶⁶⁹ vö. BACSA D., *A bűnbánat...* 11.

⁶⁷⁰ BAMBERG A., *Culture...* 205.

⁶⁷¹ KINCSES E. E., *A jelnyelvi tolmács személye és szerepe az egyházi tolmácsolás során*, Budapest 2018, 13.

⁶⁷² KOMPÁN J., *Speciális...* 13.

⁶⁷³ KOMPÁN J., *A jelnyelvi...* 22.

(szeretet helyett csókolózást mutat a tolmács), ezért a liturgia méltóságának garanciáját a jelnyelvet ismerő felszentet szolgáltevők adják meg.⁶⁷⁴

Pilis Dóra rámutat arra, hogy a jelnyelvi tolmács csak olyan egyházi tolmácsolási feladatot vállaljon, amelynek biztosan birtokolja jelkincsét, mivel a jelnyelvekben általában az ikonikus jelalkotás a leggyakoribb, az adott felekezethez kapcsolódó teológiai háttértudás sokat segíthet a jelkincs pontos alkalmazásában.⁶⁷⁵ Mert, amint Faludi Piroska is megállapítja, a különböző vallások ugyanis eltérő kifejezéseket használnak. Az is előfordul, hogy ugyanazon szó alatt mást értenek, tehát jelentésbeli különbségek is adódhatnak, amivel adott esetben egy kívülálló nem feltétlenül van tisztában. Ennek megfelelően a jelkészlet is eltérő, akár ugyanarra a szóra is.⁶⁷⁶ Ezért teológiai tévedések elkerülése miatt a lelkipásztornak előzetesen meg kell győződnie a tolmács felkészültségéről. Sok esetben erre nincs mindig mód a liturgia előtt, vagy már nem áll módjában megtagadni a lelkipásztornak a hívők által fizetett jelnyelvi tolmács közreműködését. Ez esetben vagy egy névjegyzéket állítson össze a nemzeti vagy a helyi részegyház, vagy pedig az egyházmegyének legyen saját jelnyelvi tolmácsszolgálat. Ez a tolmácsszolgálat online módon is működhet. A jelnyelvi tolmács központi helyről kapcsolódhat be kivetítő segítségével nemcsak a szentmisébe, hanem ott is, ahol a lelkipásztornak szüksége van a segítségére.⁶⁷⁷

Célszerű a Trieri-i Egyházmegye példájára⁶⁷⁸ a Magyar Katolikus Egyháznak is összeállítania azoknak a jelnyelvi tolmácsoknak a névjegyzékét, akikhez a plébánosok fordulhatnak, amennyiben a hallássérültek számára szentséget szolgáltatnak ki. A megyéspüspök részleges törvénye értelmében a jelnyelvi tolmács szolgálatának bérezését az egyházmegye átvállalhatja, ezzel tehermentesítve a plébániákat és a hallássérülteket. Ezzel elkerülhető annak látszata is, hogy a hallássérültek szentségeikhez járulása anyagi áldozattal járjon. A németországi Trier-i Egyházmegye átvállalja a liturgikus cselekmények során igénybe vett jelnyelvi tolmács szolgálatának díjazását.⁶⁷⁹ Hasonló módon jár el a Münsteri

⁶⁷⁴ PELLETIER A. – DELAPORTE Y., „Moi, Armand, né sourd et muet...”. *Au nom de la science, le langage des signes sacrifié*, Paris 2002, 461.

⁶⁷⁵ PILIS D., *Egyházi...* 30.

⁶⁷⁶ FALUDI P., *Jelnyelvi...* 7.

⁶⁷⁷ pl. Plébániai ügyintézők.

⁶⁷⁸ Id. BISTUM TRIER, *Gebärdensprache-Dolmetsch-Dienstre und DolmetscherInnen im Bereich des Bistums Trier*, (2020. II. 10.), in https://web.kgg-trier.de/wp-content/uploads/2020/02/200214_Dolmetscherliste.pdf (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 09.).

⁶⁷⁹ Id. https://web.kgg-trier.de/wp-content/uploads/2013/01/140324_richtlinie_dolmetschen_pfarreien1.pdf (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 09.).

Egyházmegye is, amely egy űrlapot állított össze a jelnyelvi tolmácsszolgálat igénybevételére.⁶⁸⁰

Ezek a példák serkentően hathatnak más egyházmegyék számára is a hallássérült hívek tolmács segítségével történő lelkipásztori ellátására. Fontos, hogy ezekről az egyházi tolmácsszolgálatokról a hallássérültek is tudjanak, hogy amennyiben szükséges, azok szolgálatait igénybe tudják venni.

Magyarországon 2019-ben megalakult a Hallássérült Pasztoráció tolmácsközössége, amely a vallásos és az egyházi jelnyelvet ismerő tolmácsokat gyűjti össze. A közösségnek a budapesti Hallássérült Pasztoráció referense is tagja. A közösség célja, a saját hívő jeltolmács identitás megerősítése mellett az egymástól tanult jelkincs bővítés elsajátítása, az adminisztrációs problémák megoldáskeresése, valamint a szertartások érthetővé tétele a hallássérültek számára.⁶⁸¹ A tolmácsok (akik között reformátusok is vannak) vallásos érzéke és tudása garancia a liturgia méltóságára. A 2021-ben Budapesten megrendezett Eucharisztikus Kongresszuson a közösség tagjai működtek közre a központi misék, és néhány előadás jelnyelvi tolmácsolásában.

Amennyiben az Apostoli Szentszék illetékes hivatala az egész világra szóló egységes, eszperantó-szerű liturgikus nyelvet ad ki a latin katolikus liturgiára vonatkozóan, az egyházi hatóság megkövetelheti, hogy azok a tolmácsok segédkezzenek a liturgiában, akik a szentszéki előírásoknak megfelelnek.⁶⁸²

Ha jelnyelvi tolmács szolgálatát veszik igénybe a liturgiában, ügyelnie kell a felelős lelkipásztornak arra, hogy a tér megfelelően legyen megvilágítva, és a tolmács arcát, kezét és gesztikulációit a hallássérültek jól lássák. Továbbá arra is ügyelnie kell, hogy a tolmács a szentségkiszolgáltató mellett foglaljon helyet, hogy a hallássérültek egy irányból szerezzék a vizuális információikat.⁶⁸³ Célszerű, ha a tolmács a liturgia állandó szövegeit, valamint a közösség egyes imáit előre tanulmányozza, hogy ne spontán módon, hanem felkészülve tudjon

⁶⁸⁰ Id. https://www.bistum-muenster.de/fileadmin/user_upload/Website/Downloads/Seelsorge-Glaube/Unsere-Angebote-fuer/Menschen-mit-Behinderung/2021-01-29-Antrag_Gebaerdensprachdolmetschen_bei_kirchlichen_Anlaessen.pdf (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 20.).

⁶⁸¹ KOMPÁN J., *Speciális...* 17.

⁶⁸² Dr. Artner Péter megjegyzése

⁶⁸³ GRAYBILL P., *A Deaf American Person in the Life of the Church*, in *Ephphatha...* 16.

fordítani.⁶⁸⁴ Faludi Piroska rámutat arra, hogy olykor több tolmácsra van szükség egyszerre, mivel a hátul helyet foglaló hallássérült hívők már nem biztos, hogy megfelelően látják a jeltolmácsot, vagy a templom oszlopai zavarják a hallássérülteket a jeltolmács akadálytalan látásában.⁶⁸⁵

Mivel a jelnyelvi tolmács sokszor a liturgikus térben végzi a szolgálatát, a liturgia méltósága érdekében fontos, hogy ügyeljen az öltözködésére. A jelnyelvi tolmácsra nem vonatkoztathatjuk kötelező módon a liturgikus könyvek előírásait, amelyek a szolgálattevők öltözködését szabályozzák,⁶⁸⁶ ugyanakkor elvárhatja tőle a lelkipásztor, hogy az alkalomhoz illő decens öltözéket viseljen. Mivel külön hangsúly fekszik a jelnyelvi tolmácsolás gesztikulációin, a sűrű szakáll zavarja a híveket a megértésben. Ennek a törvényi szabályozása már az önrendelkezés jogát érinti, ezért ennek jogi szabályozása nem célja sem az egyházjognak sem pedig a hallássérültekkel foglalkozó lelkipásztornak.

7. Hallássérülteknek szóló katekumenátus

Az egyházi hatóságnak, mielőtt a hallássérült katekumént kereszttelésre bocsájtja, meg kell bizonyosodnia arról, hogy a hitjelölt az alapvető hittani ismeretek birtokában van. Ennek hiányában a hitjelöltet oktatásban kell részesíteni, mert nekik is ugyanúgy joguk van a hit misztériumának megismerésére, mint egészséges társaiknak.⁶⁸⁷ A felnőtt keresztség kiszolgáltatását katekumenátussal kell előkészíteni és különböző fokozatokon át kell a szentségi beavatásra felkészíteni a püspöki konferencia által a helyi viszonyokra alkalmazott rendje és az általa kiadott szabályok szerint.⁶⁸⁸ A hallássérült, ha nem bír értelmének használatával, gyermekként tekinti a jog, ezért a felnőtt hallássérült esetén a plébános a szülőket vagy a leendő keresztszülőket részesíti a megfelelő felkészítésben. A felkészítés tartalmára nem, de módjára javaslatot tesz a hatályos törvénykönyv. A plébános, vagy az ő megbízásából eljáró lelkipásztori kisegítő több hitjelölttel és családjaikkal együtt, akár meg is látogatva őket, vagy lelkipásztori

⁶⁸⁴ GALON P., *Go and Preach the Gospel to all Humanity, Including Deaf People*, in *Ephphatha...* 65.

⁶⁸⁵ FALUDI P., *Jelnyelvi...* 14.

⁶⁸⁶ vö. MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *A római misekönyv általános rendelkezései*, [a továbbiakban: RMÁR], Szent István Társulat, Budapest 2014, 339.

⁶⁸⁷ CT 41.

⁶⁸⁸ vö. SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Ordo initiationis Christianae adulatorum* 37., (1972. I. 6.), Vatican 1972, 15.

buzdítással és közös imádsággal is felkészítheti a hallássérült hitjelölteket (851. k.).⁶⁸⁹ Az Egyesült Államok Püspöki Konferenciájának iránymutatása szerint a katekumenek beavatása fokozatos folyamat, amely a hívek közösségében zajlik.⁶⁹⁰ A dokumentum szerint a fogyatékkal élő személyek katekézisének tartalmában és módszere szerint az adott helyzethez kell igazítani, és a fogyatékkal élőknek rendszerint egyetlen szertartásban kell megkapniuk a beavató szentségeket.⁶⁹¹

Az Olasz Püspöki Konferencia a katekétával ellentétben a fogyatékkal élők családjának felelősségére teszi a hangsúlyt a felkészítést illetően, mivel a fogyatékkal élő katekumen idejének túlnyomó részét a családjával tölti, ezért azok keresztény példáját a katekéta nem helyettesítheti.⁶⁹² A fogyatékkal élő katekumen számára kezest vagy lelki kíséretet kell választani, aki segíti a katekumént a beavatási szentségek előkészítésében, aki lehet a majdani keresztszülő is egyben. A hallássérültek kísérőként és keresztszülőként is választhatnak hallássérülteket, akiket gondosan meg kell tanítani a feladataik ellátására.⁶⁹³

8. A szentségkiszolgáltatás lehetőségei a hallássérültek vonatkozásában

A *Katolikus Egyház Katekizmusának* megállapítása szerint a szentségek Krisztus által alapított látható jelek, amelyek azok számára, akik kellően felkészülnek, lelki gyümölcsöt hoznak.⁶⁹⁴ Az Egyház a szentségeket jellel is kíséri (víz, olaj, kenyér). A hallássérültek számára ezek a jelek különösen is fontosak, mert így a szentségek láthatók és tapinthatóak a számukra (vö. 834 k. - 1. §.).⁶⁹⁵ Henri Bissonier szerint a szentségek Jézus gesztusai a fogyatékkal élők számára, ezért azokat nem szabad megtagadni tőlük.⁶⁹⁶ Éppen ezért a szentségeket a hallássérültektől sem szabad megtagadni. A szentségek kiszolgáltatása általános esetben a

⁶⁸⁹ vö. HART T. K., *Commentary of the 851. canon*, in *New Commentary...* 1039-1042.

⁶⁹⁰ USCCB, „*Guidelines...*” 13., ad. LG 14.

⁶⁹¹ *National Statutes for the Catechumenate* (NSC), Washington, DC: NCCB, 1986. 14.

⁶⁹² UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *L'iniziazione...* 11.

⁶⁹³ USCCB, „*Guidelines...*” 14.

⁶⁹⁴ KEK 1123.

⁶⁹⁵ vö. SC 4., ad. BISSONIER H., *Si tu savais le don de Dieu*, in *Ombres et Lumière*, (1995/100) 8-10.

⁶⁹⁶ BISSONIER H., *Alcune riflessioni di Henri Bissonier sull'argomento dei sacramenti in rapporto alle persone colpite da handicap diversi*, in <https://www.ombreeluci.it/1995/sacramenti-e-disabili/> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 16.). Bissonier szerint a szentségek az ember alapvető szükségleteire utalnak. A keresztség a születéshez, bérmlás a növekedéshez, Eucharisztia a tápláláshoz, a bűnbánatnak és a betegek szentségeinek a lelki és testi gyógyuláshoz, a házasság és szent rend pedig az önátadó élethez szükségesek.

főszabály szerint történik. Ugyanakkor a jogalkotó buzdításaiban kifejezi, hogy a helyi egyházi hatóság a részleges jog alkotásával is gondoskodik a fogyatékkal élők, köztük a hallássérültek lelkipásztori ellátásáról. Felmerül a kérdés, hogy a kiszolgáltató milyen specifikumokat alkalmazhat a hallássérültek szentségkiszolgáltatását illetően?

8.1. A keresztség szentsége

A keresztség szentségének kiszolgáltatása főszabály szerint érvényesen a liturgikus jogban előírt szavak útján történik (849. k.).⁶⁹⁷ A megfelelő szavak nemcsak a liturgikus szöveget jelentik, hanem az a mód is lehet, amivel a résztvevők megértik a szentségkiszolgáltatás cselekményét. Hallássérültek kereszttelése esetén a szolgálattevőnek jelnyelven, vagy jelnyelvi tolmács segítségével kell kiszolgáltatnia a keresztség szentségét. A fogyatékkal élők, köztük a hallássérültek számára a szentség kiszolgáltatásának megtagadása ellentétes az Egyház hagyományával. Ferenc pápa a Fogyatékkal Élők Nemzetközi Világnapján elmondott üzenetében megerősíti, hogy a keresztség a fogyatékkal élőket is az egyházi közösség teljes jogú tagjává teszi, ami által a közösség is gazdagodik.⁶⁹⁸ Az egyházi hatóságnak ezért erőfeszítéseket kell tenni, hogy a fogyatékkal élők tevékenyen részt vegyenek az egyházi életben.⁶⁹⁹ Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy milyen módon lehet átadni a felnőtt hallássérülteknek számukra érthető módon a szükséges ismereteket, amely a felnőttkeresztséghez szükségesek?

⁶⁹⁷ vö. SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *General Introduction to the Rite of Christian Initiation* 22., in <https://www.liturgyoffice.org.uk/Resources/Rites/CIGI.pdf> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 11.).

⁶⁹⁸ FERENC, *Messaggio in occasione della Giornata internazionale delle persone con disabilità*, (2021. XI. 20.), in https://www.vatican.va/content/francesco/it/messages/pont-messages/2021/documents/papa-francesco_20211120_messaggio-disabilita.html Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 14.), vö. SINODO DEI VESCOVI, *Documento preparatorio. Per una Chiesa sinodale: comunione, partecipazione e missione*, 2., (2021. IX. 07), in <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2021/09/07/0540/01156.html#testoinitaliano> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 14.).

⁶⁹⁹ FT 98.

8.1.1. A szentség felvevője

Az 1917-es *Egyházi Törvénykönyv* nem zárta ki a fogyatékkal élőket, vagy a hallássérülteket a keresztség felvételéből (CIC17 745. k. - 1.§.).⁷⁰⁰ A keresztség joga nem kívánt elő értelmi képességet, ezért azok a hallássérültek is részesedhetnek a keresztségben, akik nem bírták eszük használatát, akik ez esetben olyan megítélés alá kerülnek, mint a gyermekek (CIC17 745. k. - 2. §. 1.). A hatályos törvénykönyvben azok a hallássérültek, akik felnőttként kérik a keresztséget, vagy már betöltötték a hetedik életévüket és értelmük használatára eljutottak a keresztség előtt katekumenátusban kell részesíteni (852. k. - 1. §.).⁷⁰¹ A felnőtt hallássérültnek is ki kell nyilvánítania a szándékát a keresztség felvételére, kellően meg kell tanulnia a hit igazságait, és a keresztyén élettel járó köteleességeket (865. k. - 1. §.).⁷⁰² Ezért az egyházi hatóságnak biztosítania kell azokat a körülményeket, hogy a hallássérültek számukra megfelelő módon elsajátíthassák a katolikus hit igazságait.

A felnőttként értelmük használatára még el nem jutott hallássérültek esetén szükséges, hogy a szülők, illetve legalább egyikük, vagy az, aki törvényesen helyettesíti őket, kérje a szentséget. Ha nem biztosítható a hallássérült keresztyén hitben való nevelése, a részleges jog előírásai szerint el lehet halasztani annak megkeresztelését (868. k. - 1. §.).⁷⁰³ Az elhalasztás nem világos jogi fogalom, viszont a törvényhozó lelkipásztori tapintatából került a törvénykönyvbe, serkentve a lelkipásztorokat, hogy keressék a keresztelendők szüleivel a kapcsolatot és a párbeszédet.⁷⁰⁴ Ezt a lelkipásztori tapintatot vonatkoztathatjuk a hallássérültek lelkipásztori ellátására is. Az Egyesült Államok Püspöki Konferenciájának iránymutatása szerint a fogyatékkal élés, valamint a hallássérültség önmagában soha nem indokolja a keresztség elhalasztását. Azokat a személyeket lehet megkeresztelni, akiknek a cselekvőképтелenségük miatt, legalább egyik szülője vagy gondviselője beleegyezik.⁷⁰⁵ Az Olasz Katolikus Püspöki Konferencia a *L'iniziazione cristiana alle persone disabili* című irányelvei szerint a fogyatékkal élő, köztük a hallássérültek is akár csak passzív módon is, de teljes értékben képesek arra, hogy felvegyék a keresztség szentségét.⁷⁰⁶

⁷⁰⁰ vö. CAPPELLO F., *Summa Iuris Canonici* I., Roma 1932, 243., ad. SIPOS S., *Enchiridion...* 443.

⁷⁰¹ vö. HART T. K., *Commentary of the 852. canon*, in *New Commentary...* 1043., ad PIGHIN B. F., *Diritto...* 111.

⁷⁰² vö. WOESTMAN W. H., *Sacraments*, Ottawa 1996, 59.

⁷⁰³ vö. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Instr. *Pastoralis actio* 28., (1980 X. 28.), in *AAS*, 1980/72, 1137-1156., ad. PIGHIN B. F., *Diritto...* 106.

⁷⁰⁴ ERDŐ P., *Egyházjog...* 447.

⁷⁰⁵ USCCB, „*Guidelines...*” 11.

⁷⁰⁶ UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *L'iniziazione...* 10.

8.1.2. A szentség kiszolgáltatója

Az 1917-es *Egyházi Törvénykönyv* általános szabálya szerint az ünnepélyes keresztség kiszolgáltatását fenntartotta a plébánosnak, illetve az ordinárius valós vagy vélt engedélyével más pap számára is (CIC17 738. k. - 1. §.).⁷⁰⁷ A kánonban szereplő más pap lehetett a hallássérült lelkigondozását ellátó lelkész, aki megelőzhette joghatóságban a plébánost a hallássérültek keresztelése esetén. A törvényhozó utalt arra, hogy egyes kiszolgáltatók jobban ismerhetik a keresztség kiszolgáltatásának módját más kiszolgáltatóknál. A kánon jelentősége megmutatkozik a hallássérültek lelkipásztori gondozását illetően, hiszen a hallássérültek számára végzett liturgiához azok értettek leginkább, akik a nevelésükkel és lelkipásztori ellátásukkal foglalkoztak. Ezáltal a törvényhozó alkalmazkodott a lelkipásztori helyzethez, amit a hallássérültek lelkipásztori ellátásában gyakorlattá tudtak átültetni. Amennyiben a hallássérült nevelőotthonban élt, nem pedig a saját plébániáján, ott a részleges jog határozta meg, hogy az adott nevelőintézet területén melyik plébános illetékes a keresztség kiszolgáltatására (CIC17 740. k.).⁷⁰⁸ Az ordinárius súlyos és ésszerű okból megengedhette, hogy az egyszerűség és a jobb érthetőség miatt a kisdetek keresztelésének előírt ceremóniáit alkalmazzák felnőttek keresztelésénél is (CIC17 755. k. - 2. §.).⁷⁰⁹ A kánon alapján a keresztség kiszolgáltatója nem várt válaszokat a néma hallássérült keresztelendőtől, megelégedett a szülők vagy a gyám és a keresztszülők ígéretével, hogy a keresztelendőt segítik a keresztyén életre válás útján. Ezt az eljárást veszi át a hatályos törvénykönyv is (852. k. - 2. §.).

A hallássérültek keresztelési szertartásában a főszabály szerint a keresztség rendes kiszolgáltatója a püspök, a pap és a diakónus (861. k. - 1. §.), ugyanakkor a keresztséget megengedetten szolgáltatja ki a hitoktató vagy más, a helyi ordináriustól erre a feladatra kijelölt személy (861. k. - 2. §.).⁷¹⁰ Ideális az, ha a hallássérültek, vagy hallássérült szülők gyermekének megkeresztelésénél a hallássérültek lelkipásztori ellátását végző szolgálattevő működik közre. Azonban ha nem érhető el jelnylvet ismerő kiszolgáltató, a közösség valamelyik tagja szolgáltatathatja ki a szentséget a jognak megfelelően. Hallássérültek keresztelése esetén a

⁷⁰⁷ EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* II. 24., ad. HOLBÖCK C., *Handbuch...* II. 521., ad. CAPPELLO F., *Summa...* II. 52.

⁷⁰⁸ vö. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* II. 25., ad. CAPPELLO F., *Summa...* II. 53.

⁷⁰⁹ vö. HERIBERT J., *Gesetzbuch des kanonischen Rechtes* II., Paderborn 1940, 30., ad. CAPPELLO F., *Summa...* I. 205., ad. HOLBÖCK C., *Handbuch...* II. 525.

⁷¹⁰ vö. SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *General...* 41-48., ad. SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Ordo Baptismi Parvulorum* 132-134., (1969. V. 15.), Vatican 1969, 58. ad. HART T. K., *Commentary of the 861. canon*, in *New Commentary...* 1049-1050., ad. PIGHIN B. F., *Diritto...* 116.

törvényhozó nem szól a liturgikus formáról, a gyakorlat azt mutatja, hogy a liturgia szövegét jelnyelven is át kell adni. Ez esetben megengedett a tolmács igénybevétele a tolmács (hitismereti) tudásáról való megbizonyosodás után, de még ideálisabb az, ha a keresztelés végzője maga használja a jelnyelvet. Az ordinárius rendelkezhet úgy, hogy a hallássérülteket az arra kijelölt jelnyelvi ismeretekkel rendelkező lelkipásztor, vagy világi lelkipásztori kisegítő keresztelje.⁷¹¹

Az angol és a walesi püspöki konferencia egy pasztorális útmutatóban bátorítja a lelkipásztorokat, hogy a fogyatékkal élők számára a keresztséget nyilvánosan szolgáltatassák ki.⁷¹² Ezzel ugyanis hangsúlyozzák a közösségbe való befogadásukat. Ez lényegében harmonizál a II. Vatikáni Zsinat törekvéseivel, amely a szentségek nyilvános kiszolgáltatására törekszik, hangsúlyozva ezzel a szentség közösségi dimenzióját. Ami kifejezetten a keresztség szentségét érinti, az *Egyházi Törvénykönyv* és az utána lévő jogalkotás buzdítja a megyéspüspököket, hogy evangelizációs célból a püspök maga kereszteljen (hallássérült felnőtteket jelnyelvi tolmács segítségével),⁷¹³ hangsúlyozva azt, hogy a hallássérült hívekről is gondoskodni kíván az egyházmegye.⁷¹⁴ Ennek ugyanis van egy olyan dimenziója, hogy az egész egyházi közösséget érzékenyíti a hallássérültek irányában.

A keresztelési anyakönyvbe történő bejegyzést az általános szabályok szerint kell végezni (vö. 877. k. - 1. §., 878. k.).⁷¹⁵ Hallássérültek személyi plébániája esetén ennek a plébániának az anyakönyvébe kell a bejegyzést elvégezni, a hallássérültek személyi plébánosának pedig a részleges jog által meghatározott anyakönyvbe kell bevezetni a keresztelés tényét és a jogban előírt adatokat (877. k. 1-3. §§.).⁷¹⁶ A Katolikus Hallássérült Pasztorációnak a Piarista Gimnázium kápolnijában történt kereszteléseit a területileg illetékes Budapest-Belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia-templom keresztelési anyakönyvébe vezették be.

⁷¹¹ vö. CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES DE FRANCE, *Conseil pour les Questions Canoniques, Baptême des mineurs et exercice de l'autorité parentale*, Paris 2010, 10.

⁷¹² BISHOPS' CONFERENCE OF ENGLAND AND WALES, *Valuing difference. People with disabilities in the life and mission of the Church*, 1998, 20.

⁷¹³ pl. húsvét vigíliáján

⁷¹⁴ vö. SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Ordo initiationis...* 280., ad. HART T. K., *Commentary of the 863. canon*, in *New Commentary...* 1051.

⁷¹⁵ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 123.

⁷¹⁶ vö. HART T. K., *Commentary of the 878. canon*, in *New Commentary...* 1065.

8.1.3. A hallássérült, mint keresztszülő

A hallássérült megkeresztelt számára hallássérült keresztszülő ideális választás volt, mert ezáltal hívő hallássérült közösségbe tagozódott be a megkeresztelt, és lelkileg gondját viselik (vö. 872. k.).⁷¹⁷ A hatályos törvénykönyv pontosan meghatározza azokat a követelményeket, amelyeket a jogalkotó a keresztszülőtől elvár. Az általános felsorolás mellett (vö. 874. k. - 1. §.),⁷¹⁸ a hallássérültnek olyan keresztszülő lenne a legideálisabb, aki az élethelyzetét megérti.⁷¹⁹ A törvényhozó nem szól a fogyatékkal éléstről, mint kizáró körülményről, ezért feltételezhetjük, hogy a hallássérült hívő, amennyiben értelmének használatával bír, és megfelel a törvényhozó egyetemes és az ordinárius által adott részleges jog előírásainak, a halláskárosodása ellenére is lehet keresztszülő.

Sok hallássérült fél az egyházi szolgálattevőkkel kapcsolatba lépni, mert szégyelli a kommunikációs hiányosságait, vagy mert nem érti az egyházi és egyházjogi kifejezéseket. A keresztszülő segítheti a hallássérültet abban, hogy az illetékes egyházi hatósággal továbbra is tartsa a kapcsolatot, és ne legyen akadálya az egyházi integrációjának.

8.2. Az Eucharisztia szentsége

Az 1917-es *Egyházi Törvénykönyvben* a törvényhozó meghatározta, hogy a szentmiseáldozatot, Egyháztól jóváhagyott minden egyes szertartás esetében a liturgikus nyelven lehet bemutatni (CIC17 819. k.).⁷²⁰ A rubrikák nem tartalmazták a némákra, vagy a hallássérültekre vonatkozó előírásokat, ugyanakkor nem zárta ki őket a liturgikus cselekményből. A hallássérült számára az Eucharisztia vétele kifejezi a keresztség által már megvalósult Egyházba történt integrációt is.⁷²¹ Ezt erősíti meg a törvényhozó hatályos

⁷¹⁷ vö. HART T. K., *Commentary of the 872. canon*, in *New Commentary...* 1060., ad. KEK 1255.

⁷¹⁸ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 119.

⁷¹⁹ vö. MATHIEU M. H., *La grâce d'être parrain ou marraine*, in *Ombres et lumière* (1992/97) 3-4., ad. A keresztszülők feladata egyházi szolgálat (officium). KEK 1255.

⁷²⁰ vö. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* II. 47., ad. CAPPELLO F., *Summa...* II. 491.

⁷²¹ KEK 1396.

előírásaiban, hogy a krisztushívők gyakran vegyék magukhoz az eucharisztia szentségét (898. k.).⁷²²

Az eucharishtiában már részesült hallássérült krisztushívőt kötelezi a jog az évi szentáldozásra (920. k.),⁷²³ és a vasárnapi és kötelező ünnepi szentmiséken való részvételre (1247. k.) is.⁷²⁴ Eugenio Sapori rámutat az Eucharisztia gyakori vételének fontosságára, ami illeszkedik a jogalkotó szándékával is.⁷²⁵ Felmerül a probléma, hogy a jogalkotói idea hogyan tud megvalósulni a lelkipásztori gyakorlatban, miszerint a hallássérültek rendszeresen az Eucharisztia szentségéhez járuljanak. Az Egyháznak olyan lelkipásztori struktúrákat kell létrehoznia, hogy a hallássérült krisztushívő a jognak megfelelően rendszeresen szentáldozáshoz tudjon járulni.⁷²⁶

8.2.1. A szentség felvevője

A törvényhozó a szentség felvételekor a szent színek felismerését és megkülönböztetését, mint kritériumot szabta meg a törvényhozó.⁷²⁷ A gyermekek, vagy azok, akik a gyermekekkel egyenlő elbírálás alá esnek, esetünkben a fogyatékkal élők, akik nem tudják megérteni vagy értékelni a szentséget, azokat a jog nem engedte szentáldozáshoz (CIC17 854. k. - 1. §.).⁷²⁸ X. Piusz pápa 1910-ben kihirdette a szentségi fegyelmi kongregáció *Quam singulari* rendeletét, amely a gyermekek szentáldozáshoz járulását is lehetővé teszi.⁷²⁹ Bánk József szerint azok a siketnémák, akik semmiféle oktatásban nem részesültek, és sem megérteni vagy értékelni nem tudják az eucharisztia szentségét, nem részesíthetők elsőáldozásban.⁷³⁰ Az

⁷²² vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 149., ad. HUELS M. J., *Commentary of the 898. canon*, in *New Commentary...* 1096.

⁷²³ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 167.

⁷²⁴ vö. HUELS M. J., *Commentary of the 1247. canon*, in *New Commentary...* 1445.

⁷²⁵ vö. SAPORI E., *Les enfants malades et la pastorale sacramentelle*, in *Dolentium Hominum* (2009/70) 116.

⁷²⁶ vö. GREEN T. J., *Diocesan and Parish Structures: A Comparison of Selected Canons in the Codex iuris canonici*, in *Studia canonica* (1999/33) 349-397.

⁷²⁷ Volt olyan vélemény, amely nem volt megengedő a hallássérültek szentségkiszolgáltatásának irányában. Bartolommeo Roetti 1879-ben megjelent könyvében azt állította, hogy a születésüknél fogva néma gyermekek örökké csecsemőnek számítanak, ezért még halálveszélyben sem lehet kiszolgáltatni számukra az eucharisztia szentségét. Id. CASTIGLIONE S. G., *Deaf People in the World Between the Past and the Present*, in *Ephphatha...* 15.

⁷²⁸ HOLBÖCK C., *Handbuch...* II. 552-553., ad. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* II. 63-64.

⁷²⁹ SACRÉ CONGRÉGATION POUR LA DISCIPLINE DES SACREMENTS, *Quam singulari*, in *AAS*, 1910/02, 577-583.

⁷³⁰ BÁNK J., *Kánoni...* II. 105. lábjegyzet

a hallássérült, aki rendelkezett értelme használatával, de nem értette a latin szöveget szentáldozáshoz járulhatott, hiszen a liturgia szavait elsajátíthatta olvasás útján is.⁷³¹

A hallássérült, ha a gyermekkel egyenlő elbírálás alá esett, szentáldozásra való felkészültségéről a szülők, a gyám, vagy a gondnok, valamint a szentségkiszolgáltató volt illetékes dönteni.⁷³² A törvényhozó a „megkülönböztetés évei” kifejezés alatt azokat értette, akik értelmüknek használatát elérték (vö. CIC17 859. k. - 1. §.),⁷³³ ezért a hallássérültség önmagában nem lehetett akadályt a szentség vételéhez.

A hatályos törvénykönyv nem változtatott a korábbi előírásokon (vö. 914. k.).⁷³⁴ Az eszköz használatára való eljutásra még a némák is bizonyosságot tudnak adni a beleegyezés jeleivel, vagy írásban egyaránt. Joseph Perry rámutat arra, hogy nincs jogszabály arra vonatkozóan, hogy mennyi ismeret kell az Eucharisztia vételéhez, ezért elegendő, ha a felkészülés a gyermek képességeinek megfelelően történik.⁷³⁵ Bruno Pighin felhívja a figyelmet a plébános általános kötelezettségeire, hogy megítélje a hallássérülteknek az értelem meglétére való eljutását, vagy a beleegyezés jelének az elfogadását (914. k.).⁷³⁶ Joseph Bernardin bíboros úgy véli, hogy az imádkozó magatartás akár szavak nélkül is annak a jele, hogy a fogyatékkal élő felismeri az Eucharisztia valós jelenlétét a kenyér színe alatt.⁷³⁷ Anne Buyssechaert Aquinói Szent Tamásra hivatkozva mondja, hogy az eucharisztia fogadására való képesség nem az értelmi megértésen, hanem az Istennel való személyes kapcsolaton alapul.⁷³⁸ XVI. Benedek pápa 2007-ben a *Sacramentum Caritatis* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdításában kéri a lelkipásztorokat, hogy az eucharishtiában való részesedést lehetőség szerint biztosítsák az értelmi fogyatékkal élők számára is.⁷³⁹ Ferenc pápa arra buzdítja a lelkipásztorokat, hogy tartsák fontosnak a fogyatékkal élők szentáldozásban való részesedését, ami által a közösségi dimenzió megtapasztalásán túl a fogyatékkal élők növekedni tudnak a kegyelemben.⁷⁴⁰

⁷³¹ vö. SZUNYOGH X., (ford., szerk.) *Magyar–latin misszále az év minden napjára a római misekönyv szerint*, Budapest, 1933.

⁷³² vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 163.

⁷³³ vö. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* II. 64.

⁷³⁴ vö. WILSON D., *The Church...* 69-84., ad. HUELS M. J., *Disputed Questions in the Liturgy Today*, Chicago, 1988, 67-74., ad. HUELS M. J., *Preparation...* 52.

⁷³⁵ PERRY J. N., *Rights in Canon Law for Persons with Mental Disabilities*, in *The Catholic Lawyer* (2017/33) 137.

⁷³⁶ PIGHIN B. F., *Diritto...* 163.

⁷³⁷ BERNARDIN J., *L'accès...* 209-210.

⁷³⁸ BUYSSECHAERT A., *Vie...* 457., vö. AQUINÓI SZENT TAMÁS, *Summa Theologiae* II., q. 83, art. 3., 390.

⁷³⁹ XVI. BENEDEK, *Sacramentum...* 58.

⁷⁴⁰ FERENC, *Address to Participants...*

Az Olasz Katolikus Püspöki Konferencia álláspontja szerint a lelkipásztoroknak tiszteletben kell tartaniuk az értelmi fogyatékkal élő emberek (köztük az értelmi fogyatékos hallássérültek) Istennel való belső párbeszédét, amelyek külsőleg megnyilvánulhatnak és amelyek egyben az eucharisztikus közösségben való részvétel tudatosságát is jelenthetik.⁷⁴¹ A püspöki konferencia a *L'iniziazione cristiana alle persone disabili* című dokumentuma megengedő a fogyatékkal élők, köztük olyan hallássérültek iránt az Eucharisztia szentségének vételét illetően, akiknek kommunikációja nem teszi lehetővé, hogy teljes bizonyossággal felmérjék hittani ismereteiket. Mivel a fogyatékkal élő ember lelki beállítottsága nem mindig világos a kiszolgáltató számára, ezért a XII. századig elismert gyakorlat alapján⁷⁴² kétes esetben is az Eucharishtiában részesítheti.⁷⁴³ A hallássérültekre is vonatkoztathatjuk Saverio Poletto torinói érsek állásfoglalását, hogy az Eucharisztia ünneplése a fogyatékkal élő testvérekkel azt is jelenti, hogy szolidárisak a másik problémáival. Ez a hívek részéről a gyakorlatban odafigyelést igényel, hogy a fogyatékkal élők számára a képességeiknek megfelelően teljes, aktív és tudatos részvételét biztosítsák.⁷⁴⁴

Az Egyesült Államok Püspöki Konferenciájának iránymutatása szerint a szentáldozás vételének a kritériuma ugyanaz a fogyatékkal élők, mint minden ember számára: az illető képes legyen megkülönböztetni Krisztus testét a hétköznapi ételtől, még akkor is, ha ezt a szándékot nem szóban, hanem gesztusban vagy szent csendben fejezik ki.⁷⁴⁵ A pasztorális dokumentum kéri a lelkipásztorokat, hogy konzultáljanak a szülőkkel, fogyatékkal élőkkel foglalkozó egyházmegyei munkatársakkal, és más szakértőkkel az egyes esetek vonatkozó döntés meghozatalában.⁷⁴⁶ Ha az illetékes személy megállapítja, hogy a hallássérült nem áll készen az szentség fogadására, nagy gondossággal kell megmagyaráznia a döntés okait. Kétely esetén a hívő szentáldozáshoz való jogának javára kell döntenie. A betegség önmagában nem tekinthető úgy, hogy kizárja a hallássérültet a szentáldozás fogadásától.⁷⁴⁷ A törvényhozó előírja az első

⁷⁴¹ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Assemblea Generale* 51., in http://www.chiesacattolica.it/pls/cci_new/edit_bancadati.apri_pagina?sezione=doc&id_ente=10&tipo_ente=uff&id_oggetto=8473&tipo_doc=1 (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 07.)

⁷⁴² A gyermekeket közvetlenül a keresztség után az Eucharishtiában részesítette a szolgálattevő. Ez a gyakorlat ma is él a keleti egyházban.

⁷⁴³ UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *L'iniziazione...* 11.

⁷⁴⁴ POLETTI S., *Predicare il Vangelo ad ogni creatura, Comunità cristiana, catechesi, persone disabili*, 15., in <http://catechesi.alba.chiesacattolica.it/wp-content/uploads/sites/2/2019/05/Catechesi-disabili-TORINO.docx> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 08.)

⁷⁴⁵ USCCB, „Guidelines...” 22., vö. BAMBERG A., *Sourds et silences liturgiques*, in *Gregorianum* (2004/85) 689-698.

⁷⁴⁶ Hasonló iránymutatást adott a Német Püspöki Konferencia is. ld. DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ, *Empfehlung...* 7.

⁷⁴⁷ USCCB, „Guidelines...” 22.

áldozás előtti gyónás szükségességét (914. k.),⁷⁴⁸ de a felnőtt keresztség esetén a hívő gyónás nélkül rögtön szentáldozáshoz járulhat.⁷⁴⁹

8.2.2. A szentség kiszolgáltatója

A szentség rendes kiszolgáltatója az 1917-es *Egyházi Törvénykönyv* szerint csakis felszentelt személy lehetett (CIC17 845. k. - 1. §.),⁷⁵⁰ rendkívüli kiszolgáltatónak a szerepét lehetett megbízni (vö. CIC17 845. k. - 2. §.).⁷⁵¹ Mivel a szentmiseáldozatot a szertartás liturgikus nyelvén kellett bemutatni (CIC17 819. k.),⁷⁵² a kiszolgáltató hiába ismerte a jelnyelvet, akkor sem használhatta azt a liturgiában, hanem azt a liturgikus katekézis során tehetette meg. A hatályos törvénykönyv szabályai szerint a szentáldozás rendes kiszolgáltatója a püspök, a pap és a diakónus, a szentáldozás rendkívüli kiszolgálója az akolitus, valamint kijelölt más krisztushívő (910. k. - 1-2. §§.).⁷⁵³ A rendes kiszolgáltató mellett az ordinárius kijelölheti azt a felszentelt papot, aki a jelnyelv ismeretében celebrál jelnyelvi szentmiséket.

A hallássérültek lelkipásztori ellátásával megbízott lelkipásztor segítséget vehet maga mellé a hallássérültek közül, hogy a szentségkiszolgáltatás akadálytalanul történjen. (vö. 230. k.).⁷⁵⁴ A lelkipásztor felterjeszheti neveiket a megfelelő képzettség után az ordináriushoz, hogy engedélyezze számukra a szolgálatok felvételét és annak gyakorlását. Példa erre Futó Károly lelkipásztor kérése Dr. Lékai László bíboros, prímás, érsekhez, hogy két krisztushívő hallássérültet avasson fel a hallássérültek számára gyakorolt lelkipásztori munka szolgálatára.⁷⁵⁵ Ennek köszönhetően 1980. december 26.-án a budapesti Tömő utcai Béke Királynője plébánián avatták lektorra Mikesy György siket krisztushívőt Lékai László bíboros

⁷⁴⁸ Id. SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM ET SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Santus Pontifex*, (1973. V. 24.), in *AAS*, 1973/65, 410.

⁷⁴⁹ ERDŐ P., *Egyházjog...* 466., vö. *A felnőttek keresztelésének egyszerűbb szertartása*. in *A gyermekkeresztes szertartása*, Budapest, 1973, 231-261.

⁷⁵⁰ HOLBÖCK C., *Handbuch...* II. 550.

⁷⁵¹ vö. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* II. 61.

⁷⁵² vö. uo. 47.

⁷⁵³ vö. SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Sacerdotium ministeriale*, (1983. VIII. 6.), in *AAS*, I. 1983/75, 1001-1009., ad. WOESTMAN W. H., *Restricting the Right to Celebrate the Eucharist*, in *Studia canonica* (1995/29) 155-178., ad. SHEEHAN D., *The Minister of Holy Communion*, in *Canon Law Studies* (1950/298) 108-117.

⁷⁵⁴ vö. SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Immensae Caritatis*. 1., (1973. I. 29.) in *AAS*, 1973/65, 265-266.

⁷⁵⁵ J melléklet

írásbeli engedélye után,⁷⁵⁶ a hallássérült krisztushívők jelenléte előtt, megadva neki az áldoztatási engedélyt is.⁷⁵⁷ Mikesy György akolitus azóta is váci és a budapesti hallássérült közösség liturgikus szolgálattevője, aki a 1999-től 2020-ig a Váci Cházár András Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény igazgatójaként is dolgozott.⁷⁵⁸

8.3. A bérmálás szentsége

A jogalkotó a hatályos törvénykönyv esetében a jogi hagyományok alapján kijelenti, hogy, akik nem részesültek a bérmálás szentségében azok mihamarabb kérjék (vö. 890. k.).⁷⁵⁹ Az *Egyházi Törvénykönyv* azonban nem specifikálta a fogyatékkal élők a bérmálás vonatkozásában sem. Így az általános buzdítást és a törvénykönyv szavait kiterjesztően kell értelmezni. Ennek alapvetően nemcsak jogi, hanem teológiai és ekkleziológiai okai is vannak. A bérmálás ugyanis megerősíti az Egyházzal való közösséget. Ebből a közösségből nem hogy nem lehet kizárni a fogyatékkal élők, hanem számukra is megerősítő jel, hogy a szentségen keresztül már felnőttként újra meghívást kapnak az Egyház közösségébe.⁷⁶⁰ Ugyanakkor ez nemcsak jogként jelent meg, hanem kötelezettségként is. Újra felvetődik a jogcselekvőképességre vonatkozó általános dilemma, hogy a fogyatékkal élő hallássérült rendelkezik-e egyáltalán cselekvőképességgel. Ugyanakkor megállapítottuk azt, hogy a szentségek vonatkozásában legalábbis a beavató szentségek területén mindenképpen, hogy annak felvétele nem függ a személy cselekvőképességétől. Bár a cselekvőképesség számos területén korlátját jelentheti az Egyházban is a joggal való élésnek, ez alól a főszabály alól a szentségek kivételt jelentenek.

8.3.1. A szentség felvevője

A főszabály szerint a szentségek érvényes felvételéhez hallássérültek számára is szükséges volt a szándék. A szándékot pedig feltételezni kellett. A latin szokás évszázadok óta

⁷⁵⁶ K melléklet

⁷⁵⁷ vö. CONGREGATIO PRO CLERICIS ET ALIE, *Instructio* art. 7., (1997. VIII. 15.), in *AAS*, 1997/89, 869-870.

⁷⁵⁸ A siketek 1802-ben alapított oktatási intézményének címe: 2600 Vác, Március 15. tér 6.

⁷⁵⁹ vö. KEK 1306., ad. HART T. K., *Commentary of the 890. canon*, in *New Commentary...* 1087., ad. O'BRIEN T. C., *Documents on the Liturgy 1963-1979. Papal and Curial Texts*, Collegeville 1982, 2460.

⁷⁶⁰ vö. PERRY J. N., *Rights...* 123.

az értelem használatának korát (*aetas discretionis*) jelöli meg alsó korhatárul a bérmálás föl vételéhez.⁷⁶¹ Az Olasz Katolikus Püspöki Konferencia a *L'iniziazione cristiana alle persone disabili* című dokumentumának irányelvei nem intellektualista jellegű típusú katekézis ismeretét várja el a fogyatékkal élőtől a szentélfelvétel esetében, hanem a személyes istenkapcsolat megélését.⁷⁶² Az irányelvek rámutatnak arra, hogy ha a plébániai közösség tagjává válik a fogyatékkal élő, a beavató szentségek alapján a bérmálás szentségét is kérheti.⁷⁶³

Az Egyesült Államok Püspöki Konferenciájának iránymutatása szerint az értelem használatával rendelkező fogyatékkal élő krisztushívót közvetlenül, vagy ha szükséges, törvényes képviselőjük útján, ösztönözni kell, hogy kérjék a bérmálás szentségét.⁷⁶⁴ A dokumentum szerint azt a fogyatékkal élő, aki felnőttként kéri a keresztséget, a teljes keresztény beavatásban kell részesíteni. Ez illeszkedik az *Egyházi Törvénykönyv* általános útmutatásához, amely szintén úgy rendelkezik, hogy a hallássérültek a beavató szentségekben részesüljenek.⁷⁶⁵ A hallássérült bérmálásban való részesedése, követendő példává is válik a fogyatékkal élők számára.⁷⁶⁶

A Francia Katolikus Püspöki Konferencia szerint bérmálásra való készület személyes folyamat, amely nem függ az életkortól, vagy az értelmi képességtől.⁷⁶⁷ A hallássérültek vizuális úton megérthetik az alapvető hitszimbólumokat, mint pl. az olaj, a püspök kézrátétele. Ezért nem szabad a fogyatékkal élő hallássérülteket megfosztani a bérmálás szentségétől, akkor sem, ha értelmileg akadályozottak.⁷⁶⁸ Luciano Larivera szerint azzal, hogy a fogyatékkal élők a bérmálás szentségében részesülnek, az Egyházban nagykorúvá válnak. A szentséggel megerősödve a fogyatékkal élő hallássérült kegyelmet kap Istentől, hogy építse a közösséget, és bátorsággal szembesüljön az élet nehézségeivel.⁷⁶⁹

⁷⁶¹ KEK 1307., ad AQUINÓI SZENT TAMÁS, *Summa...* III., q. 72, art. 5., 468.

⁷⁶² UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *L'iniziazione...* 27., Aquinói Szent Tamás szerint az életkor nem mérvadó a lélek számára, ezért az ember már gyermekkorban elérheti a lelki tökéletességet. in AQUINÓI SZENT TAMÁS, *Summa...* III., q. 72, art. 8., 471.

⁷⁶³ UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *L'iniziazione...* 29., LARIVERA L., *Abbiamo tutti bisogno dei sacramenti*, in <https://www.ombreeeluci.it/2008/tutti-bisogno-dei-sacramenti/> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 16.).

⁷⁶⁴ USCCB, „*Guidelines...*” 18.

⁷⁶⁵ uo. 20., A CIC 964. kánonjához tartozó végrehajtási rendelkezéshez ld. USCCB, *Decree implementing canon 964. - 2. §.*, 2000 X. 20. <https://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/what-we-believe/canon-law/complementary-norms/canon-964-2-the-confessional.cfm> (utoljára ellenőrizve: 2021. 03. 11.), ad PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Response.*, (1998.VII. 07.), in *AAS*, 1998/90, 711., ad. PERRY J. N., *Rights...* 136.

⁷⁶⁶ BUYSSECHAERT A., *Vie...* 411., ad. UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *L'iniziazione...* 23.

⁷⁶⁷ CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES DE FRANCE, *La célébration de la confirmation, nouveau rituel*, Paris, 1976, 14.

⁷⁶⁸ vö. PERRY J. N., *Rights...* 138.

⁷⁶⁹ LARIVERA L., *Abbiamo...*

A törvényhozó ugyanakkor az értelmének használatára eljutott krisztushívőt kötelezi, hogy kellő oktatásban vegyen részt a bérmálás szentségének felvétele előtt. (889. k. - 2. §).⁷⁷⁰ Ennek biztosítása az egyházi hatóság feladata a hallássérültek esetében is. Mivel kevés hitoktató foglalkozik a hallássérültek oktatásával, a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátását biztosító lelkész készítheti fel őket az ismeretekre. A Katolikus Hallássérült Pasztoráció plébániai keretek között tartotta a bérmálásra felkészítő alkalmakat.⁷⁷¹ A Covid-19 járvány alatt a felkészítők online módon folytatódnak, de azok a tapasztalok szerint nem túl hatékonyak a személyes jelenlét hiánya és a kommunikáció akadályozottsága miatt.

8.3.2. A szentség kiszolgáltatója

A hatályos törvénykönyvben a bérmálás rendes kiszolgáltatója a püspök, ugyanakkor érvényesen szolgáltatja ki ezt a szentséget az egyetemes jog alapján vagy az illetékes hatóság külön engedélye folytán erre felhatalmazott pap is (882. k.).⁷⁷² A hallássérültek lelkipásztori ellátását biztosító lelkipásztornak az ordinárius megadhatja a jogot, hogy a gondjára bízott hallássérülteket bérmálhassa az egyházmegyében. A Váci Egyházmegyében Varga Lajos segédpüspök szolgáltatta ki szegregált módon, a hallássérültek részvételével tartott szentmisében.⁷⁷³ Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyében pedig a megyéspüspök a többi krisztushívővel közösen szolgáltatta ki a bérmálás szentségét a hallássérülteknek is.

Felmerül a kérdés, hogy a hallássérültek lelkipásztori ellátásáról országosan gondoskodó pap, aki a püspöki konferenciától kapta a kinevezést, a püspöki konferencia engedélyével a püspöki konferencia területén kiszolgáltathatja-e a bérmálás szentségét? Megítélésem szerint nem, mert nincs joga a püspöki konferenciának a főszabály szerint ilyen engedélyt adni. A püspöknek magának kell gondoskodnia a területén élő krisztushívőkről, és

⁷⁷⁰ CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Ordo confirmationis* 12., (1971. VIII. 22.), in MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *A keresztelés és a bérmálás szertartásának rendje*, Budapest 2011, 200., ad. HART T. K., *Commentary of the 889. canon*, in *New Commentary...* 1086., ad. PIGHIN B. F., *Diritto...* 129., ad. RINCÓN-PÉREZ T., *El ministro de la confirmación, edad y preparación debida del confirmando*, in *Revista Española de Derecho Canónico*, (2004/61) 87-114.

⁷⁷¹ A Budavári Nagyboldogasszony Plébánián (1014 Budapest, Szentháromság tér 2.) voltak a foglalkozások.

⁷⁷² vö. LG 26., ad. HART T. K., *Commentary of the 882. canon*, in *New Commentary...* 1078., ad. WOLFF A., *Vigilancia...* 32.

⁷⁷³ A hallássérültek központi iskolája, a Cházár András Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény a Váci Egyházmegye területén található, így annak az illetékességi köréhez tartozik lelkipásztori szempontból.

indokolt esetben bíz meg maga helyett egy papot (884. k. - 1. §.).⁷⁷⁴ Ez esetben a hallássérültek országos ellátásával megbízott papnak minden alkalommal meg kell kérnie az illetékes ordinárius felhatalmazását a hallássérültek bérálását illetően.

8.3.3. A hallássérült mint bérmaszülő

A hatályos törvénykönyvben szereplő bérmaszülőre vonatkozó kritériumok ugyanazok, mint a keresztszülőségének (874. k.).⁷⁷⁵ A törvényhozó nem írja elő a teljes fizikai egészséget. Hallássérült hívő bérálása esetén missziós értékű, ha a bérmaszülő is hallássérült, hiszen mindketten egy közegben mozognak, és közösen vállalhatják fel a sorstársaik között katolikus hitüket (211. k.).⁷⁷⁶ A gyakorlatban nem minden esetben voltak hallássérültek bérmaszülők, mert ezek családi körülményektől és tradícióktól függtek. Viszont azokban a családokban, ahol a siket identitás dominánsan volt jelen, ott többen választottak hallássérült bérmaszülőt.

Adam Gilbert, a Trosly-Breuil-i L'Arche lelkipásztora rendszeresen készít fel bérálásra fogyatékkal élőket.⁷⁷⁷ Szerinte azonban nem a leendő bérmaszülő értelmi érettsége a lényeges, hanem az, hogy a lehetőségeihez mérten tud-e példát adni az Egyház életében való részvétele.⁷⁷⁸ Denise Rouquès különös hangsúlyt helyez a bérmaszülő feladatára. Felveti, hogy a bérmaszülő esetleges más településre költözése esetén valaki más vegye át a fogyatékkal élő lelki kísérését a hit és a keresztyén nevelés útján.⁷⁷⁹ Ugyanezt az analógiát alkalmazhatjuk a hallássérültekre is.

⁷⁷⁴ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 136., ad. HART T. K., *Commentary of the 884. canon*, in *New Commentary...* 1081-1883.

⁷⁷⁵ vö. HART T. K., *Commentary of the 874. canon*, in *New Commentary...* 1062-1063.

⁷⁷⁶ vö. VI. PÁL, Adh.ap.postsyn. *Evangelii...* 11., ad. GANDÍA BARBER J. D., *El derecho de los fieles a la Palabra de Dios y el deber del anuncio del Evangelio*, in *Anuario de Derecho Canónico* (2012/1) 15-69.

⁷⁷⁷ BUYSECHAERT A., *Vie...* 430.

⁷⁷⁸ SIMON R., *Choisir un parrain handicapé mental*, in *Ombres et lumière* (2005/150) 36.

⁷⁷⁹ ROUQUES D., *Initiation chrétienne des débilés profonds*, Paris 1969, 195.

8.4. A bűnbánat szentsége

Az Istennel és az Egyházzal való kiengesztelődés kettősségét a II. Vatikáni Zsinat tanítása nyomán hangsúlyozza az egyházjog.⁷⁸⁰ Ezért az egyházi hatóságnak lehetővé kell tennie a hallássérültek számára, hogy részesüljenek a bűnbánat szentségében. Az angliai és walesi püspökök az *All People Together* című nyilatkozatában aggodalmukat fejezik ki, hogy hallássérült személyek esetében a bűnbánat szentsége nem elérhető, mert nem tudják értetően kifejezni magukat a zárt gyóntatószékben.⁷⁸¹ A törvényhozó lehetőséget biztosít tolmács igénybevételére hallássérült gyónása esetén bizonyos körülmények között, amit az egyetemes mellett a részleges egyházjog is szabályozhat. Felmerül a kérdés, hogy milyen kommunikációt segítő technikai eszközöket lehet igénybe venni akkor, ha a jelnyelvi tolmács nem elérhető és a gyóntató nem ismeri a jelnyelvet?

8.4.1. A szentség felvevője

A gyónás anyagát a törvényhozó a gyónó lelkiismeretében gyökerezteti. Akik eszük birtokában vannak, azokról feltételezték, hogy eljutottak természet- és isteni jog ismeretére, ami által lelkiismereti döntésre jutottak el. A törvényhozó célja a lelkek üdve, ezért nem a fizikai egészség a szentség kritériuma, hanem pusztán a értelmi képesség olyan mértékben, hogy a bűnbánó helyesen meg tudja ítélni a cselekedeteit (989. k.).⁷⁸² A kisgyermek és az értelmi fogyatékkal élő személyek is tudatában lehetnek bizonyos mértékig bűnös cselekedeteiknek, amelyek miatt büntudatot és bánatot érezhetnek.⁷⁸³ A hallássérültek, a siketvakok amennyiben értelmi fogyatékkal élnek is, igényelhetik a bűnbánat szentségét. A gyóntatónak figyelembe kell vennie a gyónó helyzetét, és kommunikációs nehézségét, amikor a bűnbevallást teszi. Mindaddig, amíg az egyén képes a bűnbánatra, még akkor is, ha nem tudja pontosan leírni a bűnt szavakkal, az illető szentségi feloldozást kaphat.⁷⁸⁴

⁷⁸⁰ ERDŐ P., *Egyházjog...* 475., vö. LG 11.

⁷⁸¹ vö. CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES CATHOLIQUES D'ANGLETERRE ET DU PAYS DE GALLES, *Tous...* 883.

⁷⁸² vö. MCMANUS R. F., *Commentary of the 989. canon*, in *New Commentary...* 1169-1172.

⁷⁸³ USCCB, „*Guidelines...*” 28.

⁷⁸⁴ uo.

Hallássérültek gyónása esetén a joggyakorlat megengedte, hogy azt jelekkel is elvégezzék.⁷⁸⁵ Don Seraphino Balestra, a comoi siketek iskolájának igazgatója szerint érthetően kell gyónnia a hallássérültnek, mert megvan az a kockázat hogy a gyóntató a gesztusokat vagy a jelnyelvet félreértheti.⁷⁸⁶ Don Giulio Tarrat pedig azt írta, hogy lehetetlen jelekkel meghatározni a teológiai fogalmakat. Szerinte a jelnyelv szenvedélyeket kelt, míg a szó sokkal természetesebben, nyugodtabban, körültekintően és igazságosan felemeli az elmét, és elkerüli annak kockázatát, hogy túlzásba hozza az érzést, és káros szellemi benyomást keltsen. Véleménye szerint amikor egy siket jelnyelven bevallja a bűneit, újra megtapasztalja azokat az érzéseket, amelyek ezt a cselekményt kísérték.⁷⁸⁷ Ha a gyóntató nem értette a gyónó nyelvét, fizikai lehetetlenség miatt ez mentesítette a gyónót az alól, hogy minden részletet feltáróan vallja be a bűneit.⁷⁸⁸ Roger Daon a *Conduite des confesseurs dans le tribunal de la pénitence* című munkájában azt javasolta, hogy amikor a hívek fizikailag képtelenek teljesen bevallani a bűneiket (pl. siketség esetében) a gyóntató elégedjen meg azzal, amit a gyónó csak általánosan jelent ki. A gyóntató mondja el a bánatima szövegét a gyónó helyett, miközben kérje meg a gyónót, hogy vele mondja a szavakat a szívében.⁷⁸⁹

Lehetőség volt érthető beszélt nyelv híján írásban is gyónnia a hallássérültnek. De La Luzerne bíboros a *Instructions sur le rituel* című művében azt írta, hogy a gyónást papnak szóban kell bevallani, nem engedhető meg az írásban való közlés. Ugyanakkor, aki néma, vagy más nyelvet beszél, használhat gesztusokat, leírhatja a bűneit vagy tolmácsot vehet igénybe. Annak érdekében, hogy beszédét ne hallhassák a templomban jelenlévők, megengedték a gyóntatószék használatától való eltérést, és egy másik helyiségben, pl. a sekrestyében szolgáltatották ki a szentséget. Bár az akkori óvintézkedések azt javasolták, hogy a gyóntató a lehető legkevesebbet érintkezzen a bűnbánó nővel, De La Luzerne végső esetben megengedte, hogy siket nőket is gyóntathassanak a sekrestyében.⁷⁹⁰

Az Egyesült Államok Püspöki Konferenciájának *Guidelines for the Celebration of the Sacraments with Persons with Disabilities* című iránymutatása szerint a nem verbális vagy minimális verbális kommunikációs képességgel rendelkező egyének esetében a bűnbánatot

⁷⁸⁵ BÁNK J., *Kánoni...* II. 119.

⁷⁸⁶ LANE H., *Quand l'esprit entend. Histoire des sourds-muets*, Éditions Odile Jacob, Paris 1996, 382.

⁷⁸⁷ uo. 383., vö. BAMBERG A., *Passion autour des signes et confession du sourd: enquête à partir de manuels de morale en tradition atolique*, in *Praxis Juridique et Religion* (1998/15) 97-155.

⁷⁸⁸ BÁNK J., *Kánoni...* II. 120.

⁷⁸⁹ DAON R., *Conduite des confesseurs dans le tribunal de la pénitence*, Paris 1739, 313-315.

⁷⁹⁰ LA LUZERNE C. G., *Instructions sur le rituel*, Paris 1818, 87.

akkor is el kell fogadnia gyóntatónak, ha ezt a bűnbánatot valamilyen gesztus, nem pedig verbális kifejezés formájában fejezi ki.⁷⁹¹ Sok hallássérült használ technikai készüléket kommunikációs készségük javítására, számukra engedményt tesz a dokumentum. A súlyosan hallássérült hívek számára megengedhető, hogy gyónásaikat kommunikációs rendszer segítségével tegyék meg.⁷⁹² A dokumentum ösztönzi a gyóntatókat, hogy működjenek együtt családokkal és hallássérültekkel annak érdekében, hogy megismerkedjenek a különféle alternatív kommunikációs lehetőségekkel annak érdekében, hogy mindenki, aki a bűnbánat szentségével szeretne élni, részesüljön benne, feltéve, hogy a gyónás pecsétjét megfelelően megőrzik.⁷⁹³ Ugyanezen püspöki konferencia a *Built of living stones* című iránymutatásában a lelkipásztorokat arra kéri, hogy a gyóntásra fenntartott helyek fel legyenek szerelve a hallássérültek hallókészülékét erősítő rendszerrel, mint pl. a T-hurok.⁷⁹⁴

Az angliai és walesi püspökök az *All People Together* című dokumentumában a püspöki konferencia javaslatot tesz a hallássérültek gyóntásával kapcsolatban, miszerint a szentől szembeni gyónás esetén a gyóntató szobában a gyóntató arca jól meg legyen világítva a gyónó számára.⁷⁹⁵

Nagyothallók gyónása esetén a hangos beszéd kiszivároghat a gyóntatószelekből. Ez esetben mindazokat, akik ilyen formán értesülnek az információból büntetés terhe mellett titoktartás kötelezi (983. k. - 2. §).⁷⁹⁶ A gyóntató megkérheti a már gyóntatószelekben ülő nagyothalló gyónót, hogy egy későbbi alkalommal gyónjon, de ha a kívülállók úgy éreznék, hogy a hívőt más súlyos bűn miatt nem tudta feloldozni a lelkipásztor, akkor a feloldozás ebben az esetben ne maradjon el.⁷⁹⁷

⁷⁹¹ USCCB, „Guidelines...” 29.

⁷⁹² vö. BACSA D., *A bűnbánat...* 11-12.

⁷⁹³ USCCB, „Guidelines...” 28.

⁷⁹⁴ UNITED STATES CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *Built of Living Stones: Art, Architecture, and Worship*, 105. §, in <https://nyliturgy.org/wp-content/uploads/BOLS.pdf> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 08.)

⁷⁹⁵ BISHOPS' CONFERENCE OF ENGLAND AND WALES, *Valuing...* 4.

⁷⁹⁶ CHIAPPETTA L., *Il codice di diritto canonico II.*, Roma, 1996, 195., ad. MCMANUS R. F., *Commentary of the 983. canon*, in *New Commentary...* 1163-1165., ad. LOZA F., *Commentary of the 983. canon*, in *Exegetical...* III/1. 822., ad. READ G., *The Integrity of the Sacrament of Penance*, in *Canon Law Society of Great Britain Newsletter* (2002/129) 40-42.

⁷⁹⁷ KUMINETZ GÉZA, *A kiengesztelődés szentségei*, Budapest 2008, 242.

8.4.2. A szentség kiszolgáltatója

A korábbi törvénykönyvben a gyóntatónak jóhiszeműen kellett eljárnia a hallássérült bűnbánóval, és ha nem volt oka kételkedni a bűnbánó őszinteségében, a szentség kiszolgáltatását nem halogathatta vagy tagadhatta meg (CIC17 886. k.).⁷⁹⁸ A gyóntatónak a hallássérült szociológiai adottságait és értelmi állapotát kiemelten figyelembe kellett (CIC17 887. k.).⁷⁹⁹ A gyónási pecsétről (*sigillum sacramentale*) szóló kánon nem szólt magáról a bűnbánóról, a gyóntatót, a gyónásban segédkező tolmácsot, valamint más közreműködőket köti elsősorban (CIC17 889. k. - 2. §).⁸⁰⁰ Azok, akik nem tudtak latinul, vagy a beszélt nyelven, a törvényhozó a korábbi törvénykönyvben megengedte a tolmács igénybevételét (CIC17 903. k.), aki titoktartásra volt kötelezve.⁸⁰¹ Ugyanakkor a tolmács szolgálatának igénybevételére senkit sem lehetett kötelezni.⁸⁰²

A gyóntatás helyéül a törvényhozó a templomot, vagy a nyilvános, illetve félig-nyilvános kápolnát írta elő (CIC17 908. k.) olyan gyóntatószékben, ahol a bűnbánót a gyóntatótól egy ráccsal ellátott paravánnal elválasztották (CIC17 909. k. - 2. §).⁸⁰³ Az elégtétel megadása, amennyiben jelnyelven történt, a kezek szabad láthatósága miatt indokolta a gyóntatórács használatának mellőzését. Hallássérültek gyóntatása esetén, amennyiben a tolmács közreműködésére is sor került, célszerű volt a kápolnák, vagy a magánházak használata. A magánházak a gyónás céljából való használatára maga a törvényhozó is utalt (CIC17 910. k. - 1-2. §§).⁸⁰⁴

A korábbi törvénykönyv a bűnbánat szentsége után helyezte a bűcsúkról való jogszabályokat. A törvényhozó mindenki számára lehetővé teszi az előírt feltételek elvégzése mellett a bűcsúkból való részesedést (CIC17 911. k.).⁸⁰⁵ Ahhoz, hogy a bűcsút a hallássérült hívó elnyerje, értenie kellett a végzett cselekmény tartalmát, és legalább a szándékában kellett

⁷⁹⁸ vö. WERNZ F. – VIDAL P., *Ius Canonicum ad Codicis Normam Exactum* III., Rome 1933, 157., ad. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch*... II. 80.

⁷⁹⁹ vö. HOLBÖCK C., *Handbuch*... II. 560.

⁸⁰⁰ pl. A betegszoba alkalmazottai, akik a kórteremben hallhatják a gyónást.

⁸⁰¹ EICHMANN E., *Lehrbuch des Kirchenrechts* II., Paderborn 1934, 420., ad. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch*... II. 87.

⁸⁰² BÁNK J., *Kánoni*... II. 127.

⁸⁰³ vö. HOLBÖCK C., *Handbuch*... II. 569-570., ad. CAPPELLO F., *Summa*... II. 166.

⁸⁰⁴ vö. WERNZ F. – VIDAL P., *Ius Canonicum*... III. 180., ad. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch*... II. 88.

⁸⁰⁵ vö. HOLBÖCK C., *Handbuch*... II. 570-571.

törekednie a jó cselekedet elvégzésére (CIC17 925. k. - 1-2. §§.).⁸⁰⁶ A törvényhozó tekintettel volt a hallássérültek különböző szintű képességeire, és külső jelek alapján feltételezte róluk a az Egyház szándékának megtételét.

A hatályos törvénykönyvben a bűnbánat szentségének kiszolgáltatója kizárólag a pap (965. k.), akinek gyóntatási felhatalmazásra (*facultas*) van szüksége, amit vagy a jognál fogva, vagy pedig az illetékes hatóság által kap meg (966. k. - 2. §.).⁸⁰⁷ Amennyiben a papot a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátására szánja az ordináriusa, feltételül szabhatja számára a szentgyónás formulájának jelnyelvi ismeretét.

Hallássérülteket, amennyiben az ordinárius nem helyezte egy saját lelkipásztor gondozása alá, minden gyóntatási felhatalmazással rendelkező pap képes meggyóntatni.⁸⁰⁸ Ha a gyóntató nem ismeri a jelnyelvet, igénybe veheti, vagy megengedheti a tolmács szolgálatát (990. k.).⁸⁰⁹ A tolmácsot titoktartási kötelezettség köti (983. k. - 2. §.) aki, ha azt megszegi megfelelő büntetéssel büntethető (1386. k. - 2. §.).⁸¹⁰ Ugyanakkor a hallássérültet sem lehet kényszeríteni, hogy a bűneit tolmács útján tárja fel a gyóntatónak.⁸¹¹ Célszerű azonban, ha a hallássérült olyan gyóntatóhoz fordul, aki legalább érti a jelnyelvet, vagy a gesztikulációkat, és abból helyes ítéletet tud alkotni. Ha a gyóntató nem kételkedik a hallássérült gyónó felkészültségében aki a feloldozást kéri, a feloldozást ne tagadja meg és ne is halassza el (980. k.).⁸¹²

A bűnbocsánat szentségének több bűnbánó számára egyéni előzetes bűnvallomás nélküli rendkívüli kiszolgáltatását a jog bizonyos esetekben megengedi (961. k.).⁸¹³ Ugyanakkor ezt a lehetőséget nem vonatkoztathatjuk a hallássérültek számára kizárólagos szentségkiszolgáltatási módszerként, ha a gyóntatók egyike sem ismerné a jelnyelvet,⁸¹⁴ hiszen

⁸⁰⁶ vö. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* II. 92-93., ad. HOLBÖCK C., *Handbuch...* II. 574-575.

⁸⁰⁷ vö. MCMANUS R. F., *Commentary of the 966. canon*, in *New Commentary...* 1153.

⁸⁰⁸ A hallássérültek számára a bűnbánat szentségének interrituális kiszolgáltatásához ld. BACSA D., *A bűnbánat...* 13-14.

⁸⁰⁹ vö. MCMANUS R. F., *Commentary of the 990. canon*, in *New Commentary...* 1172., ad. STETSON W. H., *Commentary of the 990. canon*, in *Exegetical...* III/1. 842.

⁸¹⁰ vö. MORIARTY R. T., *Violation of the Confessional Seal and the Associated Penalties*, in *The Jurist*, (1998/58) 153-154.

⁸¹¹ BAMBERG A., *Culture...* 203.

⁸¹² vö. MCMANUS R. F., *Commentary of the 980. canon*, in *New Commentary...* 1160-1161.

⁸¹³ SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Normae pastorales circa absolutionem generali modo impertiendam*, (1972. VI. 16.), *AAS*, 1972/64 510-514.

⁸¹⁴ Magyarországon 2020-ig erre nem is volt példa. vö. *A Magyar Püspöki Konferencia kiegészítő szabályai az Egyházi Törvénykönyvhöz* 20. art., Budapest 1994.

a hallássérültek számára is biztosítani kell a személyes bűnbevallás lehetőségét. Ha jelnyelvi készséggel rendelkező pap vagy tolmács nem áll rendelkezésre, meg kell engedni a hallássérültek számára, hogy írásban végezdhessék el a vallomásukat, vagy megfelelő hordozható elektronikus kommunikációs eszköz használatával, amely oda-vissza átadható a bűnbánó és a gyónató között. Az írott vagy digitális anyagokat vissza kell adni a gyónónak, és megfelelően meg kell semmisíteni vagy törölni kell azokat.⁸¹⁵ Erre példa a Romuald P. Zantua atya által kialakított gyakorlat, amelyben a chat-szobához hasonló program két, kábellel csatlakoztatott laptopra van telepítve. A bűnvallomás és az elégtétel megadása írásban történik. Az eszközt csak gyónás alkalmából használják, és az internetkapcsolat le van tiltva a titoktartás biztosítása érdekében.⁸¹⁶

A gyónás pecsétjét védve a Hittani Kongregáció 1988. IX. 23-i határozatában⁸¹⁷ önmagától beálló kiközösítéssel sújtja azokat, akik a technikai eszközzel mások vagy a saját maguk által felvett bűnvallomást nyilvánosságra hozzák.⁸¹⁸ A büntető törvénykönyv 2021-es reformja következtében, a jogalkotó kiegészítette a gyónási titok védelmét szolgáló kánont azzal, hogy aki bármilyen technikai eszközzel felveszi a gyónásban elmondottakat és azokat rosszindulatúan terjeszti, a cselekmény súlyossága szerint büntethető (1386. k. 3. §.).⁸¹⁹ Az Egyesült Államok Püspöki Konferenciájának engedménye a gyónás felvételéről nem látszik ellentétesnek a Hittani Kongregáció és a jogalkotó állásfoglalásával, mert azokat a kommunikációs nehézségek leküzdése miatt készítik. A visszaélések elkerülése miatt a felvételeket a gyónónak vagy a gyónatónak a gyónást követően minél hamarabb és gondosan meg kell semmisítenie.

8.5. A betegek szentsége

A betegek szentségének kiszolgáltatása speciális abban az értelemben, hogy a szentséget olyan betegeknek is ki lehet szolgáltatni, akik nem kommunikációképesek. Ebből a

⁸¹⁵ USCCB, „Guidelines...” 30.

⁸¹⁶ VARGAS A. G., *Hearing Loss and the Confessional*, ld. <https://www.audicus.com/hearing-loss-and-the-confessional/>

⁸¹⁷ CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Decr. *Urbis et orbis*, in *AAS*, 1988/80, 1367.

⁸¹⁸ *The Canon Law*, SHEEHY G. – BROWN R. – KELLY D. – MCGRATH A., (szerk.), London 1995, 800.

⁸¹⁹ vö. FERENC, Cons. Ap. *Pascite Gregem Dei* (2021. V. 23.), in https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20210523_pascite-gregem-dei.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 08.).

szempontból ennek a szentségnek a kiszolgáltatása a hallássérültek esetében elvileg nem vet fel annyi kérdést, mint a többi szentségnél. Ugyanakkor különösen azokban az esetekben, amikor a hallássérült beteg érzékeli a pap jelenlétét, mégiscsak ildomos ha a pap és hallássérült kommunikálni tud. Felmerül a kérdés, hogy a jelnyelvet nem ismerő pap, miként észlelheti a beleegyezés jeleit a hallássérült esetében, ha az csak jelnyelven tud kommunikálni a szolgálattevővel?

8.5.1. A szentség felvevője

A szentség felvétele nem kívánt aktív közreműködést a felvevő részéről, ezért hallássérülteknek sem kellett jelekkel közreműködni benne. A szertartásban való önkéntes részvétellel megbizonyosodhatott a kiszolgáltató arról, hogy a hallássérült önként, az Egyház szándéka szerint veszi fel a betegek szentségét, és tisztában van annak tartalmával. Amennyiben a hallássérült beteg nem tud aktív módon részt venni a liturgikus cselekményben⁸²⁰ vagy kétséges, hogy a beteg eljutott-e értelmé használatára a szentség akkor is kiszolgáltatható (1005. k.).⁸²¹ A szentséget ki lehet szolgáltatni annak a hallássérült betegnek is, aki legalább burkoltan kéri, vagy a családtagok elmondása alapján keresztény életet élt.⁸²²

XVI. Benedek pápa 2008. szeptemberi lourdes-i zárandoknak mondott homíliájában kifejtette, hogy a betegek szentségének a kegyelméből mindenkinek, és különösen a betegeknek vagy fogyatékkal élőknek is részesülnie lehet.⁸²³ Ezt erősítette meg Ferenc pápa a 2014. február 26-ai általános kihallgatáson, hogy a fogyatékkal élés nem lehet akadálya a szentség felvételének.⁸²⁴ A püspöki konferenciák területén is megfogalmazódott a pápák által hangoztatott terület. A Kanadai Katolikus Püspöki Konferencia állásfoglalása szerint a mentális fogyatékkal élő és súlyosan beteg emberek is megkaphatják a betegek kenetét.⁸²⁵

⁸²⁰ pl. A hallássérült nem kommunikál jelnyelven.

⁸²¹ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 298., ad. MATTAM J., *The anointing of the sick: the sacrament of hope*, in *Indian theological studies* (2012/49) 73-82., ad. BURGESS I. –VERE P. J., *Administering the Anointing of the Sick to the Mentally and Cognitively Challenged*, in *Roman Replies and CLSA Advisory Opinions* (2003) 69-70.

⁸²² ERDŐ P., *Egyházjog...* 490.

⁸²³ BUYSSECHAERT A., *Vie...* 544.

⁸²⁴ FERENC, *Audience générale sur le sacrement des malades*, (2014. II. 26.), in <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2014/02/26/0140/00296.html> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 08.)

⁸²⁵ CANADIAN CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *At Worship with the Disabled*, (2006. IX. 26.), in <https://www.cccb.ca/document/at-worship-with-the-disabled/> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 08.)

Különösen fontos lelkipásztori feladat a hallássérültek lelkipásztori ellátását végző lelkipásztor részéről, hogy amennyiben kórházba kerülnek a hallássérültek, akiknek a lelkipásztori gondozását ellátja, a kórházban is látogassa meg őket.⁸²⁶ Ez azért is fontos, mert a hallássérült a nyelvi korlátja miatt nehezen tud az ottani kórházlelkésszel vagy ápolóval kommunikálni. A kórházlelkészek általában nem rendelkeznek jelnyelvi ismeretekkel. A kórházlelkésznek abban lehet szerepe, hogy az ilyen rétegpasztorációt igénylő betegek esetében a rétegpasztorációért felelős lelkipásztort értesítse. Az már más kérdés, hogy mivel az állam részéről is kötelezettség, hogy a fogyatékkal élő számára lehetővé tegye a kommunikációt az orvosok, és ápolók esetén, az Egyház részéről milyenfajta nemcsak pasztorális, erkölcsi, hanem jogi kötelezettségeket is támaszt?

Célszerű, ha a kórházlelkészek a továbbképzésük folyamán megismerik és megtanulják a jelnyelvet, vagy a szentségkiszolgáltatáshoz szükséges jeleket, hogy gondoskodni tudjanak a kórházban lévő hallássérültek lelkipásztori ellátásáról is. Az Egyesült Államok Püspöki Konferenciájának iránymutatása szerint, a fogyatékkal élő katolikusoknak ugyanolyan alapon és körülmények között kell megkapniuk a betegek kenetét, mint bármely más kereszténynek.⁸²⁷ A magatehetetlen, de értelmének használatát bíró hallássérült hívő a szavak vagy jelek használata helyett a szemével is kommunikálhat, így adva beleegyezésének jelét a szentség vételére.

8.5.2. A szentség kiszolgáltatója

A hatályos törvénykönyv szerint a szentség kiszolgáltatói a papok. (1003. k. - 1. §.).⁸²⁸ A hallássérültek, amennyiben saját speciális lelkipásztori ellátásukkal megbízott pappal rendelkeznek, a betegek kenete feladásában a józan keretek között igényelhetik annak szolgálatát.⁸²⁹ Ez esetben a hallássérültek lelkipásztori ellátásával megbízott lelkipásztor

⁸²⁶ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 297., ad. ZUBERT B. W., *Unctio infirmorum pro infantibus?*, in *Folia Theologica et Canonica* (2014/3) 135-151.

⁸²⁷ USCCB, „*Guidelines...*” 34.

⁸²⁸ vö. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Annotatio de Ministro Sacramenti Unctionis Infirmorum*, (2005. II. 11.) in *Communicationes* (2005/37) 175-179., ad. ANUTH S. B., *Die Krankensalbung*, in *Handbuch...* 1219., ad. MCMANUS R. J., *Commentary of the 1003. canon*, in *New Commentary...* 1185-1186., ad. PIGHIN B. F., *Diritto...* 293., ad. CONDON K., *The Sacrament of Healing*, in WORDEN T., (szerk.) *Sacraments in Scripture*, Springfield, 1966, 176-179.

⁸²⁹ A hallássérült pasztorációban a betegek kenete ünnepélyes felvétele előtt előzetesen hitoktatásban részesítették a hallássérülteket. A referens a katekézis során maga mellé vett jelnyelvet ismerő hitoktatókat is.

jelnyelven tolmácsolva szolgáltatja ki a szentséget. Amennyiben a pap nem tudja a jelnyelvet, a beleegyezés jeleit kellett megállapítania a papnak, hogy az illető igényli a szentség vételét.⁸³⁰ Ezek a jelek a kézjeleken kívül lehetnek a szem beleegyező gesztusai is. Ha tudható, hogy a hallássérült igényelte volna a szentség felvételét, a szentséget a pap feladhatta.

A törvényhozó nem szól a tolmács szolgálatáról a betegek kenetét illetően. Amennyiben a beteg hallássérült értelmének használatával rendelkezik, hívható tolmács hozzá, hogy a jelnyelvet nem tudó lelkipásztor segítségére legyen a szentség kiszolgáltatásában.

8.6. Az egyházi rend szentsége

A hallássérültek szempontjából egészen különleges területnek lehet tekinteni az egyházi rend szentségének a kérdését. A főszabály szerint senki sem formálhat jogot ahhoz, hogy felvegye az egyházi rend szentségét.⁸³¹ Felmerül a kérdés, hogy a hallássérült milyen módon tudja a nyelvi korlátjai ellenére elsajátítani azokat az ismereteket, amik az egyházi rend felvételéhez és gyümölcsöző gyakorlásához szükségesek?

Az a hallássérült, aki papi hivatást érez, ugyanúgy jelentkezhet a szemináriumba, mint bárki más. A megyéspüspöknek pedig az lesz a kötelezettsége, hogy a hatályos jog szabályai szerint megítélje mindazokat a kérdéseket, amiket a jog megkövetel, különösen figyelve arra, hogy a testi, pszichikai alkalmassága megvan-e a jelöltnek, hogy felvegye a papnevelő intézetbe.⁸³² A hatályos jog meglehetősen nagy mozgásteret enged a megyéspüspöknek, akiknek diszkrecionális joga, hogy döntsön a személyek alkalmasságáról, vagy alkalmatlanságáról, figyelembe véve a krisztushívők igényét. Nem kizárt, hogy a település, főleg nagyvárosok esetében igényli, hogy legyen olyan személy, hallássérült adott esetben, aki bekapcsolódik a rétegpasztorációba, és a rétegpasztoráción keresztül az Egyház missziós tevékenységét mozdítja elő. A kérdés megközelíthető a krisztushívők közösségének általános alanyi jogai oldaláról is, minthogy: a keresztségben a hallássérültek és a nem hallássérültek egyaránt jogot nyertek arra, hogy megerősödjenek Isten igéjével és a szentségekkel (vö. 1008.

⁸³⁰ vö. BÁNK J., *Kánoni...* II. 140.

⁸³¹ KEK 1578., vö. XII. PIUSZ, Cons. Ap. *Sedes Sapientiae* 2., (1956. V. 31.), in *AAS*, 1956/48, 337., ad OT 2.

⁸³² vö. KEK 1578.

k.).⁸³³ A hallássérültek pedig a dolog logikája (*natura rei*) értelmében egy másik hallássérülttől tudják leginkább megkapni a számukra szükséges lelkipásztori ellátást. Ennek nemcsak nyelvi okai vannak (jelnyelv ismerete), hanem a másik hallássérült tudja leginkább átélni azokat az élethelyzeteket, amelyek adott esetben jelentkeznek a hallássérülteknél. Ő tudja leginkább az Egyház missziós tevékenységét a hallássérültek között előmozdítani.⁸³⁴

8.6.1. A szentség felvevője

A hatályos *Egyházi Törvénykönyv* örökölve az Egyház hagyományát és dogmatikai tanítását, megerősíti, hogy a szent rendet csak megkeresztelt férfi veheti fel. Ugyanakkor a megengedettségnek számos a jog által megfogalmazott feltétele lehet. Ezeket nevezik általános szabálytalanságoknak és akadályoknak, amelyek összefoglalják azokat a szubjektív tulajdonságokat és objektív körülményeket, amelyek miatt valaki nem veheti fel a szent rendet. Az *irregularitásokat* és *impedimentumokat*, a szabálytalanságok és akadályok intézményét kiegészítik egyéb jogszabályi helyek, vagyis amelyek a rend felvételének bizonyos megkövetelt feltételeit tisztázzák. A jelöltnek megkereszteltnek kell lennie, amely *conditio sine qua* (elengedhetetlen) a szentelésnek. Ha ez megvan, a hallássérült megkeresztelt férfi érvényesen fogja felvenni a szent rendet akkor is, ha felvetődnek a alkalmasságával kapcsolatos kérdések.⁸³⁵ Egyes szerzők szerint örökös szabálytalanság miatt nem vehették fel a rendet a teljesen süketek vagy a némák, viszont nem estek szabálytalanságba azok, akik csak az egyik fülükre nem hallottak.⁸³⁶ Voltak olyan szerzők is, akik szerint a némák nem vehették fel a szent rendet, mert az átváltoztatás szavait hangosan kellett kiejteni.⁸³⁷

A szent rendre vonatkozó akadályok és szabálytalansága nagyon komoly történelmi fejlődésen mentek keresztül, amíg a hatályos jogban mindez letisztult és mára relatíve kevés területet érint. Általános gyűjtőfogalmakat alkalmaz a jog, és ez fontos a hallássérültek

⁸³³ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 199-200.743, ad. MCINTYRE P. J., *In persona Christi Capitis: A Commentary on Canon 1008*, in *Studia canonica* (1996/30) 371-401.

⁸³⁴ vö. *Laici e fedeli nella Chiesa. Le basi dei loro statuti giuridici*, DEL PORTILLO A., (szerk.), Milano 1999.

⁸³⁵ BÁNK J., *Kánoni...* II. 55. lábjegyzet

⁸³⁶ SIPOS S., *Enchridion...* 391.

⁸³⁷ vö. WRENN L., *In diebus illis: Some Canonical Giants in Days of Yore*, in *Studia canonica* (2001/35) 512-514., ad. CAPELLO F., *Tractatus canonico-moralis de sacramentis iuxta Codicem juris canonici IV.*, Rome 1947, 354., *Canon Law: Text and Commentary*, BOUSCAREN T. L. – ELLIS A. – KORTH F., (szerk.), Milwaukee 1966, 443., ad. ABBO J. – HANAN J., *The Sacred Canons: A Concise Presentation of the Current Disciplinary Norms of the Church 2.*, Saint Luis 1952, 123.

vonatkozásában is. Az *Egyházi Törvénykönyv* szemben a régi törvénykönyvvel,⁸³⁸ már nem említ konkrét testi fogyatékoságokat, amik miatt ne lehetne a szent rendeket felvenni.⁸³⁹ Az ordinárius diszkrecionális jogára bízva, hogy eldöntse, hogy egy bizonyos fogyatékos érinti-e a szent rend betöltésére szükséges képességeket vagy sem?⁸⁴⁰

Az egyházi rend szentsége Isten ajándéka, amely önmagától működik (*ex opere operato*), s amely nem függ a személy elmeállapotától vagy a képességeitől.⁸⁴¹ Hiszen az Egyház történelme során gyermekek is részesültek az Egyházi rendben, noha szabálytanul vették fel a rendeket, mégsem vonták kétségbe a szentelés érvényességét.⁸⁴² Azok a testi hibák jelentették az egyházi rend felvételének akadályait, amelyek a szolgálatban akadályozták a szolgálattevőt. Az I-II. században erre vonatkozóan nem léteztek rendelkezések. A III. századból származó *Apostolo-episcopus* 78. kánonja már úgy rendelkezik, hogy süket, néma és vak ne lehessen püspök, nem azért mintha tisztátalan lenne, hanem azért, nem képes az Egyház ügyeinek intézésére.⁸⁴³

A régi szabályzásban a szerzők a szent rend felvételének akadályait (erkölcsi, testi és társadalmi hiányosságokból eredő) csoportokba osztották.⁸⁴⁴ A nagyothallás nem szerepelt kifejezetten a szentelési akadályok között, az ordinárius döntött arról, hogy az illető halláskárosodása mennyiben gátolja a jelölt tanulmányi előmenetelét és a későbbi szolgálatát. Woestman szerint a megfelelő szolgálat megállapítását a liturgia végzésének szempontja szerint kell megítélni.⁸⁴⁵ Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a lelkipásztori tevékenység nagyon sokrétű, nem lehet csak a liturgia szempontjából vizsgálni. Woestman véleményével ellentétben a

⁸³⁸ vö. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* II. 105., ad. HOLBÖCK C., *Handbuch...* II. 586., ad. CAPPELLO F., *Summa...* II. 505.

⁸³⁹ ALTHAUS R., *Kommentar zu 1041. kanon*, in *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, LÜDICKE K., (szerk.), Essen 1986, 1041.

⁸⁴⁰ vö. UJHÁZI L., *A szent rend...* 201., vö. ARRIETA J. I., *Governance Structures within the Catholic Church*, Montreal 2000, 2., ad. KRAMER P., *Die Zugehörigkeit zur Kirche*, in *Handbuch des Katholischen Kirchenrechts*, LISTL J. – MÜLLER J. – SCHMITZ H., (szerk.), Regensburg, 1983, 161-162.

⁸⁴¹ UJHÁZI L., *A szent rend...* 203., vö. DS 793, 1262, 3074.

⁸⁴² AQUINÓI SZENT TAMÁS, *Summa...* II-II. q. 32. a. 2., ad. EJEH N. H., *The Freedom of Candidates for Priesthood*, Rome, 2002, 111., ad. SLUSSER M., *The Ordination of Male Infants*, in *Theological Studies* (1996/57) 313-314.

⁸⁴³ BÁNK J., *Kánoni...* I. 492., „*Surdus vero, mutus aut caecus ne fiat episcopus, non quod pollutus sit, sed ne impediatur ecclesiastica.*” - Azonban a süket, a néma és a vak ne lehessen püspök, nem azért mintha (erkölcsileg) tisztátalan lenne (ti. a szertartások végzésének tekintetében), hanem azért, hogy az egyházi ügyek intézése ne legyenek akadályozva (ti. a testi adottság miatt). SZILÁGYI CS. (ford.).

⁸⁴⁴ BÁNK J., *Kánoni...* I. 491.

⁸⁴⁵ WOESTMAN W. H., *The Sacrament of Orders and the Clerical State: a Commentary on the Code of Canon Law*, Ottawa 1999, 64., ad. WOESTMAN W. H., *Too Good to be True*, in *Monitor Ecclesiasticus* (1995/120) 622-623., vö. KASLYN R. J., *The Sacrament of Orders Irregularities and Impediments an Overview*, in *The Jurist* (2002/62) 177-183.

véleményem szerint a lelkipásztori tevékenység nemcsak a liturgia, hanem számos területen fellelhető.⁸⁴⁶ Annyiban igaz van Woestmannek, hogy a régi, különösen a barokk felfogásban a papnak a szerepét elsősorban liturgikus funkcióból közelítették meg. Így érthető, hogy abban az időben a jogfejlődés abba az irányba mutatott, hogy a *irregularitásokat* és *impedimentumokat*, a szabálytalanságokat és akadályokat a liturgiára való alkalmasság szempontjából értékelték. Ez akkor sem jelentette azt, hogy *irregularitások* és *impedimentumok* kizárólag erre a területre összpontosultak volna, de a jelenlegi szabályozáshoz képest nagyobb hangsúlyt fektetett a jogalkotó abban az időben a liturgikus tevékenységek elvégzésének a képességére. Ebből már az is érthető, hogy klasszikusan a testi fogyatékosoknak, köztük a hallássérültségnek, a süketiségnek nagyobb jelentősége volt régebben a liturgikus szabályozások és az ahhoz igazodó kanonisztika megközelítése szempontjából.

Azt sem szabad elfelejteni, hogy a szentelési akadályok nem büntetések. Védelmi funkciót szolgálnak, a közösséggel, a szentség méltóságával és a liturgiával szemben is.⁸⁴⁷ Az 1917-es *Egyházi Törvénykönyv* hét pontban sorolta fel a hiányosságból eredő szabálytalanságokat. A liturgia méltóságának veszélyeztetése miatt a fogyatékkal élő, vagy azt, akinek testi hibája volt, nem engedték az oltárnál szolgálni.⁸⁴⁸ Tekintve, hogy a törvénykönyv már akkor is gyűjtőfogalmat használt (*defectus corporis*),⁸⁴⁹ ezért megnyílt a lehetősége és szükségessége a jogértelmezésnek, hogy mit is értsünk *defectus corporis* alatt? A jogtudomány magyarázata alapján ide sorolták a vakokat, süketeket és a némákat, és a nagyothallókat is, ha ezek a károsodások komolyabbak voltak.⁸⁵⁰

Abban az esetben, hogyha a megkeresztelt férfi mégis felvette a szent rendet, az ezeknek a testi hiányosságok (*defectus corporis*) ellenére nem vált érvénytelenné, érvényesen, de nem megengedetten vette fel a szent rendet. Ha később derült ki, vagy alakult ki bármilyen testi fogyatékos, abban az esetben nyilván már csak a méltányosság miatt is végezhetette a lelkipásztori tevékenységeket, és csak a súlyosabb testi fogyatékosok miatt deklarálták az

⁸⁴⁶ vö. BEAL P. J., „Too Good to Be True?” *Response to Professor Woestman on Interpretation of Canons 1041, 1 ad 1044, 2 § 2*, in *Monitor Ecclesiasticus* (1996/121) 451-453.

⁸⁴⁷ UJHÁZI L., *A szent rend...* 205., vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 216.

⁸⁴⁸ WERNZ F. – VIDAL P., *Ius Canonicum ad Codicis Normam Exactum* IV., Rome 1934, 262.

⁸⁴⁹ vö. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* II. 114-115., ad. HOLBÖCK C., *Handbuch...* II. 593., ad. CAPPELLO F., *Summa...* II. 518., ad HICKEY J., *Irregularities and Simple Impediments in the New Code of Canon Law*, in *Canon Law Studies* (1920/7) 25.

⁸⁵⁰ BÁNK J., *Kánoni...* I. 494.

irregularitást. Meg kell jegyezni, hogy ebben az esetben sem vonatkozott a klerikusi állapot elvesztésére, hiszen az alapvetően méltánytalan lett volna az inkardináló hatóság részéről, hogy egy testi fogyatékoság miatt nem gondoskodik arról a klerikusról, aki egyéként hűségesen végezte a lelkipásztori munkát. De nemcsak a jogtudomány adott magyarázatot arra, hogy mit is értsünk a *defectus corporis* alatt, hanem a *praxis curialis*, vagyis az a főpásztorok eljárásai is segítettek a az egyes esetekben alkalmazható megoldásokat. A halláskárosodás mértékének megítélése a szentelési szabálytalanság tekintetében az illetékes főpapok joga volt.⁸⁵¹ Bánk József szerint olyan szabálytalanságok vagy szentelési akadályok alól adhatott az illetékes főpásztor felmentést, amik alól a Szentszék is felmentést szokott adni.⁸⁵²

A hatályos jogban a szubszidiaritás elve alapján az ordinárius a szentelési szabálytalanságok többsége alól szentszéki engedély nélkül is felmentést adhat (vö. 1047. k.).⁸⁵³ Ami a testi alkalmasság kérdését illeti, az teljes mértékben a megyéspüspök diszkrecionális joga. A II. Vatikáni Zsinat eleve abba volt érdekelt, hogy a püspököknek, akik jól ismerik a rájuk bízott lelkipásztori területnek lelkipásztori igényét és szükségét, nagyobb mozgásteret biztosítson a szentelési szabálytalanságok és akadályok alóli felmentés vonatkozásában. A már említett és tárgyalt szempontrendszer miatt, a hallássérültek adott esetben nagyobb eredményességgel tudnak lelkipásztori munkát végezni a hallássérültek között, evidencia, hogy egy nagyobb városban, vagy községben, ahol ez indokolt, a megyéspüspök saját jogkörében ilyen esetekben felmentést ad. Az már más kérdés, hogyan oldja meg a jelölteknek az eredményes felkészítését (szeminárium, tankönyvek), amelyek alapján felkészülhetnek a vizsgákra és elvégezhetik a filozófiai-teológiai képzésüket. A II. Vatikáni Zsinatnak a koncepcióját később VI. Pál pápa a *De episcoporum muneribus* kezdetű motu proprio-jaival erősítette meg.⁸⁵⁴

Noha megvoltak az egyházi és teológiai feltételek a siketnémák felvételére a szent rendbe, sokáig elméleti lehetőség maradt. William Stokoe nyelvész 1960-ban megjelent tanulmánya a jelnyelv és a kommunikáció vonatkozásában átütő eredményt hozott. Ez az

⁸⁵¹ UJHÁZI L., *A szent rend...* 210.

⁸⁵² BÁNK J., *Kánoni...* I. 499.

⁸⁵³ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 142., ad. UJHÁZI L., *A szent rend...* 231., A Szentszéknek fenntartott szentelési szabálytalanságok és akadályok: 1. Aki a hitehagyás, az eretnokség vagy a szakadárság büntetendő cselekményét követte el. 2. Aki - akár csak polgárilag is - házasságot kísérelt meg, úgy, hogy őt magát házassági kötelék szent rend vagy nyilvános, örök tisztasági fogadalom akadályozta a házasságkötésben. 3. Aki szándékos emberölést követett el, vagy sikeresen magzatelhajtást végzett, és mindaz, aki ebben pozitívan közreműködött. 4. A házasság férfi, kivéve ha törvényesen az állandó diakonátusra rendelik.

⁸⁵⁴ VI. PÁL, Litt. Ap. MP *De episcoporum muneribus*, (1966 VII. 30.), in AAS, 1966/58, 470.

eredmény később a Katolikus Egyház teológiai-kánonjogi megfogalmazására is átsugárzott. Stokoe ugyanis megállapította, hogy a jelnyelv nyelvi jelleget hordoz. Vagyis kommunikációnak számít.⁸⁵⁵ A személy ki tudja fejezni a szándékát, nem pusztán a beszédben, hanem egyéb kifejezési jelekkel is. Ez kánonjogi vonatkozásban azt jelenti, hogy a szolgálattevő, nem pusztán beszédben, hanem egyéb kifejezési jelekkel is az Egyház szándékát kommunikálja. Adott esetben konstituálja az átváltoztatás szent jeleit.⁸⁵⁶ A nyelvészet eredményeivel összhangban a Liturgikus Konstitúció Végrehajtási Tanácsa, VI. Pál jóváhagyásával 1965-ben megengedte a jelnyelv használatát a liturgiában is.⁸⁵⁷ Ebből kiindulva aki nem tud beszélni, az is ki tudja fejezni az Egyház szándékát a jelnyelv segítségével. Ezért lehetséges olyan megkeresztelt férfiakat pappá szentelni, akiknek elsődleges, vagy egyetlen kifejezési formája a jelnyelv.⁸⁵⁸ Természetesen a hívőknek érzékelnie kell a kiszolgáltató jeleit, ezért a csak jelnyelven kommunikáló lelkipásztort specifikusan a hallássérültek lelkipásztori ellátásával kell megbízni.

Ahogy azt már említettük, az egyes részegyházaknak eltérhet a szüksége arra vonatkozóan, hogy szentelje-e csak jelnyelven kommunikálni képes lelkipásztort. A hatályos törvénykönyv ugyanis tág teret ad ennek értékelésére, amikor a megyéspüspök a jelölt tulajdonságait és okiratait ellenőrzi (vö. 1025. k. - 2. §.).⁸⁵⁹ A törvényhozó a szakértők véleményének figyelembevételét a pszichés alkalmasság vizsgálatánál kéri, de más esetben nem írja elő, hogy a megyéspüspök hogyan bizonyosodjon meg a jelölt alkalmasságáról.⁸⁶⁰ Véleményem szerint a hallássérültekkel kapcsolatban kikérheti ugyan a megyéspüspök szakértőnek, orvosnak a véleményét, de elődlegesen a már tárgyalt lelkipásztori igény kell, hogy meghatározza az ő szentelésüket. Ilyen esetekben azt sem szabad elfelejteni, hogy a világi törvények a különleges adatok kezelésére vonatkozóan előírásokat tartalmaznak. Így ezekről a kérdésekről való tárgyalás feltételezi a hallássérülttel való aktív közreműködést.

⁸⁵⁵ vö. STOKOE W., *Sign Language Structure: an Outline of the Visual Communication System of the American Deaf*, 1960., in *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education* (2005/10) 3-37., ad. DANIELS M., *The Benedictine Roots in the Developments of Sign Language*, in *American Benedictine Review* (1994/44) 396-398., ad. LANE H., *When the Mind Hears: a History of the Deaf*, New York 1989, 42-66.

⁸⁵⁶ PETERS E., *The Ordination...* 343-344.

⁸⁵⁷ CONSILIUUM FOR THE IMPLEMENTATION OF THE CONSTITUTION ON THE LITURGY, *Private reply* (1965. XII. 10.), in *Canon Law Digest VI.*, BOUSCAREN T. L. – O'CONNOR J. I., (szerk.) New York, 1969, 552-553.

⁸⁵⁸ vö. PETERS E., *The Ordination of Men Bereft of Speech and the Celebration of Sacraments in Sign Language*, in *Studia canonica* (2008/48) 331-345.

⁸⁵⁹ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 229., ad. GEISINGER J. R., *Commentary of the 1025. canon*, in *New Commentary...* 1203.

⁸⁶⁰ UJHÁZI L., *A szent rend...* 217.

A megyéspüspöknek vagy az illetékes elöljárónak feladata gondoskodni arról, hogy a hallássérültet mindazon túl, ami a rendek felvételére szükségesek (1028. k.),⁸⁶¹ arra is tanítsák meg, hogy ami a hallássérültek lelkipásztori ellátására vonatkozik. Emiatt célszerű a hallássérült jelöltet olyan papnevelő intézetbe bocsájtani, amely képzési rendje a hallássérültek számára kielégítő, vagy van ott olyan papnevelő, aki jelyelven tud kommunikálni a jelölttel. A törvényhozó felsorolja azokat a szempontokat, amiket a rend feladásakor figyelembe kell venni. A jelölteknek legyen ép a hitük, helyes szándék indítsa őket, kellő tudásuk, jó hírük van, jó erkölcsűek, kipróbált erényekkel és más, a felveendő rend gyakorlásához szükséges megfelelő fizikai és pszichikai tulajdonságokkal rendelkeznek (1029. k.).⁸⁶² Edward Peters szerint ezeknek a körülményeknek a hallássérültek is megfelelhetnek.⁸⁶³ Tehát alapvetően azokat a tulajdonságokat kell a hallássérülteknél is figyelembe venni, amit egyébként is a papszentelés előtt a jelölt kapcsán figyelembe vesznek. A tanulmányokkal kapcsolatban adott esetben nekik nehézségeik lehetnek, amit az elöljáróknak és a megyéspüspöknek is méltányolniuk kell.

A papnevelés időszaka alatt megmutatkoznak a hallássérült jelölt tulajdonságai, amit az elöljárók nem pusztán a tanulmányi előmenetel alakulásában, hanem az emberi érettség növekedésében is meg tudnak állapítani, ahogy a Kléruskongregáció 2016-ban kiadott papnevelésről kiadott szabályzata előírja.⁸⁶⁴ A papnevelőnek figyelembe kell vennie a hallássérült szociális vagy kommunikációs nehézségeit, és annak tükrében kell speciális nevelést biztosítani a számára.

A hatályos jog a korábbi törvénykönyvvel ellentétben már nem említi a testi fogyatéket a szentelési szabálytalanságok között. Az elmebetegség vagy más pszichés betegség lehet az ok, melyről szakértők meghallgatása után úgy ítélik, hogy az alkalmatlanná teszi a jelöltet a szolgálat megfelelő ellátására (1041. k. - 1. p.).⁸⁶⁵ A törvénykönyv nem említi a szentséget felvevő szándékát, az érvényes szenteléshez nem szükséges a jelölttől elvárni az értelmi képességének használatát.⁸⁶⁶ Ilyen formán a hallássérült jelölt nem aktív, hanem passzív módon

⁸⁶¹ vö. GEISINGER J. R., *Commentary of the 1028. canon*, in *New Commentary...* 1207.

⁸⁶² vö. MOGAVERO D., *La formazione allo stato clericale*, in *Monitor Ecclesiasticus* (1984/109) 45.

⁸⁶³ PETERS E., *The Ordination...* 337.

⁸⁶⁴ CONGREGATIO PRO CLERICIS, *The Gift of the Priestly Vocation* 3., (2016. XII. 8.), L'osservatore Romano, Vatican City, 2016.

⁸⁶⁵ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 235., ad. GEISINGER J. R., *Commentary of the 1041. canon*, in *New Commentary...* 1215-1219., VERSALDI G., *Contribución y límites de las ciencias psicológicas en el discernimiento y en la formación sacerdotal*, in *Ius Communionis* (2018/1) 42-44., ad. PETERS E., *Canonical and cultural developments culminating in the ordination of Deaf men during the twentieth century*, in *Josephinum Journal of Theology* (2008/15) 438-440.

⁸⁶⁶ ERDŐ P., *Egyházjog...* 495.

vesz részt a szertartáson, és egyben elszenvedi a szentség hatását. Akkor lenne érvénytelen számára az egyházi rend felvétele, ha a jelöltnek a szentség felvételével ellentétes lenne az akarata.⁸⁶⁷

Az Egyesült Államok Püspöki Konferenciájának iránymutatása szerint a fizikai fogyatéknél meg kell vizsgálni, hogy egy személy el lenne tiltva az egyházi rend felvételétől. Az esetekről egyedi alapon kell döntenie az ordináriusnak, figyelembe véve a lelkipásztori szempontokat, valamint az egyházmegyei munkatársak és a fogyatékkal kapcsolatos kérdésekben érintett szakértők véleményét is.⁸⁶⁸ Amennyiben az ordinárius szükségesnek látja egyházmegyéje számára a hallássérült klerikusi szolgálatát, a számára megfelelő körülményeket is biztosítani kell.⁸⁶⁹ A dokumentum iránymutatása szerint a fizikailag egészséges papnövendékeket is érzékenyíteni kell a fogyatékkal élők iránt. A megyéspüspöknek, vagy a nagyobb elöljárónak gondoskodnia kell arról, hogy a szeminárium növendékeinek formálódása magában foglalja a fogyatékkal élő személyekkel kapcsolatos ismereteket és tapasztalatokat.⁸⁷⁰ Az érzékenyítés egyik módja lehet, hogy a hallássérült papnövendék a hallókkal együtt formálódik a hivatás útján, vagy pedig előadásokat szerveznek a növendékek számára szakemberek bevonásával. A papnövendékeket fel kell készíteni a liturgikus cselekmények hallássérültek és más fogyatékkal élők számára tartott végzésére. A liturgia megfelelő adaptációja érdekében az elöljáróknak be kell vonniuk magukat az érintetteket, azok szüleit, pszichológusokat, vagy más szakértőket.⁸⁷¹

A hallássérültek lelkigondozását adott esetben diakónusra is rá lehet bízni. Ez nem a lelkész jogi figurája, hiszen a lelkész (564. k.) csak pap lehet. De annak semmi akadálya nincsen, hogy diakónus hangolja össze a hallássérültek lelkipásztori munkáját. Ez már csak azért is megfontolandó, mert a legtöbb egyházmegyének nincs arra személyi kapacitása, hogy a rétegpasztorációt papokkal oldja meg. Különösen azért, mert a diakónusok a felszentelésüket a szolgálatra kapják, aminek jelentős része a társadalom perifériájára szorultak, adott esetben a fogyatékkal élőknek a lelkipásztori ellátása.

⁸⁶⁷ SMITH P., *Lack of Discretion and Suitability for Ordination*, in *Studia canonica* (1987/21) 130., ad. NAVARRO L., *Le nova regulae servandae per le cause di nullita della sacra ordinazione*, in *Ius Ecclesiae* (2003/15) 316., ad. EJEH N. H., *The Freedom...* 191.

⁸⁶⁸ vö. PDV 51.

⁸⁶⁹ USCCB, „*Guidelines...*” 38.

⁸⁷⁰ uo. 39.

⁸⁷¹ uo.

Az *Apostolok Cselekedete* beszámol arról, hogy a tanítványok hét diakónust választanak ki a szegények gondozására (Ap. csel. 6, 2-3, 5-6). A hét diakónus feladatát az apostolok határozzák meg. Az apostolok szándéka szerint a diakónusok feladatköre a karitatív szeretet gyakorlásához kapcsolódik. Az egyházi jogalkotás ezt követően emeli be a jogi szövegekbe az egyes egyházi hivatalok gyakorlása kapcsán a szeretet tetteinek szempontjait.⁸⁷² XVI. Benedek a diakónusok szolgálatának természetét illetően a *Deus Caritas est* kezdetű enciklikájában rámutat arra, hogy a szociális szolgálat, melyet diakónusoknak végezniük kellett, egészen konkrét, ugyanakkor teljesen lelki szolgálat, ezért a hivataluk lelki hivatal volt, mely az Egyház egyik lényeges feladatát a rendezett felebaráti szeretetet valósította meg. E hét fős csoporttal a diakonia a felebaráti szeretet közösségi és rendezett szolgálata beépült az Egyház alapvető struktúrájába, közigazgatási rendjébe.⁸⁷³

Az Egyesült Államokban több testi fogyatékkal élő pap és diakónus szolgál.⁸⁷⁴ Szent II. János Pál pápa 1987-ben az egyesült államokbeli és kanadai útján az állandó diakónusokkal való találkozásakor mondott beszédében rámutatott arra, hogy az állandó diakónusok közül vannak, akik a hallássérültekkel is foglalkoznak.⁸⁷⁵ Az Egyesült Államok Katolikus Egyházában ma tizenegy siket áldozópap és hét siket diakónus, a kanadai katolikus egyházban pedig három siket diakónus szolgál.⁸⁷⁶ Magyarországon például 2017 július 1-én szentelték állandó diakónussá a nagyothalló Lauer Tamást a Váci Egyházmegye szolgálatára.⁸⁷⁷

A Püspöki Kongregáció *Apostolorum Successores* kezdetű direktóriuma rámutat a házasságban élő állandó diakónusok rétegpasztorációban betöltött szerepére.⁸⁷⁸ Ugyancsak ez a dokumentum hangsúlyozza, hogy a diakónusoknak az asztal szolgálata mellett az irgalmas szeretet embereinek kell lenniük. Egyértelmű tehát, hogy a szolgálatuk része a szegények és a

⁸⁷² UJHÁZI L., *Az irgalmas szeretet és a karitás jelentősége az egyház hármasküldetésében*, in *Biztonság és honvédelem : Fenntartható biztonság és társadalmi környezet tanulmányok 2*, POHL Á., (szerk.), Budapest 2020, 1931-1952.

⁸⁷³ XVI. BENEDEK, Enc. *Deus Caritas est*, (2005. XII. 25.), in AAS, 2006/98 234.

⁸⁷⁴ USCCB, „*Guidelines...*” 40.

⁸⁷⁵ II. JÁNOS PÁL, *Address of meeting with the men ordained to the Permanent Diaconate*, (1987. IX. 19.), in https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1987/september/documents/hf_jp-ii_spe_19870919_diaconi-permanenti-detroit.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 19.).

⁸⁷⁶ GRAYBILL P., *A Deaf...* 17.

⁸⁷⁷ Id. A váci Egyházmegye sematizmusában: <http://sematizmus.vaciegyszegyhazmegye.hu/szemely.php?id=1422> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 03. 17.)

⁸⁷⁸ SACRA CONGREGATIO EPISCOPIS, *Directorium Apostolorum Successores. Directory for the pastoral ministry of bishops* 96., in https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cbishops/documents/rc_con_cbishops_doc_20040222_apostolorum-successores_en.html (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 30.).

társadalom perifériájára szorultak szolgálata, köztük adott esetben a hallássérülteké is. Tehát a diakónusi tevékenység integráns részét kell, hogy alkossa a fogyatékkal élők szolgálata. Egyáltalán nem idegen ettől a szolgálattól az, hogy diakónus kordinálja egyházmegyei vagy országos szinten a hallássérültek lelkipásztori ellátásának megszervezését. Ez alatt persze sok mindent érthetünk, a szociális ellátás és a szentségkiszolgáltatás, valamint az egyéb evangelizációs tevékenységek megszervezését. Nyugat Európában számos példát látunk arra, hogy a paphiány következtében a rétegpasztorációban a diakónusok nagyon komoly szerepet vállalnak.⁸⁷⁹

Az említett Váci Egyházmegye számára szentelt állandó diakónus nemcsak az említett lelkipásztori munka összehangolását végzi a Váci Egyházmegyében, hanem olyan tevékenységet is, mint a szentmiseközvetítések feliratozása, hogy a nagyothallók is bekapcsolódhassanak az Egyház tevékenységébe. Tehát látható az, hogy a diakónusi szolgálat messze túlmutat egyes egyházi dokumentumok taxatív felsorolásán és mozgásteret enged annak érdekében, hogy az Egyház missziós tevékenysége nagyobb eredményt érjen el.⁸⁸⁰ Peter Heppet, aki 2000 szeptemberétől a siketvakok lelkipásztorságával foglalkozott, a sikeres teológiai vizsgák után 2003. június 7-én Németország első siketvak állandó diakónusává szentelték a Rottenburg-Stuttgarteri Egyházmegye szolgálatára.⁸⁸¹

1970-ben szentelték fel az első süketnéma papot, a konvertita Cyril Axelordot, aki Dél-Afrikában, Kínában és az Egyesült Királyságban végezte szolgálatát a siketek körében. Spanyolországi példa Villanueva Gutiérrez Jaime siket atya, akit a hallássérültek lelkipásztori ellátására szentelte fel az ordináriusa, aki Santanderben szolgált a sorstársait.

⁸⁷⁹ vö. VANZETTO T., *Il diaconato secondo il pensiero di Jean B. Beyer*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2011/24) 132-141., ad. CORONELLI R., *Il diaconato alla luce delle modifiche apportate al Codice dal motu proprio Omnium in mentem*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2011/24) 142-168., ad. BRUGNOTTO G., *Alcune conseguenze pratiche per il diaconato permanente dal motu proprio Omnium in mentem*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2011/24) 169-177.

⁸⁸⁰ Id. CONGREGATIO PRO CLERICIS ET CONGREGATIO DE INSTITUTIONE CATHOLICA, *Norme fondamentali per la formazione dei diaconi permanenti. Direttorio per il ministero e la vita dei diaconi permanenti*, (1998. II. 22.), Vatican 1998.

⁸⁸¹ Peter Hepp három éves korában vesztette el a hallását, majd hat éves korában Schwäbisch Gmündi katolikus iskolába küldték, ahol egy bentlakásos intézet is működött, amelyet apácák vezettek siket gyerekeknek. ld. HEPP P., *Die Welt in meinen Händen: Ein Leben ohne Hören und Sehen*, Berlin, 2005., Később Usher-szindrómát diagnosztizáltak nála, ami siketség vagy halláscsökkenés és progresszív látáskárosodás kombinációja. Elsajátította a Braille- és a Lorm-ábécét. Ez utóbbi a siketvakok kommunikációját teszi lehetővé: a betűket a fogyatékos személyek kezén jelelik, és a betűk egymás utáni érintésével pedig szavak keletkeznek. Peter Hepp 1998. augusztus 29-én egyházi esküvőt kötött. ld. <https://katolikus.ma/egy-siketvak-is-lehet-diakonus-peter-hepp-megdobbento-tortenete/> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 29.), ad. <https://hoergeschaedigten-seelsorge.drs.de/taubblindenseelsorge.html> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 20.).

8.6.2. A szentség kiszolgáltatója

A hallássérültek szent rendben való részesedése esetén előfordulhat, hogy van az országban olyan felszentelt püspök, aki maga is tudja a jelnyelvet. Evangelizációs szempontból célszerű, ha ez a püspök szolgáltatja ki a szent rendet a hallássérült jelöltnek. Ehhez a jelölt saját ordináriusától származó elbocsátója szükséges az általános normáknak megfelelően, (1018. k. - 1. §.)⁸⁸² a szentelő püspöknek pedig meg kell bizonyosodnia a szükséges okmányok meglétéről szintén az előírásoknak megfelelően (1022. k.).⁸⁸³

A felszentelés helye a székesegyház, de lelkipásztori okból más helyszín is választható.⁸⁸⁴ Ez az ok lehet hallássérült jelölt esetében a hallássérültek lelkipásztori ellátásául helyszínt adó plébánia lelki jelentősége is. Így a diakónus és a papszentelés igaz a hallók és hallássérültek viszonyában szegregáltan történik, de ezáltal a hallássérült közösség saját ünnepévé is válik. A hallássérültek szentelésénél érdemes arra figyelni, hogy minél több hallássérültet hívjanak meg. A média pedig a hallássérültek helyzetét kiemelve tud az eseményről úgy tudósítani, hogy az a hallássérültek felé is missziós jellegű legyen

8.6.3. Idős papok halláskárosodása

Egészen más terület az idős papok halláskárosodása. A II. Vatikáni Zsinat *Presbyterorum Ordinis* kezdetű, a papi szolgálatról és életről szóló határozata kéri a püspöki konferenciákat, hogy szem előtt tartva az egyházi és polgári törvényeket, alapítsanak olyan egyházmegyei intézeteket, amelyek gondoskodnak a klerikusok egészségügyi szolgáltatásáról, a betegellátásról valamint a betegség, rokkantság vagy öregség következtében munkaképtelenné vált papok támogatásáról.⁸⁸⁵ Amennyiben a halláscsökkenése nem veszélyezteti a szentségkiszolgáltatás méltóságát, vagy a tanítói szolgálata nem szenved hiányosságban, a nagyothalló pap kisegítő lelkész címén folytathatja a szolgálatát. A halláskárosodás mértékéről és a pap szolgálatának hasznosságáról az ordinárius dönt szakértők

⁸⁸² vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 213.

⁸⁸³ vö. GEISINGER J. R., *Commentary of the 1022. canon*, in *New Commentary...* 1201.

⁸⁸⁴ vö. ERDŐ P., *Egyházjog...* 492.

⁸⁸⁵ PO 21.

alján, amely pusztán tanácsadó jellegű.⁸⁸⁶ Előfordulhat az is, hogy a betegség következtében a szent renddel járó feladatok egy bizonyos részét tudja ellátni a lelkipásztor. A súlyosan hallássérült papnak megengedték a szentmise bemutatását, viszont nem szolgáltathatta ki a bűnbánat szentségét.⁸⁸⁷

Időskori hallásvesztésében szenved az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyes lelkipásztor Suló Lajos atya, aki a Katolikus Hallássérült Pasztoráció püspökkari referense volt 1999-től 2014-ig. A nagyothallólelkipásztorok a nagyothallókhoz, mint identitásukban az övéikhez szólnak, kerülnek a jelnyelv használatát a hallássérültek között. Amennyiben a nagyothalló pap a siketek speciális lelkipásztori ellátásával is meg van bízva, elengedhetetlen számára a jelnyelv ismerete és az, hogy a hallássérültek mellett a siketek kultúrájával is megismerkedjen.

8.7. A házasság szentsége

A házassághoz való jog a hallássérült személynek alapvető joga, amelynek korlátozására csak valós és jogos okokból kerülhet sor.⁸⁸⁸ Ezek az okok általánosságban: a másik személy, a közösség, a közjó, a házasság intézménye, vagy a házasság szentségi méltóságának védelme. Hogy kategóriák alatt pontosan mit értsünk, további jogalkotói pontosítást igényel.⁸⁸⁹ A házassághoz való jog korlátozása szolgál a főszabály szerint a házassági akadályok intézménye. A házassági akadály egy olyan körülmény, vagy a személy olyan tulajdonsága, amely képtelenné teszi a házasság érvényes megkötésére (1073. k.). Az 1917-es *Egyházi Törvénykönyvben*⁸⁹⁰ és a hatályos egyházjogban is találunk példát,⁸⁹¹ hogy a jogalkotó egyes házassági akadályokat kivezetett a kánonjogból. A kánonjog ismeri az egyedi

⁸⁸⁶ vö. PG 47.

⁸⁸⁷ UJHÁZI L., *A szent rend...* 211. o. lábjegyzet

⁸⁸⁸ FRANCESCHI H., *Una comprensione realistica dello ius connubii e dei suoi limiti*, in *Ius Ecclesiae* (2003/15) 335-369., ad. FRANCESCHI H., *Riconoscimento Tutela dello «ius connubii» nel sistema matrimoniale canonico*, Giuffrè, Milano 2003.

⁸⁸⁹ vö. UJHÁZI L., *A házassághoz való jog – ius connubii – a házassági akadályok fényében*, in *Iustum Aequum Salutare*, (2020/16/2) 59-73.

⁸⁹⁰ SCHERMAN E., *A házasságjog kézikönyve*, Pannonhalma 1922, 67., ad. BÁNK J., *Kánoni...* II. 154., ad. vö. WERNZ F. – VIDAL P., *Ius Canonikum ad Codicis Normam Exactum V.*, Romae 1928, 181., ad. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* II. 163-164., ad. HOLBÖCK C., *Handbuch...* II. 643.

⁸⁹¹ PELLEGRINO P., *Gli impedimenti relativi ai vincoli etico-giuridici tra le persone nel matrimonio canonico*, Torino 2000, 135-146.

esetek mérlegelésének a lehetőségét is, ezért lehetőség van az akadály alóli felmentés megadására.⁸⁹² A felmentés az illetékes egyházi hatóság igazgatási intézkedése, amely egyedi esetben megszünteti a tisztán egyházi törvény kötelező erejét.

A hallássérültek jelnyelvi beleegyezése, gesztusai feltételezik a pozitív akaratot.⁸⁹³ Kétely esetén ugyanúgy a házasság érvényességét kell feltételeznünk, mint a többi krisztushívő esetén (vö. 1060. k.).⁸⁹⁴ A hallássérülteknek, mivel a társadalom peremterületén élnek, a házasság szükséges ismeretét illetően hiányaik (*caerentia scientiae debita*) lehetnek, ugyanakkor ez nem azt jelenti, ne lenne olyan ismeretük, amely megalapozza az érvényes beleegyezést.⁸⁹⁵ XVI. Benedek pápa a *Rota Roma* bíráihoz intézett beszédében elmondta, hogy a házasság felbonthatatlansága szempontjából a felek személyes hite nem határozza meg az érvényességet, elég, ha szándékukban áll az, amit az Egyház kér tőlük.⁸⁹⁶ Felmerül a kérdés, hogy a szolgálattevő miként bizonyosodhat meg hallássérültek esetében arról, hogy az Egyház szándéka szerint akarnak házasságot kötni? Valamint mik azok a hallássérültek által mutatott nonverbális jelek, amit a házassági beleegyezés jeleiként ismerhet fel?

8.7.1. A szentség felvevője

A törvénykönyv általános megfogalmazása, mely szerint a házasság egy férfinak és egy nőnek az életszövetsége, amely gyermek nemzésére és a felek kiteljesedésére irányul,⁸⁹⁷ miért ne lehetne alkalmazni a hallássérültek vonatkozásában is? Sőt, az lenne az Egyház mentalitásától idegen, és a jogalkotó szándékától eltérő, ha a fogyatékkal élők hallássérültek esetében (hacsak ez a fogyatékkal élők olyan mértékű pszichés, pszichológiai, pszichiátriai alapokkal rendelkezik, hogy megbontja a házasság érvényes beleegyezését), a hallássérültek is érvényes

⁸⁹² PRADER J., *Il matrimonio in oriente e in occidente*, Roma 2003, 99.

⁸⁹³ VILADRICH P. J., *Commentary of the 1104. canon*, in *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law III/2*, MARZOLA Á. – MIRAS J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA R., (szerk.), Montreal 2004, 1433., ad. NAUROIS L., *Remarques sur l'extension des causes de nullité du mariage pour erreur sur la personne en droit canonique*, in *Studia canonica* (1997/31) 75-116., ad. GRESSIER J., *Le consentement est un acte positif de volonté*, in *Studia canonica* (2000/34) 357.

⁸⁹⁴ vö. WOJCIECH K., *The Presumption of the Validity of Marriage*, in *Studia canonica* (2008/42) 181-203.

⁸⁹⁵ DZIERŻON G., *Brak wiedzy koniecznej o małżeństwie jako wada zgody małżeńskiej (kan. 1096 §§ 1-2 KPK)*, in *Jus Matrimoniale* (2011/16) 70., ad. GERARDI R., *Personne parole e gesti nella celebrazione delle nozze*, in *Apollinaris* (2017/90) 37.

⁸⁹⁶ XVI. BENEDEK, Alloc. *Ad Romanae Rotae Tribunal*, (2013. I. 26.) in *AAS*, 2013/105, 168-172.

⁸⁹⁷ Az 1917-es Egyházi Törvénykönyv is így fogalmaz. vö. WERNZ F. – VIDAL P., *Ius Canonikum...* V. 256., ad. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* II. 178., ad. HOLBÖCK C., *Handbuch...* II. 702.

beleegyezést tudnak adni. Egészen más kérdés, hogy ennek a beleegyezésnek milyen külső formálja legyen, és azokról milyen módon tud megbizonyosodni a szolgáltató? Vannak, akik tudnak beszélni (nagyothallók), tőlük ugyanúgy veszi ki a beleegyezést a szolgáltató, mint a többi krisztushívő esetén. Azonban, akik nem tudnak beszélni, ott a jogalkotó megengedi a tolmács szolgálatát (1106. k.). Mivel azonban nem mindig érhető el könnyen jelnyelvi tolmács, a szolgáltatóknak a beleegyezés gesztusait kell érzékelnie. A hallássérült jelekkel is kifejezhette a házassági beleegyezését (CIC17 1086. k. - 1. §.).⁸⁹⁸ A beleegyezésnek külsőleg érzékelhető jelben kellett megnyilvánulnia.⁸⁹⁹ Bánk József példája szerint az is elegendő, ha a menyasszony a vőlegény kijelentése után nyújtja a kezét.⁹⁰⁰ Ezt a kedvezményt csak a néma hallássérültekre alkalmazták, míg akik beszélni tudtak, azoknak szavakkal kellett kifejezni a házassági beleegyezésüket (CIC17 1088. k. - 2. §.).⁹⁰¹

A jogtörténet ismerte azokat a megközelítéseket is, amikor a süketeket és a némákat házasságra képtelennek tartották, mivel az örültek közé sorolták őket.⁹⁰² Természetjogi tilalom miatt nem köthettek házasságot azok, akik érzékek vagy értelmi képesség zavarai miatt akár átmenetileg, vagy állandó jelleggel részlegesen vagy teljesen akadályoztatva vannak a józan megfontolásban és az ítéletalkotásban.⁹⁰³ Az Egyház a római jogi megközelítést vette át, amely a süketeket és a némákat képtelennek tartotta a szóbeli szerződésekre (*stipulatio*).⁹⁰⁴ Ennek az volt az oka, hogy a szóbeli szerződések esetén a iustinianusi jog az ünnepélyes szóbeli kérdésekre egybehangzó feleletet várt.⁹⁰⁵ Azóta a siketek oktatási eredményei miatt a kánonjog is fejlődött.⁹⁰⁶ A hallássérült, amennyiben ép elmével bírt, illetve megfelelő ismerettel rendelkezett⁹⁰⁷ a házasság szentségéről és nem kötötte egyéb kánoni akadály, köthetett házasságot.⁹⁰⁸ Ugyanakkor a részleges jog meghatározhatta a szakértő igénybevételét a hallássérült a hallássérült értelmi képességének megállapítására.⁹⁰⁹

⁸⁹⁸ WERNZ F. – VIDAL P., *Ius Canonicum*... V. 571.

⁸⁹⁹ BÁNK J., *Connubia canonica*, Romae-Friburgi Brisgo-viae-Barcinone 1959, 329.

⁹⁰⁰ BÁNK J., *Kánoni*... II. 230.

⁹⁰¹ vö. WERNZ F. – VIDAL P., *Ius Canonicum*... V. 569., ad. HOLBÖCK C., *Handbuch*... II. 712.

⁹⁰² SIPOS S., *Enchiridion*... 469.

⁹⁰³ BÁNK J., *Kánoni*... II. 211.

⁹⁰⁴ A római jogban a süketek nem köthettek szóbeli szerződéseket és nem végrendelkezhettek.

⁹⁰⁵ ld. FÖLDI A., - HAMZA G., *A római jog története és intézményei*, Budapest 1996, 225., ad. 481.

⁹⁰⁶ SIPOS I., *A katolikus házasságjog rendszere*, Pécs 1940, 42., a disszertáció terjedelmi okokból nem kívánja részletesebben bemutatni ezt a jogfejlődést.

⁹⁰⁷ BÁNK J., *Kánoni*... II. 211.

⁹⁰⁸ A Trienti Zsinat megerősítette, hogy melyek az egyes érvénytelenítő és tiltó akadályok. in DS 1801-1812.

⁹⁰⁹ SIPOS I., *A katolikus*... 254.

A hatályos törvénykönyvre jelentősen hatottak azok az alapjogi intézmények és charták, amelyeket a II. világháború után fogalmaztak meg. Onnantól kezdve a fogyatékkal élőket egészen másképp tekintették és evidenciának tartották, hogy amennyiben valaki a házassági beleegyezésre képes, akkor ne tagadják meg tőle a szentség kiszolgáltatását. Ez jelenik meg lényegében a hatályos törvénykönyvben, ami meglehetősen visszafogott mind az értelem részéről érvénytelenségek, mind pedig az akadályok számának és kiterjedésének megfogalmazásában.

A házasságkötés joga a hallássérültet is megilleti, amelyet az emberi jogok közé sorolunk.⁹¹⁰ Az ember természetéből fakad, hogy szabadon meghatározza az életállapotát, ezért a kánonjogászok nagy része a házasságot természetjogi eredetűnek tarja.⁹¹¹ Kuminetz Géza véleménye szerint házasságra való természetes képességet a felek állapota határozza meg, a jogképességet pedig a törvény.⁹¹² A hatályos törvénykönyvben mindenki köthet házasságot, akit a jog el nem tilt (vö. 1058. k.).⁹¹³ Az eltiltás oka lehet a házasság lényegi terheire való pszichés képtelenség, vagy az örökös házassági akadály, nem pedig a hallásvesztésből fakadó fizikai hiányosság.⁹¹⁴

A házasságjogi bevezető kánonok azokat a tulajdonságokat fogalmazzák meg, melyek a házassági beleegyezés létrejöttéhez szükségesek (vö. 1095. k.).⁹¹⁵ Ennek a tudatlanságát a serdülő kor után nem vélelmezzük (1096. k.).⁹¹⁶ A kellő értelemi képesség a hallássérültek esetében is a jogcselekmény érvényes végrehajtásához szükséges.⁹¹⁷ A jogalkotó nem kíván a pszichés betegségekről kimerítő listát adni, hiszen a szakkutatások újabb és újabb eredményei miatt ez egyébként sem lenne lehetséges.⁹¹⁸ A Rota Romana ítéletei gyakran hangsúlyozzák,

⁹¹⁰ ERDŐ P., *Egyházjog...* 517.

⁹¹¹ vö. HERVADA J. - LOMBARDIA P., *El derecho del Pueblo de Dios. Haica un sistema de derecho canonico 3/1, Derecho Matrimonial*. Ediciones Universidad de Navarra, Pamplona 1973, 315-318.

⁹¹² KUMINETZ G., *Katolikus házasságjog*, Budapest 2002 186.

⁹¹³ UJHÁZI L., *A házassághoz...* 71., vö. BEAL P. J., *Commentary of the 1058. canon*, in *New Commentary...* 1254.

⁹¹⁴ vö. WRENN L., *The Invalid Marriage*, Washington 1998, 22.

⁹¹⁵ SABBARESE L., *Il matrimonio canonico nell'ordine della natura e della grazia*, Roma 2019, 240., ad. D'AURIA A., *Il matrimonio nel diritto della Chiesa*, Roma 2007, 159-160.

⁹¹⁶ vö. POMPEDDA M., *Annotazioni circa la incapacitas adsumendi onera coniugalia*, in *Studi di diritto matrimoniale canonico*, Milan 1993, 97-100., ad. SHERBA J. M., *Canon 1096: Ignorance as a ground for nullity*, in *Proceedings of the Canon Law Society of America* (1997) 282-299., ad. ALESSIO L. A., *La sexualidad humana en el plan de Dios*, in *Anuario Argentino de Derecho Canónico* (2001/8) 11-26.

⁹¹⁷ BONNET P. A., *L'errore di diritto giuridicamente rilevante (can. 1096 cic)*, in *Diritto matrimoniale canonico*, BONNET P. A., (szerk.) Città del Vaticano, 2003, 127., vö. AZNAR F. G., *Derecho matrimonial canónico*, Salamanca 2002, 124-127.

⁹¹⁸ vö. MCMAHON H., *The Role of Psychiatric and Psychological Experts in Nullity Cases*, in *Studia canonica* (1975/9) 66.

hogy az egyes esetek vizsgálatánál azt kell elsősorban figyelembe venni, hogy a betegség az adott házasság vonatkozásában lerontja-e a házassági beleegyezést.⁹¹⁹ A hallássérültek speciális ellátását végző lelkipásztor feladata felmérni, hogy a hallássérült kellő értelmi képességgel rendelkezik a szentség felvételére.⁹²⁰ Fontos, hogy a lelkipásztor különbséget tudjon tenni hallássérültek nyelvi és kifejezési nehézsége és az értelmi képessége között. Mert lehet, hogy a hallássérült pszichésen képes a házasságkötésre, de a némasága és a siketsége miatt nehezen érteti meg magát a lelkipásztorral.

Ginter Dzierżon rámutat arra, hogy a tudatlanság nem annyira a mentális állapotokból, hanem a különböző környezeti feltételekből ered, mint pl. a helytelen oktatás, vagy a nem megfelelő vallásos nevelés.⁹²¹ A hallássérültek esetleges tudatlanságának az az oka, hogy a hallássérült, bár keresztény kultúrkörben él, de csak a másik hallássérültekkel érintkezve él, gyakorlati szempontból nem került kapcsolatba az Egyházzal, vagy a szókincsének hiányosságai miatt, bár elérhetné, de nem ismeri az Egyház tanítását. A házasságkötést akkor kell megtagadni, ha a jegyesek kinyilvánítják, hogy elutasítják az Egyház házasságról alkotott tanítását.⁹²² Ilyenkor a felek szándéka nem felel meg a házasság lényegi követelményének.⁹²³

A jogalkotó nem akarta megvonni a természetjogból adódóan a házasság lehetőségét azoktól, akik nem tudnak beszélni. Ezért hozta a törvényhozó a hatályos törvénykönyvben is azt az engedményt, hogy a néma jegyesek a házassági beleegyezésüket a szavakkal egyenértékű jelekkel fejezzék ki (1104. k. - 2. §.).⁹²⁴ A külső megnyilvánulás érvényességéhez elegendő, ha azokkal a jelekkel történik, amelyek egyértelműen jelzik a szerződő felek belső házassági akaratát.⁹²⁵ A törvényhozó szerint a jeleknek egyértelműeknek és érthetőnek kell lenniük a felek, a tanúk és a szolgálattelvő számára.⁹²⁶ A beleegyezés jeleit a disszertáció egy külön pontjában bővebben kifejtem.⁹²⁷ Amiket a szolgálattelvő a házassági beleegyezés jeleinek tekinthet ugyanazok mint a korábbi törvénykönyv által alkalmazottak.

⁹¹⁹ vö. TRIBUNAL ROTAE ROMANAE, *Coram Stankiewicz* (1990. II. 23.), in *Monitor Ecclesiasticus* (1991/116) 300.

⁹²⁰ vö. SABBARESE L., *Il matrimonio...* 242.

⁹²¹ DZIERŻON G., *Brak wiedzy...* 71.

⁹²² FC 68.

⁹²³ ERDŐ P., *Egyházjog...* 526.

⁹²⁴ vö. CHIAPPETTA L., *Il Matrimonio*, Roma 1990, 256., ad. LAGOMARSINO G., *Il silenzio di un nubente nel Matrimonio religioso-concordatario*, in *Apollinaris* (2008/81) 1011-1020.

⁹²⁵ LOMBARDIA P. – ARRIETA J. I., *Codice di diritto canonico*, Roma 1987, 793.

⁹²⁶ *The Canon...* 620.

⁹²⁷ Id. a disszertáció 170-171.

A hallássérülteknek, akár csak az összes többi krisztushívőnek ugyanazokkal az alapvető kérdésekkel tisztában kell lennie, hogy a házasság kizárólagos egység, amely a házastársak javára, valamint a gyermekek nemzésére és nevelésére szolgál.⁹²⁸ A hatáskörrel és illetékességgel rendelkező lelkipásztoroknak minden esetet egyénileg kell mérlegelni, figyelembe véve a házasság jogkedvezményét (minden esetben a jog-cselekvőképességet kell feltételezni) és ennek alapján kell, hogy a döntését meghozza. Problematikus esetben ki lehet kérni kánonjogászok véleményét is, de ez mit sem változtat a beleegyezés szándékán.

A hallássérülteknek is lehetőséget kell biztosítani arra, hogy házassági beleegyezésüket jelnyelven fejezhessék ki, ha elsődleges kommunikációs eszközük a jelnyelv. A szentség kiszolgáltatásánál jelnyelvi tolmácsot lehet igénybe venni. A jelnyelvi tolmács azonban nem lép az Egyház hivatalos szolgálattevőjének, a minősített tanúk vagy a tanúk helyébe se (hacsak nem őt kérték fel a tanú szerepének betöltésére is). Amennyiben a jelnyelvi tolmács segítséget ad a beleegyezés kivételéhez, fontos, hogy megbízható és szakmailag elismert személy legyen. A régi joghoz írt kommentárok szerint a tolmácsnak „*de munere fideliter implendo*” esküt kellett tenniük, miszerint hűségesen teljesíti a feladatát.⁹²⁹ Ezt a feladatot a jelnyelvet ismerő házasságkötési tanú is elláthatta.⁹³⁰ A plébánosnak garanciát kell látnia a tolmács hitelre méltóságára, és arra, hogy a tolmács jól érti a liturgia kifejezéseit és a jelnyelvet. Pio Pinto rámutat arra, hogy a tolmács hitelre méltósága alatt a technikai tudása mellett annak őszinteségét is érti a jog, hogy hűen közvetíti a felek és a szolgálattevő szavait.⁹³¹ Jose Castaño szerint a plébános felelős a plébánián kötött házasságokért, a plébánost illeti meg az a jog, hogy a tolmács megbízhatóságáról meggyőződjön, és ezért ezt a jogot a plébános nem ruházhatja át más szolgálattevőre.⁹³² A tolmácsnak nem kell meghatalmazást (*mandatum*) kapnia a házas felektől, pusztán az a feladata, hogy a szolgálattevő kérdéseit és a felek válaszát lefordítsa.⁹³³

A világi jogban használt garanciális elemek adott esetben a kánonjogban is figyelembe vehetők. Hasonló lista összeállítása indokolt az Egyházban is. A jelnyelvet nem ismerő lelkipásztor a jelnyelvi szaklista segítségével megfelelő tolmácshoz tud fordulni, akik a szentségkiszolgáltatásnál és adott esetben a házasságnál hitelesen közreműködhetnek. A

⁹²⁸ vö. DZIERŻON G., *Brak wiedzy...* 65., ad. AZNAR F. G., *Derecho...* 124-126.

⁹²⁹ vö. TORRE J., *Processus Matrimonialis*, Neapoli 1956, 729.

⁹³⁰ CHIAPPETTA L., *Il Matrimonio...* 260.

⁹³¹ PINTO P. V., *Commento...* 659.

⁹³² CASTAÑO J. F., *Il Sacramento...* 138-139.

⁹³³ vö. LOMBARDIA P. – ARRIETA J. I., *Codice...* 795., ad. VILADRICH P. J., *Commentary of the 1106. canon, in Exegetical...* III/2. 1444.

szaklista hiteles összeállása és frissítése helyi szinten a hallássérültek lelkipásztori ellátását biztosító lelkész, országos szinten pedig a püspöki konferencia hallássérültek ügyeit ellátó bizottság feladata lenne. A költségek fedezéséről és biztosításáról a disszertáció későbbi részében fogok írni.⁹³⁴

Azoknak, akik nonverbális, vagy minimális verbális kommunikációs képességgel rendelkeznek, fel kell kínálni a lehetőséget arra, hogy házassági beleegyezésüket a legfolyékonyabb kommunikációs rendszer segítségével fejezhessék ki.⁹³⁵ Magyarországon nincsenek gyakorlatban azok a technikai eszközök, amelyek a hangképzésben segítenék a hallássérülteket. A technika által átalakított hang szavait, amennyiben a test gesztusai az ellenkezőjét nem mutatják, a szolgálattevő a beleegyezés jeleinek tekintheti.

8.7.2. Jegyvizsgálat és a jegyesoktatás

A törvényhozó lelkipásztori megfontolásának jele, hogy a jegyesoktatás kapcsán már az 1917-es *Egyházi Törvénykönyvben* használta a „személyek különböző igénye” kifejezést, amit a hallássérült hívek jegyesoktatására is vonatkoztathatunk. Hallássérült hívők esetén lényeges, hogy a jegyvizsgálatot végző plébános, vagy lelkipásztor megértesse a felekkel a vizsgálat célját és anyagát, valamint megértse a felek válaszait. A törvényhozó nem írja elő hallássérültek esetén a tolmács igénybevételét, ugyanakkor a jelnyelvet nem ismerő plébános, hogy a jogban előírt feladatát el tudja végezni, akár saját kezdeményezéséből, vagy akár a felek által, előbb megbizonyosodva a tolmács hitelre méltóságáról, annak szolgálatát célszerű igénybe vennie (1106. k.).⁹³⁶ A tolmács, aki szakmájából adódóan vesz részt a jegyvizsgálaton, nem biztos, hogy keresztény vallású. Ez nem lehet akadálya a szolgálatának, mert nem a saját meggyőződését, hanem az Egyház kérdéseit és tanítását kell interpretálnia a hallássérült felek felé. A tolmács hitelre méltóságának kifejezése alatt a plébánosnak arról kell megbizonyosodnia, hogy a tolmács ismeri az egyházi kifejezéseket, és úgy tudja interpretálni

⁹³⁴ Id. a disszertáció 123-124.

⁹³⁵ USCCB, „*Guidelines...*” 45., Stephen Hawking (1942-2018) elméleti fizikus a betegsége miatt a Living Center elnevezésű kommunikációs programot használta, amit Walt Woltoz a Words Plus Inc. fejlesztetett ki a számára. A beszédet a Speech Plus beszédszintetizátor segítségével oldották meg, amely Hawking állapotától függően 15 szót tudott rögzíteni percenként.

⁹³⁶ BEAL P. J., *Commentary of the 1106. canon*, in *New Commentary...* 1324., ad. BAMBERG A., *Culture...* 200-213.

az elhangzott szót, hogy a felek is azt értsék a házasság szentsége és a jegyesvizsgálat kérdései alatt, amit az Egyház is ért.⁹³⁷

A hallássérültek tanulmányaikat általában a hallássülteknek fenntartott oktatási intézményekben végzik, amelyek közül egyik sem egyházi fenntartású. Emiatt sok hallássérültben nem lehet világos a házasság lényegi célja, valamint a házassággal járó jogok és kötelességek. A jegyesvizsgálaton kiderülhet, hogy a hallássérült csak minimális ismeretekkel rendelkezik a házasság szentségéről (1096. k. - 1. §.).⁹³⁸ Ez az elégséges tudás nem házassági akadály, de a plébánosnak a jövőben különleges figyelmet kell fordítania ezekre a párokra, hogy elmélyedjenek a házasság szentségének ismeretében. A lelkipásztorok kötelesek gondoskodniuk arról, hogy saját egyházi közösségük segítséget nyújtson a krisztushívőknek a házas állapot keresztény szellemben való megőrzésére és tökéletesítésére (1063. k.).⁹³⁹ El kell kerülni az a gyakorlatot, hogy a plébániák, valódi jegyesvizsgálat nélkül adják össze a hallássérült feleket. Ez esetben az egyházmegyei hallássérült pasztorációhoz fordulhat a plébános, hogy annak lelkipásztora végezze el a jegyesvizsgálatot.

Hallássérült hívek nagy száma esetén a megyéspüspöknek célszerű, ha a hallássérült hívek számára külön lelkészt bíz meg, hogy az egyházmegye hallássérült jegyeseit összefogja és tematikus képzésben részesítse. A megbízólevélnek részleteznie kell a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátásával foglalkozó lelkész és a plébánosok esketési jogából eredő hatásköri vitákat, valamint a lelkész jogait a reá bízott hallássérültek tekintetében. A plébános, vagy a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátásával megbízott lelkész a helyi ordinárius engedélyével maga mellé vehet segítőt a jegyesvizsgálat és a jegyesoktatás megszervezésére vagy lebonyolítására (1064. k.).⁹⁴⁰ Amennyiben az ordinárius nem nevez ki lelkészt a hallássérültek speciális ellátására, elégséges, ha a lelkipásztori kisegítő ismeri a jelnyelvet és a plébánossal, vagy megbízottjával együtt végzi a jegyesvizsgálatot.

⁹³⁷ vö. RICHARDS S. G., *Deaf people...* 58-63.

⁹³⁸ vö. GRESSIER J., *Le consentement...* 397., ad. BEAL P. J., *Commentary of the 1096. canon*, in *New Commentary...* 1304., ad. BONET ALCÓN J., *La sexualidad y la validez del matrimonio*, in *Anuario Argentino de Derecho Canónico* (2002/9) 97-116., ad. VIOLI S., *Dalla fides romana alla fede cristiana. Rilettura del consenso matrimoniale alla luce della fede*, in *Ephemerides Iuris Canonici* (2017/57) 661-695.

⁹³⁹ vö. HUELS M. J., *Preparation...* 56-57., ad. ROBITAILLE A. L., *Commentary of the 1063. canon*, in *New Commentary...* 1262-1264., ad. GAVIN F., *Marriage Preparation as a Lifetime Journey*, in *Studia canonica* (2005/39) 181-201., ad. RICHARDS S. G., *Deaf people...* 58-63.,

⁹⁴⁰ BONET ALCÓN J., *El revés de la trama de los matrimonios nulos*, in *Anuario Argentino de Derecho Canónico* (2001/8) 129-164., ad. GRAZIAN F., *Competenze dell'ordinario, del parroco e dei nubendi nella celebrazione del matrimonio*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (2006/19) 244-260.

8.7.3. A szentség közreműködője

Szükséges volt, hogy a szolgálattevő a házasulandókat lássa és hallja, illetve megértse a jegyesek szavait, vagy a hallássérültek esetében a jelnyelvi vagy nonverbális jeleket.⁹⁴¹ Sipos István megállapítása szerint érvényesnek mondható ki az a házasság, amelyben a plébános és két tanú előtt a felek kezet adtak egymásnak.⁹⁴² Úgy tűnik, hogy a beleegyezés (*consensus*) kijelentésének nonverbális kivételének megengedésére a plébános jogosult (CIC17 1097. k. - 2.§.),⁹⁴³ ugyanakkor a jogos ok indokolhatta más szolgálattevő alkalmazását, mint például a hallássérültek lelkigondozásával megbízott papot is. Intézeti lelkész a saját intézetében megengedetten eskethetett,⁹⁴⁴ ezért a hallássérült nevelőintézetek lakói vonatkozásában a lelkésznek esketési joghatósága volt. Ugyanakkor csak a beleegyezés kivételekor lehetett a jelnyelvet alkalmazni, mert az Egyház által jóváhagyott szertartáskönyvekben előírt, vagy dicséretes szokásként elfogadott szertartásokat kellett a szolgálattevőnek végeznie (CIC17 1100. k.).⁹⁴⁵

A 1917-es *Egyházi Törvénykönyv* lehetővé tette a jelnyelvet nem ismerő szolgálattevőnek azt, hogy tolmács segítségét vegye igénybe (CIC17 1090. k.).⁹⁴⁶ A kiszolgáltatónak meg kellett bizonyosodnia a tolmács hitelre méltóságáról, hogy valóban azt interpretálja a fél számára, amit az Egyház kérdez, vagy vall a szentségről.⁹⁴⁷ A tolmács szolgálatát a törvényhozó, amennyiben az idő engedte, az ordinárius engedélyéhez kötötte (CIC17 1091. k.).⁹⁴⁸ A törvényhozó itt is tolmácsról beszél, de ez alatt érthetjük a jelnyelvi tolmácsot is. Ami abban az időben a hatályos keleti katolikus házasságjogot illeti, a *Crebrae allatae* kezdetű motu proprio⁹⁴⁹ nem tette lehetővé tolmács szolgálatának igénybevételét.⁹⁵⁰ Érdekes módon a hatályos *Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyvében* mind a mai napig nincs jelen a tolmács igénybevételének lehetősége. Ez felveti azt a kérdést, hogy ennek ellenére igénybe lehet-e venni tolmácsot, amikor a keleti egyházak tagjai kötnek házasságot? Illetve

⁹⁴¹ BÁNK J., *Kánoni...* II. 231.

⁹⁴² SIPOS I., *A katolikus...* 274.

⁹⁴³ vö. SIPOS I., *A katolikus...* 275., ad. HOLBÖCK C., *Handbuch...* II. 726., ad. CAPPELLO F., *Summa...* II. 60., ad. WERNZ F. – VIDAL P., *Ius Canonicum...* V. 151.

⁹⁴⁴ BÁNK J., *Kánoni...* II. 236.

⁹⁴⁵ vö. EICHMANN E. – MÖRSDORF K., *Lehrbuch...* II. 249.

⁹⁴⁶ SIPOS S., *Enchiridion...* 504., ad. WERNZ F. – VIDAL P., *Ius Canonicum...* V. 569.

⁹⁴⁷ SIPOS I., *A katolikus...* 275.

⁹⁴⁸ HOLBÖCK C., *Handbuch...* II. 713.

⁹⁴⁹ XII. PIUSZ, Litt. Ap. MP *Crebrae allatae*, (1949. II.22.), in *AAS*, 1949/41, 89-117.

⁹⁵⁰ BÁNK J., *Kánoni...* II. 275.

felveti a két törvénykönyv egymáshoz való viszonyát. A törvényhozó által nem rendezett, de az életben számos alkalommal előfordulható esetben, a joghézag (*lacuna legis*) egyik eszközeként alkalmazható-e keleti egyházak törvénykönyve számára a latin törvénykönyv? Ebben a gyakorlat (*praxis curialis*) adhat eligazítást.

Az ordinárius papoknak és diakónusoknak mint megbízottjainak, általános értelemben felhatalmazást adhat a saját területén kötendő hallássérült házasságoknál való közreműködésre (1111. k. - 1. §).⁹⁵¹ Különösen igaz ez a hallássérültek lelkipásztori ellátásával megbízott lelkipásztor szolgálatára, hiszen a hallássérültekre vonatkozó esketési felhatalmazás különös megbízással meghatározott személyek csoportja felé, jelen esetben a hallássérültekhez szól (1111. k. - 2. §).⁹⁵²

A hatályos jogban a szolgálattevőnek a süszükséghelyzetet kivéve, be kell tartania az Egyház által jóváhagyott liturgikus könyvekben előírtakat (1119. k.).⁹⁵³ A „süszükség esetét” nem vonatkoztathatjuk a hallássérültek helyzetére, hiszen a nehézségeiket hitelre méltó jeltolmács segítségével át lehet hidalni. A szolgálattevőnek meg kell bizonyosodnia arról, hogy a tolmács és a hallássérült felek valóban azt értik a forma szavai alatt, amit az Egyház kérdez. A törvényhozó a némáktól a házassági beleegyezés egyenértékű jeleit várja a szavak helyett (1104. k. - 2. §). A törvényhozó feltételezi, hogy a szolgálattevő meg tudja érteni a nonverbális gesztusokat, ugyanakkor a tolmács alkalmazását a házasságkötés szertartásakor is megengedi (1106. k.).⁹⁵⁴ Azonban, ha plébános nem bizonyosodott meg a tolmács hitelre méltóságáról, akkor a jelnyelvi tolmács nem működhet közre a szentség kiszolgáltatásban.⁹⁵⁵

⁹⁵¹ vö. MAY G., *Zwei Fragen aus der Praxis zur Eheassistentz und zur Weihependung*, in *De Processibus Matrimonialibus* (2004/11) 111-116., ad. ORTIZ M. A., *La forma canonica quale garanzia della verità del matrimonio*, in *Ius Ecclesiae* (2003/15) 371-406.

⁹⁵² vö. CASTAÑO J. F., *Il consenso e la forma canonica*, in *Il nuovo codice di diritto canonico: novità, motivazione e significato/Atti della Settimana di Studio 26-30 aprile 1983.*, Roma 1983, 372., ad. WOLFF A., *Vigilância...* 34-35., DE PAOLIS V., *Delega e suppleza di potestà per assistere al matrimonio*, in *Periodica* (2003/92) 455-496.

⁹⁵³ vö. HUELS J. M., *The Significance of the 1991 Ordo Celebrandi Matrimonium for the Canon Law of Marriage*, in *Studia canonica* (2009/43) 97-139.

⁹⁵⁴ VILADRICH P. J., *Commentary of the 1106. canon*, in *Exegetical...* III/2, 1444-1445.

⁹⁵⁵ *The Canon...* 622.

8.7.4. A hallássérült, mint tanú

Ezt a kérdést két oldalról is meg lehet közelíteni. Felmerül az a kérdés, hogy ki lehet a hallássérült házasságánál a tanú? Külön előírás nincs, ugyanazok az alapszabályok vonatkoznak, mint a többi krisztushívó házasságára. Mindaz lehet tanú, aki érzékelti tudja a körülötte lévő valóságot (hallja, látja az eseményeket) és a későbbiekben erről hitelesen tanúságot tud tenni.⁹⁵⁶ A másik kérdés ennél bonyolultabb, hogy ti. maguk a hallássérültek lehetnek-e tanúk a házasságkötés során? Ezt a kérdést nemcsak a házasság kapcsán, hanem más eljárásjogi területeken is feltehetjük (szentelés érvénytelenné nyilvánítása, bűncselekmények bizonyítása, házasság semmissé nyilvánítása). Itt azonban azt is figyelembe kell vennünk, hogy a hallássérült fogyatékosága milyen mértékű?

Mivel a hallássérült tanú nem hallhatta a felek nyilatkozatait, személye kizáró ok lehetett a házasságkötést illetően. A hallássérült tanúnak szükséges, a felek szándékos kijelentéseit a jelnyelv, a szájról olvasás, vagy egyéb nonverbális gesztusok által megértsék. Perbeli bizonyítás esetén, amennyiben a hallássérült tanú tud szájról olvasni, vallomása bizonyítékként elfogadható. Amennyiben pedig a felek írásban vagy jelben fejezték ki a beleegyezésüket, a hallássérült tanú jelenléte megengedett lehetett. Sőt, hallássérült jegyesek házasságkötésénél a hallássérült tanú jelenléte a közösséget építő jel és cselekedet volt, amely a hallássérült identitást erősítette.

Garanciális elem, hogy a tanúk érzékeljék a felek beegyezését, vagy hallássérült felek esetén a beleegyezés gesztusait. A tanúk passzív jelenlévői a szertartásnak, emiatt akár nem katolikus megkereszteltek, vagy megkeresztelenek is lehetnek. A tanúknak akár nem is állhat szándékában tanúnak lenni, ugyanakkor szükséges, hogy fizikailag jelen legyenek, észleljék és tanúsítsák a történetet.⁹⁵⁷ A hallássérült, amennyiben érti és érzékelti tudja a cselekményt, választható tanúnak. A tanúképesség a cselekvőképesség egy sajátos formája, amely feltételezi az általános cselekvőképességet. Bizonyos jogi aktusok általános képességeket követelnek meg (annak hiánya azokban az esetben, akik ezekkel a képességekkel nem rendelkeznek, azoknál a cselekvőképesség bizonyos mértékben visszahúzódik). Ennek megítélése nyilván nem illeszkedik a polgári jogi cselekvőképesség általános megítéléséhez, hanem eseti. Ami azt

---

⁹⁵⁶ *The Canon...* 238.

⁹⁵⁷ ERDŐ P., *Egyházjog...* 574.

jelenti, hogy a lelkipásztornak adott esetben el kell bírálnia, hogy a hallássérült a házasság tanúja lehet-e vagy sem?

9. A beleegyezés jelei

A beleegyezés jeleit a hallássérült hívők esetén különösen figyelembe kell vennie a házasság szentségénél közreműködőknek, legyen az az ígéreteket kivevő szolgálattevő, vagy pedig a tanú. A házasság mellett jogvédelem szól, ezért az Egyház azt feltételezi, hogy a felek a kimondott szavakon azt értik és azt gondolják, amit mondanak (1101. k. - 1. §.).⁹⁵⁸ A hallássérültek jelekkel is kifejezhetik a házassági beleegyezésüket, amely lehet maga a jelnyelv, vagy pedig a társadalom által elfogadott gesztusok használata (1104. k. - 2. §.). Ilyen beleegyezési jel a hallássérült fél részéről a fej bólintása, a szem kérésre történő pislantása, a kéz megfogása, az utasítások önkéntes megtétele. Ugyanakkor a némák és a hallássérültek esetében a szolgálattevőnek a felek hallgatását nem lehet a beleegyezési jel gesztusaként értékelnie.⁹⁵⁹

Aquinói Szent Tamás a házassági kötelezettségeket a beleegyezés szavaihoz köti.⁹⁶⁰ Duns Scotus hasonlóan vélekedik. Azt mondja, hogy konkrét szavak kimondása hozza létre a házasság szentségét.⁹⁶¹ Ugyanakkor Renzo Gerardi szerint a liturgiában szereplő rituális formák, közöttük a külső jelek és szavak, csak a külső megnyilvánulás miatt kellene. Ezért szerinte a külső jelek nem is tartoznak a házasság érvényességi feltételei közé.⁹⁶² A Rota Romana 1939-es ítélete szerint nemcsak szavakat, hanem más jeleket is lehet használni a

⁹⁵⁸ vö. VILADRICH P. J., *Commentary of the 1101. canon*, in *Exegetical...* III/2, 1334-1337., ad. GRESSIER J., *Le consentement...* 355-400., ad. ERDŐ P., *Egyházjog...* 520., ad. BEAL P. J., *The Substance of Things Hoped for: Proving Simulation of Matrimonial Consent*, in *The Jurist* (1995/55) 745-793., ad. NIEVA J. A., *El bautizado que contrae matrimonio sin fe no necesariamente excluye el consentimiento matrimonial*, in *Ius Canonicum* (2014/54) 521-565., ad. ROBITAILLE A. L., *Consent and Culture: How Judges Place Themselves in Other People's Shoes*, in *Canon Law Society Newsletter* (2000/21) 11-24.

⁹⁵⁹ vö. LOMBARDIA P. – ARRIETA J. I., *Codice...* 793., CHIAPPETTA L., *Il codice di diritto canonico* III., Roma, 1996, 335., ad. BAÑARES J. I., *Commentary of the 1088. canon*, in *Exegetical...* III/2. 1194.

⁹⁶⁰ AQUINÓI SZENT TAMÁS, *Summa...* III., q. 45, art. 2., 803.

⁹⁶¹ „*Ad Sacramentum autem Matrimonii requiritur signum sensibile determinatum, ut audible et certa verba, quia sine certis verbis non est Sacramentum Matrimonii, licet possit esse contractus ad Matrimonium sine cartis verbis. [...] Istud autem signum audibile, quod est necessarium ad Matrimonii Sacramentum, vel ipsa verba sunt forma Sacramenti.*” in DUNS SCOTUS J., *Opera omnia: editio minor* II/2., LAURIOLA G., (szerk.) Alberobello, Bari 1999, 1702.

⁹⁶² GERARDI R., *Persone...* 19.

házassági akarat érvényes kifejezésére.⁹⁶³ A beleegyezés jeleinek különféle formáinak választása addig megengedett, amíg kifejezik a kölcsönös beleegyezés lényegét, amely a házasság alapvető tulajdonságaira vonatkozik.⁹⁶⁴ A beleegyezés jeleinek kialakítása függ a szövegkörnyezettől és a hallássérült közösségtől is. Ezért a beleegyezés jeleit nem alkothatja meg a disszertáció meg önállóan, hanem azt a szempontot segítheti elő a lelkipásztorban, hogy megértse a hallássérült szándékát, és azt az Egyház nyelvére le tudja fordítani. A szolgálattevőnek a belső akaratot meghatározó jeleket kell értenie és kivennie a hallássérülttől.

10. Szentelmények

A II. Vatikáni Zsinat *Sacrosanctum Concilium* kezdetű liturgikus konstitúciója, úgy beszél a szentelményekről, mint az Anyaszentegyház által alapított szent jelekről, melyek az Egyház közbenjárására a szentségekhez némileg hasonlóan lelki hatásokat jeleznek és eredményeznek.⁹⁶⁵ Külön előírást nem ad a törvényhozó a hallássérültek számára a szentelmény kérésével és fogadásával kapcsolatban. A szentelmények kiszolgáltatója a hallássérültek számára is a kellő hatalommal felruházott klerikus. Egyes szentelményeket, a liturgikus könyvek előírásainak megfelelően, a helyi ordinárius megítélése szerint, kellő tulajdonságokkal rendelkező világiak, ez esetben a hallássérültek is kiszolgáltathatnak (1168. k.).⁹⁶⁶ A hallássérültek számára a kiszolgáltatás történhet jelnyelven, vagy tolmács segítségével. A szolgálattevő a házasságkötéshez hasonlóan akkor folyamodhat tolmács segítségéhez, ha megbizonyosodott annak hiteltre méltóságáról (vö. 1106. k.).

Az áldásokat az Apostoli Szentszék létesíti, magyarázza hitelesen, változtatja meg, vagy adott esetben eltörölheti azokat. Erre a Szentszék részéről az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció jogosult.⁹⁶⁷ Az áldásokat elsősorban katolikusoknak adják, de adhatók katekumeneknek, sőt, ha az egyház nem tiltja, nem katolikusoknak is (1170. k.).⁹⁶⁸ Az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció 2002 szeptember 14-én kiadott határozata megjegyzi,

⁹⁶³ ROTAE ROMANAE TRIBUNAL, *Sacrae Romanae Rotae Decisiones Seu Sententiae XXXI.*, Vatican 1939, 436-437.

⁹⁶⁴ *The Code of Canon Law*, CORIDEN J. A. – GREEN T. J. – HEINTSCHEL D. E., (szerk.), New York 1985, 791.

⁹⁶⁵ SC 60., ad. UJHÁZI L., *Az áldások helye és szerepe az Egyház életében és jogában*, in *Sapientiana* (2008/1) 28.

⁹⁶⁶ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 315., ad. HUELS M. J., *Commentary of the 1168. canon*, in *New Commentary...* 1402-1403., ad. HUELS M. J., *The Ministers of the Sacramentals*, in *The Jurist* (2005/65) 337-384.

⁹⁶⁷ vö. PB 62., 70.

⁹⁶⁸ vö. PIGHIN B. F., *Diritto...* 316.

hogy az áldások formájához mindig hozzátartozik a kereszt jele a megáldásra kerülő személy vagy dolog fölött, akkor is, ha azt a *Rituale Romanum* kifejezetten nem említi.⁹⁶⁹ Ezért a keresztvetés jelét mindenképpen be kell iktatnia a jelelő lelkipásztornak a jelnyelvi kommunikációba.

A leginkább elterjedt szentelmény kiszolgáltatás a temetés szertartása. A temetésen részt vevő hallássérültekre való tekintettel lehet a szertartást jelnyelven végezni, vagy tolmács segítségével, ugyanakkor a szertartást a liturgikus könyvekben az egyházi hatóságtól jóváhagyott formulák megtartásával (1167. k. - 2. §.).⁹⁷⁰

Az ördögűzés szertartásának végzésére a lelkipásztornak ordináriusi jóváhagyásra van szüksége (1172. k. - 1. §.).⁹⁷¹ Ahhoz, hogy hallássérülteken ördögi megszállottság jeleit kellő módon megállapítsák, fontos, hogy a jelnyelvet ismerő szakember végezze a vizsgálatot.⁹⁷² Az ördögűzés szertartása nem kíván aktív közreműködést a megszállottól, ezért a jelnyelvet nem tudó pap is alkalmazhatja a megszállotton. A szertartáskönyvben szereplő nagyobb ördögűzéseket⁹⁷³ lehetséges jelnyelven végezni, de a gyakorló ördögűzők megállapítása szerint a szolgálattevő által kimondott szavak nem a hallássérült személyhez, hanem a démoni lényhez szólnak.⁹⁷⁴

A szentelmények fogadásához az egyház nem vár aktív közreműködést a hívőtől. A hallássérült hívőnek nem kell válaszolnia a feltett kérdésekre, vagy az áldás fogadására, hanem arról kell bizonyosságot tennie, jelekkel vagy a beleegyezés gesztusaival, hogy érzékeli és megérti a cselekményt, és hiszi a cselekménnyel kapcsolatban azt, amit az Egyház ért alatta.

⁹⁶⁹ CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, Decr. *Urbis et orbis*, (2002. IX. 14.), in *AAS*, 2002/94 684., vö. UIHÁZI L., *Az áldások...* 33.

⁹⁷⁰ vö. SC 22., ad. PIGHIN B. F., *Diritto...* 312., ad. ANTONIO V., *The Revised Order of Funerals: Theological and Pastoral Orientations*, in *Immaculate Conception School of Theology Journal* 10 (2008/10) 25-56.

⁹⁷¹ vö. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Letter, (1985. IX. 29.), in *AAS*, 1985/77, 1169-1170., ad. PIGHIN B. F., *Diritto...* 349-352., ad. FRANCHETTO F., *Il ministro dell'esorcismo*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (2014/27) 23-55.

⁹⁷² vö. GROB J., *The Canon Law on the Rite of Major Exorcism*, in *Studia canonica* (2010/44) 149-188.

⁹⁷³ AMORTH G., *Ördögűzők és pszichiáterek*, Nagyvárad 2009, 199-204.

⁹⁷⁴ GÁVEL H., *Tanúságtételek az exorcizmusról*, in *Preaconia X.*, (2015/2) 87.

11. Szent helyek elérhetővé tétele a hallássérültek számára

A szent helyek berendezését illetően a liturgikus könyvekben⁹⁷⁵ szerepelteknek kell eleget tenni, ugyanakkor a hallássérültekre való tekintettel át lehet alakítani azokat (1205. k.).⁹⁷⁶ A hallássérült hívek számára indukciós hurok vezethető be a szent helyeken, valamint megengedhető olyan technikai eszközök használata, mint a vetítövásznon a liturgia szövegének feliratozására, vagy az infra fejhallgató alkalmazása.

A szent helyeken az istentisztelet és a vallás gyakorlását és előmozdítását segítő cselekményeket engedi meg a törvényhozó, ugyanakkor ordináriusi engedéllyel a szent hely más használata is, feltéve, ha az nem ellenkezik a hely szentségével (1210. k.).⁹⁷⁷ Amennyiben a szent helyet a hallássérültek gyakran látogatják, célszerű, ha az ordinárius olyan papot rendel annak szolgálatára, aki érti és használni is tudja a jelnyelvet, hogy a szent hely jobban megfeleljen a hallássérült hívek lelki épülésére. A szent helyeken fel kell tüntetni a hallássérültek számára is érthetőség tényét, amely a halló hívek figyelmét ráirányítja a láthatatlan fogyatékkal élő hallássérültekre.

A magyarországi katolikus hallássérültek kegyhelye a dobogókői Mária-kegyhely. Annak meglátogatása és az ott bemutatott szentmisén való részvétel évenkénti programja sok hallássérültnek. A kegyhely a katolikus hallássérültek kezdeményezésére jött létre, maguk építették fel azt, gyalog, hátizsákban cipelve fel a hegyre az építőanyagokat.⁹⁷⁸

12. Ökumenikus törekvések a hallássérültek lelkipásztori ellátásában

A II. Vatikáni Zsinat *Unitatis Redintegratio* kezdetű dekrétuma⁹⁷⁹ szól a keresztények egységre való törekvéséről, ami a hallássérült közösségekre, mint krisztushívőkre ugyanúgy

⁹⁷⁵ RMÁR 288-318.

⁹⁷⁶ vö. HUELS M. J., *Commentary of the 1205. canon*, in *New Commentary...* 1425., ad. SÁNCHEZ-GIL A. S., *Práctica administrativa canónica en materia de iglesias y lugares sagrados. La experiencia de la Iglesia en Italia y en la Diócesis de Roma*, in *Ius Canonicum* (2012/52) 117-170., ad. WERCKMEISTER J., *L'édifice culturel en droit canonique*, in *Revue de Droit Canonique* (1997/97) 373-382.

⁹⁷⁷ vö. HUELS M. J., *Commentary of the 1210. canon*, in *New Commentary...* 1427., ad. GRASSO G., „Perché le Chiese?” in *Rivista liturgica* (1979/66) 553-567., ad. THÉRY J. F., *Les églises communales affectées au culte et leurs autres usages*, in *Année Canonique* (2008/50) 131-147.

⁹⁷⁸ FALUDI P., *Jelnyelvi...* 10.

⁹⁷⁹ UR 21.

vonatkozik, mint a hallókra.⁹⁸⁰ A keresztények együttműködése, köztük a hallássérülteké is nem pusztán az imádságban, hanem a társadalmi kérdésekben való közös fellépésben is megmutatkozik.⁹⁸¹ Előfordulhat, hogy a jelnyelvet ismerő lelkipásztorhoz más keresztény felekezeti hallássérült fordul segítségért. Ez esetben a börtönlelkészek gyakorlatának analógiájára a lelkipásztornak a bizalmat kell erősítenie a hívőben, hogy lelki problémájával felekezettől függetlenül hozzá is fordulhat a jelnyelvet nem ismerő saját lelkészének hiányában.⁹⁸²

A püspökök egész testületének és az Apostoli Szentszéknek különösen feladata, hogy előmozdítsák és irányítsák a katolikusok, beleértve a hallássérült hívek részvételét az ökumenikus mozgalomban. Az ökumenikus egységtörekvés a hallássérültek közt a leginkább magukon a hallássérülteken keresztül érhető el eredményesen. Ennek az előmozdításnak gyakorlati szabályait püspöki konferenciák dolgozzák ki a legfőbb egyházi hatóság előírásainak figyelembevételével (755. k.).⁹⁸³ Az egységtörekvés következtében a katolikus lelkipásztorok megismerik a keresztény felekezeteknek a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátására hozott intézményi megoldásait, amik például szolgálhatnak a katolikus közigazgatás számára is.

A katolikus hallássérültek aktívan együttműködnek más felekezeti hallássérültekkel. A hallássérült közösségek hazánkban nem nagyok, ezért a hallássérült keresztények könnyebben számon tartják egymást. Az ökumenikus imahét alatt az egyik felekezet látja vendégül a többi, és készülnek műsorral, valamint a többi felekezet lelkipásztorait is bevonják közös istentisztelet végzésébe. A hallássérült életállapot adta körülmények felül tudják írni a vallási különbségeket. A hallássérültek számára kialakított oktatási intézménybe egyaránt járhatnak katolikus és más vallású hallássérültek, ezért egymással párbeszédet tudnak folytatni. Indonéziában a hallássérültek nevelését biztosító intézményekben katolikus és muszlim fiatalok külön imateremben imádkoznak ugyan, de az imaórát követően közös társasági összejöveteleik vannak.⁹⁸⁴

---

⁹⁸⁰ UR 8.

⁹⁸¹ UR 12.

⁹⁸² vö. TIHANYI M., *A börtönlelkészi...* 222.

⁹⁸³ vö. HUELS M. J., *Commentary of the 755. canon, in New Commentary...* 919., ad. ADRIÁN VON USTINOV H., *Magisterio, disenso y objeción de conciencia, in Anuario Argentino de Derecho Canónico* (2009-2010/16) 297-310.

⁹⁸⁴ ARDATIN A., *My Experiences as a Religious Education Teacher of the Deaf in Wonosobo, Indonesia, in Ephphatha...* 35.

13. A megyéspüspök részleges jogalkotói tevékenysége a megszentelő küldetésben

A dolog természetéből adódóan a hallássérültek lelkipásztori tevékenység inkább a részegyházak területére korlátozódik. Ezért a megyéspüspökök feladata az, hogy részleges jogszabályokat dolgozzanak ki erre a rétegpasztorációs területre. Ezeknek a részleges normáknak az egyetemes egyházjoggal és a kiadott Szentszéki iránymutatásokkal összhangban kell lenniük. Ahogy azt már említettük, néhány pápai és szentszéki dokumentumtól eltekintve a fogyatékkal élők rétegpasztorációjával nem nagyon foglalkoztak. A hallássérültek lelkipásztori tevékenysége még ennél is marginálisabb. Ez megnyitja nemcsak a jogalkotás lehetőségét, hanem a részleges jogalkotásnak a kötelezettségét is a megyéspüspök oldaláról, akinek a rábízott krisztushívők minél teljesebb lelkipásztori ellátására kell törekedni.⁹⁸⁵ A részleges jogalkotás kitérhet a hitoktatástól a szentségek kiszolgáltatásán keresztül a szentelményekre, vagyis az Egyház tanító, megszentelő és kormányzó tevékenységére.⁹⁸⁶ A megszentelő tevékenységnél nagy szerepe van a liturgikus szabályoknak, amikkel a helyi jogalkotásnak harmonizálnia kell.⁹⁸⁷ A jog harmonizációjáért a Szentszék részéről a Törvényszövegek Pápai Tanácsa a felelős.

A megyéspüspöknek a rá bízott hallássérült krisztushívőkről gondoskodnia kell, és a törvényhozó megállapítása szerint apostoli lélekkel figyeljen azokra is, akik életkörülményeik miatt a rendes lelkipásztori gondozásban nem részesülhetnek eléggé (383. k. - 1. §).⁹⁸⁸ A hallássérültek lelkipásztori gondozása olyan speciális terület, amelyre a megyéspüspök részleges törvényeket hozhat a hallássérülteket illetően, és a gondozásukat a számukra kinevezett jelnyelvi ismeretekkel rendelkező lelkész útján végezheti. A megyéspüspöknek ügyelnie kell arra, hogy az általa a hallássérültek számára adott részleges liturgikus törvények valóban megfelelőek legyenek, és a hallássérültek csorbítatlanul megkapják a keresztény

⁹⁸⁵ vö. PG 5., ad. RENKEN A. J., *Commentary of the 375. canon*, in *New Commentary...* 512., ad. VILLAR J. R., *Las formas del ministerio episcopal al servicio de la misión, Ius Canonicum* (1999/78) 555-573.

⁹⁸⁶ LG 26., vö. II. JÁNOS PÁL, *Litt. Ap. Novo incipiente*, (1979. IV. 8.), in *AAS*, 1979/71, 397., ad. HERVADA J., *Elementos...* 809.

⁹⁸⁷ vö. WIJLENS M., *Commentary of the 135. canon*, in *New Commentary...* 188-189., ad. HANSEN F., *The Threefold Power of Governance*, in *Studia canonica* (2014/48) 373-410., ad. CRANMER F., *Church Governance and Separation of Powers*, in *Law and Justice* (2004/153) 128-151., ad. GREEN T. J., *The Pastoral Governance Role of the Diocesan Bishop: Foundations, Scope and Limitations*, in *The Jurist* (1989/49), 472-506., ad. MONTINI G. P., *Alcune riflessioni sull'omnis potestas del vescovo diocesano*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (1996/9) 23-34.

⁹⁸⁸ vö. GREEN T. J., *Commentary of the 383. canon*, in *New Commentary...* 521.522., WOLFF A., *Vigilância...* 29.

tanítást (386. k. - 1. §.).⁹⁸⁹ A megyéspüspöknek elő kell mozdítani azokat a kezdeményezéseket a hallássérültek lelkipásztori munkáját illetően, ami által a hallássérültek gyakorolni tudják a keresztségükből fakadó, a jogban meghatározott jogaikat és teljesíteni a kötelességeiket (394. k. - 1. §.).⁹⁹⁰ A részleges jog alakításával a megyéspüspök lehetőséget tud teremteni arra, hogy a hallássérültek is elláthassák a liturgikus szolgálatot (394. k. - 2. §., vö. 230. k. - 1. §.).

A megyéspüspök hozzon részleges törvényeket a jelnyelvi tolmácsolás szabályzására. Különösen figyeljen a jelnyelvi tolmácsok egyházi jelnyelvi ismereteinek megbízhatóságára, valamint a liturgia méltóságának megóvása érdekében adjon ki a tolmácsok számára szabályzatot liturgikus térben való ruházat vagy mozgás előírására.

A megyéspüspöknek figyelembe kell vennie, hogy a liturgikus jelnyelvi szöveget hosszú előkészítési tudományos folyamaton megy keresztül, és komoly szakmai munkát vesz igénybe. Ezzel a szakmai munka koordinálására megbízhatja a hallássérültek speciális lelkipásztori gondozását ellátó lelkészt, vagy a hallássérültek egyházmegyei szintű lelkipásztori ellátásával foglalkozó bizottságot. Célszerű ebbe munkába a jelnyelvi tolmácsokat és a hallássérülteket egyaránt meghívni. Ezeknek a szövegeknek a fordítások analógiájára az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció jóváhagyása szükséges.

Az Egyház arra törekszik, hogy a hallássérültek számára is lehetővé tegye a liturgikus ünneplést, valamint a tudatos és cselekvő részvételt, amelyet magának a liturgiának a természete megkíván, és amelyre a híveknek a saját helyzetük révén joguk van, és amely egyúttal kötelességük is.⁹⁹¹ A törvényhozó nem kíván szabályozni az egyetemes törvényen túl, a részleges törvények megalkotását a helyi viszonyokat ismerő helyi püspöki konferenciákra és ordináriusokra bízta.

A liturgikus jog a megyéspüspököt kötelezi arra, hogy egyházmegyéjében elmélyítse és irányítsa a liturgikus életet.⁹⁹² A helyi püspöki konferencia feladata összehangolni a szélesebb

⁹⁸⁹ vö. CORIDEN J. A., *The Teaching Ministry of the Diocesan Bishop and Its Collaborative Exercise*, in *The Jurist* (2008/68) 382-407., ad. THOMAS F. G., *The Bishop in His Teaching Office and Those Who Assist Him*, in *Studia canonica* (1987/21) 229-238., ad. ROCA M., *Vigilancia peculiar del obispo diocesano sobre un monasterio autónomo de derecho pontificio*, in *Estudios Eclesiásticos* (2017/92) 643-656.

⁹⁹⁰ vö. NDURUMO M. KIARITHA E. N., *The Deaf and hard of hearing: an implication for Church leaders*, in *African Ecclesial Review* (2006/48) 187-202., ad. ARRIETA J. I., *Il servizio della carità come dimensione costitutiva della missione della Chiesa*, in *Ephemerides Iuris Canonici* (2014/54) 261-280.

⁹⁹¹ RMÁR 386.

⁹⁹² RMÁR 386.

körü püspöki egyeztetéseket a liturgikus életre vonatkozóan,⁹⁹³ de a helyi megyéspüspököknek mindig fennmarad a joga, hogy saját részleges törvényt alkothasson egyházmegyéjének hallássérültjei számára (455. k. - 4. §.), hogy a liturgiában számukra megfelelő módon részt vegyenek.⁹⁹⁴ Ugyanakkor a megyéspüspököknek nem szabad elfeledkeznie arról az elvről, hogy részegyházának egységben kell lennie az egyetemes Egyházal.⁹⁹⁵ A hallássérültek számára hozott részleges törvények nem lehetnek ellentétesek az egyházi hagyománnyal, csak annyiban térhetnek el tőlük, amennyiben nem szenved csorbát a katolikus hit.

A hallássérült kultúra nem nyelvi vagy nemzeti identitást tükröz, hanem a fogyatékkal élésből alakult sajátos nyelvi, gondolkodásmódbeli identitást hordoz.⁹⁹⁶ Ezt az identitást a megyéspüspököknek védelmeznie kell.⁹⁹⁷ Ezáltal a krisztushívők egy külön identitással bíró csoportját képezik a hallássérültek, ezért nekik általános határozat formájában külön törvényt adhat az ordinárius (29. k.).⁹⁹⁸ A hallássérültek számára hozott liturgikus rendelkezések nem új liturgia létrehozására irányulnak, hanem a krisztushívő jogait igyekeznek szavatolni a lelki életben való növekedés elérése érdekében (213-214. kk.). Amikor a megyéspüspöktől, vagy az ordináriustól kapott részleges törvényeket átültetik a hallássérültek lelkipásztori gondozásának gyakorlatába, mindig figyelembe kell venni a más fogyatékkal élők ellátásáról szóló párhuzamos helyeket, a törvény célját, körülményeit, valamint a törvényhozó szándékát (17. k.).⁹⁹⁹ A megyéspüspököknek elő kell segíteniük az egyházmegyéjükben különböző kultúrájú és identitású hívek kölcsönös tiszteletét, ami által a hallássérültek részvételét elő lehet segíteni a részegyházban.¹⁰⁰⁰ A *Lumen Gentium* kezdetű dogmatikus konstitúció rámutat arra hogy a megyéspüspököknek nemesíteniük kell erkölcsüket, hogy a rájuk bízott nyájjal együtt eljussanak az örök életre.¹⁰⁰¹ Ezért a megyéspüspököknek érzékenyeknek kell lenniük a fogyatékkal élők, köztük a hallássérültek iránt és a részleges jogalkotó hatalmukkal élve meg

⁹⁹³ RMÁR 386.

⁹⁹⁴ vö. ÓRSY L., *Teaching Authority of Episcopal Conferences*, in *Episcopal Conferences: Historical, Canonical and Theological Studies*, REESE T., (szerk.), Washington, 1989, 241.

⁹⁹⁵ RMÁR 397.

⁹⁹⁶ vö. GROSJEAN F., *The Bilingual...* 307-309.

⁹⁹⁷ vö. PONTIFICIUM CONSILIUM PRO FAMILIA, *Családjogi Charta (1983) 5. §. a.*, in <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=181> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 24.), ad. PG 51.

⁹⁹⁸ vö. MOODIE R. M., *Commentary of the 29. canon*, in *New Commentary...* 79., ad. MONTINI G. P., *La diocesi comunità capace di ricevere leggi, ossia il vescovo diocesano legislatore*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (2007/20) 117-125.

⁹⁹⁹ vö. TORFS R., *Propria verborum significatio: De l'epistemoiogie a l'hermeneutique*, in *Studia canonica* 1995/29, 179-192.

¹⁰⁰⁰ CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Formula...* XIV. B. 4.

¹⁰⁰¹ LG 26., vö. SACRA CONGREGATIO EPISCOPIS, *Directorium, Apostolorum Successores...*

kell találniuk számukra a megfelelő lelkipásztori ellátást.¹⁰⁰² Szent II. János Pál pápa *Pastores Gregis* kezdetű apostoli buzdításában is kéri a püspököket, hogy mozdítsák elő a rájuk bízott krisztushívők, esetünkben a hallássérültek őket az életszentségét.¹⁰⁰³

Amennyiben egyházmegyei zsinatot hív össze a megyéspüspök a hallássérültek lelkipásztori ellátására vonatkozó törvényeket is itt vitathatja meg az egyházmegyeje papjaival és híveivel. Tanácsadóként a hallássérültek lelkipásztori ellátásával megbízott lelkipásztorokat és a hallássérülteket is célszerű meghívnia, hiszen az egyházmegyei zsinat arról gondoskodik, hogy Isten népének lelkipásztori szükségleteit kielégítsék, a lelkipásztori tevékenységet szabályozzák (445. k.).

14. Összefoglalás és következtetések

Az Egyház megszentelői küldetése című fejezetben megalkottam azokat a szempontokat, amikkel a hallássérült krisztushívő a szentségekből a jogban megfelelően részesülhet (213. k.).¹⁰⁰⁴ Ennek előmozdítója és biztosítója a megyéspüspök, aki felelős minden megkereszteltért, akik a részegyháza területén élnek (383. k. - 1. §.).

A liturgia mindenki számára való elérhetőségének fontosságára XVI. Benedek pápa is felhívta a figyelmet a *Sacramentum Caritatis* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdításában.¹⁰⁰⁵ Az Egyesült Államok Püspöki Konferenciája eddig egyedülálló dokumentumot adott ki a fogyatékkal élő hívek, köztük a hallássérültek lelkipásztori gondozásáról.¹⁰⁰⁶ A dokumentumon keresztül bemutattam, hogy az Egyház hogyan tekint a hallássérültek emberi méltóságára, és miként segíti őket részesedni a szentségekben, valamint bemutattam azokat az elveket, hogy miként lehet előmozdítani az Egyházban való tevékeny részvételüket. Ennek gyakorlati kialakításához nem pusztán a szolgálattevők, hanem maguk az érintettek véleménye is szükséges, hogy az valóban gyümölcsöző legyen a hallássérültek javára.

¹⁰⁰² vö. GHIRLANDA G., *Il ministero pastorale del vescovo nella diocesi: profili canonici*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (2019/32) 114.

¹⁰⁰³ vö. PG 41.

¹⁰⁰⁴ vö. SCHNEIDER J. F., *Commentary of the 213. canon*, in *New Commentary...* 267-268.

¹⁰⁰⁵ XVI. BENEDEK, *Sacramentum...* 58.

¹⁰⁰⁶ USCCB, „*Guidelines...*”

Elemeztem a liturgikus jog adta lehetőségeket, hogy a hallássérültek számára miként lehetne biztosítani felfogóképességükhöz alkalmazkodva Isten igéjét és a szentségekhez járulást.¹⁰⁰⁷ A liturgikus könyvek hallássérültek számára történt adaptációjára magyarországi példát is bemutattam.¹⁰⁰⁸ Megvizsgáltam, hogy melyik szentszéki dikasztérium illetékes a hallássérültek lelkipásztori ellátásával kapcsolatos kérdésekben. Elemeztem, hogy az egyházi törvények szerint ki lehet a hallássérültek számára a szentségek kiszolgáltatója, és azt, hogy annak felvételére a hallássérült részéről milyen kritériumokat állít fel az egyházjog. Kitértem a hallássérültek interrituális szentségkiszolgáltatására, amikor a hallássérültek igényeinek megfelelő keleti rítusú kiszolgáltató hiányában, latin szertartás szerint veszi fel a keleti rítusú hallássérült hívő a szentségeket. Megvizsgáltam az értelem használatának hibáit, valamint azokat a beleegyezési jeleket, amikből a szentségkiszolgáltató meggyőződhet arról, hogy a hallássérült az értelem használatának birtokában van. Bemutattam azokat a lehetőségeket, mikor jeltolmács adható a lelkipásztor segítségére a jogban meghatározott módon (983. k. - 2. §., 1106. k.).

A hallássérültek lelkipásztori ellátására már volt példa a XVIII. században is,¹⁰⁰⁹ ezért az 1917-es *Egyházi Törvénykönyv*¹⁰¹⁰ keresztül elemeztem a hallássérültek számára a szentségek vételének lehetőségeit, a felvevőre és a kiszolgáltatóra vonatkozó egyházjogi előírások vizsgálatával. Külön kitértem azokra a lehetőségekre, amikor a hallássérült keresztszülő vagy bérmaszülő lehetett, valamint a hallássérültnek a házasság szentségének kiszolgáltatása során történő tanúskodási lehetőségére. Mielőtt áttértem volna a hatályos törvénykönyvre, bemutattam a szentségek felvételéhez szükséges katekumenátus intézményét a hallássérültek szempontjából, hiszen II. Szent János Pál is megerősítette, hogy a hit megismeréséhez a hallássérülteknek is joguk van.¹⁰¹¹

A korábbi törvénykönyvet összehasonlítottam a hatályos törvénykönyv¹⁰¹² előírásaival, bemutatva ezzel a kánonjog fejlődését. A szentségek bemutatásához hozzáfűztem az Egyesült Államok Püspöki Konferenciájának pasztorális iránymutatását,¹⁰¹³ gyakorlati példákat adva Magyar Katolikus Egyház lelkipásztorai számára, hogy a hallássérülteknek a liturgiában való

---

¹⁰⁰⁷ SC 34.

¹⁰⁰⁸ MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Kis Misekönyv...*

¹⁰⁰⁹ Id. *Catechismi...*

¹⁰¹⁰ XV. BENEDEK, *Codex...*

¹⁰¹¹ CT 41.

¹⁰¹² II. JÁNOS PÁL, *Codex...*

¹⁰¹³ USCCB, „*Guidelines...*”

részvételét elősegítsék. Ezt alátámasztottam Mikesey György siket lektor és Lauer Tamás hallássérült állandó diakónus szolgálatának a bemutatásával, valamint bemutattam a missziós szerepüket a hallássérültek között (vö. 211. k.).¹⁰¹⁴ Kitértem az idős hallásvesztett papok helyzetére, megvizsgáltam a szolgálatuknak gyakorlási módjait, valamint ismertettem az őket megillető gondozás tekintetében a helyi Egyház kötelességeit.¹⁰¹⁵ A házasság szentségénél külön figyelmet fordítottam a jegyesvizsgálatra, és a házasságkötés szertartásában a szolgálattelő által elfogadható nonverbális beleegyezési jelekre.

Végül bemutattam a megyéspüspök részleges jogot alkotó fakultását a megszentelő küldetésben, ami által a hallássérültek számára külön törvényt hozhat, segítve őket, hogy gyakorolni tudják a megkeresztelésükből fakadó jogokat és kötelességeket (208-231. kk.).

---

¹⁰¹⁴ VI. PÁL, Adh.ap.postsyn. *Evangelii...* 8.

¹⁰¹⁵ PO 21.

IV. AZ EGYHÁZ TANÍTÓI KÜLDETÉSE A HALLÁSSÉRÜLTEK LEKIPÁSZTORI ELLÁTÁSÁBAN

1. Az Egyház tanítói küldetése

A II. Vatikáni Zsinat a nagy emberi deklarációk korszakában ülésezett.¹⁰¹⁶ Ezeknek a deklarációknak az egyik kulcsa volt a neveléshez és az oktatáshoz való hozzáférésnek a lehető legszélesebb kiterjesztése. Ez egyben jelentette a harmadik világ országait, de jelentette az egyes országok elmaradott régióit és a fogyatékkal élőket is, hogy számukra specifikus oktatási rendszereket hozzanak létre. A II. Vatikáni Zsinat is ehhez a koncepcióhoz csatlakozik. A zsinat *Gravissimum Educationis* kezdetű deklarációja megállapítja, hogy minden embernek személyi méltósága folytán elidegeníthetetlen joga van a neveléshez,¹⁰¹⁷ amely megfelel élete céljának¹⁰¹⁸ és alkalmazkodik egyéni képességeihez.¹⁰¹⁹

Az Egyház tanítói küldetése kapcsolódik az Egyház hármasság, megszentelő és kormányzó küldetéséhez.¹⁰²⁰ Az egyházi hatóságnak meg kell szerveznie, hogy intézményesen kiépüljön a rétegpasztoráció. Az Egyház kormányzó tevékenységének része, hogy meg kell szerveznie, hogy a szentségek kiszolgálásra kerüljenek, ugyanúgy meg kell szerveznie az Egyháznak az oktatást is, amely a rétegpasztoráció keretein belül integráns részét alkotja a hallássérültek lelkipásztori oktatásának. Ebben a fejezetben éppen ezért foglalkozom a Katolikus Egyház hitoktatási rendszerével a hallássérültek vonatkozásában. Foglalkozom különösen az oktatási rendszerekkel, és azon belül az Egyház szerepével a hallássérültek tekintetében. Foglalkozom a felsőoktatási rendszerrel szintén ebből az aspektusból. Továbbá az Egyháznak a hallássérültek irányában történő missziós tevékenységéről, és azokról a társulásokról és szervezetekről, amik ezt elősegítik. Bemutatom a média eszközeit a hallássérültek nevelésének szolgálatában és a segédkezők finanszírozási lehetőségeit. Ehhez elengedhetetlen az Egyház és az állam hallássérültekre vonatkozó kapcsolatának bemutatása.

¹⁰¹⁶ Id. 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről. A dokumentumot Magyarországon 1967. IV. 22-én hirdették ki.

¹⁰¹⁷ XII. PIUSZ, *Rádiószózat*, (1942. XII. 24.), in *AAS*, 1943/35, 12., ad. XXIII. JÁNOS, Enc. *Pacem in terris* 1., (1963. IV. 11.), in *AAS*, 1963/55, 259.

¹⁰¹⁸ vö. XI. PIUSZ, Enc. *Divini Illius Magistri*, (1929. XII. 31.), in *AAS*, 1930/22, 50.

¹⁰¹⁹ GE 1.

¹⁰²⁰ vö. PG 9., ad. 32.

Ferenc pápa a *Fratelli tutti* kezdetű enciklikájában felhívja a figyelmet arra, hogy az Egyház tagjai fedezzék fel a mellettük élők szükségleteit.¹⁰²¹ Az élet peremén élőket segítsék emberi méltóságuk kiteljesedésében.¹⁰²² A társadalom peremterületén élők közé számítanak a hallássérültek, mert szókincsüket tekintve, és tanulmányi hiányosságaikkal együtt a társadalom egészének segítségére szorulnak. Ezért a hitoktatásnak segítenie kell a hallássérülteket, hogy emberi méltóságukra ráébredjenek,¹⁰²³ és egyedi személyiségüket kellő módon értékeljék. Az Egyháznak segítenie kell a fogyatékkal élőket, köztük a hallássérülteket, hogy vegyenek részt a társadalom és az Egyház életében, hogy gyakorolhassák a kötelességeiket és jogaikat.¹⁰²⁴ A hallássérültek nyelvi és kulturális sajátosságaik miatt önálló kultúrával rendelkeznek, ezt a kultúrát az Egyház tagjainak tisztelnie kell,¹⁰²⁵ és evvel együtt segítenie kell őket a társadalomba integrálódni.

A szülők az első és legfontosabb nevelői a gyermekeiknek.¹⁰²⁶ A hallássérült gyermekeknek 90%-ban halló szüleik vannak,¹⁰²⁷ akik tisztában lehetnek a keresztyén tanítással. Ugyanakkor az Egyház kötelessége is a nevelés nemcsak annak közösségi jellege miatt, hanem hogy tagjait az üdvösségre vezesse.¹⁰²⁸ Ahogy azt már bemutattuk az Egyház lelkipásztori tevékenységében, az Egyház nevelői tevékenysége is struktúrákon keresztül történik. A hitoktatásnak is ezek a struktúrák adnak otthont. A rértegpasztorációnak megfelelően az Egyház személyi intézményei is komoly szerepet tölthetnek be a hallássérültek katekézisében. A hallássérültnek tudnia kell, hogy a lelkipásztor nem saját magát képviseli, hanem a püspök hatalmában részesedve végzi a szolgálatát.¹⁰²⁹ A tanítást a lelkipásztoroknak olyan módon kell interpretálni a hallássérültek, amely értelmükkel megragadható és megérthető, valamint belátással képesek arra, hogy kövessék azokat.¹⁰³⁰ Az Egyház tanítói küldetése a hallássérültek felé nem azért történik, mert azt az éppen fennálló erkölcsi norma kívánja, hanem mert a hallássérültek emberi méltósága azt megköveteli. Az Egyháznak és annak szolgálatában álló nevelőknek, valamint a krisztushívőknek a társadalom bármely

---

¹⁰²¹ FT 31.

¹⁰²² FT 68.

¹⁰²³ KÁD 19.

¹⁰²⁴ FT 98., vö. II. JÁNOS PÁL, *Message...* 3.

¹⁰²⁵ FT 187.

¹⁰²⁶ vö. XI. PIUSZ, *Divini...* 59., ad. Enc. *Mit brennender Sorge*, (1937. III. 14.), in *AAS*, 1937/29, 164., ad. II. JÁNOS PÁL, Adh. Ap. *Familiaris consortio* 36., (1981. XI. 21.), in *AAS*, 74 1982/74, 126.

¹⁰²⁷ BARTH M., – SOTO M. C., *The Psychological...* 19.

¹⁰²⁸ GE 3.

¹⁰²⁹ PO 572.

¹⁰³⁰ vö. BAMBERG A., *Sourds et malentendants: question de communication pour l'Église*, in *Praxis Juridique et Religion* (1997/14) 191-122.

rétegeből származó hallássérült fiatalokat úgy kell nevelniük, hogy olyan férfiakká és nőkké váljanak, akik felelősek önmagukért a társadalomért is.¹⁰³¹

2. A jelnyelv

A hallássérültek lelkipásztori ellátásához szükséges a jelnyelv minimális elsajátítása. A gesztusok üzenete, a jelnyelv egyes szerzők szerint egyidős a beszélt nyelvvel.¹⁰³² A jelnyelv a hallássérültek önálló, természetes nyelve,¹⁰³³ amelynek használatát, fejlesztését és megőrzését a magyar jog garantálja.¹⁰³⁴ A magyar jelnyelv nyelvtanát tekintve a magyar beszélt nyelvtől független, saját grammatikával rendelkező, önálló nyelv, amely a jelnyelv szókincsét használja, de a magyar nyelv nyelvtani szabályait követi. Kiteszi a magyarban használatos igekötőket, toldalékokat, névelőket, és szó szerint átülteti a magyar nyelv sajátos kifejezéseit, viszont használja a jelnyelv speciális kifejezéseit.¹⁰³⁵

Nemzetközi szinten különböző hivatalos jelnyelvet ismerünk, mint pl. a brit (British Sign Language, BSL), német (Deutsche Gebärdensprache, DGS), belga (Langue des oiseaux de Belgique francophone, LSBF), spanyol (Lengua de signos española, LES), olasz (Lingua dei segni italiana, LIS), és a holland (Nederlandse Gebarentaal NGT) hivatalos jelnyelvet sorolhatjuk fel a teljesség igénye nélkül.¹⁰³⁶ Hazánkban jelnyelvből 2021. július 1-től államilag elismert nyelvvizsgát lehet tenni.¹⁰³⁷

¹⁰³¹ A II. Vatikáni Zsinat Tanítása... 462-463.

¹⁰³² AKACH O., *Liturgy for the deaf congregation: Why a dedicated worship service*, Bloemfontein, 2015, 15.

¹⁰³³ BARTH M. – SOTO M. C., *The Psychological...* 20., ad. BARTHA CS. – HATTYÁR H. – SZABÓ M. H., *A magyarországi siketek közössége és a magyarországi jelnyelv*, in *A magyar nyelv*, KIEFER F. (szerk.), Akadémiai Kiadó, Budapest 2006, 852-906.

¹⁰³⁴ A 2009. évi... 3. §., vö. BARTHA CS. – HATTYÁR H., *Szegregáció, diszkrimináció vagy társadalmi integráció? – A magyarországi siketek nyelvi jogai*, in *Magyarok és nyelvtörvények*, KONTRA M. – HATTYÁR H., (szerk.), Teleki László Alapítvány, Budapest 2002, 73-123.

¹⁰³⁵ FALUDI P., *Jelnyelvi...* 5., vö. HENGER K. – KOVÁCS ZS., *A jelnyelvi...* 15-16., Edward Peters hasonló megállapításokat tesz az Egyesült Államokbeli jelnyelvről (ASL). Rámutat arra, hogy mivel az ASL magában foglalja a nyelv minden jellemzőjét, ezért bővíthető újabb kifejezésekkel. – PETERS E., *Canonical...* 435., ad. VALLI C., *Linguistics of American Sign Language: An Introduction*, Clerc Books, Washington 2005., ad. SHEIN J. – STEWART D., *Language in Motion: Exploring the Nature of Sign*, Clerc Books, Washington 1995.

¹⁰³⁶ BAMBERG A., *Pastorale...* 390.

¹⁰³⁷ A 2020. évi LXXXVIII. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról szóló 2009. évi CXXV. törvény módosításáról 3. §. (3)

Ahhoz, hogy a hallássérültek megfelelő módon megismerjék az Isten igéjét, az Egyháznak elérhetővé kell a hallássérültek számára tennie a keresztyén tanítás hirdetésének különféle eszközeit, amely elsősorban a prédikáció és a hitoktatás (761. k.).¹⁰³⁸ Az Egyház jelnyelvi tolmács szolgálatát igénybe veheti a jogban meghatározott módon (vö. 990., 1106., 1471. kk.), hogy a keresztyén tanítást átadja, valamint azért, hogy a hallássérültek élni tudjanak a megkeresztelésükkel járó jogaikkal és kötelezettségeikkel (vö. 208-231. kk.).

Az Egyháznak a jellel való kommunikáció nem ismeretlen.¹⁰³⁹ Per Eriksson 1952-ben megjelent *Siketek története* című művében Hippói Szent Ágoston a *De Quantitate Animae* és *De Magistro* írásait felhasználva ismertette, hogy a hallássérültek szavak nélkül, gesztusok használatával kommunikáltak és majdnem mindent ki tudtak fejezni az általa *visibilia* néven emlegetett jelekkel.¹⁰⁴⁰ Cyril Axelord véleménye szerint a kánonjognak a jövőben szabályoznia kellene a jelnyelvi kommunikációt és a hallássérülteknek a hitoktatás, katekézis és szentségkiszolgáltatás különböző területeit.¹⁰⁴¹ Német nyelvterületen, pl. a Trier-i Egyházmegyében részleges kánonjogi szabályozása van a jelnyelv istentiszteleten és a lelkigondozásban való alkalmazásának.¹⁰⁴²

Kazimieria Krakoviak a II. János Pál Katolikus Egyetem szociális tudományok tanszékvezetője különbséget tesz a jelnyelvek között.¹⁰⁴³

- a) A családi gesztusok alatt érti azokat a jelcsoportokat, amelyek a családon belül alakultak ki és amelyek nem alkotnak egy befejezett mondatot.
- b) Természetes jelnyelv alatt érti azt, amelyet hagyományosan egy olyan környezetben használnak, ahol nagy számban vannak hallássérültek.
- c) A gesztus-nyelvi rendszer (SJM) azt a mesterségesen és tanulás által elsajátított jelrendszert jelenti, amelyet az oktatási intézményekben tanítanak.

¹⁰³⁸ Vö. CD 13., ad. HUELS M. J., *The Ministry of the Divine Word (Canons 756-761)*, in *Studia canonica* (1989/23) 325-344.

¹⁰³⁹ Azok a szerzetesek akik némasági fogadalmat tettek, jelekkel kommunikáltak egymással, aminek eredményeként egy közel négyszáz szavas jelnyelvi szótár alakult ki egyes szerzetesi közösségekben. ld. CASTIGLIONE S. G., *Deaf...* 15.

¹⁰⁴⁰ PILIS D., *Egyházi...* 4., vö. GASCÓN RICAÓ A., *Storch...* 19.

¹⁰⁴¹ AXELORD C., *My Priestly...* 67.

¹⁰⁴² ld. <https://web.kgg-trier.de/uber-uns/> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 10.)

¹⁰⁴³ KRAKOWIAK K., *Care by Priests in Poland for People with Damage to their Hearing Faculties: the New Areas of Special Needs*, in *Ephphatha...* 60.

- d) Vegyes gesztusrendszerek alatt pedig azt, amelyek lehetnek nyelvi és nem nyelvi módon kifejezettek, és spontán használják fel ezeket a speciális iskolák tanulói.

Az Egyháznak tanítói küldetéséhez tömegtájékoztatási eszközöket alkalmazhat, hogy hirdesse az evangéliumot minden népnek (747. k. - 1. §).¹⁰⁴⁴ A tömegtájékoztatási eszközöket felhasználhatja, hogy a hallássérültek is részesüljenek az Isten igéjéből. 2021 húsvétjától a Szentszék Kommunikációs Dikasztériumának „*Senki sem kirekesztett*” programja keretében a Vatikáni Rádió YouTube-csatornáján jelnyelven is közvetítés indult, azért, hogy a pápa megnyilatkozásai hozzáférhetőek legyenek a hallássérültek számára is.¹⁰⁴⁵ Ezáltal a jelnyelvet is a Szentszék által hivatalosan használt nyelveként tekinthetjük.¹⁰⁴⁶ A Szentszék Kommunikációs Dikasztériuma példaértékű a megyéspüspökök számára, hogy a nemzeti és a helyi egyházak tömegkommunikációs eszközeit a jelnyelvi tolmács segítségével elérhetővé tegyék a hallássérültek számára.

A disszertáció egyik célja, hogy felhívja a figyelmet a jelnyelv liturgikus alkalmazási lehetőségére. A Szentszék olaszországi közvetítésében az olaszországi jelnyelvet (LIS) alkalmazza, ugyanakkor az élő szóbeli nyelvi különbségek nem jelentenek akadályt. Az *International Ecumenic Working Group* (IEWG) 2016-os budapesti konferenciáján magam is tapasztaltam, hogy a különböző keresztény felekezetű résztvevők megértették egymást úgy, hogy nem ugyanazt a nemzeti jelnyelvet használták.¹⁰⁴⁷ Ezért a nemzetközi liturgikus jelnyelv megalkotható felekezettől függetlenül. A hallássérültekkel foglalkozó lelkipásztori felekezetek nemzetközi összefogására volna szükség, hogy ez a közös mű megvalósulhasson, vagy pedig egy munkaközösség feladata lenne, amit az egyes egyházak és felekezetek alkalmaznának. Leginkább az Apostoli Szentszék illetékes dikasztériuma lenne alkalmas, hogy a munkát összehangolja. Amennyiben elkészül az egységes jelnyelvi szótár a vallási és teológiai kifejezésekről, azt a Szentszék illetékes hatóságához kell majd felterjeszteni. Ez eshet az Átfogó Emberi Fejlődés Dikasztériumának vagy Az Istentiszteleti és Szentségi Kongregációjának a

¹⁰⁴⁴ vö. GS 42., ad. ARRIETA, J. I., *The Active Subject of the Church's Teaching Office (Canons 747-748)*, in *Studia canonica* (1989/23) 243-256., ad. GARCÍA MARTÍN J., *La legislación canónica, medio de evangelización*, in *Commentarium pro Religiosis* (2005/86) 115-134.

¹⁰⁴⁵ Id. <https://www.vaticannews.va/hu/vatikan/news/2021-04/husvettol-jelnyelven-is-kovetheto-papa-urangyala-audiencia.html> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 04. 15.)

¹⁰⁴⁶ vö. AXELORD C., *My Priestly...* 67.

¹⁰⁴⁷ A konferenciáról többek között a németországi baptisták is beszámoltak: <http://www.ebf.org/hungarian-baptist-deaf-reach-out-in-europe> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 04. 28.), vö. HATTYÁR H., *A siket közösségek és a nyelvcsere*, in *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcsere*, LAKATOS I. – KÁROLYI M., (szerk.), Budapest 2004, 77-85.

kompetenciájába is.¹⁰⁴⁸ Ezáltal a Katolikus Egyházban egységes liturgikus jelnyelvi gyakorlat alakul ki, amely jelnyelvi szavait a nem katolikus közösségek is átvehetik.

Pilis Dóra összehasonlította¹⁰⁴⁹ a Miatyánk imádságát, valamint egyes kifejezéseket (apostol, halleluja/hozsánna, keresztyén/keresztyén, evangélium, Krisztus, pap/lelkész/lelkipásztor, szent, üdvösség) a magyar katolikus, református, baptista, Jehova tanúi, szabadkeresztyén, a spanyol és amerikai katolikus, a német evangélikus-luteránus, norvég evangélikus egyházak jelnyelvi szóhasználatában.¹⁰⁵⁰ Megállapítása szerint a katolikus felekezet hívei alkalmazzák a legarchaikusabb egyházi regisztert, és a Hallássérült Katolikus Pasztoráció megalakulásának idejében preferált jelesített magyar jelnyelv használatát napjainkban is tovább viszik a gyülekezet tagjai.¹⁰⁵¹ Ez a megállapítás alátámasztja annak a fontosságát, hogy az egységes liturgikus jelnyelvi szótárra szükség van hazai viszonylatban, és annak a megalkotásától a magyarországi Katolikus Egyház illetékes hatóságai nem tekinthetnek el.

3. A hallássérültek katekézise

Nagyon korán katekézisnek nevezték az Egyház azon fáradozásait, hogy tanítványokat gyűjtsön maga köré, hogy őket a hitre segítse, nevelje, és oktassa őket.¹⁰⁵² A hallássérültek katekézise az Egyház életével szoros összefüggésben van, hiszen ettől függ az Egyháznak nemcsak tér és számbeli, hanem a belső növekedése is.¹⁰⁵³ A lelkipásztoroknak, akik a prédikáció feladatán keresztül látják el elsősorban ezt a szolgálatukat (762. k.), különös tekintettel kell lenniük a hallássérültekre.¹⁰⁵⁴ Az Egyház természete szerint a hallássérültek irányában is missziós, hiszen az a célja, hogy minden embert tanítvánnyá tegyen,¹⁰⁵⁵ és ennek szolgálatában áll az egyházjog is. Ez a katekézis nemcsak azoknak szól, akik még nem

¹⁰⁴⁸ vö. PB 64. art. 2. §., A kúria reformja folyamatban van, annak eredményeképpen a Pastor Bonus konstitúciót újra szabályozzák.

¹⁰⁴⁹ Az elemzések lejegyzésekor Lancz Edina jelnyelvkutató elnevezéseit használta a kézformák leírásakor. vö. LANCZ E. – BERBECO S., *A Magyar Jelnyelv Szótára*, Budapest 2004.

¹⁰⁵⁰ PILIS D., *Egyházi...* 14-29.

¹⁰⁵¹ uo. 29.

¹⁰⁵² KEK 4.

¹⁰⁵³ KEK 7.

¹⁰⁵⁴ vö. PO 4., ad. PROVOST J. H., *Brought Together by the Word of Living God (Canons 762-772)*, in *Studia Canonica* (1989/23) 345-372., ad. SOLER C., *El derecho fundamental a la palabra y los contenidos de la predicación*, in *Fidelium Iura* (1992/2) 305-331.

¹⁰⁵⁵ KEK 767.

keresztények, hanem azokhoz is, akik ugyan meg vannak keresztelkedve, de a keresztény élet peremén élnek.¹⁰⁵⁶

Gerolamo Cardano (1501-1576) volt, aki az elsők között felismerte, hogy a hallássérültek oktatására nem elég pusztán a leírt szöveg, hanem a nevelési ismereteket képi formában, vizuálisan is át kell adni a hallássérült gyermekeknek. Gerolamo Cardano által megalapozott – amikor a siket olvas, hall, amikor ír, beszél – elv menti érzékenyítő pedagógiát a kor hallássérültekkel foglalkozó iskolái átvették.¹⁰⁵⁷ Augsburgban a hallássérültek keresztény nevelésére katekézis formájában 1787-ben kísérletet tettek *Catechismi Catholici Mutorum, Surdorum atq̄ Infantorum*¹⁰⁵⁸ címmel, de az anyagi erőforrások elapadtak a katekizmus sokszorosítására. A budapesti hallássérültek lelkipásztori gondozásának a Magyar Piarista Rendtartomány kápolnái adtak otthont,¹⁰⁵⁹ ahol a rendtartomány vezetésének engedélyével egyházmegyes papok jelyelven végezték a katekézist.

A hallássérültek lelkipásztori ellátásának elősegítésére a püspöki konferenciák előírásai szerint világiaknak is meg lehet engedni, hogy templomban vagy kápolnában prédikáljanak, ha bizonyos körülmények között a szükség úgy kívánja, vagy egyes esetekben hasznosnak tűnik (766. k.).¹⁰⁶⁰ Ilyen eset lehet a hallássérült hívők tanúságtétele a hallássérültek előtt, amely az Egyház tanítói küldetését és missziós célját is különösen szolgálja.¹⁰⁶¹ Ha hiányoznának a hallássérültek iránt érzékeny felszentelt szolgálattelvők, vagy a világiak tanítói munkája, a katekézis veszítené gazdagságából.¹⁰⁶²

A katekézis formáinak biztosítása a plébánosnak vagy a templom igazgatójának a feladata, hiszen az egyetemes egyházjog nem vállalkozhat minden részletbe kimerülő szabályozásra. A Német Püspöki Konferencia az *unBehindert. Leben und Glauben teilen. Wort der deutschen Bischöfe zur Situation der Menschen mit Behinderungen* című lelkipásztori iránymutatása a fogyatékkal élőkrol a plébános figyelmébe ajánlja a plébániai csoportokat a

---

¹⁰⁵⁶ KÁD 51.

¹⁰⁵⁷ CASTIGLIONE S. G., *Deaf...* 14.

¹⁰⁵⁸ *Catechismi Catholici Mutorum, Surdorum atq̄ Infantorum*, Augusta Vindelicorum 1787.

¹⁰⁵⁹ Budapesten 1989-2011-ig a Mikszáth Téri Piarista Gimnázium, 2011-2020-ig pedig a Március 15.-téri Piarista Gimnázium kápolnái adtak otthont a Katolikus Hallássérült Pasztorációnak.

¹⁰⁶⁰ vö. AA 3., ad. CORIDEN J. A., *Commentary of the 766. canon*, in *New Commentary...* 927-928.

¹⁰⁶¹ vö. UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *L'iniziazione...* 7.

¹⁰⁶² KÁD 219.

fogyatékkal élők katekéziséét illetően.¹⁰⁶³ Az átadás a hallássérült értelmi képességéhez megfelelő módon kell történjen,¹⁰⁶⁴ olyan kifejezések használatával, amelyek érthetőek a fogyatékkal élő emberek számára is.¹⁰⁶⁵ A törvényhozó külön figyelmet fordít azokra a krisztushívőkre, akik az átlagos és rendes lelkipásztori gondozásban nem részesülnek eléggé vagy azt nélkülözik (771. k. - 1. §.).¹⁰⁶⁶ Az Egyháznak ezért nem szabad másodlagos nyelvként tekintenie a jelnyelvre, mint kommunikációs csatornára.¹⁰⁶⁷

Szent II. János Pál pápa szorgalmazta a megyéspüspököknek és a püspöki konferenciáknak saját katekizmus készítését, hogy a keresztény tanítás a helyi kultúrák gyökeréig juthasson el.¹⁰⁶⁸ Mivel a hallássérültekre önálló kultúra hordozóiként is tekintünk, rájuk is vonatkoztatjuk a szent pápa szavait. A megyéspüspököknek a hallássérültek számára kiadott helyi katekizmusalkalmazkodik a hallássérültek kulturális igényéhez, gondolkodásához és pszichológiájához, ami által az evangélium üzenete megfelelően jut el hozzájuk.¹⁰⁶⁹ A hallássérültek fogalmi rendszerével és egyszerűsített szókincsével összhangban lévő helyi katekizmusnak köszönhetően a hallássérültek az Egyház aktívabb tagjaivá válhatnak.¹⁰⁷⁰ A legfőbb egyházi hatóság a helyi katekézis készítőitől kreativitást vár el, hogy válaszolni tudjanak a részegyház inkulturációs kihívásaira, a keresztény tanítást alkalmazza a körülményekre, anélkül, hogy a *Katolikus Egyház Katekizmusának* tartalma csorbát szenvedne.¹⁰⁷¹ A püspöki konferencia által kibocsátott előírásokat kell megtartani a televíziós beszédek és katekézisek esetében akkor is, ha azokat jelnyelven adják elő vagy kísérik (772. k. - 2. §.).¹⁰⁷²

¹⁰⁶³ DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ, *unBehindert. Leben und Glauben teilen. Wort der deutschen Bischöfe zur Situation der Menschen mit Behinderungen*, Bonn 2003, 23.

¹⁰⁶⁴ KÁD 143., Budapest 1983-tól kezdve a karácsony másnapján, az ünnepi szentmise után a hallássérültek jelnyelven, kosztümben előadott színházi műsorban jelenítik meg a bibliai eseményeket (pl. Jézus születése, szenvedése, a rózsafüzér titkai, a kánai menyegző, a tékozló fiú, Zakeus, az irgalmas samaritanus története), amely által a hallássérültek számára érthetővé válik az evangéliumi tanítás.

¹⁰⁶⁵ CD 13., ad KÁD 208.

¹⁰⁶⁶ vö. CORIDEN J. A., *Commentary of the 771. canon*, in *New Commentary...* 931-932.

¹⁰⁶⁷ BARTH M., – SOTO M. C., *The Psychological...* 20.

¹⁰⁶⁸ CT 50.

¹⁰⁶⁹ KÁD 133.

¹⁰⁷⁰ A hallássérültek specifikus katekizmusának mintája lehet a Szent Egyed közösség által kiadott a fogyatékkal élők katekizmus. ld. COMUNITÀ DI SANT'EGIDIO, *Gesù per amico. Un percorso evangelico con i disabili mentali Condividi*, Milano 2000, ad. *Il vangelo per tutti*, NARO C., (szerk.), Caltanissetta 2003.

¹⁰⁷¹ KÁD 135., ad. JEAN YAWOI A., *Le droit...* 67-97.

¹⁰⁷² PONTIFICIUM CONSILIIUM INSTRUMENTIS COMMUNICATIONIS SOCIALIS PRAEPOSITUM, *Inst. Communio et Progressio* (1971. V. 23.), in *AAS*, 1971/63, 593-656. ad. PONTIFICIUM CONSILIIUM DE COMMUNICATIONIBUS SOCIALIBUS, *Inst. Aetatis novae* (1992. II. 20.), in *AAS*, 1992/84, 447-468.

Azok a hallássérültek, akik a szent tudományokban képzettséget szereztek, tudásukat az Egyház és a sorstársaik hasznára tudják fordítani.¹⁰⁷³ Azok a hallássérültek, akik elvégzik a teológiát és kutatnak, kezdeményezési szabadság illeti meg őket e téren, tiszteletben tartva az Egyház tanítóhivatalának útmutatásait (218. k.)¹⁰⁷⁴ és a pásztorok iránt (212. k.) tiszteletet és engedelmességet tanúsítva.¹⁰⁷⁵ Figyelniük kell arra, hogy olykor a fogalmak nem ismeréséből fakadó hiányos nézeteiket ne az Egyház tanításaként adják tovább (227. k.).¹⁰⁷⁶ Ezért ideális, ha a hallássérült katekézist tart, vagy tanúságot tesz,¹⁰⁷⁷ előzetesen egy klerikus véleményét is kikérje, vagy egy klerikus legyen jelen a katekézisen. Azért, hogy elkerüljék a kontroll látszatát, az előbbi példa ideiglenesnek tekinthető addig, míg a közösséget vezető hallássérült megszerzi a keresztény tanításhoz szükséges szent tudományokban való ismereteket (229. k.).

Ferenc pápa 2021 május 10-én az *Antiquum ministerium* kezdetű motu proprio-jaival nagyobb hangsúlyt fektetett a világi katekéta hivatásra. A motu proprio kéri a püspöki konferenciákat, hogy határozzák meg a szükséges képzési folyamatot és a szolgálatba való felvétel kritériumait, és dolgozzák ki a legmegfelelőbb formákat azon kateketikai szolgálathoz, amelyre részegyházaknak szüksége van.¹⁰⁷⁸ Amennyiben a részegyházban jelentős számú hallássérült krisztushívó él, missziós jellegű, ha a kateketikai szolgálatukra jelnyelvet értő hallássérültet bíz meg a jognak megfelelően az egyházi hatóság.¹⁰⁷⁹

Célszerű, ha a hallássérültek hitre való nevelésének különböző szektorait egyetlen lelkipásztori terv fogja egybe, amely számol az új evangelizáció igényeivel (számítógépes, internetes pasztoráció, stb.).¹⁰⁸⁰ Ezt a lelkipásztori tervet a megyéspüspök alkotja meg, aki a felelőse a hívei lelkigondozásának.

¹⁰⁷³ vö. HUELS M. J., *The Act of 'Admitting' a Lay Person to Preach in a Church or an Oratory*, in *Studia canonica* (2011/45) 443-484.

¹⁰⁷⁴ DOSS J. P., *Freedom of Inquiry and Expression of Christifideles? Some Juridical Considerations Starting from Canon 218*, in *Studia canonica* (2010/44) 53-98.

¹⁰⁷⁵ vö. UR 7.

¹⁰⁷⁶ LG 37., ad. GS 43.

¹⁰⁷⁷ A hallássérültek jelnyelvi prédikációjáról ld. BROESTERHUZIEN M., *The Gospel preached by the deaf: conversation as complete form of language in pastoral ministry with the deaf*, in *Louvain Studies* (2002/27) 359-375.

¹⁰⁷⁸ FERENC, Litt. Ap. MP *Antiquum ministerium*, (2021. V. 10.), in https://www.vatican.va/content/francesco/en/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210510_antiquum-ministerium.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 16.)

¹⁰⁷⁹ vö. CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Letter to the Presidents of the Episcopal Conferences on the Rite of Institution of Catechists*, (2021. 12. 13.), in <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2021/12/13/211213f.html> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 16.)

¹⁰⁸⁰ FT 278.

4. A hallássérültek nevelése és oktatása

A tanuláshoz, köztük a hitoktatáshoz való jogot az alapvető jogokhoz sorolhatjuk.¹⁰⁸¹ Ezt erősíti meg az ENSZ Gyermekjogi egyezménye,¹⁰⁸² és az Európai Unió Alapjogi Chartája is (CRC).¹⁰⁸³ A Szentszék ezt az egyezményt támogatta és ratifikálta is.¹⁰⁸⁴ A hallássérültek hitoktatása is a törvényes egyházi hatóság irányítása alatt a maga területén az Egyház minden tagjára is tartozik. Elsődlegesen a hallássérült gyermekek szüleinek kötelessége, hogy szóval és példával neveljék gyermekeiket a hitre és a keresztény élet gyakorlatára, ugyanígy ez a kötelességük azoknak, akik a szülőket helyettesítik,¹⁰⁸⁵ valamint a keresztszülőknek (774. k.), amit a plébánosnak támogatnia és segítenie kell (776. k.). Az egyházi hatóságnak ki kell alakítani azokat a struktúrákat, hogy a hallássérültek hitoktatásban részesüljenek, mert a fogyatékkal élőknek joga van ahhoz, hogy olyan környezetben nőjenek fel, amely biztosítja emberi fejlődésüket.¹⁰⁸⁶

A nevelés feladata és joga különösképpen megilleti az Egyházat, mert isteni küldetése van arra, hogy az embereket a keresztény élet teljességének elérésére segítse (794. k. - 1. §.) mind a hallók mind pedig a hallássérültek vonatkozásában. A lelkipásztoroknak sajátos és súlyos feladata a keresztény nép hitoktatásáról való gondoskodás (773. k.),¹⁰⁸⁷ amely a hallássérültekre ugyanúgy vonatkozik, mint halló társaik iránt. A megyéspüspökök feladata, hogy az Apostoli Szentszék által kiadott előírások tiszteletben tartásával szabályokat adjanak ki a hitoktatásról (775. k. - 1. §.), ennek összehangolásakor célszerű, ha figyelembe veszik a hallássérültek javát is.¹⁰⁸⁸

¹⁰⁸¹ RIONDINO M., *The right to education: A fundamental and universal right*, in *Jus: Rivista di Scienze Giuridiche* (2016/3) 289.

¹⁰⁸² UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY, *Convention on the Rights of the Child (CRC)*, in <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 23.).

¹⁰⁸³ EURÓPAI UNIÓ, EURÓPAI TANÁCS, *Európai Unió Alapjogi Chartája* 14. 3. §., in <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=EN> 14. 3 §.

¹⁰⁸⁴ RIONDINO M., *The right...* 291.

¹⁰⁸⁵ vö. PONTIFICIUM CONSILIIUM PRO FAMILIA, *Családjogi...* 5. §.

¹⁰⁸⁶ vö. uo. 4. §. g.

¹⁰⁸⁷ vö. HAGARTY M. T., *The Code, Catechesis, and the Concept Experience: A Commentary on Canon 773*, in *The Jurist* (2001/61) 239-256.

¹⁰⁸⁸ vö. FUENTES J. A., *The Active Participants in Catechesis and their Dependence on the Magisterium (Canons 773-780)*, in *Studia canonica* (1989/23) 373-386., ad. TOBIN J., *The Diocesan Bishop as Catechist*, in *Studia canonica* (1984/18) 365-414., ad. TOBIN J., *The Diocesan Bishop as Moderator of the Entire Ministry of the Word*, in *Canon Law Society of Australia and New Zealand Proceedings* (1988) 51-84

A megyéspüspök jogalkotói koncepcióját a plébános ülteti át a gyakorlatba,¹⁰⁸⁹ amikor gondoskodik a hallássérült felnőttek, fiatalok és gyermekek hitbeli képzéséről. Ebből a célból igénybe veheti a plébániára beosztott klerikusokat, a megszentelt élet intézményei és az apostoli élet társaságai tagjainak közreműködését, továbbá a világi krisztushívőket egyaránt (776. k.).¹⁰⁹⁰ A hallássérültek hitoktatását a plébános egymaga nem valósíthatja meg teljes mértékben, mert a jelnyelvet nem evidens, hogy érti. A plébánosoknak lényegében koordináló szerepük van e tekintetben. Célszerű, ha a plébánia tagjai, legfőképpen azok, akiknek van tapasztalata a hallássérültekkel való oktatás terén, segítik a plébános nevelői munkáját. Ideális, ha ez a segítség önként történik, ugyanakkor a jog határozottan kéri is a segítségüket (776. k.).¹⁰⁹¹ A megyéspüspököknek gondoskodniuk kell arról, hogy a hitoktatók kellő felkészítést kapjanak feladatuk megfelelő betöltésére, vagyis, hogy folyamatos képzésben részesüljenek, hogy az Egyház tanítását kellőképpen megismerjék, és a pedagógiai tudományok sajátos szabályait elméletben és gyakorlatban is elsajátítsák (780. k.).¹⁰⁹² A hitoktatók folyamatos képzése keretében megismerkedhetnek a jelnyelvi képzéssel is, ami által a hallássérültek hitoktatását is elláthatják.

A hallássérültek hitoktatása mindazoknak a didaktikai segédeszközöknek és tömegtájékoztatási eszközöknek a felhasználásával is történhet, amelyek elérhetőek a hívek számára. Ezek az eszközök hatásosnak tűnnek annak elérésére, hogy a hallássérültek természetüknek, képességeiknek és életkörülményeiknek megfelelően meg tudják tanulni és megvalósítani a katolikus tanítást (779. k.).¹⁰⁹³ A technika adta lehetőségekkel a hitoktatás a hallássérültek számára is elérhető, a szöveg feliratozással és a vizuális információ átadásával nem pusztán a jelnyelvi tolmács útján történő hitoktatás az egyetlen mód az Egyház tanításának átadására. A szöveg feliratozásának nehézsége, hogy nem alkalmas a rögtönzött szöveg alkalmazására, ezért a nevelőnek szorosán követnie kell a speciális kateketikai könyvben leírtakat, ezáltal veszítve a közvetlenséggel és a rugalmassággal elő pedagógiából. A katekézis címzettjeinek, valamint azok különböző életkörülményeinek figyelembevételével a hitoktatás alkalmazkodik a hallássérültekhez, és azok igényéhez méri az Egyház pedagógiáját.¹⁰⁹⁴

---

¹⁰⁸⁹ vö. PO 2.

¹⁰⁹⁰ vö. BALAM MEDINA M., *La función de enseñar del párroco*, in *Revista Mexicana de Derecho Canónico*, (2003/9) 63-91.

¹⁰⁹¹ vö. LG 28-29., ad. CD 30., ad. AA 3., ad. CT 64-67.

¹⁰⁹² vö. CD 14., ad. UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *L'iniziazione...* 8.

¹⁰⁹³ IM 13-14., ad. AG 26.

¹⁰⁹⁴ KÁD 165.

A Magyar Katolikus Püspöki Konferenciának létesítenie kellene egy hallássérült-specifikus hitoktatási hivatalt abból a célból, hogy az egyes egyházmegyék számára segítséget nyújtson a hitoktatás terén (775. k. - 3. §).¹⁰⁹⁵ A hitoktatási hivatal országos tapasztalatai a hallássérültek nevelése és oktatása terén a többi egyházmegye számára is gyümölcsözőek lehetnek. A hallássérültek nevelésének és oktatásának ezáltal országosan egységes gyakorlata valósul meg, amely a hallássérülteknek az Egyházba való integrálását segíti elő.

A katolikus szülőknek kötelessége és joga az is, hogy megválasszák azokat az eszközöket és intézeteket, amelyek segítségével a helyi viszonyoknak megfelelően a legjobban tudnak gondoskodni gyermekeik katolikus neveléséről.¹⁰⁹⁶ A hallássérültek szülei választhatják azokat a katolikus intézményeket, ahol a hitoktatás gyermekeik számára megfelelő módon történik, akár a technikai eszközök segítségével, vagy akár a jelnyelvi ismerettel történő hitoktató alkalmazásával.¹⁰⁹⁷ A szülőknek joga az is, hogy éljenek a világi társadalom nyújtotta segítséggel, amely a gyermekeik neveléséhez szükséges (793. k.).¹⁰⁹⁸ Ferenc pápa nyomatékkal kéri az állam aktív részvételét abban, hogy a fogyatékkal élők ne csak alacsony színvonalú oktatásban részesülhessenek.¹⁰⁹⁹ Ennek a kérésnek az egyházi hatóságoknak is eleget kell tenniük.

A hallássérültek katechetikai nevelését megelőzően fel kell mérni a vallási helyzetüket, és a vallásosságra való érzéküket erkölcsi helyzetükkkel és minden fogyatékukkal együtt.¹¹⁰⁰ A nevelésnek és az oktatásnak a teljes emberi személy alakítására kell törekednie, az ember végső céljára és a társadalmak közjávára való tekintettel. Ezért a hallássérült gyermekeket is úgy kell nevelni, hogy fizikai és erkölcsi képességeiket harmonikusan tudják kibontakoztatni, valamint tevékenyen részt tudjanak venni a társadalmi életben maguk és sorstársaik javára (795. k.).¹¹⁰¹

¹⁰⁹⁵ vö. CORIDEN J. A., *Commentary of the 775. canon*, in *New Commentary...* 934-935., ad. BARRETT R. J., *The Normative Status of the Catechism*, in *Periodica de re morali, canonica, liturgica* (1996/85) 9-34., ad. PASSICOS J., *Le statut des instruments de catechèse dans le Code*, in *Année Canonique* (1988/31) 147-156.

¹⁰⁹⁶ vö. DH 5., ad. *Communicationes* (1988/20) 223-224., ad. *Communicationes* (1997/29) 116-117., ad. LÜDECKE N., *Das Bildungswesen*, in *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, HAERING S. – REES W. – SCHMITZ H., (szerk), Regensburg 2015, 999.

¹⁰⁹⁷ vö. PONTIFICIUM CONSILIUM PRO FAMILIA, *Családjogi...* 5. §. b.

¹⁰⁹⁸ vö. DH 5., ad. LAGOS J. A., *Parental Education Rights in Canada: Canon and Civil Law Approaches to Homeschooling*, in *Studia canonica* (2012/46) 401-469.

¹⁰⁹⁹ FT 109.

¹¹⁰⁰ KÁD 279.

¹¹⁰¹ vö. KÁD 187., ad. EUART A. S., *Commentary of the 795. canon*, in *New Commentary...* 954-955.

Az egyházmegyéknek kettős szolgálatot kell végezniük a hallássérültek katekézise és a nevelése tekintetében. Az Egyház egyfelől a keresztyén beavatás egységességét valósítja meg a gyermekek és a fiatalok között, illetve a keresztyén beavatásban csak később részesülő felnőttek esetében is megteszi ezt a katekézis segítségével.¹¹⁰²

5. Oktatási intézmények a hallássérültek szolgálatában

Az iskolai hitoktatás sajátossága, hogy a hittan bekerül a többi tantárgy oktatása közé, de ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy a Nemzeti Kerettanterv egyébként hangsúlyos tantárgyként egyelőrangúként kezeli, de fizikálisan az oktatási intézmény tanrendjébe illeszkedik.¹¹⁰³ Az oktatási intézményben tanuló hallássérült növendékeknek joguk van megismerni vallásukat,¹¹⁰⁴ hiszen a gyermekek oktatáshoz és a lelkiismeretük formálódásához való jogát biztosítani kell az államnak.¹¹⁰⁵

A II. Vatikáni Zsinat buzdítja a lelkipásztorokat és a híveket, hogy támogassák a katolikus iskolákat, hogy azok egyre tökéletesebben végezhesék munkájukat, és gondoskodhassanak azokról, akik valamilyen nélkülözésben szenvednek.¹¹⁰⁶ A II. Vatikáni Zsinat tanítása szerint ez elsősorban a papok és világiak szolgálata által történik, akik az Egyház tanítását koruknak és körülményeiknek megfelelő módon hirdetik.¹¹⁰⁷ A hallássérültek oktatása integrált és szegregált módon egyaránt történhet. Az Egyháznak van egy általános normája a hitoktatás megszervezéséről, amely illeszkedik az oktatási intézmények rendszeréhez. Az Egyház a személyi állományát tekintve nem kielégítő arra nézve, hogy lefedje a hallássérültek hitoktatásának ellátását.

Az oktatási intézmények melletti kollégiumi rendszer megadja a lehetőséget a hallássérültek katolikus nevelésére, amennyiben az valamelyik katolikus részegyház fenntartásában áll. Iskolai, vagy kollégiumi lelkész kinevezésével a megyéspüspök gondoskodhat a hallássérült növendékek hitoktatásáról.¹¹⁰⁸

---

¹¹⁰² KÁD 274.

¹¹⁰³ vö. 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 32 §. (1) j)

¹¹⁰⁴ KÁD 74.

¹¹⁰⁵ vö. RIONDINO M., *The right...* 298.

¹¹⁰⁶ GE 9., ad. GROCHOLEWSKI Z., *Identidad y misión de la escuela católica: el ordenamiento canónico*, in *Ius Communionis* (2020/2) 220.

¹¹⁰⁷ GE 7.

¹¹⁰⁸ vö. BUCKLEY M., *The Family...* 42.

A hallássérültek katolikus nevelése a saját jelnyelvi kultúrájuk tiszteletben tartásával is történik, ezért a szülőknek az államtól meg kell kapniuk minden segítséget ahhoz, hogy nevelői feladatuknak ellássák.¹¹⁰⁹ Az Egyház kéri, hogy a szülők működjenek szorosán együtt azokkal a tanítókkal, akikre gyermekeik nevelését bízták, valamint a tanítók pedig feladatuk teljesítésében a szülőkkel való bensőséges együttműködésben járjanak el.¹¹¹⁰ A nevelők pedig szervezzenek szülői munkaközösségeket vagy szülői értekezleteket (796. k. - 1. §.).¹¹¹¹ A hallássérült szülőket is ugyanaz a jog illeti meg, mint másokat, akik katolikus oktatási intézménybe írták a gyermekeiket, ezért a nevelőknek biztosítaniuk kell azokat a megoldásokat, amivel a kommunikáció nehézségei áthidalhatóak. A hallássérült szülőknek az iskolák megválasztásában szabad döntési joguk van, ezért a törvényhozó kéri, hogy az állam a szülőknek ezt a szabadságát támogassa (797. k.).¹¹¹²

A törvényhozó kéri a szülőket, hogy bízzák a gyermekeiket olyan iskolákra, melyekben gondoskodnak a katolikus nevelésről. Ha ez nem lehetséges, akkor kötelesek arról gondoskodni, hogy a gyermekek az iskolán kívül kapják meg a kellő katolikus nevelést (798. k.).¹¹¹³ A törvényhozó kéri a világi intézményeket, hogy az ifjúság nevelését szabályozó törvényekkel gondoskodjanak arról, hogy a gyermekek magában az iskolában a szülők lelkiismeretének megfelelő vallási és erkölcsi nevelést kapjanak (799. k.).¹¹¹⁴ A lelkiismeret szerint vallási nevelés megilleti a hallássérülteket is, és amennyiben azok világi intézményben járnak, az egyházi hatóságnak kapacitásához képest gondoskodnia kell a jelnyelvi ismeretekkel rendelkező hitoktatókról, vagy a jelnyelvet ismerő lelkipásztor szolgálatáról.

Az oktatásnak és a nevelésnek meg kell felelnie a katolikus tanítás elveinek (803. k. - 2. §.),¹¹¹⁵ ezért a nevelőknek meg kell valósítaniuk a gyakorlatban is az Egyház tanítását a katolikus oktatási intézményben.¹¹¹⁶ A hallássérültek számára is kialakított katolikus iskola

¹¹⁰⁹ PONTIFICIUM CONSILIUM PRO FAMILIA, *Családjogi...* 5. §. a.

¹¹¹⁰ uo. 5. §. e., Magyarországon a Nagyothallók Iskolájában gyógypedagógiai végzettséggel is rendelkező hitoktató tanít Vincze Viktória személyében. A Hallássérültek Tanintézetében pedig egy siket hitoktató Lampert-Szebeli Erzsébet végzi ezt a szolgálatot.

¹¹¹¹ vö. EUART A. S., *Commentary of the 796. canon*, in *New Commentary...* 954-955., ad. MORRISEY F. G., *The Rights of Parents in the Education of their Children (Canons 796-806)*, in *Studia canonica* (1989/23) 429-444.

¹¹¹² Vö. GE 5., ad. HENDRIKS J., *L'insegnamento e la normativa della Chiesa sulla scuola cattolica*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2000/13) 345-346., ad. VANZETTO T., *Genitori e figli-alunni nella scuola cattolica*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2000/13) 395.

¹¹¹³ vö. EUART A. S., *Commentary of the 798. canon*, in *New Commentary...* 955.

¹¹¹⁴ vö. GE 7.

¹¹¹⁵ GROCHOLEWSKI Z., *Identidad...* 223.

¹¹¹⁶ vö. AA 24.

formálja a halló növendékek és szülei szemléletét a hallássérülteket illetően, ezáltal szolgálva az Egyház tanítói küldetését. A Püspöki Kongregációhoz benyújtott öt évenkénti jelentésében a megyéspüspököknek be kell számolnia arról is, hogy az iskolai közösség milyen módon épül be a plébánia és az egyházmegye életébe.¹¹¹⁷ Célszerű a megyéspüspököknek kiemelnie a jelentésben a hallássérültek nevelését biztosító iskolák szerepét, és küldetését az egyházmegyéjében.

A megyéspüspököt, mint az egyházmegye legfőbb tanítóját illeti a területén levő katolikus iskolák felügyeletének és ellenőrzésének joga még akkor is, ha szerzetes intézmények tagjai alapították vagy vezetik őket.¹¹¹⁸ Ugyanígy ő illetékes a katolikus iskolák általános rendjét megszabó előírások kiadására is (806. k. - 1. §.).¹¹¹⁹ Amennyiben az ordinárius előírásokat szab a hallássérült növendékek oktatását illetően, azokat a katolikus iskolák igazgatóinak kell átültetni a gyakorlatba. Az egyházi hatóságnak arra kell törekednie, hogy az oktatás legalább olyan szinten álljon, mint az illető vidék többi iskolájában (vö. 806. k. - 2. §.).¹¹²⁰

5.1. Hallássérült gyermekek az oktatásban

Martínez López-Muñiz rámutat, hogy minden embernek joga van a képzéshez.¹¹²¹ Ezt a jogot a hallássérültektől sem lehet megvonni, ezért a tanulás szabadságát nekik is lehetővé kell tenni.¹¹²² A katolikus iskola küldetéséből fakadóan kiműveli az értelmi képességeket, és a

¹¹¹⁷ CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Formula...* 5. B. 9.

¹¹¹⁸ vö. EUART A. S., *Commentary of the 804. canon*, in *New Commentary...* 958-959., ad. GALVIN W., *Ecclesiastical Legislation on Christian Education with Special Application to Current Problems*, in *The Jurist* (1954/14) 463-480.

¹¹¹⁹ vö. CD 35., ad. GROCHOLEWSKI Z., *Identidad...* 223-224., ad. BEAL J. P., *Where's the Body? Where's the Blood? The Teaching Authority of the Diocesan Bishop and the Rights of Catholic School Teachers*, in *Canon Law Society of America Proceedings* (1995) 91-128., ad. ARRIETA J. I., *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, Milano 1997, 172.

¹¹²⁰ vö. GE 8-9., ad. RIVELLA M., *Quando una scuola è „cattolica”?*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2000/13) 358.

¹¹²¹ MOZOS I. T., *Educación en libertad y concierto escolar*, Montercorvo, Madrid 1995, 43.

¹¹²² vö. VALERA A. M. R., *El derecho a la educación, de nuevo a ¿debate?*, in *Ius Communionis* (2013/2) 185-202. A magyar szurdopédagógiai gyakorlat az orális módszerre alapul, amely nem alkalmazza a hallássérült gyermekek nevelésében a jelnyelvet. Az alkalmazott orális (szájról olvasási) módszer célja, hogy a hallássérültek a halló társadalomba integrálódjanak. Ugyanakkor az számos tanulmány rámutat arra, hogy a hallássérültek identitása sérül azzal, ha nem használhatják a jelnyelvet a tanulmányaik során. Ezt az identitást véleményem szerint az egyházi hatóságnak védelmeznie kell. vö. HATTYÁR H., *A siketoktatás elméleti és gyakorlati kérdései*, in *Educatio* (2000/9) 785., ad. MUZZANI I., *The Recognition of Sign Language: A Threat or a Way to Solution?*, in *Language: A Right and a Resource. Approaching Linguistic Human Rights*, KONTRA M., (szerk.), Budapest

kölcsönös megértéshez szükséges érzéket azzal, hogy a különböző természetű és származású növendékek között baráti szolidáris közösséget alakít ki.¹¹²³ Mindamelllett a hallássérültek is megtartják a saját a hallássérült identitásukat az oktatási élet minden területén.¹¹²⁴

Előre fel kell készíteni a hallássérült gyerekeket tanító pedagógusokat a velük való foglalkozásra, hogy a katekézis pedagógiája összhangban legyen a hallássérültekkel való gyakorlati foglalkozással.¹¹²⁵ Szükséges a pedagógusoktól a tettekézség is, hogy a pedagógiai módszere alkalmazkodjon a hallássérültekhez, bátran használják a gesztikuláció jeleit, hiszen a hallássérültekhez legfőként vizuálisan jutnak el az információk.¹¹²⁶ Ugyanakkor a katekézis nyelvezetét a fiatalok számára úgy kell lefordítani, hogy az Evangélium tanítása közben ne szenvedjen kárt.¹¹²⁷

A legjobb hallókészülékek sem teszik a hallássérültet hallóvá,¹¹²⁸ ezért a nevelőknek mindenképp azonosulniuk kell a hallássérültek világával és gondolkodásmódjával. A gyermekeknek halláskárosodásuk mellett az anyanyelvi szintű ismeretük is különböző mértékű lehet. A gyermekek egy része hallókészülékkel vagy Cochleáris implantátummal (CI)¹¹²⁹ jól korrigált hallással rendelkezik, és emiatt érthető hangzó beszédet használnak. Az alsóbb évfolyamokon változó mértékű beszédértés lehet amiatt, hogy a hallásvesztés következtében nem indult meg időben a beszédfejlődésük, vagy a beszéd olyan mértékben sérült, hogy speciális korrekcióra van szükségük.¹¹³⁰

1999., ad. COLEMAN L. M., *Stigma. An Enigma Demystified*, in *The Disability Studies Reader*, DAVID L. J., (szerk.), New York/London 1997.

¹¹²³ GE 5., A hallássérült gyermekek oktatásban való részvétele érzékenyíti a halló diáktársaikat a hallássérültek iránt, ami által fejlődik azok a szociális érzéke, és megtanulnak közösséget vállalni a hallássérültekkel.

¹¹²⁴ Az őslakos indiánok anyanyelvi és identitásvesztéséről a kanadai oktatásban ld. CADAVID J. L. F., *Justicia social y sínodos diocesanos de lima (II). Instituciones de enseñanza y lenguas indígenas*, in *Revista Española de Derecho Canonico* (2016/73) 441-487.

¹¹²⁵ KÁD 237., vö. BARTHA CS., *Siket közösség, kétnyelvűség és a siket gyermekek kétnyelvű oktatásának lehetőségei*, in „...még onnét is eljutni túlra...” *Nyelvészeti és irodalmi tanulmányok Horváth Katalin tiszteletére*, LADÁNYI M. – DÉR CS. – HATYÁR H., (szerk.), Tinta Könyvkiadó, Budapest 2004, 313-332.

¹¹²⁶ L'Épée abbé a német-módszert vette alapul a hallássérültek nevelése során, amely a hangzó beszédtanításon alapul. A francia-módszerben pedig az adott nyelv hangzó nyelvtanát használták. A német módszert Samuel Heinicke egyházi szolgálatban álló kántor kezdte meg. in DE L'ÉPÉE C. M., *Institution...* 55., Az ujj-nyelv, tulajdonképpen az ujjábécé, amelyben minden betűnek megvolt a jele. Erről nem maradt fenn pontos leírás, de az bizonyos, hogy volt olyan változata, amelyhez két kezet kellett használni. in KOMPÁN J., *A jelnyelvi...* 13.

¹¹²⁷ CT 40.

¹¹²⁸ CONINX, F., *Medical and Technological Interventions Offer New Possibilities to Improve the Quality of Life of Persons with a Hearing Impairment*, in *Ephphatha...* 33.

¹¹²⁹ A Cochleáris implantátum egy olyan sebészeti úton beültetett eszköz, amely elektromos úton átalakítja az akusztikus hangokat a hallást serkentő idegek számára. vö. PUIG C. A. M., *Medical...* 24-25.

¹¹³⁰ VINCZE V., *A hallássérült gyermekek speciális katekézisének bemutatása 1-2.*, összefoglaló írás, Budapest 2021. 03. 20., vö. CHARROW V. R. – WILBUR R. B., *The Deaf Child as a Linguistic Minority*, in *American Deaf Culture*, WILCOX S., (szerk.), Linstok Press, Maryland 1989, 103-116.

Amennyiben a világi oktatási intézmény nehézségeket állít a hallássültek számára a hitoktatás tekintetében, úgy a keresztény közösségre és a családokra hárul nagyobb felelősség, hogy a hallássérült gyermekekkel megismertessék az evangélium örömhírét.¹¹³¹ A szülők ez irányú nevelői tevékenységére a plébánosnak és a keresztény közösségnek, vagy a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátását végző lelkésznek kell a segítségére sietnie. A hallássérült a keresztény nevelés által be tud illeszkedni a lakó- vagy pótlakóhelye szerinti plébániára (383. k. - 1. §.), amire otthonként tekinthet. Marcel Broesterhuizen rámutat arra, hogy a szülőknek nem szabad elfelejteniük azt, hogy nem a saját jövőképüket kell a gyermekben kialakítaniuk, hanem segíteniük kell a gyermeküket abban, hogy a hallássérült identitását elfogadva szabadon olyan pályát válasszon, amiben a keresztény közösség építő tagja tud lenni.¹¹³²

A katolikus vallási oktatás és nevelés az egyházi hatóság irányítása alá tartozik, bármilyen iskolában történjék is.¹¹³³ Ugyanakkor láthatjuk, hogy a nevelés mennyire sokrétű, főleg a hallássérült gyermekek halláskárosodásának különböző fokai miatt. A kérdésben általános szabályokat kiadni a püspöki konferenciák feladata, a tevékenység rendezése és felügyelete pedig a megyéspüspökre tartozik (804. k. - 1. §.).¹¹³⁴ A hallássérültek oktatási intézményekbe való integrációjáról, valamint a gyermekek nevelési irányelveiről a helyi püspöki konferencia adhat ki iránymutatást, ugyanakkor a megyéspüspök joga azokat átültetni egyházmegyéje gyakorlatába.

5.2. A hallássérültek intézményspecifikus nevelése

Az Egyháznak joga van bármilyen tantárgy oktatására, joga van bármilyen típusú és fokozatú iskolát alapítani és vezetni (800. k. - 1. §.).¹¹³⁵ Zenon Grochowski rámutat arra, hogy keresztény szellemű iskolák biztosítása a megyéspüspök felelőssége.¹¹³⁶ A megyéspüspök alapíthat olyan iskolákat, amelyekben kimondottan a hallássérültek számára végeznek oktató

---

¹¹³¹ KÁD 227.

¹¹³² BROESTERHUIZEN M., *Medical...* 28.

¹¹³³ vö. HENDRIKS J., *L'insegnamento...* 355.

¹¹³⁴ vö. EUART A. S., *Commentary of the 804. canon*, in *New Commentary...* 958-959., ad. RACINE J., *La formation des maîtres en enseignement religieux, des animateurs de pastorale, des aumôniers et l'État*, in *Studia canonica* (2003/37) 503-520.

¹¹³⁵ vö. GROCHOLEWSKI Z., *Identidad...* 222.

¹¹³⁶ vö. GE 9.

és nevelő tevékenységet megteremtve azt a környezetet, amelyben a növendékek a keresztény tanítást és világnézetet leginkább elsajátíthatják (802. k. - 1. §.). Nemcsak az egyházmegyei hatóság alapíthat határozattal hallássérültek számára specifikus oktatási intézményeket, hanem a szerzetes intézmények is (801. k.).¹¹³⁷

Az oktatási intézmények közé sorolhatjuk a kollégiumokat is, amelyekben hallássérült diákok az oktatásban részesülő éveikben szállást és nevelést kaphatnak. Amennyiben a kollégiumot a hallássérültek számára intézményspecifikussá teszik, országos központok alakulnak ki a hallássérültek nevelésében. Számos szerző rámutat arra, hogy a hallássérült gyermekek identitástudatának és önbecsülésének érdekében az Egyháznak biztosítania kell azt, hogy az otthonukban jelnyelven kommunikáló gyermekek ugyanúgy jelnyelven sajátítsák el az oktatási ismereteket.¹¹³⁸

Ezekben az oktatási intézményekben a hallássérültek számára az életkorokat figyelembe vevő katekézist kell végezni, alkalmazkodva a személyek szükségleteihez és képességeihez.¹¹³⁹ Anne Bamberg rámutat arra, hogy a hallássérültek katekézisének külön kell kezelni az egyéb fogyatékkal élők katekézisénekétől.¹¹⁴⁰ Ennek megvalósítói az oktatási intézményekben a püspöktől megbízott katekéták (805. k.).¹¹⁴¹ A katekétáknak, akik hallássérültek keresztény nevelésére vállalkoznak, a jelnyelvi végzettség mellett ajánlatos rendszeres továbbképzéseken részt venniük, ahol megbeszélhetik a hallássérültek nevelésével kapcsolatos tapasztalataikat.¹¹⁴² Véleményem szerint a püspöki konferenciáknak létre kell hozniuk az országos kateketikai intézet keretében egy hallássérültek katekézisééről gondoskodó hivatalt, ami a részegyházak munkáját segítené.¹¹⁴³

¹¹³⁷ vö. CD 35., ad. II. JÁNOS PÁL, Adh.ap.postsyn. *Vita Consecrata* 96-97, (1996. III. 25.), in *AAS*, 1996/88 471-473., ad. CIPROTTI P., *De decreto quo persona iuridica constituitur*, in *Apollinaris* (1937/10) 269-272., ad.

¹¹³⁸ vö. BARTH M., – SOTO M. C., *The Psychological...21.*, BAT-CHAVE Y., *Antecedents of self-esteem in deaf people. A meta-analytic review*, in *Rehabilitation psychology*, (1993/38/4), 221-234., DESSELLE D. D., *Self-esteem, family climate, and communication patterns in relation to deafness*, in *American Annals of the Deaf*, (1994/139), 322-328.

¹¹³⁹ KÁD 171.

¹¹⁴⁰ BAMBERG A., *Pastorale... 394.*

¹¹⁴¹ vö. PIGHIN B. F., *Diritto... 181.*, ad. EUART A. S., *Commentary of the 805. canon*, in *New Commentary... 959.*

¹¹⁴² KÁD 249.

¹¹⁴³ KÁD 269.

5.3. Nevelői szemléletformálás

A II. Vatikáni Zsinat szerint felelősségteljes azok hivatása is, akik a szülők segítőként a nevelői feladatra vállalkoznak.¹¹⁴⁴ Azok a nevelők, akik hallássérültekkel foglalkoznak, nemcsak szurdopedagógiai ismeretekkel kell rendelkezniük, hanem jó alkalmazkodóképességgel is, hogy a keresztény értékrendet a gyermekek értelmi képességét és szókincsbeli tudását figyelembe véve át tudják adni.¹¹⁴⁵ A nevelőktől Ferenc pápa *Fratelli tutti* kezdetű enciklikájában olyan elkötelezettséget kíván, amellyel a gyermek erkölcsi, lelki és társadalmi neveléséről is gondoskodnak.¹¹⁴⁶ A társadalom peremén élő hallássérültekhez türelemmel kell fordulni a hatékony katekézis érdekében,¹¹⁴⁷ hiszen a hallássérültek iránti szemléletformálás alakulásához elengedhetetlen az érintetteknek a közreműködése.¹¹⁴⁸ Az olasz püspöki konferencia iránymutatása, rámutat arra, hogy a katekézis szemléletének alakulnia kell. Ennek a szemléletnek a kiindulópontja az, hogy a fogyatékkal élő nem azonosítja a betegségével. A dokumentum szerint a fogyatékkal élő személy sajátos egzisztenciális állapotban él, amely hátrányos helyzetet ad neki, ezért speciális segítségre van szüksége készségeinek fejlesztéséhez és társadalmi életének megéléséhez. Ezért a lelkipásztornak tisztelnie kell az identitásukat és eredetiségüket.¹¹⁴⁹

Ferenc pápa poliéder társadalmat vizionál, ahol az emberek a különbségek ellenére egymást kiegészítve és gazdagítva élnek egymás mellett.¹¹⁵⁰ A speciális igényűek lelkipásztori ellátásával nemcsak a hallássérültek ismerik meg Isten igéjét és a szentségeket, hanem a helyi Egyház identitástudata is megerősödik.¹¹⁵¹ A hallássérülteknek, mint a láthatatlan fogyatékkal élőknek a egyházi és világi közösségben való megmutatása formálja a hallók szemléletét.¹¹⁵² A Európai Fogyatékosügyi Kongresszus *Madridi Nyilatkozata* is a társadalom szemléletformálását mutatja. A dokumentum szerint a hangsúly a rehabilitációról áttevődött a

---

¹¹⁴⁴ GE 5.

¹¹⁴⁵ vö. *Bevezetés a hallássérültek pedagógiájába*, CSÁNYI Y., (szerk.), Budapest 1993., ad. GOLDIN-MEADOW S., *Constructing communication by hand*, in *Cognitive Development* (2002/17) 1385-1405.

¹¹⁴⁶ FT 114.

¹¹⁴⁷ KÁD 190.

¹¹⁴⁸ vö. KÁD 231., ad. BASTERRECHEA P., *El alumno como centro de la comunidad educativa*, in *Seminarium* (1982/22) 118.

¹¹⁴⁹ UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *L'iniziazione...* 17-18.

¹¹⁵⁰ FT 215.

¹¹⁵¹ PONTIFICIA COMMISSIONE PER LA PASTORALE DELLE MIGRAZIONI E DEL TURISMO, *Chiesa...* 372.

¹¹⁵² vö. UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *L'iniziazione...* 22.

társadalom alakításának globális filozófiájára, amely minden személy, beleértve a fogyatékos embereket is, szükségleteinek befogadására és ellátására irányul.¹¹⁵³

Ferenc pápa szerint minden politikai, társadalmi és gazdasági tevékenység középpontjában az emberi méltóságnak és a közjónak kell állnia.¹¹⁵⁴ Így az emberek nyelvi és kulturális különbsége ellenére kialakul az Egyházban kapcsolatok új rendje.¹¹⁵⁵ Ezért az egyházi hatóságnak a hallássérültek igényeit is figyelembe kell venni, mikor az oktatási intézmény kialakításáról határoz. A hallássérültek számára, akikhez az Isten ígéje csak részlegesen vagy egyáltalán nem tud eljutni, a családokra és kiegészítőképpen az Egyházra hárul, hogy gondoskodjon a szükségleteikről.¹¹⁵⁶

A helyi Egyházban a speciális igényűek lelkipásztori gondozásának irányítója a megyéspüspök (vö. 383. k - 1. §).¹¹⁵⁷ A püspök munkatársaiként a plébánosoknak fel kell éleszteniük a világi hívekben a katekéta hivatást.¹¹⁵⁸ Kiváltképpen azokban a hallássérültekben, akik arra alkalmasak, hogy az Egyház nevelő munkájában az Egyház segítségére legyenek. Így a hallássérültek nevelésében maguk a hallássérültek is részt vesznek katekétaként, vagy hitoktatóként, ami nemcsak a pedagógusok kevés számára ad megoldást, hanem a tanári testület szemléletét is formálja a fogyatékkal élők iránt. Galon Porferino siket katekétaként szolgálja a hallássérült közösséget a Fülöp-szigeteken, Cebuban. Elmondása szerint könnyebb dolga van siketként a hallássérültekhez szólnia, mint a hallóknak. A hallókkal ellentétben ő jobban ismeri a hallássérültek gondolkodásmódját, ezáltal eredményesebben tudja átadni a hittani ismereteket.¹¹⁵⁹

Az Olasz Katolikus Püspöki Konferencia a *L'iniziazione cristiana alle persone disabili* című dokumentumában a fogyatékkal élő az Egyház munkájának aktív és felelős alanyként tekinti.¹¹⁶⁰ Ezért a hallássérültekre vonatkozó pedagógiát figyelembe véve kell keresztény nevelésben részesíteni a hallássérült gyermekeket. El kell kerülni azt a veszélyt, hogy a hallássérültek katekézise szegregáltan működjön, ezért a közösséget be kell vonni ebbe a

---

¹¹⁵³ TÓTH I., *A fogyatékkal...* 53.

¹¹⁵⁴ FT 232.

¹¹⁵⁵ vö. SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Peregrinans...* 363.

¹¹⁵⁶ KEK 2208.

¹¹⁵⁷ vö. CD 11.

¹¹⁵⁸ KÁD 225.

¹¹⁵⁹ GALON P., *Go...* 65.

¹¹⁶⁰ vö. UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *L'iniziazione...* 9.

munkába.¹¹⁶¹ A keresztény nevelés munkáját nem pusztán a püspök, a plébános, vagy a katekéták végzik, hanem maga a keresztény közösség. Ezért fontos a közösség érzékenyítése, amelynek köszönhetően aktívabban veszik ki a részüket a hívek a hallássérültek plébániai integrálására.¹¹⁶² Anthony Bevilacqua philadelphiai érsek, bíboros szerint az Egyház tagjainak figyelmesnek kell lenniük a fogyatékkal élő emberekhez való kapcsolatukban.¹¹⁶³

A hallássérültek katekézisének és nevelésének illeszkednie kell a környezethez, ezért sajátos utakat igényelnek, amely ugyanakkor a keresztény nevelés egész útjához is kapcsolódik.¹¹⁶⁴ A világból érkező katekéta gyakorlatias szempontból tudja átadni a hallássérültnek a keresztény tanítást, a többitől eltérő speciális katekézisben részesítve őket.¹¹⁶⁵ Szüksége van Szent II. János Pál szavaival élve az irgalmasság képzelőerejére, hogy a nyelvi korlát ellenére a katekéta közös nyelven tudjon beszélni a hallássérült gyermekkel.¹¹⁶⁶

Amennyiben az egyházmegyei hatóság állami oktatási intézményt vesz át egyházi igazgatásba, az alapító okirat mellett elvárhatja fenntartóként az intézmény pedagógusaitól az egyházmegyében érvényes hallássérülteket segítő jogszabályok betartását.¹¹⁶⁷ Ezáltal a korábban világi intézmény szemlélete is megváltozik a hallássérültek iránt.

A hallássérültek számára kiadott, a fogalomhasználatukat figyelembe vevő kiadványokat, amelyeket a hallássérültek oktatásában alapszöveggként használnak a hitoktatók, csak az illetékes egyházi hatóság jóváhagyásával jelenhetnek meg, vagy a jóváhagyást utólag kell elnyerniük (827. k. - 2. §).¹¹⁶⁸ Amennyiben a kiadvány a hallássérültek számára készült, célszerű, ha a cenzor tapasztalattal rendelkezik a hallássérültek lelkipásztori ellátásáról és nevelési sajátosságairól. A hallássérültek lelkipásztori ellátásában jártas szakember nem minden egyházmegyében található. Ezért véleményem szerint a püspöki konferencia állítsa össze azoknak cenzoroknak a jegyzékét, akik a hallássérültekkel kapcsolatos rész tudományban szakemberek, és akik az egyházmegyei hivatalok, vagy a püspökök rendelkezésére állnak (830.

---

¹¹⁶¹ KÁD 189.

¹¹⁶² vö. ZIEZIULA F., *The World of the Deaf Community*, in *Hospice Foundation of America ENewsletter*, (2001/6).

¹¹⁶³ BEVILACQUA A., *Les personnes handicapées: une partie vivante et vitale dans la communauté ecclésiastique*, in *Dolentium Hominum*, (1993/22) 26.

¹¹⁶⁴ KÁD 191.

¹¹⁶⁵ KÁD 232.

¹¹⁶⁶ KRAKOVIAK K., *Care...* 63.

¹¹⁶⁷ vö. BACSA D., *A püspökkari...* 33.

¹¹⁶⁸ vö. BARRETT R. J., *The Pitfalls of the Imprimatur: A Gloss on Canon 827 § 2*, in *Angelicum* (2000/77) 165-202.

k. - 1. §.). A hallássérültek oktatásához elengedhetetlen a hittan tananyag vizuális bemutatása.¹¹⁶⁹ A cenzornak, meg kell vizsgálnia a képi vagy videó mellékleteket is, amennyiben az a hivatalos tananyag része. A hitoktató használhat olyan videó mellékleteket, amiken bekapcsolja a feliratozást. Ezek a videókiadványok nem specifikusan a hallássérültek számára készültek, de jellegük miatt jól használhatóak a hitoktatásban. Amennyiben az egyházmegyei hatóság engedélyezi a hitoktatásban ezeket az eszközöket, használhatóak a hallássérültek nevelésében is.

1988-tól havonta megjelenik a *Hallássérült Hívek Hírlapja*. Az újság a katolikus hírek mellett minden olyan információt tartalmaz, amelyek a tagok számára jelentős lehet.¹¹⁷⁰ Felmerül a kérdés, hogy kell-e cenzor vizsgálata alá vetni a *Hallássérült Hívek Hírlapját*, amennyiben az szinte az egyetlen információs fórum a hallássérült hívek számára olyan teológiailag leegyszerűsített nyelven, amelyet megértenek? Véleményem szerint nem, de a hallássérültek lelkipásztori ellátásával megbízott lelkésznek felügyeleti joga kell, hogy legyen az újságra.

Bár a katekézis tekintetében az Apostoli Szentszék Klérus Kongregációja az illetékes,¹¹⁷¹ ugyanakkor a hallássérültek lelkipásztori ügyei az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában Dikasztériumhoz tartoznak. A két hivatal nem szenved hatáskörütközésben. Az ordinárius az illetékes annak megítélésében, hogy az egyházmegyéje hallássérültjeinek ügyeit amennyiben az szükséges, melyik szentszéki hivatalhoz továbbítja.

5.4. A hallássérültek óvodai nevelése

Magyarországon az egészségügyi szakemberek szerint 1000 szülésre 3 hallássérült újszülött esik.¹¹⁷² Olaszországban évente 1500-2000 gyermek születik halláskárosodással. Ezért is fontos, hogy a beszédkézségre való nevelést mihamarabb megkezdjék a

¹¹⁶⁹ KRAKOVIAK K., *Care...* 63.

¹¹⁷⁰ FALUDI P., *Jelnyelvi...* 10.

¹¹⁷¹ KÁD 232.

¹¹⁷² A KSH adatai 2011-es adatai szerint Magyarországon 1596 nagyothalló, és 378 siket, és 124 siketvak 14 éves korú alatti él. A 2001-es adatok szerint ez a szám a nagyothallóknál 1758, a siket, siketnéma, néma 957 főt érte el., ld. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL, *A 2011. évi népszámlálás, 11. Fogyatékossgal...* 1.1.

szakemberek.¹¹⁷³ A siket gyerekek hangadásának fejlődése ellentétben van a halló gyerekekével. Egyéves kor körül a teljesen siket gyerekek nagyon ritkán adnak hangot. Ha azonban a gondozóik jelnyelven kommunikálnak egymással, ezek a gyerekek kezükkel végeznek a gagyogáshoz hasonló mozgásokat, amik később a jelnyelv elemeivé válnak.¹¹⁷⁴ A hallókészülékek, cochlear implantátumok nem teszik a siketet halló emberré, a hallókészülékek pusztán javíthatják a maradék hallást. Ezenkívül téves feltételezés, hogy azok, akik jók a beszédolvasásban vagy az ajakolvasásban gyakorlottak az írástudásban is. Az angol nyelv 42 hangjából 2/3-a vagy láthatatlan, vagy máshogy néz ki, mint néhány más hang.¹¹⁷⁵

Az Egyház a gyermekkort az életkezdés idejének tekinti, amely miatt a gyermeket nagy tiszteletben részesíti és a lelki fejlődése érdekében kifejezetten gondoskodik róla.¹¹⁷⁶ A Katolikus Egyház fenntartásában lévő óvodákat részben az egyházmegye vagy szerzetesi intézmény alapítja, részben pedig világi hatóságtól veszi át. Az óvodákat lehet intézményspecifikusan a hallássérült gyermekek nevelésének biztosítani, vagy pedig olyan módon kialakítani, hogy a halló gyermekek mellett a hallássérültek is részesülhessenek a keresztény nevelésben. A katolikus óvodai keretek közt történő hittan foglalkozásokat a hallássérült gyermekeknek az élszó mellett jelnyelven is kísérni kell, hogy a gyermekek mihamarabb megismerjék a vallási jelnyelv szókincsét is.¹¹⁷⁷

Paul Brinich szerint folyamatosnak kell lennie a gyermek és a pedagógus közötti jelnyelves vagy nonverbális kommunikációnak, mert ahol a kommunikáció összeomlik, ott a dominánsabb fél veszi át az irányítást, és így a hallássérült gyermek nem tud megfelelően kibontakozni.¹¹⁷⁸ A nevelőknek figyelniük kell a gyermekek érzelmi reakcióira, különben megszakad az a bizalom, aminek köszönhetően jól megalapozható a keresztény életre való nevelés.¹¹⁷⁹ A nevelők azok, akik az óvodáskorúak nyelvére fordítják le a hit tartalmát,

¹¹⁷³ vö. RADICI M., *Congenital Deafness*, in *Ephphatha...* 30.

¹¹⁷⁴ COLE M. – COLE S. R., *Fejlődéslélektan*, Budapest 2006, 226., vö. FISCHER S. D., *Critical Periods fo Language Acquisition*, in *Issues Unresolved. New Perspectives on Language and Deaf Education*, WEISEL A., (szerk.), Washington 1998, 9-26.

¹¹⁷⁵ BARTH M., – SOTO M. C., *The Psychological...*19.

¹¹⁷⁶ KÁD 177.

¹¹⁷⁷ A hangzó és jelnyelven történő tanulás fontosságáról ld. BERGMAN B., *Signed Languages*, in *Bilingualism in Deaf Education*, AHLGREN I. – HYLSTENSTAM K., (szerk.), Hamburg, 1994, 15-35., ad. SVARTHOLM K., *Second Language Learning in the Deaf*, in *Bilingualism in Deaf Education*, AHLGREN I. – HYLSTENSTAM K., (szerk.), Hamburg, 1994, 61-71.

¹¹⁷⁸ BRINICH P. M., *Childhood Deafness and Maternal Control*, in *Journal of Communication Disorders*, (1980/13) 75-81.

¹¹⁷⁹ vö. BROESTERHUZIEN M., *Medical...* 27., ad. MEADOW K. P., *Early communication in reation to the deaf child's intellectual, social and communicative functioning*, in *American Annals of the Deaf* (1968/113) 29-41.

megismertetik őket az alapimádságokkal. Legfőképp a nevelők azok, akikkel az oktatási intézménybe lépve először találkoznak a gyermekek, éppen ezért fontos, akik a katolikus hitről az első benyomásokat keltik bennük, kellőképpen felkészültek legyenek a hallássültekkel való óvodai keresztény nevelésre.

A Münchener Siket Egyesület médiaosztálya 2014-óta gyermekkönyveket fordít le jelnyelvre. A gyermekkönyvek német jelnyelven, felirattal és pontozással érhetőek el a hallássérült szülők és óvodapedagógusok számára. A projekt fő célja, hogy a 3-6 éves siket gyermekeket kétnyelvű nevelésben részesítse.¹¹⁸⁰ Ezáltal nemcsak az egyenlőség valósul meg az óvodai pedagógiában a hallássérültek és halló között, hanem a hallássérült gyermekek identitástudata is megerősödik. Magyarországi kezdeményezés a Jelefánt nevű YouTube csatorna Pagony mesék című kezdeményezése, aminek a keretében bizonyos gyermekmeséket jeltolmácsolással látnak el.¹¹⁸¹ Ezeknek a példájára a magyarországi Katolikus Hallássérült Pasztoráció Jézus életéről szóló gyermekkönyveket adhat ki, amelyet a katolikus óvodák pedagógiai neveléséhez fel lehet használni.

5.6. A hallássérültek általános iskolai nevelése

A gyermekkori fejlődés színtere az általános iskola, ahol átlagosan a gyermek nyolc évet tölt el. A gyermekkorban a katekézis nevelő jellegű, amely arra irányul, hogy a gyermek kibontakoztathassa emberi adottságait.¹¹⁸² Amennyiben a hallássérült gyermekek tulajdonságai kibontakoztatásának feladatát az egyházi intézmény veszi magára, célszerű olyan hittantanárokat a küldetés szolgálatába állítani, akik szurdopedagógiai ismeretekkel is rendelkeznek.¹¹⁸³ A hallássérült gyermeküket az intézményekbe irató családok többsége nem gyakorló katolikus, ugyanakkor szeretnék keresztény szemléletben nevelni gyermeküket, ezért választják a szülők többnyire a katolikus hittan oktatást gyermekük számára.¹¹⁸⁴

¹¹⁸⁰ ld. <http://kinderbuecher.gmu.de/das-projekt/> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 20.).

¹¹⁸¹ ld. https://www.youtube.com/playlist?list=PLGoGSFAekmPhNL_ZRnaGU2OQcP_rQwHzu (Utoljára ellenőrizve: 2022. 02. 02.).

¹¹⁸² KÁD 178.

¹¹⁸³ vö. LA BUE M. A., *Language and Learning in Deaf Education Classroom: Practice and Paradox*, in *Sociolinguistics in Deaf Communities*, LUCA C., (szerk.), Washington 1995, 164-220.

¹¹⁸⁴ VINCZE V., *A hallássérült... 2.*

A nevelők feladata megtanítani a gyermekeket, akik hallássérültségükből adódóan magukra hagyottnak érzik magukat, a közösség életadó és megtartó erejére.¹¹⁸⁵ Amennyiben ordinárius iskolalelkészt nevez ki (564. k.) egy olyan katolikus iskolába, ahol hallássérültek is vannak, lelkipásztori és nevelői megfontolásból célszerű, ha a lelkész jelnyelvi ismeretekkel is rendelkezik.¹¹⁸⁶ Az ordinárius döntése folytán a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátását biztosító lelkész vállalhat oktatást a katolikus iskolákban, és világi intézménnyel kötött külön megállapodással azok intézményeiben is.

A magyarországi tapasztalat szerint a hallóktól szegregált oktatási intézményben végzetek korlátozottabban, a hallókkal intergált nevelési intézményekben végzett hallássérültek szabadabban tudnak dönteni a pályaválasztásban. Ezen intergáció célja hogy a hallássérült kapcsolatba kerüljön más emberekkel és rajtuk keresztül újabb lehetőségeket lásson meg.¹¹⁸⁷ Ugyanakkor Buckley Maura írországi siket volt iskolaigazgató és szociológus szerint az intergált oktatási intézményekben a hallássérült gyermekek a kisebbségükből fakadóan magányosabbá válnak, szemben a szegregált siket intézményekben tanulókkal. A szegregált iskolában hallássérültek a maguk tempójában a jelnyelv használatával sajátíthatják el az ismereteiket.¹¹⁸⁸

A magyar hallássérültekkel való rendszeres foglalkozás és az első hazai tanintézet felállítása jórészt Cházár András (1745–1816) gömör megyei táblabíró nevéhez köthető. A Vác főtéri volt püspöki palotát Migazzi bíboros, hercegérsek a Mária Terézia királynő által Budán alapított leánynevelő intézet céljaira engedte át.¹¹⁸⁹ II. Ferenc császár, apostoli király rendelkezése folytán mint a Tanulmányi Alap ingatlana került Siketnéma Intézet céljára lett kijelölésre, ahol 1802-ben megkezdődött a siketek oktatása.¹¹⁹⁰ Az épület ma is a magyar gyógypedagógiai intézmények *alma mater*-e.¹¹⁹¹ Az intézmény, amely a mai napig a hallássérültek oktatását szolgálja, a Magyar Állam fenntartásában áll. Ugyanakkor a siket Mikesy György felavatott lektor és megbízott akolitus személyében 16 éven át volt az

¹¹⁸⁵ KÁD 179.

¹¹⁸⁶ A kléruskongregáció 1997. augusztus 15-ei instrukciójában nyilvánvalóvá tette, hogy a lelkész elnevezés csak a felszentelt szolgálattevőket illeti meg. ld. CONGREGATIO PRO CLERICIS ET ALIE, *Instructio* art. 2.

¹¹⁸⁷ KRAKOVIAK K., *Care...* 57.

¹¹⁸⁸ BUCKLEY M., *The Family...* 42., vö. HATTYÁR H., *A siketoktatás...* 784.

¹¹⁸⁹ VARGA L., püspök váci egyházmegye levéltárának kutatása alapján

¹¹⁹⁰ vö. SCHERER I., *A siketnéma-oktatás...* 55-57.

¹¹⁹¹ Az intézmény mottója „Mily nagy áldás a siketnémára nézve a tanítás, nevelés!” mutatja a hallássérültek nevelésének fontosságát. Az intézmény honlapja: https://www.chazar.hu/az-intezmeny-tortenete/az-epulet-tortenete#sub_content (Utoljára ellenőrizve: 2020. 12. 02.)

intézmény vallásos és hitét nyíltan gyakorló igazgatója.¹¹⁹² Az intézmény világi jellege ellenére rendkívül jó viszonyt ápolt a Váci Egyházmegyével, minden jelentősebb helyi egyházi ünnepen képviseltette magát hallássérült gyermekekkel az intézmény. Az egyházmegye hitoktatói taníthatnak hallássérült gyermekeket az intézmény keretei között. Magam is taníthattam ott az intézmény 2017/18-as tanévének első félévében.

Vác mellett Egerben az Egri Mlinkó István Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, Óvoda, Általános Iskola és Kollégiumban,¹¹⁹³ Debrecenben a Hallássérültek Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménye, Óvoda, Általános Iskola és Kollégiumban,¹¹⁹⁴ Szegeden a Klóg Péter Óvoda, Általános Iskola, Alapfokú Művészetoktatási Intézményben¹¹⁹⁵ tanulnak a hallássérültek szegregált módon. Hallássérült-halló integrált nevelést folytatnak a budapesti XXI. kerületi Móra Ferenc Általános Iskolában.¹¹⁹⁶

5.7. A hallássérültek középiskolai, szakiskolai nevelése

A katolikus iskolák formái különbözőek lehetnek a helyi viszonyok szerint, ezeket a katolikus iskolák alapításakor és szervezésekor az illetékes hatóságnak figyelembe kell vennie. A II. Vatikáni Zsinat *Gravissimum Educationis* kezdetű deklarációja szerint fontosnak kell tartani azokat az oktatási formákat, amelyeket a mai viszonyok különleges módon sürgetnek. Ilyenek a szakiskolák és ipariskolák, a felnőttek és a szociális munkára készülők tanintézetei, valamint az olyan iskolák, amelyekben testi fogyatékek miatt különleges gondoskodást igénylőkkel foglalkoznak.¹¹⁹⁷ A fogyatékkal élő hallássérültek számára alapított egyházi szakiskolák nemcsak a jövőben való boldogulást jelentő állás lehetőségét jelentik, hanem a

¹¹⁹² Mikesy György szakmai életrajza: <https://kk.gov.hu/akadalymentes/download/a/66/52000/Mikesy%20Gy%C3%B6rgy.pdf> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 04. 27.)

¹¹⁹³ Egri Mlinkó István Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, Óvoda, Általános Iskola és Kollégium, 3300 Eger, Klapka György u. 10. ld. <http://www.mlinkoiskola.kisbiro.hu/mlinkoiskola.kisbiro.hu/modules.php?name=base> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 05. 03.)

¹¹⁹⁴ Hallássérültek Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménye, Óvoda, Általános Iskola és Kollégium, 4031 Debrecen, Széchenyi utca 60. ld. <http://www.szechalt-deb.sulinet.hu/> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 05. 03.)

¹¹⁹⁵ Klóg Péter Óvoda, Általános Iskola, Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, 6725 Szeged, Bécsi krt. 38. ld. <http://www.siketekszeged.nhely.hu/> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 05. 03.)

¹¹⁹⁶ Budapest XXI. Kerületi Móra Ferenc Általános Iskola, 1214 Budapest, Tejút u. 10. ld. <http://moracsepel.hu/> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 05. 03.)

¹¹⁹⁷ GE 9.

keresztény tanítás megismerésének lehetőségét is. A hallássérültek nevelésére specializálódott általános iskolák tanulmányi alapkövetelménye alacsonyabb, mint a halló diákok számára előírt alapkövetelmény,¹¹⁹⁸ ezért a hallássérült diákoknak a gimnáziumba történő felvételekor nem az általános felvételi követelményt célszerű kérni, hanem szóbeli elbeszélgetés alapján kell dönteni a diák felvételének alkalmasságáról.

A fiatalok számára történő katekézis részletes kidolgozását az Egyház nem kívánja egyetemes szinten rendezni, hanem rábízta helyi püspökre, hogy az helyi igényekre helyi válaszok készüljenek.¹¹⁹⁹ A közép és szakiskolás hallássérült növendékek számára helyi katekézist adhat ki a megyéspüspök, amit a püspöki konferencián keresztül más egyházmegyék is hasznosítani tudnak.

Magyarországon a budapesti Hallássérültek Óvodája, Általános Iskolája, Szakiskolája EGYMI és Kollégiumában,¹²⁰⁰ és a Dr. Török Béla Óvoda, Általános Iskola, Szakiskola, Készségfejlesztő Iskola, EGYMI és Kollégiumban¹²⁰¹ tanulnak a hallássérültek szegregált nevelési módon.

5.8. A hallássérültek részvétele az egyetemi oktatásban

A katolikus nevelés az egész embert formálja, ezért nem reked meg az általános és a közép vagy szakiskolák szintjén. Az Egyház a felsőoktatásban részt vevő fiatalokat is el akarja érni, ezért joga, hogy egyetemeket létesítsen és vezessen. Az Egyház nagy figyelmet fordít a felsőfokú iskolákra, főleg az egyetemekre és fakultásokra, ahol az ott tanítókat megilleti a kutatási szabadság, ahol mélyebb ismeretekhez juttatják el a tanulókat arra, hogy a világban tanúságot tegyenek a hitről.¹²⁰² A hallássérülteket is megilleti a tudásuk alapján az egyházi

¹¹⁹⁸ vö. HATTYÁR H., *A siketoktatás...* 784.

¹¹⁹⁹ KÁD 184.

¹²⁰⁰ Hallássérültek Óvodája, Általános iskolája, Szakiskolája, EGYMI és Kollégiuma 1147 Budapest, Cinkotai út 125-137. ld. <http://siketekbp.co.hu/> (Utoljára ellenőrizve: 3021. 05. 03.)

¹²⁰¹ Dr. Török Béla Óvoda, Általános Iskola, Szakiskola, Készségfejlesztő Iskola, EGYMI és Kollégium, 1144 Budapest, Újváros park 1. ld. <http://www.nagyothallo.info.hu/> (Utoljára ellenőrizve: 3021. 05. 03.)

¹²⁰² vö. GE 10., ad. CL 62., ad. EUART A. S., *Commentary of the 807. canon*, in *New Commentary...* 963., ad. DALY E. F., *The Needed Mandate to Teach*, in *Canon Law Society of America Proceedings* (1984/46) 114-129., ad. ŐRSY L., *The Mandate to Teach Theological Disciplines: Glosses on Canon 812 of the New Code*, in *Theological Studies* (1983/44) 476-488., ad. DULLES A., *The Mandate to Teach*, in *America* (1988/158) 293-295.

egyetemen való tanulás lehetősége, és az ottani nevelő tevékenységben való aktív részvétel. Ezért az egyházi hatóságnak lehetővé kell tennie a hallássérültek számára a katolikus felsőoktatásban való részvételt is.

A hallássérülteknek is joga a főszabály szerint, hogy a tudományban megszerezzék azt a teljesebb képzettséget, amely az egyházi egyetemeken nyerhető el. Jogosultak arra, hogy ott az előadásokat látogassák, és akadémiai fokozatokat szerezhessenek (229. k. - 2. §.). Példaértékű lehet, ha a fogyatékkal élők kutatásával kapcsolatban maguk a fogyatékkal élők járnának elől. Ezért az egyházi egyetemek struktúráinak kialakításakor figyelembe kell vennie az egyházi hatóságnak a leendő hallássérült hallgatókat, egyrészt a tantárgyak számukra kielégítő megszerkesztésével, vagy az egyetem által biztosított jelnyelvi tolmács alkalmazásával, másrészt pedig olyan technikai eszközök kiépítésével,¹²⁰³ amellyel a hallássérültek részt tudnak venni az órákon.¹²⁰⁴

A felsőoktatásban azonban nem az előadó feladata jelnyelv útján tolmácsolni a tananyagot, hanem az egyetemnek kell megteremtenie azt a környezetet, ahol a tananyag és a katolikus nevelés átadható. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanulmányi és vizsgaszabályzata a fogyatékkal élő hallgatók számára biztosítja a fogyatékekhez igazodó felkészítést és vizsgáztatást, továbbá segítséget nyújt számukra ahhoz, hogy teljesíteni tudják a hallgatói jogviszonyából eredő kötelezettségeiket. Szükség esetén a hallássérültet mentesíti a nyelvvizsga, annak egy része, vagy szintje alól. A hallássérülteknek a vizsgán biztosítják a hosszabb felkészülési időt, az írásbeli beszámolón lehetővé teszik számukra segédeszköz használatát, szükség esetén az írásbeli beszámoló szóbelivel vagy a szóbeli beszámoló írásbelivel történő felváltását.¹²⁰⁵ A fogyatékkal élő hallgató a tanulmányok folytatásához szükséges kedvezmények, kérelmével az Esélyegyenlőségi Bizottsághoz fordulhat.¹²⁰⁶ A fogyatékek igazolására a meghatározott állami intézmények által kiadott szakvélemény fogadható el.¹²⁰⁷ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem az állami esélyegyenlőségi jogszabályokat veszi át. Felmerül a kérdés, hogy az egyházi hatóságnak a saját részleges jogában át kell-e azokat vennie? Véleményem szerint igen, mert az állami esélyegyenlőségi normák mintául

¹²⁰³ pl. indukciós hurok, feliratozás.

¹²⁰⁴ vö KÁLMÁN ZS. – KÖNCZEI GY., *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig*, Osiris, Budapest 2002.

¹²⁰⁵ PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM, *Tanulmányi- és vizsgaszabályzat (TVSZ)* 43. §. (1) in <http://ppke.hu/uploads/articles/18445/file/Tanulma%CC%81nyi%20e%CC%81s%20Vizsgaszaba%CC%81lyz at.pdf> (Utoljára ellenőrizve 2021. 05. 10.)

¹²⁰⁶ *TVSZ* 43. §. (2)

¹²⁰⁷ uo. 43. §. (3)

szolgálhatnak a jogalkotó számára, hiszen a jogalkotó sok esetben nem ismeri eléggé a hallássérültek speciális pedagógiáját.

A megyéspüspök, amennyiben lehetséges alapítson plébániát, vagy állandó jelleggel egyes papokat bízjon meg a felsőoktatásban résztvevők lelkipásztori ellátására. A megyéspüspök gondoskodjon arról, hogy még a nem katolikus egyetemek mellett is legyenek katolikus egyetemi központok, amelyek az ifjúságnak elsősorban lelki segítséget nyújtanak (813. k.).¹²⁰⁸ Amennyiben a megyéspüspök megítélése szerint a felsőoktatási intézményben megfelelő számú hallássérült van, jelnyelvi ismeretekkel rendelkező egyetemi lelkészt nevezhet ki.¹²⁰⁹ Az egyetemi lelkész segíthet a hallássérülteknek abban, hogy összekösse őket azokkal a vezetőkkel, akik a felsőoktatási intézményben a hallássérültek integrációját elősegíthetik.

6. A hallássérültek társulásai

A hallássérültek érdekeit leginkább maguk a hallássérültek illetékesek képviselni. A keresztény közösségnek őket kell segíteniük a szubszidiaritás elve alapján.¹²¹⁰ A nevelőknek a növendékeiket öntevékenységre kell biztatniuk, valamint támogassák az egyházas lelkületű egyesületek alapítását.¹²¹¹ A hallássérülteknek is a főszabály szerint az Egyházban alapvető joga, hogy vallásos társulásokat alapítsanak és vezessenek a nyilvános istentisztelet, vagy a keresztény tanítás előmozdítására (vö.215. k.).¹²¹² A hallássérültek ezt az Egyház apostoli tevékenységet előmozdító tevékenységét különféle társulásokban tehetik meg, de azok közül egyik sem tarthat igényt a katolikus névre, hacsak ehhez az illetékes egyházi hatóság beleegyezését nem adta (216. k.).¹²¹³ Roch Page rámutat arra, hogy ezek a társulások a szubszidiaritás elve alapján segítik elő a társadalmi közjót.¹²¹⁴ A hallássérültek által alapított magántársulásokban a hitét kereső hallássérült baráti közege és otthonra talál, megismerkedik

¹²⁰⁸ vö. GE 10.

¹²⁰⁹ KÁD 192.

¹²¹⁰ vö. PLACE M. D., *In the Manner of a Leaven: The Lay Mission to the Secular World*, in *The Jurist* (1989/47) 86-102.

¹²¹¹ GE 8., ad. vö. SCHÜLLER T., *Allgemeine Frangen des kirchlichen Vereinsrechts*, in *Handbuch...* 809.

¹²¹² MARCUZZI P. G., *Associazioni dei fedeli nel nuovo Codice di diritto canonico*, in *Il nuovo codice di diritto canonico: novità, motivazione e significato/Atti della Settimana di Studio 26-30 aprile 1983.*, Roma 1983, 124., ad. DELGADO GALINDO M., *Asociaciones internacionales de feles*, in *Ius Canonicum* (2010/50) 9-29.

¹²¹³ vö. AA 6-8., ad. RINERE E. A., *Catholic Identity and the Use of the Name Catholic*, in *The Jurist* (2002/62) 131-158.

¹²¹⁴ FT 175.

sorstársai hitével és meggyőződésével. Ugyanakkor a társulások nem helyettesíthetik a plébániát, ahol kimondottan az egész embert formáló katekézisben részesül a hallássérült a megfelelő speciális lelkipásztori ellátás mellett. A katolikus jóváhagyást elnyerő és a hallássérülteket segítő egyesületekről a megyéspüspöknek be kell számolnia az Apostoli Szentszéknek.¹²¹⁵

A *Hallássérültek Szent József Egyesületét*¹²¹⁶ 1995-ben alapították meg Vida Gábor vezetésével, amely a hallássérültek sajátos érdekeinek képviselését és szolgálatát, valamint a társadalomba történő beilleszkedésük segítését tűzte ki célul. Az egyesület rövid életű volt, 2006-ban csatlakozott egy hasonló célokért harcoló, ugyanakkor más fogyatékkal élőket is segítő ökumenikus egyesülethez.

Magyarországon a katolikus hallássérültek több alapítványt is működtetnek. Erre példa az *Effata Alapítvány*, amely a Hallássérült gyermekek iskolai képzésének kiegészítését, táboroztatást, felnőtt fiatalok vallási, szellemi, kulturális továbbképzését, turista utak szervezését, könyvkiadást, valamint a fiatalok bevezetését a vallásos életbe választotta feladatául.¹²¹⁷ A hallássérültek oktatási-szociális esélyegyenlőségét segíti elő a *Fáy Károly Hallássérült és Fogyatékos Személyek Egyesülete*, amelynek vezetője Mikesy György hallássérült katolikus akolitus.¹²¹⁸

A magyarországi közösségek példájául szolgálnak a külföldi társulások. Hasonló hallássérültek által alapított társulás az Egyesült Államokbeli *l'Epee Deafcenter* alapítvány, amely 1972 óta energiáját a siketek és a nagyothallók támogatására fordítja.¹²¹⁹ A nonprofit alapítvány Mississippi Biloxi Egyházmegyében működik, célja, hogy segítse a siketek, nagyothallók és fogyatékkal élők beilleszkedését az államba. Németországban a *Németországi Katolikus Hallássérültek Szövetsége (Verbandes der Katholischen Gehörlosen Deutschlands, VKGD)*¹²²⁰ gyűjti egybe a több mint 120 német katolikus hallássérült egyesületet és siketközösséget. A szövetség fő célja az egymás közti hatékony együttműködés elősegítése,

¹²¹⁵ CONGREGATIO PRO EPISCOPIIS, *Formula...* X. B 3.

¹²¹⁶ A *Hallássérültek Szent József Egyesülete* 1197 Budapest, Benczúr utca 21-alatt működött.

¹²¹⁷ Effata alapítvány céginformációi: <https://www.ceginformacio.hu/cr9310237942> (Utoljára ellenőrizve: 2020. 12. 02.)

¹²¹⁸ Fáy Károly Hallássérült és Fogyatékos Személyek Egyesületének céginformációi: <https://www.ceginformacio.hu/cr9310247475> (Utoljára ellenőrizve: 2020. 12. 02.)

¹²¹⁹ A Deafcenter alapítvány honlapja <https://deafcenter.org/> (Utoljára ellenőrizve: 2012.01.17)

¹²²⁰ ld. a szövetség honlapját: <http://vkgd.holger-meyer.net/index.html> (Utoljára ellenőrizve: 2020. 12. 02.)

valamint hallássérült közösségek szociális, karitatív és lelkipásztori feladatainak támogatása.¹²²¹

A Nemzetközi Katolikus Alapítvány a Siketek Szolgálatért (*International Catholic Foundation for the Service of Deaf Persons; ICF*)¹²²² nevű szervezet célja támogatni és segíteni a hallássérültek pasztorációját a katolikus közösségekben. Támogatja a káplánok, lelkészek, pasztorációs munkatársak és katekéták munkáját, és új utakat keresnek, hogy teljesebb legyen a hallássérültek egyházi integrációja.¹²²³

7. A hallássérültek javára alapított szervezetek és mozgalmak

Vannak olyan egyházi és világi szervezetek, csoportok, ahol a hallássérültek katekézise identitásuk lényeges eleme, sajátosan szolgálva az egyház tanítói küldetését.¹²²⁴ Külön karizmája bizonyos szerzetesrendeknek a pedagógiai szolgálat, amelyben a katekézsis eleveensége nyilvánul meg.¹²²⁵ Szent II. János Pál Pápa külön kiemelte Lodovico Pavoni atya Szeplőtelen Mária Fiai Kongregációjának alapítójának siketnémák gondozására tett erőfeszítéseit annak boldoggá avatásakor.¹²²⁶

Szent Filippo Smaldone¹²²⁷ 1885-ben hallássérültek lelkipásztori gondozására szerzetesrendet alapított a *Legszentebb Szív Szalézi Nővérei* néven.¹²²⁸ Olaszországon kívül Brazíliában, Paraguayban, Ruandában és Moldáviában foglalkoznak hallássérült gyermekek nevelésével. Giuseppe Gualandi¹²²⁹ és Cesare Gualandi¹²³⁰ „*Predicare il vangelo alle persone sorde!*”¹²³¹ mottóval a hallássérültek nevelésére és lelkipásztori gondozására szentelték a papi

¹²²¹ NAGY S., „*A hit...*”, 54-55.

¹²²² Id. a szervezet honlapját: <http://icfdeafservice.org/> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 02.).

¹²²³ További olasz szervezetek: *Fondazione Gualandi, Amici di Padre Savino, Movimento Apostolico Sordi (MAS/AMD)* in. NAGY, S., „*A hit...*” 55.

¹²²⁴ FT 261., vö. FERENC, *Address to members...*

¹²²⁵ KÁD 229.

¹²²⁶ II. JÁNOS PÁL, *Homily of beatification xis servats of God*, (2004. IV. 14), in https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/homilies/2002/documents/hf_jp-ii_hom_20020414_beatification.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 18.).

¹²²⁷ (1848–1923)

¹²²⁸ Id. *Suore Salesiane dei Sacri Cuori (S.SS.CC)* <http://www.salesianesacricuori.it/> (Utoljára ellenőrizve: 2020. 12. 02.)

¹²²⁹ (1826–1907)

¹²³⁰ (1829–1886)

¹²³¹ „*Hirdetni az evangéliumot minden hallássérültnek!*”

életüket. 1872-ben Bolognában megalapították a *Kis misszió a hallássérültekért*¹²³² nevű közösségüket, amely célja a hallássérültek nevelése. Olaszországon kívül Brazíliában, a Fülöp-szigeteken és a Kongói Demokratikus Köztársaságban fejt ki a közösség a tevékenységét. Orsola Mezzini¹²³³ pedig a hallássérültekkel foglalkozó *Kis misszió* női ágát alapította meg.¹²³⁴ Ez a szerzetesközösség, amely a siketek oktatásával és nevelésével foglalkozik, Olaszországon kívül Brazíliában és a Fülöp-szigeteken van jelen. Filippo Smaldonét 2006. október 15-én avatta szentté XVI. Benedek pápa.¹²³⁵

Az olasz *Comunità Giovanni XXIII.* közösségének hallássérültekkel foglalkozó ága a jelnyelv használatának kommunikációs médiákban való hiányára válaszolva tesz erőfeszítéseket, hogy a hallássérültek teljes mértékben beilleszkedjenek a társadalom szövetébe. A közösség célja, hogy Jézus evangéliumi üzenetét eljuttassa és terjessze a hallási nehézségekkel küzdő emberek és családjaik számára. Tevékenységük 2008-ban a *Siketek Lelkési Szolgálatának* felállításához vezetett. Szolgálatukkal a hallássérültek számára emberi és szabadságjogi egyenlőségét segíti elő, valamint védelmezik és garantálják azokat. Támogatják azoknak a nemzetközi előírásoknak a betartását, amelyek védik a hallássérültek méltóságát, nyelvi és kulturális jogait, valamint az információhoz való hozzáférésüket.¹²³⁶

A szentmiséket olasz jelnyelven tolmácsolják, külön hangsúlyt fektetve a liturgia és a katekizmus szövegeinek a hallássérültek számára való interpretálására. Tanítási és tanulási anyagokat terveznek meg és készítenek elérhető, multimédiás formátumban. Képzési tanfolyamokat, szemináriumokat és vitacsoportokat szerveznek a hallássérült kultúra tudatosságának növelése érdekében. Nyilvános olasz társadalmi, politikai és egyházi vonatkozású rendezvényeken jelnyelvi tolmácsolást biztosítanak. A hallássérültek társadalmi és egyházi marginalizálódásának leküzdése érdekében a közszféra és az Egyház szervezeteivel együttműködve közös párbeszédet keresik és teremtik meg.

Ökumenikus szellemben jött létre 1950-ben az IÖAK (*Internationaler Ökumenischer Arbeitskreis für Taubstummenseelsorge*), amelyet különböző felekezetek alapítottak azzal a

¹²³² Id. *Piccola Missione per i sordomuti (PMS)*: <http://www.piccolamissionesordomuti.com/> (Utoljára ellenőrizve: 2020. 12. 02.)

¹²³³ (1853–1919)

¹²³⁴ Id. *Suore della Piccola missione per i sordomuti (SPMS)*

¹²³⁵ XVI. BENEDEK, *Homily in Eucharistic concelebration for the canonization of four new saints*, (2006 X. 15.), in https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/homilies/2006/documents/hf_ben-xvi_hom_20061015_canonizzazioni.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 13.)

¹²³⁶ Id. a szervezet honlapját: https://www.apg23.org/en/deaf_people/ (Utoljára ellenőrizve: 2021. 05. 26.)

céllal, hogy a hallássérültek és hozzátartozóik pasztorációjában dolgozók szakmai munkáját segítsék. Ma *Nemzetközi Ökumenikus Munkacsoport (International Ecumenic Working Group; IEWG)*¹²³⁷ néven végzi a tevékenységét. A professzionális platformon a lelkipásztori tapasztalatokról és a keresztyén nevelés kihívásainak gyakorlati módjairól folyik párbeszéd és vélemény, illetve tapasztalatcsere. A munkacsoportot kétfévente rendezik meg, amelynek 2016 szeptemberében Budapest adott otthont a magyarországi *Katolikus Hallássérült Pasztoráció* részvételével. Az ökumenikus jellegű konferencia nem a hittartalom kialakításáról szól, hanem a keresztyén nevelés pedagógiájáról és módjainak eredményes átadásával szolgálja a katolikus nevelés eredményességét.¹²³⁸

Magyarországi kezdeményezés a *Reménykör* nevezetű szervezet,¹²³⁹ amely a speciális szükségletű emberek láthatóságáért és teljes befogadásáért dolgozik maguknak az érintetteknek a bevonásával. A *Reménykör* a hallássérültek nevelésének szolgálatában is áll. A hallássérültek a katolikus Egyházon belüli megjelenésével érzékenyítik a társadalmat a társadalmi integrációjuk előmozdítására. A *Reménykör* 2021 márciusától a *Hetvenkét Tanítvány Mozgalomban* (T72) külön munkacsoportként szerepel, mely a katolikus társadalom kapcsolatépítését is szolgálja.¹²⁴⁰

8. A segédkezők alkalmazása

Az Egyház a tanítói küldetésének teljesítéséhez katekéták képzését és gondozását kéri a megyéspüspököktől, hogy azok teljes munkaidőben tudják a szolgálatukat ellátni.¹²⁴¹ Az egyházi szolgálattelvőknek a világi törvények betartásával joguk van a társadalombiztosításuk és egészségügyi ellátásuk megfelelő biztosításáról.¹²⁴²

¹²³⁷ Id. a szervezet honlapját: <http://www.deaf-iewg.org/de/> (Utoljára ellenőrizve: 2020. 12. 02.)

¹²³⁸ vö. KÁD 263.

¹²³⁹ Id. a szervezet honlapját: <http://remenykor.hu/> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 04. 28.)

¹²⁴⁰ Id. a szervezet honlapját: <https://72tanitvany.hu/remenykor/> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 04. 28.)

¹²⁴¹ KÁD 233.

¹²⁴² KÁD 266. f., ad. KALB H., *Kirchliches Dienst – und Arbeitsrecht in Deutschland und Österreich*, in *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, HAERING S. – REES W. – SCHMITZ H., (szerk), Regensburg 2015, 327.

A Német Szövetségi Köztársaság egyházi munkajogi alapelve szerint egyedül az egyházi hatóság döntheti el, hogy a küldetése teljesítéséhez milyen szolgáltatásokat igényel.¹²⁴³ A munkavállalónak figyelembe kell vennie az egyházi szolgálat sajátosságait, amiket a munkaadója határoz meg.¹²⁴⁴ Azokban az oktatási intézményekben, ahol hallássérült növendékek tanulnak, a nevelésüket ellátó hitoktatónak célszerű jelnyelvi képzettséget szereznie. Amennyiben a helyi ország törvénye szerint bérpótlék illeti meg a hitoktatót az államilag elismert nyelvvizsga után, köteles a kateketikai hivatal ezt a bérpótlékot megfizetni. Ez a tiszteletdíjat jogosan és méltányosság szerint a részleges jog megtartásával kell megállapítani (1580. k.) az utazási költség és a rendelkezésre állás készségének figyelembevételével.¹²⁴⁵

Az egyházi bíróság a szolgálattevőkre vonatkozó szabályok szerint olyan bérköltséget állapít meg a tolmácsok tiszteletdíjáról (1649. k. - 1. §. 2. p.), amely alkalmazkodik az ország szabályaihoz és szokásaihoz.¹²⁴⁶ Ebből következik, hogy a jeltolmácsot nem a hallássérült választja elsődlegesen, hanem a bíróság alkalmazza.¹²⁴⁷ A katolikus oktatási intézményekben a hallássérült gyermekek nevelését segítő szolgálattevők számára is megállapítható a bérezés kötelezettsége. Amennyiben a világi intézmény nem biztosítja a jelnyelvi tolmácsot, a részegyház kateketikai hivatalának feladata a jelnyelvi tolmács alkalmazása a hallássérült növendékek hitre való eredményes nevelése érdekében. Anna Bamberg rámutat arra, hogy egy ország szegénysége nem lehet akadály abban, hogy ne tudjon gondoskodni a hallássérült állampolgárai hitének gyakorlásáról.¹²⁴⁸

A jelnyelv garanciális fontosságára utal, hogy azt a civiljogba is beiktatták. Annyira fontosnak tartja a civiljog az esélyegyenlőség miatt, hogy bizonyos eljárásokban (büntető, szabálysértési, közigazgatási eljárások) nemcsak biztosítani kell a hallássérült számára a jelnyelvi tolmácsolást, hanem ennek költségét az állam viseli.¹²⁴⁹ Az egyházmegyéknek keretmegállapodást kell kötniük az állammal a liturgiában közreműködő jelnyelvi tolmácsok finanszírozásáról, ha azt önmagában az egyházi hatóság nem tudja garantálni. Amennyiben a

¹²⁴³ *Die Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts* 70, 138 (164s.)

¹²⁴⁴ MÜCKL S., *La contratación del personal al servicio de las Iglesias y el sistema de tribunales para la resolución de conflictos laborales en Alemania*, in *Ius Canonicum* (2019/59) 163-165.

¹²⁴⁵ vö. COX A. C., *Commentary of the 1580. canon*, in *New Commentary...* 1696.

¹²⁴⁶ DC 303. art. 2., ad. HÁRSFAI K., *Egyházi...* 101.

¹²⁴⁷ BAMBERG A., *Culture...* 206.

¹²⁴⁸ BAMBERG A., *Pastorale...* 399.

¹²⁴⁹ vö. KRISKÓ E., *Fogyatékkal élőkkel történő bánásmód a hivatalban*, Budapest, 2013.

hallássérült tolmácsszolgálatokon keresztül igényel tolmácsot az oktatási intézményben történő hitismeretek elsajátítására, jogosult az illetékes egyházi hatóságtól a tolmács bérkötségének részleges vagy teljes átvállalását kérni. Ausztráliában az Ausztrál Katolikus Egyház tartja fenn az *Ephphata Központot*, amely a helyi egyház hivatalos jeltolmács szolgálata. A központ keretében igényelhetnek a plébániák liturgiát ismerő jeltolmácsot az istentiszteletekre.¹²⁵⁰ Ha az egyházmegye saját fenntartásában állít fel tolmácsszolgálatot, az alkalmazottaktól elvárhatja, hogy az evangélium szellemében tegyen tanúságot életükről.¹²⁵¹ A disszertáció nem kívánja az Egyház munkajogát bemutatni, csak annak a kérdését vizsgálja meg, hogy a jelnyelvi tolmács hova sorolható be az egyházi alkalmazottak közé.

A 2015-ben Németországban kiadott *Egyházi szolgálat alaprendje*¹²⁵² szerint a személyes tanúságtétel követelményében három szempontot követelhetnek meg:

1. A lelkipásztori, katechetikai küldetésben dolgozóknak és a kántoroknak a katolikus erkölcsi követelményeknek mindenkor meg kell felelniük. Amennyiben a liturgikus szolgálatnak állandó jelnyelvi tolmácsa van, az egyházi hatóság a kántorokhoz hasonló morális feltételeket támaszthat, védve ezzel a liturgia méltóságát.
2. Az oktatási intézmények vezetőinek ennek részben kell megfelelniük.
3. A többi alkalmazott számára pedig, a katolikus hit és szokások tiszteletben tartását kérheti az egyházi munkaadó. Ez utóbbiak közé sorolhatjuk az egyszeri megbízással alkalmazott jelnyelvi tolmácsokat is.

A jeltolmács munkaviszonyának megszüntetéséhez nem elég pusztán az, hogy polgári házasságot kötött, hanem az életformájával jelentős botrányt vált ki a hallássérült hívőközösség tagjai között,¹²⁵³ és ezzel az Egyház hitelességét csorbítja.¹²⁵⁴ Az Európai Unió 2000-ben jóváhagyta azokat az irányelveket, amiket a foglalkoztatás és munkavégzés során az egyenlő

¹²⁵⁰ vö. CLARK N., *Go and Make Disciples of all Nations...*, in *Ephphata...* 68., ld. a szervezet honlapját: <http://www.ephpheta.org.au/home> (Utoljára ellenőrizve: 2021.08.24.)

¹²⁵¹ MÜCKL S., *La contratación...* 167.

¹²⁵² *Grundordnung des kirchlichen Dienstes* 4. art. (1), (2015) in https://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/diverse_downloads/VDD/Grundordnung_GO-30-04-2015_final.pdf (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 26.).

¹²⁵³ pl. A jelnyelvi tolmácsnak nyíltan vallásellenes megnyilvánulásai vannak más fórumokon.

¹²⁵⁴ vö. MÜCKL S., *La contratación...* 171.

bánásmód szellemében alkalmazni kell.¹²⁵⁵ A dokumentum szerint tilos a vallás, a meggyőződés, szexuális orientáció, életkor vagy a fogyatékkal élés alapján való megkülönböztetés, ugyanakkor az Unió tagállamai a nemzeti jogszabályokban olyan rendelkezéseket hozhatnak, amelyek értelmében a nemen alapuló eltérő bánásmód nem minősül megkülönböztetésnek.¹²⁵⁶

9. A média nyújtotta lehetőségek a hallássérültek lelkipásztori ellátásában

A Magyar *fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról* szóló 1998. évi XXVI. törvény szerint az információ akkor válik mindenki számára hozzáférhetővé, ha a hallási, mentális és kommunikációs funkciókban sérült emberek számára az kiszámítható, értelmezhető és érzékelhető, valamint az ahhoz való hozzájutás pedig az igénybe vevő számára is akadálymentes.¹²⁵⁷ A hallássérültek számára információhoz való hozzájutás jogát az állam a média eszközeivel és jeltolmács segítségével biztosítani tudja.¹²⁵⁸ Az egyházmegyék ennek a példájára a tömegkommunikáció eszközeit is felhasználhatják arra, hogy a hallássérülteknek átadják jeltolmács segítségével az Egyház tanítását.

A II. Vatikáni Zsinat *Sacrosanctum Concilium* kezdetű konstitúciója szerint az Egyház nevelői feladatának végzése közben felhasználhat minden alkalmas eszközt, amely megvilágítja és erősíti a hitet, és elvezet a liturgikus misztériumban való tudatos és tevékeny részvételre.¹²⁵⁹ Emiatt az egyházi hatóság nem nélkülözheti a tömegkommunikáció eszközeit sem.¹²⁶⁰ Az *Inter Mirifica* kezdetű dekrétum szerint az Egyháznak veleszületett joga, hogy fölhasználja és birtokolja tömegkommunikáció eszközeit, amennyiben azok a keresztény neveléshez vagy a lelkek üdvösségéért végzett bármiféle munkájához szükségesek és hasznosak.¹²⁶¹

¹²⁵⁵ *Directiva 2000/78/CE del Consejo* 1. art., (2000. XI. 27.), in L00016-00022.pdf (boe.es) (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 26.)

¹²⁵⁶ MÜCKL S., *La contratación...* 174-175..

¹²⁵⁷ *Az 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról* 4. § hc)

¹²⁵⁸ ld. jelnyelvi közvetítések a Duna Televízióban.

¹²⁵⁹ SC 14.

¹²⁶⁰ II. Vatikáni Zsinat, *Inter Mirifica* kezdetű dekrétum 13-14., (1963. XII. 4.), [a továbbiakban: IM], in *A II. Vatikáni...*102-103.

¹²⁶¹ IM 3.

A tömegkommunikációs eszközöket a körülmények figyelembevételével kell megválasztani az apostolkodás legkülönbözőbb munkáiban, főleg azokon a területeken, ahol az erkölcsi és a vallási fejlődés fokozott erőfeszítéseket igényel.¹²⁶² Ilyen terület a hallássérültek világa, hiszen nagy számban vannak közöttük azok, akik bár meg vannak keresztelve, de a katolikus hit tartalma és a katolikus tanítás még nem érkezett el hozzájuk. A törvényhozó kéri az Egyház pásztorait, hogy a lelkipásztori és nevelői feladatuk teljesítése során ne mellőzzék a tömegkommunikáció eszközeit.¹²⁶³ A munkatársaikat tanítsák meg arra, hogy kötelesek együttműködni egymással és az egyházi hatósággal a tömegtájékoztatási eszközök keresztény szellemmel való átítatása érdekében (vö. 822. k.).¹²⁶⁴

Az egyesült államokbeli Sean Loomis katolikus pap, *Hands of Grace: The Catholic Sacraments in American Sign Language* címmel a szentségeket mutatja be és magyarázza az amerikai jelnyelven. A *Hands of Grace* egy innovatív program, amely Sean Loomis által készített videókat, valamint egy munkafüzetet tartalmaz, amely kifejezetten vizuális hangsúlyú dinamikus tanulási élményt nyújt a hallássérültek számára.¹²⁶⁵ A tömegkommunikáció ezen eszközeinek felhasználásával a hallássérült kultúra is láthatóvá válik a hallók számára.¹²⁶⁶

Pozitív tendenciát látunk arra nézve, hogy egyre több liturgiát közvetítenek a televízióban jelnyelvi tolmács segítségével. Magyarországon hagyománya van a vatikáni éjféli szentmise televíziós közvetítések jeltolmáccsal való kísérésének. Az 52. Eucharisztikus Kongresszus zárómiséje keretében a liturgiát a kivetítőn jól látható módon jeltolmácsok kísérték.

A Katolikus Hallássérült Pásztoráció 2021 adventjében minden napra egy-egy vallási jelet oszt meg a pasztoráció facebook-oldalán video formában papok, katekéták és önkéntesek közreműködésével.¹²⁶⁷ A vallási jelek a megosztások révén nemcsak a hívő hallássérültekhez érnek el, hanem a nemhívő hallássérültekhez és a hallókhöz is, akik ezáltal megismerik a vallási jelnyelvet. A megyéspüspök hallgatólagos beleegyezésével a vallási jelnyelvnek olyan

---

¹²⁶² IM 13.

¹²⁶³ PG 35.

¹²⁶⁴ vö. ERRÁZURIZ C. J., *Commentary of the 822. canon*, in *Exegetical...* III/1. 299-303., ad. PINTO P. V., *Comento...* 506-507., ad. CORIDEN J. A., „*The Teaching Office of the Church*”, in *The Code...* 578-586.

¹²⁶⁵ Id. https://ncpd.org/resources_and_toolkits/hands-grace-catholic-sacraments-american-sign-language (Utoljára ellenőrizve: 2021. 05. 26.)

¹²⁶⁶ VILLANUEVA G. J., *My Personal...* 37.

¹²⁶⁷ Advent első napjának a kifejezése: a remény, Id. <https://fb.watch/9AF96namaN/> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 29.).

terjesztése alakul ki a média segítségével, amely gazdagítja a jelnyelvi szókincset és egyben evangelizációs erővel is bír. Mivel a világhálón országosan találkoznak a hallássérültek a pasztoráció videó anyagával, ezért az országos lefedettség miatt a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia feladata lenne anyagi támogatásával biztosítani a Katolikus Hallássérült Pasztoráció ez irányú munkáját. Hosszútávú és professzionálisabb megoldásként pedig a püspöki konferencia hallássérültekkel foglalkozó bizottságának lenne feladata az adventi időszakon túl a többi ünnepkör jelnyelvi kifejezéseit videóra venni és terjeszteni a média fórumain.

A hallássérült pasztoráció szentmiséin a DiaTár programot felváltotta a DiaPro rendszer. Ez az új rendszer képes az élőbeszédet szöveggé alakítani és felirat formájában 90-95 %-os pontossággal megjeleníteni, amely nagy segítséget jelent a hallássérült a siket és nagyothalló híveknek. A kamerarendszernek köszönhetően az interneten is nyomon követhetőek a szentmisék a Mátyás-templom YouTube-csatornáján. Elérhető a „kép a képből” funkció: a jelnyelvi tolmács is megjelenik a felvételen csak úgy, mint a televíziós közvetítéseken. A technikai szolgáltatásnak hála, vidéken élő, internet-hozzáféréssel rendelkező hallássérült hívek is még jobban bekapcsolódhatnak egy-egy közvetítésbe.¹²⁶⁸

A *Katekézis Általános Direktóriuma* a katekézis során használt audiovizuális eszközök használatával kapcsolatban józanságra int.¹²⁶⁹ A hit igazságai és az erkölcs épségének védelmében az Egyház pasztorainak kötelessége és joga ügyelni arra, hogy a tömegtájékoztató eszközök használata révén a krisztushívők hitében vagy erkölcsében ne legyen kár keletkezzen (823. k. - 1. §.).¹²⁷⁰ Ez a felügyelet a megyéspüspököket külön is megilleti, hiszen a helyi püspök a saját egyházának törvényhozója és legfőbb katekétája,¹²⁷¹ ezért a saját alárendeltjeire vonatkozóan a tömegkommunikáció eszközeinek felhasználását szabályozhatja a katolikus nevelés terén (823. k. - 2. §.).¹²⁷² A megyéspüspök meghatározhatja, hogy bizonyos tömegkommunikációs eszközökkel történő egyházi eseményeket, előadásokat jelnyelvi tolmácsolással kísérik, feltéve, hogy meggyőződött a tolmács megbízhatóságáról (vö. 1106. k.). Ezt a felügyeleti jogot a megyéspüspök a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátását

¹²⁶⁸ vö. NAGY S., *Éves beszámoló a pasztorációs tevékenységről* (2020) 3.

¹²⁶⁹ KÁD 283.

¹²⁷⁰ vö. SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Decretum. *De Ecclesiae pastorum vigilantia circa libros*, (1992. II. 2.), in *AAS*, 1992/84, 447-468., ad. PINTO P. V., *Commento...* 508., ad. SCHMITZ H., *Das Nihil Obstat des Diözesanbischofs*, in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* (2001/170) 51-73.

¹²⁷¹ CT 63. b.

¹²⁷² vö. URRUTIA F. J., *Ecclesiastical Universities and Faculties (Canons 815-821)*, in *Studia canonica* (1989/23) 459-469., ad.

végző lelkipásztorra ruházhatja át. Továbbképzéseken oktathatják a médiában dolgozókat a hallássérültek számára érthető módszereket illetően, amiről a megyéspüspök az Apostoli Szentszéknek is beszámolhat.¹²⁷³

Ugyanúgy a megyéspüspök által kiadott iránymutatások szerint lehet hallássérültek számára feliratozni a műsorokat. Magyarországon a Duna Televízió vasárnapi szentmiseközvetítései közül egyik felirattal is elérhető a tévénéző hallássérültek számára. Ezért a televízió stúdiójának előzetesen meg kell kapnia a liturgia állandó és változó részeinek, valamint a homília írott szövegét, hogy azt beilleszthessék a felvételbe.¹²⁷⁴ A televízióknak nincs szakembere az egyházi feliratozás elkészítésére. A televízió által közvetített feliratos misék havonta 1-2 alkalommal elérhetőek, ahol az élő adás során a TXT 333 oldalán lehet bekapcsolni a feliratozást. Annak a lelkipásztornak, aki a televízióknak ilyen szöveget ad át, figyelembe kell vennie a helyi püspöki konferencia médiáról szóló rendelkezéseit (772. k. 2. §.).¹²⁷⁵ A Budavári Nagyboldogasszony templom vasárnap déli szentmiséjét utólag feliratozzák, amelyet a plébánia videó internetes csatornáján lehet nyomon követni.¹²⁷⁶

A II. Vatikáni Zsinat emlékezteti a katolikus hívőket, hogy kötelességük fenntartani és támogatni a katolikus közvetítéseket, hogy terjesszék az igazságot és a társadalom keresztény szellemű neveléséhez hozzájáruljanak.¹²⁷⁷ A felirattal, vagy jelnyelvi tolmács segítségével kísért közvetítéseken keresztül is el tud jutni a hallássérültekhez az Egyház tanítása. Ezáltal a tömegkommunikációs eszközök használata a hallássérültek missziójának fontos eszköze lesz. A II. Vatikáni Zsinat atyái fölkéri a gazdasági életben és a technika világában nagy tekintélynek örvendő szervezetet és személyeket, hogy anyagi támogatással és tapasztalataikkal szívesen és nagylelkűen segítsék az apostoli célkitűzést szolgáló tömegtájékoztatási eszközöket.¹²⁷⁸

¹²⁷³ CONGREGATIO PRO EPISCOPIB, *Formula...* XV. B. 3.

¹²⁷⁴ A hosszútávú megoldás az automata beszédfelismerő alkalmazása lenne, de még nem tart ott a technológia, hogy jobb megértést tegyen lehetővé.

¹²⁷⁵ vö. HUELS M. J., *Commentary of the 772. canon*, in *New Commentary...* 932.

¹²⁷⁶ Id. <https://www.youtube.com/c/Mátyástemplom>

¹²⁷⁷ IM 17.

¹²⁷⁸ IM 17.

10. A jelnyelvi biblia

A katechetikai eszközöknek olyan nyelven kell szólniuk a hallássérültekhez, hogy megérthessék, és üzenetüket tettekre is válthassák.¹²⁷⁹ Az amerikai *Deaf Bible Society* nonprofit szervezet adatai szerint a jelnyelvek 95%-a nem rendelkezik bibliafordítással, és az egész világon a hallássérült személyek 98%-a nem jut hozzá az evangéliumhoz.¹²⁸⁰

A katekézis forrása a szenthagyomány mellett a *Biblia*, azt olyan módon kell interpretálni a hallássérültek számára, hogy a legcsekélyebb mértékben se szenvedjen csorbát a hitigazság és a szöveg hitelessége. A *Biblia* könyveinek jelnyelvre történő tolmácsolására, és annak audiovizuális módon történő rögzítésére is ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a nyomtatott szentírások kiadására, amelyeket csakis az Apostoli Szentszék vagy a püspöki konferencia jóváhagyásával szabad kiadni, miután ellátták őket a szükséges és elégséges magyarázatokkal (825. k. - 1. §.), amint azt a II. Vatikáni Zsinat *Dei Verbum* kezdetű dogmatikus konstitúciója is megfogalmazta..¹²⁸¹

Mivel a nemzetközi példákból is tud méríteni a hazai Katolikus Pasztoráció, ezért bemutatom az eddig nagyobb körben elterjedt jelnyelvi bibliakiadásokat.

A Spanyol Bibliatársulat (*Sociedad Bíblica de España*) 2008-ban kezdte publikálni jelnyelvi bibliafordításának első szakaszait, eleinte DVD formájában, amit a honlapjukon közzétettek.¹²⁸² A készítés során négy alapelvet tartanak kiemelten szem előtt: elsősorban arra törekednek, hogy a célnyelvi szöveg befogadható és érthető legyen a hallássérültek számára, a fordítás folyamatában maguk a hallássérültek is részt vegyenek, illetve igyekeznek olyan műfordítást alkotni, melyet valamennyi keresztény felekezet elfogad és magáénak érez.¹²⁸³

A Norvég Bibliatársulat (*Det Norske Bibelselskapet*) Lukács evangéliumát tette elérhetővé norvég jelnyelven.¹²⁸⁴ A videók fordítását a siket Odd Inge Schröder, az Oslo-i Egyetem Speciális Pedagógia Intézetének docense készítette el, és a munkálatok 2001-ben

¹²⁷⁹ KÁD 283.

¹²⁸⁰ Id. A szervezet honlapját: <https://www.deafbiblesociety.com/> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 01.).

¹²⁸¹ vö. II. Vatikáni Zsinat, *Dei Verbum* kezdetű konstitúció 22. (1965. XI. 18.), [a továbbiakban: DV], in *A II. Vatikáni...* 439.

¹²⁸² Id. biblialsc.org (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 01.).

¹²⁸³ PILIS D., *Egyházi...* 9-10.

¹²⁸⁴ Id. <https://www.bibel.no/Nettbibelen/Tegnsprak> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 01.).

kezdődtek.¹²⁸⁵ Az alkotók igyekeztek többféle kommunikációs csatornára alapozni, ugyanis a videókat az adott rész beszélt hangzó nyelvi megfelelője is kíséri, melynek ritmusa a jeleléshez igazodik, szükség esetén a beszélő szünetet tart, amíg bevárja a jelelőt. Emellett pedig a síkírásos változat is megtalálható az oldalon.¹²⁸⁶

Magyarországon a baptista, evangélikus és református felekezet szakemberei, valamint siketek és hallók részvételével a hallássérültek számára jelnyelvi bibliafordítás készül.¹²⁸⁷ A baptista hívők kezdtek hozzá a *Biblia* jelnyelvi fordításához 2015-ben, melyből jelenleg Márk és Máté evangéliuma hozzáférhető.¹²⁸⁸ A bibliakiadás fordítását a készítőök ökumenikus módon, több felekezet szempontjait figyelembe véve alakítják ki, és a fordítást nem szóról szóra, tükörfordítással végzik, hanem, ahogyan azt Gadamer a hermeneutikájában is leírta, először értelmezik, és utána fordítják jelnyelvre.¹²⁸⁹ A videók mag csak akkor kerülnek a nyilvánosság elé, ha azokat a Magyar Bibliatársulat teológusai is jóváhagyták. Az egyházi jelkincs egy része papok és szerzetesek közreműködésével mesterségesen jött létre, ám a jelnyelv mivel természetes nyelv, ezért folyamatosan fejlődik.¹²⁹⁰

Pilis Dóra rámutat arra, hogy sok jelnyelvi neologizmus kerül be az amerikai baptistákkal való érintkezés nyomán a fordításba, mellyel kapcsolatban érdemes lesz idővel megfigyelni, hogy ez hogyan formálja esetleg más magyarországi felekezetek jelkincsét a jövőben.¹²⁹¹ Ezért a katolikus egyházi hatóságnak hathatósan közre kell működnie a magyarországi jelnyelvi bibliafordítás terén, ha el szeretné kerülni annak a veszélyét, hogy más felekezet jelnyelvi elemei károsan befolyásolják a katolikus egyházi nyelvet.

A törvényhozó megengedi, hogy a katolikus krisztushívők a püspöki konferenciák engedélyével készíthetnek és kiadhatnak megfelelő magyarázatokkal ellátott szentírásfordításokat a különvált keresztény egyházakkal együttműködve is (825. k. - 2. §.). Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye diakónia bizottsága alá tartozó Katolikus Hallássérült Pasztoráció vezetőjének, Nagy Sándor hallássérült referensnek célja, hogy a jelnyelvet ismerő

---

¹²⁸⁵ PILIS D., *Egyházi...* 11.

¹²⁸⁶ uo. 12.

¹²⁸⁷ Id. <http://munkakorlap.hu/2018/08/27/hivatalos-jelnyelvi-bibliaforditas-keszul-hallasserultek-szamara/> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 04. 29.)

¹²⁸⁸ Id. <http://baptistamedia.hu/jelnyelvi-biblia/#/videos> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 01.).

¹²⁸⁹ PILIS D., *Egyházi...* 12.

¹²⁹⁰ KOMPÁN J., *Speciális...* 14.

¹²⁹¹ PILIS D., *Egyházi...* 13.

katolikus hitoktatók segítségével jelnyelvi katolikus *Bibliát* adhassanak ki audiovizuális eszközön rögzítve.

11. Az állam és Egyház viszonya a hallássérültekkel kapcsolatos ellátásban

A római jogban a testi fogyatéknél, köztük a sükettség a személy cselekvőképességét nem csökkentette, azonban bizonyos körülmények között nem gyakorolhatta a jogait.¹²⁹² Magyarországon az állam biztosítja állampolgárai számára a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságát, amely mindenkit megillető alapvető jog.¹²⁹³ Az államnak toleránsnak kell lennie a társadalmi különbségek iránt, tiszteletben kell tartania a vallási pluralizmust az általa fenntartott intézményekben is.¹²⁹⁴ Spanyolországban az állami oktatás semlegessége azt jelenti, hogy az állam tiszteletben tartja a vallásszabadság szabad gyakorlását az intézményeiben,¹²⁹⁵ hiszen XVI. Benedek pápa szerint az állam egészséges szekularizmusa nem azt jelenti, hogy elzárkózik a saját létét megalapozó erkölcsi értékrendtől.¹²⁹⁶

Magyarországon az államnak biztosítania kell az oktatást vallási felekezetre való tekintet nélkül,¹²⁹⁷ ezért amennyiben az Egyház átvállalja az államtól oktatási intézmények fenntartói jogát, kötelezve van azoknak a hallássérültek számára kielégítő átalakítására, mert így tudja biztosítani a hallássérültek számára az alapvető polgári jogokat. Így az Egyháznak a társadalmi tanításától függetlenül is hallássérültek jogainak garantálásával az állam mellett is szerepet kell vállalnia.¹²⁹⁸ A magyar *Alaptörvény* értelmében az Egyház és az állam közötti együttműködés nem kötelezettség, hanem lehetőség, viszont ez a lehetőség segíti az Egyházat a küldetése teljesítésében is.¹²⁹⁹ Az Egyház autonómiájából fakadóan az állam nem szabhat

¹²⁹² pl. Siket személy nem köthetett szóbeli szerződést. in FÖLDI A., - HAMZA G., *A római jog...* 225.

¹²⁹³ Id. *Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)* VII. (1)

¹²⁹⁴ vö. MURGOITIO J. M. G., *El sistema educativo, entre el monopolio y la libertad escolar: escuela plural o pluralidad de escuelas. La letra y el espíritu de la Constitución*, in *Ius Canonicum* (2018/58) 88., ad. MUCKEL S., *Die Lehre der Kirche über das Verhältnis von Kirche und Staat*, in *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, HAERING S. – REES W. – SCHMITZ H., (szerk), Regensburg 2015, 1789., ad. SCHANDA B., *Magyar állami egyházjog*, Budapest, 2003, 90.

¹²⁹⁵ vö. ORTIZ F. J., *Los derechos educativos de los padres en una sociedad plural*, in *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado* (2006/10) 14.

¹²⁹⁶ XVI. BENEDEK, *Discurso en la inauguración de los trabajos de la asamblea diocesana de Roma* 6., (2007. VI. 11.), in https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/es/speeches/2007/june/documents/hf_ben-xvi_spe_20070611_convegno-roma.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 29.)

¹²⁹⁷ Id. *A 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról* 8. §. i.

¹²⁹⁸ PREE H., *Gelten...* 77.

¹²⁹⁹ vö. TIHANYI M., *A börtönlelkészi...* 218.

feladatokat az Egyháznak, de a hallássérültek társadalmi integrációjának érdekében is keresheti az együttműködés lehetőségeit.¹³⁰⁰

A magyarországi hatályos büntető törvénykönyv a jelnyelvet a hallássérülteknek anyanyelveként tekinti. A törvény szerint a Magyarországon élő, törvényben elismert nemzetiségek tagjai a büntetőeljárásban a nemzetiségi anyanyelvüket használhatják, ezért a büntetőeljárásban a hallássérült, illetve a siketvak személy jogosult a jelnyelvet használni.¹³⁰¹ Az állam egyéb területen is megadja a jogi garanciát a hallássérültnek, hogy képviselhesse a jogait (pl. közigazgatási perrendtartás, büntető perrendtartás, polgári perrendtartás) az eljárásjogban.¹³⁰²

A Magyar Országgyűlés 2021. június 8-án elfogadta a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról szóló törvény második módosítását, amely 2022. január 1-től lépett hatályba. A törvénymódosítás a siket és nagyothalló tanulók oktatáshoz való egyenlő esélyű hozzáféréseinek megteremtését segíti elő, az ingyenesen elérhető jelnyelvi tolmácsszolgáltatás biztosításával. A törvénymódosítás az integrált óvodai nevelés és az általános iskolai oktatás során a hallássérült tanulók számára jeltolmács igénybevételének lehetőségét adja meg meghatározott időkeretben. Az óvodai nevelésben évi 150 óra, az általános iskolában, a gimnáziumban, a szakképző intézményben tanulók részére tanévenként 300 óra, a felsőoktatásban nappali rendszerű képzésben szemeszterenként 150 óra, levelező képzés esetén szemeszterenként 100 óra speciális tolmácsolási órakeretet biztosít a Magyar Állam. A törvénymódosítás érinti a felnőttképzésben résztvevő siket és nagyothalló személyeket is, képzésenként a képzés óraszámának 40%-ában vehetnek igénybe térítésmentes jelnyelvi tolmács szolgáltatást.

A speciális kommunikációs rendszerek használatával kommunikáló hallássérült, valamint a siketvak személyek részére évenként 30 óra térítésmentes jelnyelvi tolmácsszolgáltatást biztosítanak. A törvénymódosítás fontos változást hozott a

¹³⁰⁰ TIHANYI M., *A börtönlelkészi...* 230.

¹³⁰¹ Id. A 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 8. § (4)

¹³⁰² vö. 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, ad. Korm. határozat az Országos Fogyatékosügyi Program végrehajtásának 2015-2018. évekre vonatkozó Intézkedési Tervéről 1653/2015. (2015. IX. 14.), ad. Korm. határozat a fogyatékossgal élő személyek számára ápolást-gondozást nyújtó szociális intézményi férőhelyek kiváltásáról szóló 2017-2036. évekre vonatkozó hosszú távú koncepcióról 1023/2017. (2017. I. 24.), ad. NEFMI rendelet a jelnyelvi tolmácsszolgálatok működésének és a jelnyelvi tolmácsszolgáltatás igénybevételének feltételeiről 62/2011. (2011. XI. 10.).

foglalkoztatottként dolgozó és a vállalkozóként tevékenykedő hallássérült személyek részére is, ami által évente 50 óra ingyenes jelnyelvi tolmácsszolgáltatást vehetnek igénybe a hallássérültek.¹³⁰³

Amennyiben a pápai követ az Egyház társadalmi tanítása címén kéri az államot a fogyatékkal élők, köztük a hallássérültek integrációjának előmozdítására, célszerű, ha a helyi viszonyokat ismerő püspöki konferencia véleményét és tanácsát is kikéri, valamint értesíti őket az ügyek menetéről (vö. 365. k. - 2. §).¹³⁰⁴ A pápai követnek célja, hogy az állam vezetőinél pártfogolja az Egyház küldetését és előmozdítsa a fejlődést.¹³⁰⁵ Köztük az Egyház tanítói küldetését és a társadalmi fejlődést aziránt, hogy a hallássérülteket a társadalomba integrálják.

12. A megyéspüspök részleges jogalkotói tevékenysége a tanítói küldetésben

Az I. Vatikáni Zsinat megerősítette, hogy a püspökök hivatalai közt az evangélium hirdetése elsődleges helyen áll.¹³⁰⁶ A hitigazságok föltárásán és helyes megfogalmazásán a püspökök a római pápával együtt a megfelelő eszközökkel munkálkodnak.¹³⁰⁷ Az I. Vatikáni Zsinat megállapításait a II. Vatikáni Zsinat is átveszi.¹³⁰⁸ A törvényhozó megállapítása szerint az evangélium hirdetése, átadása a megyéspüspök által vezetett részegyházban történik elsősorban.¹³⁰⁹ Ezáltal az egyházmegye az a terület, ahol a megyéspüspök a törvényhozó hatalmával élve olyan rendelkezéseket hozhat, amellyel elő tudja segíteni az Egyház tanítói küldetését.

Szent II. János Pál pápa szerint a püspökök a katekézis első számú felelősei.¹³¹⁰ A megyéspüspök ezért olyan helyi katekézist adhat ki, amely a helyi sajátosságok

¹³⁰³ Id. A 2021. évi LXXVII. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény és a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról szóló 2009. évi CXXV. törvény módosításáról 2. §.

¹³⁰⁴ vö. BALVO D. C., *Commentary of the 365. canon*, in *New Commentary...* 496-497.

¹³⁰⁵ ERDŐ P., *Egyházjog...* 308.

¹³⁰⁶ Vö. I. Vatikáni Zsinat, *Dei Filius* dogmatikus konstitúció 3., in DS 3011., ad. IX. Piusz, Litt. Ap. *Tuas libenter*, in DS 2879., ad. PG 26.

¹³⁰⁷ vö. I. Vatikáni Zsinat, *Pastor Aeternus* dogmatikus konstitúció 4., in DS. 3070.

¹³⁰⁸ Id. LG 25.

¹³⁰⁹ KÁD 217.

¹³¹⁰ CT 63. b.

figyelembételével a kultúra legmélyéig képes elvinni a keresztény tanítást.¹³¹¹ A hallássérülteket, mivel önmagukat nyelvi sajátosságaik miatt önálló kultúraként határozzák meg, azon kultúrák közé sorolhatjuk, ahová az Egyház tanítását speciális katekézis során kell eljuttatni. A hallássérült nevelés előmozdításának eredményeiről a megyéspüspök Apostoli Szentszéknek beszámolhat az öt évente esedékes jelentésében.¹³¹²

Ennek jegyében a megyéspüspök feladata felügyelni a keresztény tanítást, a hitoktatáshoz szükséges katekizmusokat és a hitoktatáshoz tartozó egyéb írásokat (akár a hallássérültek ügyében illetékes cenzor segítségével) megvizsgálja és kiadja (827. k. - 1. §.).¹³¹³ A keresztény nevelés felhasználhatja a tömegkommunikáció eszközeit, amelyet a saját joghatósági területén az ordináriusnak kell figyelemmel kísérnie, támogatnia és irányítania (YouTube, Facebook).¹³¹⁴ Mivel minden megkeresztelt ember, aki elérkezett a hit érettségére, szüksége és egyben joga is van a megfelelő katekézisére.¹³¹⁵ Ezért az ordináriusnak élnie kell a tömegkommunikációs eszközök használatával, hogy elérhesse a hallássérülteket.¹³¹⁶ A tömegkommunikációs eszközök feliratozásával a hallássérültek részesülnek az Egyház nevelő tevékenységéből.

A hallássérültek szociális nehézségeit a megyéspüspöknek ismernie kell. Magyarországon 1976-tól kezdve az Esztergom-Budapesti érsekek december 26-án Szent István diakónus ünnepén a hallássérültekhez látogatnak, jelnyelvvvel kísért szentmisét celebrálnak, és megtekintik a főegyházmegye hallássérültjei által adott műsort vagy kiállítást. A megyéspüspöknek mérlegelnie kell annak lehetőségét, hogy a rábízott krisztushívő családokban megtörténik-e a gyermekek alapvető keresztény beavatása, valamint milyen nevelő hatása van rájuk a plébániáknak vagy az oktatási intézményeknek.¹³¹⁷ Ezért az ordináriusok a rájuk bízott hallássérültekre vonatkozóan olyan döntéseket hozhatnak, amelyekkel a plébániákat és az oktatási intézményeket elérhetővé tudják tenni a számukra. Az ordináriusnak gondoskodnia kell arról, hogy a katekéták megfelelő jelnyelvi képzésben részesüljenek szolgálatuk ellátására, valamint a hallássérülteknek szóló katekézis terve

---

¹³¹¹ CT 131., vö. KEK 24.

¹³¹² CONGREGATIO PRO EPISCOPIIS, *Formula...* VI. B. 1.

¹³¹³ vö. CORIDEN J. A., *Commentary of the 827. canon*, in *New Commentary...* 981-982.

¹³¹⁴ IM 20.

¹³¹⁵ KÁD 167.

¹³¹⁶ vö. PG 35.

¹³¹⁷ KÁD 76.

beleillesszek az egyházmegye pasztorális tervébe.¹³¹⁸ A megyéspüspökre tartozik, hogy a rábízott hallássérültek számára olyan típusú katekétákat képeztesen ki, amelyre a részegyházának szüksége van,¹³¹⁹ ezért a megyéspüspök a joghatósága alá tartozó oktatási intézményekben, ahol túlnyomórészt hallássérülteket nevelnek, a jelnyelvi végzettséget feltételül szabhatja a hittanári állás betöltéséhez. A megyéspüspök utasíthatja az általa működtetett kateketikai hivatalt, hogy dolgozza ki a hallássérültek lelkipásztori ellátását segítő katekézist, ismertesse meg azt a plébániákkal, és készítse fel a hallássérültek hitoktatására a katekétákat.¹³²⁰

A megyéspüspök a helyi püspöki konferenciával egyetértésben, határozza meg az irányítása alá tartozó nevelői tevékenységet és megvalósításának módját.¹³²¹ A megyéspüspök hoz intézkedéseket a hallássérültekre vonatkozó katekézist érintő szabályokról és azok alkalmazásáról az Apostoli Szentszék által kiadott kateketikai direktóriumok alapján.¹³²² Ezáltal a megyéspüspök nem az Egyháztól elszigetelten, hanem az Apostoli Szentszékkal együtt végzi és kíséri a nevelői munkát.¹³²³ A megyéspüspök számára a püspöki konferencia tud segítségére sietni azzal, hogy megbeszéljük a hallássérültek nevelésével kapcsolatos tapasztalataikat, és közös irányelveket hoznak a keresztény nevelés hallássérülteknek szóló átadásának módjaira.¹³²⁴

Főként az oktatás az a terület, ahol az egyházi hatóság leginkább érintkezik az állami törvényekkel.¹³²⁵ Amennyiben a hallássérültek képzésére már kialakult az eljárás, vagy törvényileg szabályozva van a jelnyelvi tolmács igénybevételére szánt idő, célszerű, ha ezeket a normákat a részegyház átveszi a saját jogalkotásában. Ezt az eljárást utalásnak nevezi a kánonjog.¹³²⁶ Az állami törvények egyházi normává tételéről (*kanoizáció*) az Egyházi Törvénykönyv is említést tesz (22. k.).¹³²⁷ Kánonjogi szerzők rámutatnak arra, hogy

---

¹³¹⁸ KÁD 223.

¹³¹⁹ KÁD 232.

¹³²⁰ KÁD 266.

¹³²¹ KÁD 260., vö. SULLIVAN F. A., *The Teaching authority of episcopal conferences*, in *Theological Studies* (2002/63) 489-492.

¹³²² KÁD 118. ad 165.

¹³²³ vö. PG 55.

¹³²⁴ GREEN T. J., *The Church's Teaching Mission: Some Aspects of the Normative Role of Episcopal Conferences*, in *Studia canonica* (1993/27) 23-57.

¹³²⁵ vö. OTTAVIANI A., *Institutiones iuris publici ecclesiastici* I, Vatican 1958, 183., ad. DALLA TORRE G., *La questione scolastica nei rapporti tra Stato e Chiesa*, Bologna 1989, 15.

¹³²⁶ vö. ERDŐ P., *Egyházjog*... 107.

¹³²⁷ HUELS M. J., *Commentary of the 22. canon*, in *New Commentary*... 85-86., ad. GUTIÉRREZ D. A., *Canonizatio Iuris Civilis*, in *Apollinaris* (2005/78) 651-677.

amennyiben a kánoni jog nem ellenzi, ezeket a világi törvényeket eredeti hatásukkal kell megtartani.¹³²⁸ Célszerű, ha a megyéspüspök feladatául tűzi ki, hogy a részegyház oktatási intézményeiben a hallássérültek is megkapják azt az oktatást, mint a halló gyermekek.¹³²⁹ Ennek biztosítására és ellenőrzésére a részegyház oktatási, vagy a hallássérültek lelkipásztori ellátásával megbízott bizottságot, vagy helynököt kérheti fel.¹³³⁰

Az egyházmegyéjében élő hallássérültek integrációs folyamatáról, az erről szóló lelkipásztori tervről vagy hiányáról és terveiről a megyéspüspök tájékoztathatja az Apostoli Szentszékét, amikor bemutatja az egyházmegyeje pasztorális helyzetét.¹³³¹ A megyéspüspöknek nem szabad elfeledkeznie arról, hogy kölcsönös meghallgatásra és kommunikációra kéri őt a Szentszék önmaga és a többi részegyház felé, hogy a keresztény tanítás inkulturációja hatékonyabb legyen minden csoport, köztük a hallássérültek vonatkozásában is.¹³³²

13. Összefoglalás és következtetések

Az Egyház tanítói küldetése című fejezetben II. Vatikáni Zsinat és az azt követő dokumentumok tükrében következtetéseket vontam le az Egyháznak a hallássérültek érdekében végzett tanítói szolgálatában. Elsődlegesen megalapoztam a hallássérültek keresztségi méltóságából fakadó jogát arra, hogy katolikus nevelésben részesülhessenek. A jogosultság mellett a kötelességeket is bemutattam arra vonatkozóan, hogy mik a kötelességeik a hallássérülteknek a megismert keresztény igazsággal és cselekvésmóddal kapcsolatban (748. k. - 1. §., 750., 753. kk.), ugyanakkor bizonyítottam azt, hogy a hallássérült ennek akkor tud eleget tenni, ha részesül a keresztény nevelésben. Ez a nevelés az igeszolgálat átadásáról szól, amely befogadására mindenki jogosult, akkor is, ha az Egyház és a társadalom peremterületén van.¹³³³

¹³²⁸ vö. ERDŐ P., *Egyházjog...* 107., ad. SCHANDA B., *Világi jog az egyházjogban – egyházi jog a világi jogban?*, in *Kánonjog* (1999/1) 79-88., ad. SCHANDA B., *Az egyházi jogi személyiség új törvényi szabályozása Magyarországon*, in *Kánonjog* (2012/14) 107-114., ad. SCHANDA B., *Ein neues Religionsrecht in Ungarn*, in *Neuere Entwicklungen im Religionsrecht europäischer Staaten*, REES W. – ROCA M. – SCHANDA B., (szerk.), Berlin 2013, 571-586., ad. GALLES D., *The Civil Law*, in *The Jurist* (1989/49) 241-248.

¹³²⁹ vö. PG 52.

¹³³⁰ CALVI M., *Vicari episcopali o delegati vescovili?*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2005/18) 55-69.

¹³³¹ CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Formula...* XXII. 2.

¹³³² KÁD 214., ad. SARPONG P. K., *Evangelism and Inculturation*, in *West African Journal of Ecclesial Studies* (1990/2) 8.

¹³³³ KÁD 51.

Bemutattam a jelnyelvet, amely szervesen hozzátartozik a hallássérültek kultúrájához, és amelynek ismerete elengedhetetlen azok számára, akik a hallássérültek katolikus nevelésével foglalkoznak. Bizonyítottam, hogy az egyházi hatóság nemcsak a jelnyelvet ismerő katekéták képzésével, hanem jelnyelvi tolmács alkalmazásával is kielégítő módon láthatja el a hallássérültek számára tanítói szolgálatát. Ez esetben a tolmácsra érvényesek az egyetemes egyházi jogszabályok (vö. 990., 1106., 1471. kk.).

Megalkottam azokat a szempontokat, amikkel a katekézis a hallássérültek képességeihez alkalmazkodó lehet,¹³³⁴ hogy az Egyház tanítása eredményesen jusson el számukra. Erre következtetéseket a hatályos joganyagból vontam le, mert úgy kell előadni a hallássérültek számára a katolikus tanítást, hogy azok állapotának megfelelő legyen (769. k.).¹³³⁵ Ezáltal az ordináriusok és a püspöki konferenciák helyi katekézist készíthetnek,¹³³⁶ ami a hallássérültek számára interpretálja a katolikus tanítást olyan módon, hogy megértsék és a hitigazságok se szenvedjenek hiányosságot.¹³³⁷ A nevelés a törvényes egyházi hatóság irányítása alatt az Egyház minden tagjára is tartozik (774. k. - 1. §.).¹³³⁸ A hallássérült gyermekek keresztény nevelése különböző fórumokon történik. A szülők, a plébániák, az egyházi iskolák, valamint a világi iskolákban szolgálatot teljesítő hitoktatók által jut el a keresztény nevelés a hallássérültekhez is. A hallássérült gyermek elsődleges nevelője a szülő (793. k. - 1. §.),¹³³⁹ majd a plébános nevelői szolgálata által a hívőközösség tagja lesz.¹³⁴⁰ A törvényhozó külön kiemeli, hogy a plébánosnak különös gondot kell fordítania a fogyatékkal élők hitoktatására (777. k. 4. p.).¹³⁴¹ Megfogalmaztam azokat a szempontokat, amik alapján a plébános segítségül hívhat olyan hitoktatókat, akik megfelelő képzésben részesültek a hallássérültek nevelését illetően (780. k.).

Bemutattam Ferenc pápa *Fratelli tutti* kezdetű enciklikájából azt, ahogyan ráirányítja a társadalom szemét az élet peremterületén élők szükségleteire, akik szinte láthatatlan módon a

---

¹³³⁴ KÁD 143.

¹³³⁵ vö. CD 13., ad. PO 4., ad. GS 4., ad. CABELLO MARTÍNEZ M., *Las misiones parroquiales: una propuesta de futuro*, in *Revista Española de Derecho Canónico* (2009/66) 519-550.

¹³³⁶ CT 50.

¹³³⁷ KÁD 135.

¹³³⁸ vö. LG 12., ad. AA 10., ad. CT 63-70.

¹³³⁹ vö. GROCHOLEWSKI Z., *Identidad...* 220., ad CASTELLAN C., *Quels fondements au gouvernement de l'enfant par ses parents? L'apport du droit canonique positif*, in *Année Canonique* (2002/44) 101-112.

¹³⁴⁰ vö. LG 28-29.

¹³⁴¹ vö. CT 41.

társadalomban élnek.¹³⁴² A nevelésnek segítenie kell a hallássérülteket, hogy kultúrájukat tiszteletbe tartva integrálódjanak a társadalom egészébe.¹³⁴³

A II. Vatikáni Zsinat buzdítja a lelkipásztorokat és a híveket, hogy támogassák a katolikus iskolákat,¹³⁴⁴ amelyek a gyakorlatban is megpróbálják megvalósítani az Egyház tanítását a fogyatékkal élők integrált nevelését illetően. Megvizsgáltam a hallássérült gyermekek helyzetét segítő szempontokat, és ráirányítottam a figyelmet a hallássérültekkel foglalkozó pedagógusok szurdopedagógiai ismeretének fontosságára. Tudatosítottam azokat a lehetőségeket, amelyek a hallássérültek számára intézményspecifikusak lehetnek, akár az oktatás vagy akár a kollégiumi nevelés terén. A hallássérültekkel tanuló diákok és a velük foglalkozó pedagógusok szemlélete formálódik a nevelésük folyamán, ami által érzékenyebbek lesznek a fogyatékkal élők és a közöttük élő hallássérültek társadalmi integrációja iránt. Külön pontban elemeztem az óvodai, általános iskolai, közép-szakközép iskolai, valamint az egyetemen történő szempontokat a hallássérültek katolikus nevelésének elősegítését illetően.

A pedagógus, a katekéta valamint az iskola és az egyetemi lelkész segítségével a hallássérült növendékek a számukra egyedi módon, a saját nyelvükre bontva ismerhetik meg az Egyház tanítását, ismerhetik fel keresztény méltóságukat és bontakoztathatják ki a társadalom javára a képességeiket. Ferenc pápa *Antiquum ministerium* kezdetű motu proprio-jával teret nyitott a katekéták különleges szolgálatára.¹³⁴⁵ A megyéspüspökre bízta annak a lehetőségét, hogy az egyházmegye sajátosságait figyelembe véve katekétákat képezzen. Ezért a jelnyelvet nem ismerő lelkipásztor hiányában a katekéta hivatást érző hallássérültet is megbízhatja a hallássérültek kateketikai szolgálatával.¹³⁴⁶

Bemutattam a magyarországi társulásokat, amelyeket maguk a hallássérültek alapítottak, valamint azokat az egyházi szervezeteket és mozgalmakat, amelyeket a hallássérültek keresztény nevelésére alapítottak Olaszországban és Magyarországon. Megvizsgáltam az Egyház tanítását a tömegkommunikációs eszközök használatával kapcsolatban. Bizonyítottam, hogy az ordinárius felügyelete mellett (823. k. - 2. §.) érthetővé lehet tenni tömegkommunikációs eszközöket, hogy az Egyház tanítása a hallássérültek számára

---

¹³⁴² FT 31.

¹³⁴³ FT 187.

¹³⁴⁴ GE 9.

¹³⁴⁵ vö. FERENC, Litt. Ap. MP *Antiquum...*

¹³⁴⁶ vö. CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Letter...*

is eljusson. A jelnyelvi *Biblia* audiovizuális módon történő kiadásának jogi lehetőségéről is szóltam, amely a Katolikus Hallássérült Pasztoráció számára a jövő kihívása.

Összehasonlítottam azokat a közös pontokat, amik az Egyházat összekötik az állammal, hogy kölcsönösen segítsék a hallássérültek integrálódását a társadalomba, és a lelkiismereti és vallásszabadság törvényének¹³⁴⁷ eleget téve a hallássérültek megismerhessék a katolikus nevelés által a hitüket, és azt megismerve gyakorolhassák a vallásukat szabadon élve állampolgári jogaikkal.

Végül bemutattam a megyéspüspök jogait a tanítói küldetést illető törvényhozásban, ami által helyi katekizmust adhat ki¹³⁴⁸ és meghatározhatja részegyházának nevelői koncepcióját a hallássérültek katolikus nevelését illetően.

Az egyházjog azzal, hogy nem említi külön a hallássérülteket, ám a keresztségből adódóan ugyanazokat a jogokat és kötelezéseket adja nekik, mint a hallóknak, így megteremti a hallássérültek integrációjának alapját az Egyházban.¹³⁴⁹ Az egyetemes és a részleges jog adta lehetőségeket a megyéspüspök a helyi körülményekre alkalmazhatja, amellyel felelős módon gondoskodhat a rá bízott hallássérültekről. Ennek megvalósítása ugyanazon Szentlélek műve, amely a legfőbb törvényhozót, a megyéspüspököt, a lelkipásztort és nem utolsósorban a halló és hallássérült híveket is vezeti.

---

¹³⁴⁷ A 2018. évi CXXXII. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény módosításáról 1. §.

¹³⁴⁸ KÁD 131.

¹³⁴⁹ vö. BUYSSECHAERT A., *Vie...* 553.

KOKLÚZIÓ

Tudományos eredmények

A II. Vatikáni Zsinat után a rétegpasztoráció és a személyi elv jelentősége az Egyház evangelizációs munkájában felerősödött. Ez az Egyház életének számos területén nyomon követhető. Vannak jobban ismert területek, mint pl. a katonai ordinariátus, vagy egyes nemzetiségek etnikai alapon létrehozott személyi plébániái. Emellett azonban vannak kevésbé ismert területek. Ilyen kevésbé ismert területhez tartozik a fogyatékkal élőkkel, és azon belül is a hallássérültekkel foglalkozó, személyi elven szerveződő lelkipásztori tevékenység. A dolgozatomban megfogalmaztam azt a keretrendszert, amely pasztorális és kánonjogi lehetőséget kínál a fogyatékkal élők, a mi esetünkben a hallássérültek lelkipásztori ellátására.

Az emberi jogi karták az egyházjogra is komoly hatást gyakoroltak. Bár az Egyház mindig is irgalmas szeretettel fordult a fogyatékkal élők iránt, de a huszadik század végére igyekezett a lelkipásztori életben és a jogban is olyan kereteket alkotni, amely számukra megteremti azokat a lehetőségeket, amelyeken keresztül, mint a többi krisztushívő, gyakorolhatják a keresztségből származó jogaikat és a kötelezettségeiket.

Az első fejezetben teológiai elveket fejtettem ki, amelyen a kánonjogi rendszer is alapul. Ráműtattam, hogy a kinyilatkoztatásban, az Isten tervében a fogyatékkal élők hol helyezkednek el. Ennek alapján és a zsinati megnyilatkozások alapján (*Gaudium et Spes*) bizonyítottam, hogy a hatályos jog összhangban áll azzal az isteni tervvel, amely az üdvösséget mindenkinek felkínálja. A fogyatékkal élők ugyanis a hatályos jog szerkezetében olyan lehetőségeket használhatnak ki lelkipásztori ellátásukra, amely a régi jogból még hiányzott. Így, hogy az új joganyag, valóban van jogfejlődés.

Ami konkrétan a lelkipásztorkodást illeti, a nemzetközi példákon túl, külön hangsúlyoztam a magyarországi eseteket. Ezeken a példákon keresztül bizonyítottam, hogy a hallássérültek lelkipásztori ellátása, mind a szegregált, mind az integrált modellben működhet. Vagyis bizonyítottam, hogy mind a kifejezetten a hallássérültek lelkipásztori ellátására létrehozott intézmények, mind az általános lelkipásztori feladatokkal megbízott intézményeken belüli lelkipásztori ellátásnak vannak előnyei. Ma Magyarországon inkább a szegregált lelkipásztori ellátás volt tipikus. Ma azonban a kooperatív módon működő lelkipásztori

modellek jellemzők. A szentszéki dokumentumokon keresztül bemutattam, hogyan működik a hallássérültek lelkipásztori ellátása. A szentszék instrukciókon és iránymutatásokon keresztül, valamint hazai és külföldi példákon keresztül rámutattam, hogy melyek azok a pontjai a hallássérült pasztorációnak, amelyek átgondolásra szorulnak. (A központi koordináció hiánya, nem világos az országos referens hatásköre, technikai hiányosságok).

A dolgozatban rámutattam, hogy az Egyház hármass (kormányzó, megszentelő és tanító) küldetésében, hogyan specifikálható a hallássérültek lelkipásztori ellátása. Bemutattam a hallássérültek lelkipásztori gondozásának plébániai modelljeit. Külön elemeztem a személyi elven működő egyházi struktúrák lehetőségeit. Bizonyítottam, hogy az Egyház hatályos joga széles lehetőséget biztosít a hallássérültek lelkipásztori ellátására. A személyi elven szerveződő intézmények közül egyeseket, azok nagyobb jelentősége miatt az Apostoli Szentszék alapít. Így a személyi egyházmegyét és személyi prelatúrát. Ez ideig ilyen egyházi struktúrák nem épültek ki a hallássérültek lelkipásztori ellátására. Nem ritka azonban, hogy az ordinárius saját hatáskörben és illetékességi területén olyan személyi elven felépülő intézményt hoz létre, amely a hallássérültek lelkipásztori ellátását szolgálja (pl. a bemutatott Bostoni Főegyházmegye személyi plébániája). Bizonyítottam, hogy amennyiben a hallássérültek létszáma bizonyos szintet meghalad, ilyen intézmények létrehozása nemcsak joga, hanem kötelezettsége is megyéspüspöknek. A krisztushívőknek ugyanis joga, hogy részesüljenek a szentségekből és Isten igéjéből. Személyi plébános jogai és kötelezései megegyeznek a területi plébánosok jogaival, de adott esetben a hívek vonatkozásában versengő. Ezért rámutattam a lelkipásztori munka összehangolásának a jelentőségére is. Röviden összehasonlítottam a *Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyvét* a latin egyház jogával, és bemutattam az eparchiás püspök jogát a személyi parókia alapítására.

Nyilvánvalóvá tettem, hogy a püspöki konferencia tevékenységének is jelentősége lehet, amennyiben országos szinten igyekeznek összehangolni a hallássérültek lelkipásztor ellátását. A püspöki konferencia a hallássérültek lelkipásztori ellátásával foglalkozó bizottság felállítása mellett a papnevelésben egységessé teheti a peremterületeken élő hallássérültek iránti érzékenyítést, és szorgalmazhatja a papok szurdopedagógiai továbbképzését. Javaslatot tettem a püspöki konferencia számára a jelnyelvi készségek fejlesztésére, a jelnyelvi fordítások készítésére, és azoknak a szentségkiszolgáltatásban való aktív alkalmazására.

A hallássérülteket mindazok a jogok és kötelességek is megilletik, amik a hallókat. Ezért jogaikat az illetékes egyházi fórumon a jog szerint törvényesen igényelhetik és védelmezhetik. A hallássérült részt vehet az egyházi bíróság eljárásában, mint fél, vagy mint tanú. A világi jogi rendelkezések számos garanciális elemet tartalmaznak arra vonatkozóan, hogyan könnyítsék meg a hallássérültek számára, hogy részt vegyenek az eljárásokban. Javaslatot tettem ezeknek a garanciális elemeknek a kánonjogi eljárásoknál való figyelembevételére.

Az Egyház megszentelő küldetését tárgyaló harmadik fejezetben rávilágítottam azokra az eljárásokra amelyek révén a hatályos jog keretei között a szentségkiszolgáltatás a hallássérültek számára hatékonyá válik. Véleményem szerint a jeltolmács által használt jelnyelv elsődleges segítsége a lelkipásztoroknak. A szentségek kiszolgáltatására vonatkozóan, ugyanakkor az ordinárius engedélyével olyan liturgikus szövegek adhatók ki, amelyek illeszkednek a hallássérültek fogalmi ismeretéhez. Javaslatot tettem a jelnyelvi tolmács helyére és szerepére a liturgikus szolgálat során. Ráműtöttem azonban arra is, mennyire fontos, hogy a jelnyelvi tolmács tisztában legyen a liturgia természetével.

A hallássérültek kapcsán gyakran merül fel a jog-cselekvőképesség kérdése. Ennek kapcsán konkrét javaslatokat fogalmaztam meg. Véleményem szerint a beavató szentségekben mindenképpen részesíteni kell őket. Ennek részint teológiai, részint egyházi okai vannak. A beavató szentségek az Egyház hagyománya szerint nem függenek a személy cselekvőképességétől. Erre a hagyományra számos püspöki konferenciái iránymutatás is utal. Viszont a többi szentség esetében (házasság, szent rend) figyelembe kell venni az adott személy karakterét. Kitértem azokra a lehetőségekre is, amikor a hallássérült keresztszülő vagy bérmaszülő lehet, valamint a házasság szentségénél való tanúskodás lehetőségére is utaltam.

Az állami szervek számára gyakran fogalmazza meg az állami jogalkotó, hogy a fogyatékkal élőknek tegye lehetővé a kommunikációs eszközöket, adott esetben a jelnyelvet a hatósági eljárásokban. Érdeemes lenne ennek mintájára megfontolni, hogy az egyházi szervezetek is fejlesszék ezen irányú törekvéseiket. Az Egyesült Államok Püspöki Konferenciájának a fogyatékkal élő krisztushívők, köztük a hallássérültek lelkipásztori gondozásáról szóló dokumentumán keresztül bemutattam, hogy miként segíthetik a szolgálattevők a hallássérülteket részesedni a szentségekben, valamint az Egyházban való tevékeny részvételre. Bizonyítottam, hogy a hallássérültek aktív liturgikus részvételének kialakításában nem nélkülözheti az egyházi hatóság magukat a hallássérülteket. Ezért az ő

véleményük meghallgatása a döntéshozók külön felelőssége. A misekönyv és az olvasmányos könyvek hallássérültek számára készült fordítására magyarországi példát is bemutattam.

Külön foglalkoztam a diakónusok szerepével a hallássérültek lelkigondozása tekintetében. Bizonyítottam, hogy a hatályos joggal harmonizál ez a megoldás, vagyis, amikor a diakónus hangolja össze a hallássérültek lelkipásztori ellátását. Javaslatokat tettem, hogy milyen speciális felkészítésre és továbbképzésre kerüljön sor, amennyiben a hallássérültek lelkipásztori ellátásának összehangolását diakónusra bízzák.

Mivel az Egyház megszentelő küldetésének helyi ellátásáért főleg a megyéspüspök felel, elemeztem a részleges jogalkotás lehetőségeit a szentségkiszolgáltatás területén a hallássérültek vonatkozásában.

Az Egyház tanítói küldetése kapcsán megvizsgáltam, hogyan tudja az Egyház a jogszabályban biztosított lehetőségeket a leghathatósabbban érvényesíteni a hallássérültek számára. A hallássérülteknek is joga van a katolikus neveléshez a keresztségből fakadóan. Így az a jó, ha a helyi Egyház megteremti azokat a (különleges) feltételeket, amelyekken keresztül a hallássérültek is bekapcsolódhatnak a katolikus oktatási rendszerbe. Nekik is joguk van a hitük megismeréséhez. Bizonyítottam ugyanakkor azt is, hogy a jelenlegi személyi állománya az Egyháznak ezt nem teszi általánosan lehetővé. Ezért ezen a területen éppúgy, mint a szentségkiszolgáltatásnál, javaslatokat tettem azokra a felkészítésekre, oktatási programokra, ahol a katekéták és a lelkipásztorok elsajátíthatják mindazt, ami a hallássérültek számára lehetővé teszik a hit tartalmi elemeinek az átadását.

Rámutattam, hogy a keresztény nevelésnek a hallássérültek képességeihez kell igazodnia. Ezért úgy kell előadni a katolikus tanítást számukra, hogy az az értelmi képességeiknek megfelelő legyen. Rámutattam, hogy az ordináriusok és a püspöki konferenciák olyan helyi katekizmust készítsenek a hallássérültek számára, amelyet képesek megérteni, de mégsem csorbítják a hitigazságokat.

A nevelésnek segítenie kell a hallássérülteket, hogy speciális kultúrájukat tiszteletben tartva integrálják őket a társadalom egészébe. Ezért rámutattam annak fontosságára, hogy a keresztény nevelés átadói között maguk a hallássérültek is jelenős szerepet játszanak.

Rámutattam a hallássérültekkel foglalkozó pedagógusok szurdopedagógiai ismeretének fontosságára, és felsoroltam azokat a hallássérültek számára specifikus intézményeket, amelyek modellek lehetnek a katolikus oktatás vagy akár a kollégiumi nevelés szempontjából. Részleteztem az iskola és egyetemi lelkész szerepét, akinek segítségével a hallássérült a katolikus nevelés során kibontakoztathatja a képességét a társadalom javára.

A társulások és szervezetek a hallássérültek katolikus nevelését is előmozdíthatják. Példálózó jelleggel hoztam olyan társulásokat, amelyeket maguk a hallássérültek alapítottak. Ugyancsak példálózó jelleggel olyan magyar, német és amerikai egyházi katolikus társulásokat hoztam, amelyek a hallássérültek nevelését segítik. Ennek kapcsán javaslatokat fogalmaztam meg, hogyan tudják ezek a társulások az Egyház lelkipásztori munkáját a hallássérültek között még eredményesebben szolgálni.

A helyi ordinárius felügyelete mellett tömegkommunikációs eszközökkel is át lehet adni a katolikus nevelést. Bizonyítottam, hogy a tömegkommunikáció mai eszközei által az Egyház tanítását elérhetővé lehet tenni a hallássérültek számára is. A jelnyelvi *Biblia* audiovizuális módon történő interpretálását, valamint kiadásának jogi lehetőségét is megvizsgáltam. A liturgikus szókinccs tananyag szintű audiovizuális rögzítése folyamatban van. Ennek kapcsán a végleges megalkotásra javaslatokat tettem.

Rámutattam arra, hogy a lelkiismereti és vallásszabadság törvényének eleget téve a magyar állam a hallássérülteknek is biztosítja a katolikus nevelést az oktatási intézményeiben. Ezért összehasonlítottam az Egyház és az állam kapcsolatát a hallássérültek nevelése szempontjából, hogy a katolikus hallássérültek a jognak megfelelően megismerjék a hitüket. Mivel a megyéspüspök a rábízott krisztushívők első katekétája, az ő feladata gondoskodni (a munkatársain keresztül) arról, hogy a területén élő hallássérültek részesülhessenek a katolikus nevelésben.

A hipotézisek igazolása

- 1. Bizonyítottam, hogy a Katolikus Egyház mind egyetemes, mind helyi szinten rendelkezik megfelelő strukturális és jogszabályi kerettel a hallássérültek lelkipásztori ellátására. Ennek kapcsán rámutattam, hogy sajnos ezeket a rendszereket az Egyház nem kapacitálja. Az egyház személyi állománya sem teszi*

sok esetben lehetővé, hogy a jogszabályi keretek megfelelően kihasználásra kerüljenek.

Általában a helyi Egyház szintjén fogalmazódik meg, hogy a hallássérültek lelkipásztori ellátásáról gondoskodni kell. Így a püspöki helynök, személyi plébánia, lelkész stb. segítségével. Amennyiben ilyen személyi szervezetek nem jönnek létre, a megyéspüspöknek akkor is felelőssége, hogy minden rábízott krisztushívőről, köztük a hallássérültekről is gondoskodjon. Ez történhet lelkész kinevezésével is. Tekintve a Katolikus Egyház humán erőforrásait, a legcélszerűbb, hogy a hallássérültek is a plébánia életébe kapcsolódjanak be.

Az egyházjog olyan, a szokásostól eltérő intézményes egyházi struktúrákat is ismer, amivel a speciális lelkipásztori szükségben lévő hallássérültekről gondoskodni lehet. Ilyen a hallássérültek lelkipásztori ellátásának területi elv és a személyi elv szerint szerveződő egyházi struktúrái. Tekintve, hogy a hatályos jog megkönnyítette a klerikusok exkardinációjának és inkardinációjának lehetőségét, valamint a klerikus időszakos áttelepülésének engedélyezését a krisztushívők java miatt, előfordulhat, hogy ezt a jogi alakzatot alkalmazzák a hallássérültek lelkipásztori ellátásának megszervezésére.

Arra is rámutattam, hogy sajnos a humán erőforrások gyakorta nem teszik lehetővé, hogy ezek a struktúrák tartalommal teljenek meg.

2. Bizonyítottam, hogy a Katolikus Egyház teoretikusan nagy hangsúlyt fektet a fogyatékkal élők lelkipásztori ellátásának megszervezésére. Ugyanakkor sokszor hiányoznak azok a humán erőforrások, amelyek lehetővé tennék az elméleti alapok megvalósítását.

Ennek kapcsán rámutattam, hogy a plébániának akkor is gondoskodnia kell a hallássérültek lelkipásztori ellátásáról, hogyha nincsenek számukra létrehozott intézményes keretek, hiszen a plébánia minden krisztushívőnek lelki-spirituális otthona. Ehhez kapcsoltam a jelnyelv alkalmazásának a lehetőségét is. A jelnyelv használata kapcsán kitértem a szentségkiszolgáltatás jelentőségére. Azokat a kritériumokat is felállítottam, amelyek alapján a jelnyelvi tolmács a hallássérültek speciális lelkipásztori ellátásában részt vehet. Megállapítottam azokat a nonverbális jeleket, amelyeket a jelnyelvet nem ismerő szentségkiszolgáltató a beleegyezés jeleinek értelmezhet. Bemutattam a világi krisztushívők

szerepét. Bizonyítottam, hogy a II. Vatikáni Zsinat és az új jog fényében a fogyatékkal élők lelkipásztori ellátása egyik eminens területe a laikus krisztushívők és a klérus együttműködésének. Ennek kapcsán vázoltam azokat a modelleket, amelyek gyümölcsözően működhetnek együtt a laikusok és a klerikusok a pasztorációban (hitoktatás, szentségkiszolgáltatás), hogyan gazdagíthatják ismereteikkel azok (a jelnyelvet ismerő) laikusok a klérusnak a lelkipásztori munkáját.

Mivel az emberi erőforrások hiánya miatt nem lehet minden egyházmegyében a hallássérültek számára külön lelkipásztort kinevezni, ezért az egyházmegyéknek fel kell venniük a tolmácsszolgálatokkal a kapcsolatokat, akiket meg lehet bízni a liturgia jelnyelvvé való kísérésére. Ezt különösen koncentráltan kell megtenni egy olyan országban, mint pl. Magyarország, ahol hiányzik a nagy számú megfelelő szakember a hallássérültek lelkipásztori ellátására. Ennek kapcsán javaslatot tettem arra vonatkozóan, hogyan lehet megalkotni centrális szerveket, amik kifejezetten a hallássérültek lelkipásztori ellátásával foglalkoznak.

Az egyházi hatóságnak meg kell bizonyosodnia a tolmácsok hittani ismeretéről, hogy elkerüljék a liturgia, vagy a homília félrefordítását. Ideális, ha a tolmácsszolgálatot maga az egyházmegye alapítja, ahogy azt láttuk az Ausztrál Püspöki Konferencia esetében. Illetve tolmácsok finanszírozását pedig a plébániától vagy a hallássérült közösségtől is az egyházmegye vállalná át, ahogy azt láthattuk a trier-i és a münsteri egyházmegyék példájában is.

A jelnyelv a hallássérültek kultúrájának alapvető eleme. Ezért ismerete elengedhetetlen a velük való kommunikációban. Ezért a jelnyelv fejlesztése a katolikus liturgiában és a hitoktatásba való átültetése a hallássérültekkel való lelkipásztori munkának a kulcskérdése. Rámutattam éppen ezért arra, hogy az egyházi hatóság nemcsak a jelnyelvi tolmács alkalmazásával, jelnyelvet ismerő katekéták képzésével láthatja el a hallássérültek szolgálatát, hanem olyan lelkipásztorok képzésével, akik a hallássérülteknek szentelik a lelkipásztori szolgálatukat.

Javaslatot tettem arra is, amennyiben a lelkipásztorkodó papság, vagy a hitoktatást végző katekéták részéről készség jelentkezik, az egyházmegye finanszírozza, adott esetben népszerűsítse azt a lehetőséget, hogy jelnyelvet tanuljon.

3. *Bizonyítottam, hogy a Katolikus Egyház reflexiójában mindig is létezett a fogyatékkal élők, adott esetben a hallássérültek lelkipásztori ellátására való utalás, de ez kidolgozva az Egyház hármasszűketésében (kormányzás, megszentelés, tanítás) csak a II. Vatikáni Zsinat után jelent meg integráns módon.*

Tekintve, hogy a törvényhozó a legtöbb helyen nem konkretizálja a hallássérültekre a jogszabályokat, az általános elveket kifejezetten a hallássérültek lelkipásztori ellátására alkalmaztam. A világi jogalkotó ismeri a pozitív diszkriminációnak az elvét, ami azt jelenti, hogy bár mindenkinek egyforma jogai és kötelezettségei vannak, de az esélyegyenlőség elve alapján bizonyos csoportokat a jogalkotó előnyösebb helyzetbe hoz. Ez az Egyházban is előfordul, hiszen a fogyatékkal élőknek a hátrányos helyzetük miatt lehetővé teszi az egyházjog a sajátos lelkipásztori ellátást. Ugyanakkor ezek a kedvezmények nagyon általános módon jelennek meg az Egyház jogában, a hallássérültekre vonatkozóan majdhogynem nincs is külön az *Egyházi Törvénykönyvön* kívűli egyetemes és részleges jogszabály. Ezért vázoltam az általános elvek alapján a pozitív diszkrimináció lehetőségeit, vagyis azokat a kereteket, amelyeket a klasszikus kánoni méltányosság lehetővé tesz.

Bemutattam azokat a lehetőségeket, amelyek révén a hallássérültek az Egyház tanításában részesülhetnek az oktatás és a nevelés átfogó területein.

Javaslatok

Tekintve, hogy a dolgozatomban a hallássérültek lelkipásztori ellátásának kánonjogi aspektusaival és lehetőségeivel foglalkoztam, érdekesnek tartom, más fogyatékkal élők vonatkozásában is kidolgozni a rétegpasztoráció lehetőségeit. Így:

1. Az egyéb fogyatékkal élők (vakok, mozgássérültek, értelmi sérültek) lelkipásztori ellátására is dolgozzák ki a megfelelő strukturális lehetőségeket.
2. A katolikus hitoktatásban kötelezően tanítandó elemként szerepeljenek a fogyatékkal élők lelkipásztori ellátásának lehetőségei.
3. A plébániák vizsgálják meg, hogy miként tudják lehetővé tenni a hallássérültek lelkipásztori ellátását.
4. A püspöki konferencia adja ki a hallássérültek katekézisének kézikönyvét a hallássérült hitoktatás elősegítésére.

5. A püspöki konferencia támogassa azokat a technikai eszközöket, amikkel a hallássérülteket országosan el lehet érni (televíziós műsorok jelnyelvi kísérése, internetes csatornák finanszírozása, audiovizuális katolikus *Biblia* kiadása).

Ajánlás

A dolgozat elkészítése során prioritásnak tekintetem a munka gyakorlatban való felhasználhatóságának szempontjait. Így ajánlom a dolgot:

1. A megyéspüspököknek a közigazgatási tevékenységükhöz.
2. Az egyházi bíróság joggyakorlatához.
3. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézete számára oktatási segédanyagként.
4. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar, és más teológiai karok katekétaképzésének oktatási segédanyagként.
5. A katonai ordinariátusnak és a börtönlelkészi szolgálat tagjainak segédanyagként.
6. A hallássérültek integrációjának egyházmegyei szintű előmozdításában.
7. A magyar állami szervek számára az esélyegyenlőség előmozdítására.
8. A krisztushívők alapjogainak további kutatásához.

SUMMARY

This paper aims at answering the topical question of how the Church is able to manage and realize her mission towards the deaf. It highlights the accessible and possible barrier-free ways available within the framework of the Code of Canon Law in order to make the hard of hearing participate in the grace of redemption, and thus reach salvation.

In the first chapter called The Foundations of the Topic (A kérdés megalapozása) the basis is human dignity as a result of having been created in the image of God, and Canon Law acknowledges that, and includes people with disabilities. The obligations and rights of the faithful, adherent to their having been Christened, are introduced and explained. Since the deaf are free to practice these rights, it is the Church that has to deliver an accessible way, and let them live with their rights. The council fathers at the Second Vatican Council in the Pastoral Constitution beginning with *Gaudium et Spes* raise attention to having to exclude any discrimination based on any social status.

As there are rather few laws related to the deaf, the possible points to interpret law are elaborated on here, and with the right understanding of the laws how it is possible to include them in a barrier-free way. The aim of Canon Law is to make the faithful, including the deaf, know about their rights and the ways how to live with the rights in an accessible way.

The situation of the deaf are dealt with along the three major missions of the Church:

Chapter II The Church for Guidance (Az Egyház kormányzói küldetése)

Chapter III The Church for Deification (Az Egyház megszentelői küldetése)

Chapter IV The Church for Education (Az Egyház tanítói küldetése)

Chapter II The Church for Guidance (Az Egyház kormányzói küldetése) emphasises the basic principles for guidance with respect to how to involve the deaf. Analysis is carried out to answer how universal Canon Law is able to cater for the deaf outside the parish system with respect to the possibilities of the system of the personal parish, the personal prelature and the personal diocese, that are to be established. Yet, the ordinary is the one who is primarily entrusted to take care of the faithful in the particular church, among them the deaf who are in need of special pastoral care.

Examples from Hungary serve the purpose of showing how separate, inclusive and cooperative versions of hard of hearing and hearing parishes work. The Hungarian communities of the deaf used to be separate, while today they are mostly together with the hearing in the cooperative version in the parish. However, the goal, as His Holiness Pope Benedict XVI addressed the participants in the XXIV International Congress organized by The Pontifical Council For Health Care Workers in 2009, is to achieve full inclusion. Both Hungarian and foreign examples have been researched to find the trends of such inclusion. The description and the comparative analysis of the Codes of Canon Law as of 1917 and include comparing terms and expressions related to the deaf, such as “deaf people”, “mute people” and “unable to speak”.

Besides the institutional purpose of the parish, it serves the soul in the spiritual sense. The parish priest has the role of providing pastoral care for the faithful struggling with special problems, including the deaf, who live in the territory of the given parish. In this service the parish priest is not alone, may as well laic faithful Christians provide their assistance.

According to Canon Law institutional church structures exist that differ from the usual ones, and to be applied to possibly cater for the deaf who have need of special pastoral care. The pastoral care for the deaf is investigated along both the personal principle and church structures organized along the personal principle. Furthermore, the pastoral care for the deaf is possible to serve through naming a dedicated priest within the given diocese. The dedicated priest then will have the similar rights and obligations that of a parish priest, yet the limits of his competencies are structured by his ordinary. Canon Law in effect has eased the way to the possibilities for excardination and incardination of the clergy, and temporary stationing of the clergy for the benefit of the faithful. The latter example is documented and presented here. Finally, the ordinary is also able to care for the deaf entrusted to his care not only through a dedicated priest, but also through a deputy.

Among the church structures organized along the personal principle, the Holy See is competent to establish the personal diocese and the personal prelature. The ordinary may establish the personal parish within the territory entrusted to his care. Catering pastoral care for the deaf is illustrated through the example of the Archdiocese of Boston, USA where the dedicated personal priest in the personal parish holds the same rights and obligations as that of the local parish priest. In parallel, The Code of Canons of the Eastern Churches is also presented in the paper giving rules similar to those of the Latin rite Church. Namely, the eparchial bishop

is entitled to establish the personal parochia (parish), and name the dedicated personal priest in order to provide pastoral care for the deaf.

Providing pastoral care for the deaf within the structure of the parish system is also presented. In the version of the separate parish model the hard of hearing and the hearing celebrate the liturgy separately, yet they share the very same liturgical environment, liturgical life and programmes to maintain and live their faith. In the cooperative version, that is within the model of participating together, the two communities participate together in the liturgy and in the life of the parish, and there is a sign language interpreter for the deaf, or an induction loop effective of boosting the capacity of the hearing aid is available for the hard of hearing giving way to join the community. These versions are illustrated through Hungarian and foreign examples.

The importance of the episcopal conference is especially highlighted with special regard to how it is possible to coordinate the pastoral care of the deaf through committees on the national level. The episcopal conference besides setting up a committee dealing with providing pastoral care for the deaf, may as well develop social sensitivity coherent for the deaf living in the fringe areas, and promote priests' participation in training on surdopedagogy.

The very same obligations and rights are due for the hard of hearing as those for the hearing, accordingly their rights are to be realized and protected lawfully at the competent church forums. A further analysis deals with introducing how it is possible for the deaf to access barrier-free church court legal procedures whether as a court party or as a witness.

Chapter III called The Church for Deification (Az Egyház megszentelői küldetése) deals with the possibilities of administering the sacraments barrier-free. Besides the sign language, which is the primary helping tool for the priest to administer the sacraments, used by the sign interpreter and liturgical texts, which are to be published with permission of the ordinary, can be made relevant to the abstract concepts of the deaf. Accessible practices of the sacramental life for the deaf are presented through the guidance of Canon Law as of 1917 and as of today. The cases are especially highlighted when the godparent or confirmation sponsor could have been deaf, and also possible deaf witnesses at weddings. The legislature orders the witness to verify the act has been carried out, therefore a deaf, who is able to recognise the sacrament having been administered and also able to bear witness to it, is able to become a witness.

Nonverbal signs to express the agreement are introduced, and equally make the administrator of the sacrament see the deaf acknowledge with their full capacity of the mind to be ready to receive the sacrament.

Through The Pastoral Statement of U.S. Catholic Bishops on Persons with Disabilities including the deaf, by The United States Conference of Catholic Bishops (USCCB) it is presented how a national church observes the dignity of the people living with disabilities, and how they are helped to receive the sacraments and participate actively in Church. In order to realize the participation of the deaf actively in the liturgy the Church authorities cannot miss the deaf themselves, listening to their opinion is a special responsibility on behalf of the legislators. The Hungarian translation of the Roman Missal and the lectionary for the deaf is presented here.

If appointed for liturgical service upon eligibility by the ordinary or the diocesan in his partial church, he may as well appoint a deaf for liturgical service, or permit them to take holy orders. Through the examples of Mr György Mikešy, a deaf lector and minister of the sacraments and Mr Tamás Lauer, a hard of hearing permanent deacon, the deaf participation in church services and their roles in mission among the deaf are introduced in this chapter.

The ordinary is entrusted with completion of the church mission of deification. Consequently, the legislature provides the ordinary the right to enact partial laws which make the deaf be able to practise sacramental life, and thus reach salvation.

In the third phase mission, that is in Chapter IV called The Church for Education (Az Egyház tanítói küldetése) the way that it takes to channel the good news of salvation barrier-free for the deaf is analysed.

Adherent to having been Christened, the deaf have the right to access Catholic education, therefore the Church must ensure the circumstances within her own educational institutions that the deaf be familiar with their own faith. The code of conduct on behalf of the deaf in due accordance with Christian truth and behaviour is highlighted in this chapter. Necessarily, the deaf can only fulfil this requirement if they receive Christian education.

Sign language is a fundamental tool in deaf culture, on that account sign language acquisition is inevitable for those who deal with educating the deaf. The Church as authority may not only employ sign language interpreters or training catechists with sign language skills

in order to accomplish the mission of barrier-free and accessible education, but also may train priests giving pastoral care for the deaf and become familiar with and able to use sign language. Pope Francis in his apostolic letter issued "Motu Proprio" *Antiquum Ministerium* has instituted the Ministry Of Catechist which may include the deaf in accordance with the consent of the local Ordinary. Through the ministry of deaf catechists, who in accordance with church law can be entitled to administer the sacraments and sacramentals, the church authority will be able to cater for the pastoral needs of the deaf when lacking consecrated ministers.

Christian education must also be, besides barrier-free and accessible, and matching aptly the competencies of the deaf. Accordingly the deaf must be presented with Catholic education in a way matching their status. The ordinaries and bishops conferences can as well make local catechisms for the deaf where Catholic educational material is made relevant to the abstract concepts of the deaf, yet the truths of the faith may not be impaired.

The educators for deaf children are their parents, the parish priest as education assistant to the bishop and the whole of the Christian community. Education must help the deaf to be included in the whole of the society with special respect to their culture. Subsequently, the aim of the church is that the deaf undertake a considerable role among educators to channel Christian education.

The significance that teachers working with the deaf be familiar with surdopedagogy is underlined in the chapter. Specific institutions available for the deaf are listed as possible models whether from the point of view of Catholic education or boarding schools education. The role of the school or university priest is detailed, who may contribute to the deaf developing and growing their skills during Catholic education for the benefit of society.

Associations and organisations may promote education for the deaf, in this way an association is introduced here, which was founded by the deaf themselves. Furthermore, there are also Hungarian and Italian church associations that help educate the deaf.

Under supervision of the local ordinary telecommunication tools make it possible to channel Catholic education. Possibilities on how to make telecommunications barrier-free and accessible for the deaf in order to receive the church teachings are described. For example, the interpretation of the sign language Bible audio visually and the publication from the legal point of view are examined.

The Hungarian State, in accordance with the law of freedom of conscience and religious association, ensures the possibilities for Catholic education for the deaf in state funded schools. Thus the relationship between the Church and the State with respect to barrier-free and accessible education for the deaf exists with the aim of making the Catholic deaf familiar with their faith in accordance with the law. The local ordinary is the first catechist for the ones entrusted to his care. Relevantly, it is his task to provide, through his colleagues, barrier-free and accessible Catholic education for the deaf living in his territory.

The paper aims at promoting the church triple mission (guidance, deification and education) for the deaf, and facilitated their integration with my suggestions, as members of the living Church they may reach salvation.

KÖSZÖNET

Köszönet illeti a hallássérült szüleimet, akik nehézségeik ellenére példás nevelésben részesítettek, ezáltal kibontakoztathattam azokat a képességeket, amiket az Isten helyezett belém. Köszönöm a nevelőimnek, hogy mint hallássérült gyermekhez megértéssel és türelemmel fordultak, hogy ne csak tudjam, hanem értsem azokat, amikhez az életben szükségem lesz.

Köszönöm Istennek, hogy szolgálatára elhívott, és a Katolikus Hallássérült Pasztorációhoz vezetett, ahol otthonra és barátokra leltem, és ahol több mint tíz éven át szolgáltattam köztük a liturgiát.

Köszönöm a szemináriumi nevelőimnek, hogy a papság útjára előkészítettek, különösen azoknak, akik apám helyett apáim voltak.

Köszönöm a szolgálati helyeim hívő közösségének, hogy tiszteletben tartották, hogy a helyi a lelkipásztori munka mellett az Úr egyéb szőlőjében is kellett dolgoznom.

Végezetül köszönöm a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézet oktatóinak, hogy a kánonjog tudományára felkészítettek és konzulensemnek, hogy ezt a munkát elkészíthettem, szolgálva ezzel az egyházjog legfőbb célját, a lelkek üdvét (1752. k.).

MELLÉKLETEK

A melléklet

Dr. Márfi Gyula
veszprémi érsek
8201 Veszprém, Vár u. 18. Pf. 109.
Telefon: 88/ 426-088
Telefax: 88/ 426-287

Szám: 6900-3/2017.
Tárgy: lelkipásztori gyakorlattal
kapcsolatos kérés

Tisztelendő
Bacsa Dávid úrnak,
diakónus
Pomáz
Templom tér 8.
2 0 1 3

Tisztelendő Diakónus Úr!
Kedves Dávid!

F. hó 13-án kelt leveledre válaszolva jelen soraimmal elvi hozzájárulásomat adom ahhoz, hogy - saját kérésednek és Főtisztelendő **Erdősi Ferenc** c. esperes, plébániai kormányzó úrnak, a hallássérültek lelki gondozási referense kérésének megfelelően - lelkipásztori gyakorlatodat a pomázi Szent István Király Plébánián és a csobánkai Szent Anna Plébánián végezd.

Hozzájárulok ahhoz is, hogy a későbbiekben - pappá szentelésedet követően - bekapcsolódhass a hallássérültek lelkipásztori szolgálatába.

Jelen soraimmal egyidejűleg a fentiekről tájékoztatom Eminenciás Dr. Erdő Péter bíboros, prímás, esztergom-budapesti érsek urat is, kérve az ő engedélyét, illetve (a későbbiekkel kapcsolatban) állásfoglalását.

Magamat imáidba ajánlva - Erdősi Atyát is tisztelettel köszöntve - maradok imádságos szeretettel:

Veszprém, 2017. február 15.

+ *Gyula*
+ Gyula
érsek

B melléklet

AZ ESZTERGOM-BUDAPESTI ÉRSEKTŐL

828-3/2017

Budapest, 2017. február 21.

Tisztelendő
Bacsa Dávid úrnak
diakónus
Pomáz
Templom tér 8.
2013

Tisztelendő Uram!

A hallássérült pasztorációban végzett értékes munkájára való tekintettel Erdődi Ferenc plébános úr kérésére és Dr. Márfi Gyula veszprémi érsek úr hozzájárulásának birtokában szívesen engedélyezem, hogy diakónusi gyakorlatát a pomázi és a csobánkai plébániákon teljesítse.

Hivatására Isten áldását kérem.

Főpásztori szeretettel:

+ *Erdő Péter*

Erdő Péter
bíboros, prímás, érsek

Kérem

Másolatban kapják: Erdődi Ferenc plébános úr
Marton Zsolt rektor úr

C melléklet

Veszprémi Érsekség
8201 Veszprém
Vár u. 18., Pf. 109.
Telefon: 88/426-088
Telefax: 88/426-287

Szám: 2800-18/2017.
Tárgy: dispozió

Főtisztelendő
Bacsa Dávid Úrnak,
újmisé
Pomáz
Templom tér 8.
2 0 1 3

Kedves Fiam!

Jelen soraimmal - személyes megbeszélésünknek megfelelően - hozzájárulok ahhoz, hogy egyetemi tanulmányaidat folytasd a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Poszgraduális Intezetében.

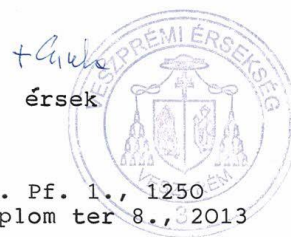
Ugyancsak hozzájárulok ahhoz, hogy - Dr. Erdő Péter bíboros, prímás, esztergom-budapesti érsek úr engedélyével - a pomázi Szent István Plébánián, Erdősi Ferenc h. esperes plébániai kormányzó munkatársaként lelkipásztori kiegészítői szolgálatot végezz - gyakorolva a hallássérültek lelki gondozását is.

Egyidejűleg arra kérlek, hogy tanulmányi költségeidről igyekezzél magad gondoskodni felhasználva lelkipásztori állomáshelyed támogatását is.

Szívből kívánom, hogy papi munkádban mindig örömet találj bőségesen kamatoztatva azokat a sajátos karizmákat, amelyekkel a Szentlélek Úristen téged megajándékozott. Itt nem csak a hallássérültek lelkipásztori szolgálatára gondolok, hanem arra a kiemelkedő empátia-képességre, amely Téged arra ösztönöz, hogy minden segítségre szoruló embert támogass - lehetőségeid szerint.

Imáidat kérve magam is imádságos lélekkel küldöm főpásztori áldásomat.

Veszprém, 2017. július 19.

Másolatot kap:

1. Főegyházmegyei Hivatal	- Budapest 1. Pf. 1., 1250
2. Plébániai Hivatal	- Pomáz, Templom tér 8., 2013
3. Érseki Gazdasági Hivatal	- Veszprém
4. Szalezianum	- Veszprém
5. Érseki Irattár	- Veszprém

D melléklet

AZ ESZTERGOM-BUDAPESTI ÉRSEKTŐL

828-6/2017

Budapest, 2017. augusztus 31.

Főtisztelendő
Bacsa Dávid úrnak
újmisé
Pomáz
Templom tér 8.
2013

Főtisztelendő Újmisés Úr!

Dr. Márfi Gyula érsek úr folyó év július 21-én kelt levele alapján jelen soraimmal 1 évre engedélyezem, hogy szolgálatot végezzen a pomázi és a csobánkai plébániákon.

Ellátásáról szíveskedjék a plébániával egyeztetni.

Főtisztelendőséged életére és szolgálatára Isten áldását kérem.

Öszinte nagyrabecsüléssel:

+

Erdő Péter
bíboros, prímás, érsek

Másolatban kapják: Dr. Márfi Gyula érsek úr
Erdődi Ferenc h. esperes, plébános úr

E melléklet

1249-1/2018
Budapest, 2018. június 21.

Főtisztelendő
Bacsa Dávid
úrnak
Pomáz
Templom tér 8.
2013

Főtisztelendő Uram!

Főtisztelendőséged készségét megismerve és főpásztorának engedélyével folyó év augusztus 1-jével felmentem Főtisztelendőségedet a Pomázi Szent István király, valamint a Csobánkai Szent Anna plébánián betöltött beosztása alól és kinevezem a Szentendrei Keresztelő Szent János plébánia káplánjává.

Kívánom, hogy új állomáshelyén is az eddigi lelkesedéssel és szorgalommal végezze az oltár és a hívek szolgálatát, amelyhez Krisztus segítő kegyelmét és Keresztelő Szent János közbenjárását kérem.

Főpásztori szeretettel:

Erdő Péter
bíboros, prímás, érsek

Másolatban kapják:

S.E.R. Márfi Gyula érsek úr
Ailer Gáspár esperes úr
Blanckenstein György plébános úr
Erdődi Ferenc plébános úr

F melléklet

Dr. Márfi Gyula
veszprémi érsek
8201 Veszprém, Vár u. 18. Pf. 109.
Telefon: 88/ 426-088
Telefax: 88/ 426-287

Márfi Gyula

Szám: 2800-7/2018.
Tárgy: Bacsa Dávid átengedése
Hiv.sz.: 1097-1/2018.

**Eminenciás és Főtisztelendő
Dr. Erdő Péter Úrnak,
bíboros, prímás, érsek**

Budapest 1
Pf. 1.
12 5 0

Eminenciás és Főtisztelendő Bíboros, Prímás, Érsek Úr!

F. év május 9-én kelt, hivatkozott számú levelére válaszolva írásban is megerősítem hozzájárulásomat ahhoz, hogy Bacsa Dávid, a Veszprémi Főegyházmegye papja a következő tanévtől is az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyében végezhesen papi szolgálatot a plébániai és a hallássérült pasztoráció keretében.

Maradok Eminenciád iránt őszinte tisztelettel és szeretettel:

Veszprém, 2018. június 22.

+ Márfi Gyula
+Márfi Gyula
veszprémi érsek

G melléklet

1101-1/2020

Budapest, 2020. május 29.

Főtisztelendő
Bacsa Dávid úrnak
káplán
Szentendre
Bajcsy-Zsilinszky u. 2.
2000

Főtisztelendő Káplán Úr!

Úgy értesültem, hogy Főtisztelendőséged hamarosan visszatér egyházmegyéjébe.

Ezért jelen soraimmal folyó év augusztus 1-jével felmentem minden, az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyében végzett feladata alól és visszabocsátom a Veszprémi Főegyházmegyébe.

Hálásan köszönöm szolgálatát, amelyet az utóbbi három évben – előbb a pomázi és csobánkai, majd a szentendrei plébánián, valamint a hallássérült pasztorációban végzett.

Kívánom, hogy további szolgálatát kísérje Urunk bőséges áldása és kegyelme!

Őszinte nagyrabecstüléssel:

Erdő Péter
bíboros, prímás, érsek

Másolatban kapják: Dr. Udvardy György érsek úr
Blanckenstein György plébános úr
Kelemen László esperes úr

H 1. melléklet

VESZPRÉMI ÉRSEK

Főtisztelendő
Bacsa Dávid úrnak
káplán
SZENTENDRE
Bajcsy-Zsilinszky u. 2.
2000

Ikt.sz.: 967-1 /2020

Tárgy: kápláni kinevezés

Főtisztelendő Káplán Úr, Kedves Dávid Atya!

Miután Dr. Erdő Péter bíboros, prímás, érsek úr - végzett szolgálatáért kinyilvánított köszönete mellett - 2020. augusztus 1-i hatállyal visszabocsátotta Főtisztelendőségedet a Veszprémi Főegyházmegyébe, az előzetes megbeszélést követően, 2020. augusztus 1-i hatállyal Főtisztelendőségedet a Keszthely II., Kis Szent Teréz plébániára küldöm kápláni megbízatással.

Kérem, hogy legyen megbízható, jó munkatársa és segítője az újonnan kinevezett plébánosnak, Mezei András atyának.

Kívánom, hogy a Kis Szent Teréz Plébánia hívei körében végzendő lelkipásztori munkájában Krisztus örömhírének elsődleges hirdetése és személyes papi tanúságtétele által szolgálja majd Isten népe javát!

Új lelkipásztori szolgálati helyén papi életére és munkájára Isten bőséges áldását, valamint Kis Szent Teréz közbenjárását kérve küldöm szeretettel főpásztori áldásomat:

Veszprém, 2020. június 29.

+

+ György
érsek

H 2. melléklet

Másolatban kapják:

1. Bizderi János	főesperes	Zalaszentgrót
2. Kiss László	ker. esperes	Hévíz
3. Mezei András	kinevezett plébános	Keszthely II.
4. Érseki Gazdasági Hivatal		
5. Érseki Irattár		
6. Szaléziánium		

I melléklet

CONGREGATIO DE CULTU DIVINO
ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM

Prot. N. 592/20

Vatican City, 17 February 2021

Dear Reverend Basca,

The Congregation received your letter of 15 November 2020 in which you ask if this Dicastery has issued a document or guidance on pastoral care for the hearing impaired.

In this regard we note that the competency in such matters lies with the Dicastery for Promoting Integral Human Development who should be able to help you with your query.

Allow me to wish you a fruitful Lenten season.

With every good wish and kind regard, I am,

Yours sincerely in Christ,

Fr. Corrado Maggioni, S.M.M.
Undersecretary

Reverend David BASCA
Keszthely
Tapolcai út 1.
UNGARIA 8360

J melléklet

Béke Királynéja Lelkészi Hivatal
Budapest, VIII. Tömő-u. 31.

Főtisztelendő Érsek-Primás Ur,
Biboros Atya!

A karácsonyi siketek szentmiséje alkalmából történt megbeszélésre hivatkozva tisztelettel kérem, hogy két siket, fiatal férfi hívünket a hallássérültek körüli sajátos lelkipásztori munka támogatására ünnepélyesen felavatni sziveskedjék.

Számukra is, meg sorstársaiknak is nagy biztatást jelentene, a lelkipásztori munkában pedig komoly segítséget, ha főpásztori engedéllyel felolvasásra, áldoztatásra /kórházban is!/, papi irányítással és ellenőrzéssel szentbeszéd elmondására és temetésre kapnának engedélyt. Mert sok esetben, éppen a hozzá nem értés miatt, például a temetések pasztorális haszna szinte teljesen elvész, amikor a liturgikus cselekmények tartalma, a helytelen kommunikáció miatt, teljesen rejtve marad, a gyászoló, hallássérült hozzátartozók előtt.

A két kiválasztott személy: Simon Zoltán, [REDACTED]

és Mikesy György, [REDACTED]

[REDACTED] alatt lakó siket fiatalember. Mindkettő érettségizett, a hitben jártas, őszintén buzgó és megbérmálkozott.

Jól tudom, hogy a Biboros Atya rendkívül sok teendője közé nehezen illeszthető újabb feladatként kérésünk, ezért azt a döntést is szívesen vennék, ha az országos Szeretet-szolgálat püspök igazgatóját, Dr. Szakos Gyula püspök urat tetszene megbizni, bár a legnagyobb öröm az lenne, ha van rá lehetőség, hogy Biboros ur vállalná és végezné kellő előkészítésük után két siket testvérünk lektorra avatását.

Kérésünk kedvező elbírálását várva, és az egész közösség őszinte szeretetét és imáját tolmácsolva, vagyok

Budapest, 1980. április 28-án.

mély tisztelettel,

Futó Károly
lelkész

K melléklet

80. szept.6.

277-1/1980.

Főtisztelendő
Érseki Tanácsos,
Lelkész Ur!

Visszatérve Főtisztelendőséged f.évi
ápr.28-án kelt felterjesztésére, a felhozott indokok
figyelembevételével megadom az engedélyt arra, hogy
Simon Zoltán és Mikesy György hívei a hallássérültek
lelkipásztori ellátásában segítségükre lehessenek.

Ez az engedély magában foglalja az ál-
doztatási engedélyt /templomban, kórházban, háznál/,
valamint a templomi felolvasás, a szentmisén és teme-
tésen történő tolmácsolás szerepét.

Nevezettek lektorrá avatására - kellő
előkészület után - akár a budapesti Egyetemi temp-
lomban, akár az esztergomi Szemináriumban kerülhet
sor. Természetesen, ezt megelőzően, a szükséges ismeretekből vizsgát kell tenniük.

Vagyok Krisztusban atyja

+ László s.k.
bíboros,prímás,érsek

Főtisztelendő
FUTÓ KÁROLY úrnak
érseki tanácsos, lelkész
BUDAPEST, Tömő u.31.
1083

L 1. melléklet

Gmail - Doctoral Dissertation

<https://mail.google.com/mail/u/0/?ik=0cfdb90bfa&view=pt&search=a...>

Dávid Bacsa <david.bacsa91@gmail.com>

Doctoral Dissertation

Mons. Dariusz Giers Dicastero per il Servizio dello Sviluppo Umano Integrale
 <d.giers@humandevlopment.va>
 Címzett: david.bacsa91@gmail.com

2020. december 15.
 13:11

Dear Father David,

I am writing to you on behalf of the Superiors of the Dicastery for Promoting Human Development who received your letter in which you asked for any documents concerning the pastoral care for the hearing impaired you are in search for your doctoral dissertation. First of all I have to say that we do not have specific documents concerning the pastoral care of the hearing impaired except one containing the proceedings of the International Conference: *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*", held in Vatican from 19 to 21 November 2009. The Conference was organized in that time by the Pontifical Council for the Health Care Workers which is now merged into the Dicastery for Promoting Integral Human Development. I attach the link to *Dolentium Hominum* a magazine containing papers of the Conference.
[Rivista Dolentium Hominum \(humandevlopment.va\)](http://humandevlopment.va)

Dolentium Hominum n.73

If you have difficulties go to our web site [The Dicastery \(humandevlopment.va\)](http://humandevlopment.va) Choose ENGLISH version. Later on the main bar find RESOURCES; go to ARCHIVES; then to section HEALTH section and find Dolentium hominum, go to number 73.

You can find in this magazine many interesting lectures and contributions. I would suggest to focus on Ian Roberts from US because of the rich bibliography notes delivered.

You have heard perhaps about some catholic organizations for the hearing impaired:

www.ncod.org

[International Catholic Deaf Association-US – Deaf and Hard of Hearing gathering together to celebrate our Catholic Faith. \(icda-us.org\)](http://icda-us.org)

I hope it may be enough for the beginning. If you have any more questions, feel free to ask. I can contact you for example with some people and institution involved like for example:

[Gualandi Mission for the Deaf \(piccolamissionesordomuti.it\)](http://piccolamissionesordomuti.it)

From the Vatican Merry Christmas to you and your family and friends

Msgr. Dariusz Giers

L 2. melléklet

Gmail - Doctoral Dissertation

<https://mail.google.com/mail/u/0/?ik=0cfdb90bfa&view=pt&search=a...>

(Polish priest working in the Dicastery)

Dicastero per il Servizio dello Sviluppo Umano Integrale
Palazzo San Calisto
00120 Città del Vaticano
T. +39 06 698 92733
d.giers@humandevlopment.va

Nyilatkozat

Alulírott Bacsa Dávid, felelősen kijelentem, hogy a jelen doktori disszertációt önálló kutatásaim alapján, önállóan írtam, a feltüntetett és hivatkozott források és szakirodalom alapján, amelyeket az érvényben lévő előírások értelmében idézek.

Budapest, 2022. 02. 03.

.....
Bacsa Dávid

BIBLIOGRÁFIA

1. Forráskiadások

DENZINGER, H., – HÜNERMANN, P., *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, Szent István Társulat, Budapest 2004.

GASPARRI, P., – SERÉDI, I., *Codicis iuris canonici I-IX.*, Romae 1923-1939.

2. Törvénygyűjtemények

XV. BENEDEK, *Codex Iuris Canonici*, in *AAS*, 1917. II./9.

II. JÁNOS PÁL, *Codex Iuris Canonici*, in *AAS*, 1984. II./75.

II. JÁNOS PÁL, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, in *AAS*, 1990/82.

II. JÁNOS PÁL, *Const. Ap. Pastor Bonus*, in *AAS*, 1988/80.

3. Lexikonok

CAMPENHAUSEN, F. A., – RIEDEL-SPANGENBERGER, I., – SEBOTT, R., (szerk.), *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht* 1. A-F, 3. N-Z, Ferdinand Schöningh, Paderborn-München-Wien- Zürich 2004.

DIÓS, I., (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon XI.*, Szent István Társulat, Budapest 2006.

DIÓS, I., (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon XII.*, Szent István Társulat, Budapest 2007.

KASPER, W., – BUCHBERGER, M., (szerk.), *Lexikon für Theologie und Kirche* 1-11., Herder, Freiburg 2009.

4. Kommentált szövegkiadások és fordítások

BEAL, J. P., – CORIDEN, J. A., – GREEN, J. T., (szerk.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, Paulist Press, New York 1989.

BOUSCAREN, T. L., – ELLIS, A., – KORTH, F., (szerk.), *Canon Law: Text and Commentary*, Burce Publishing, Milwaukee 1966.

CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Codice di diritto canonico commentato*, Ancora Edirice, Milano 2001.

CORIDEN, J. A., – GREEN, J. T., – HEINTSCHEL, D. E., (szerk.), *The Code of Canon Law*, Paulist Press, New York 1985.

ERDŐ, P., (szerk.), *Az Egyházi Törvénykönyv, A Codex iuris canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal 5. javított és bővített kiadás*, Szent István Társulat, Budapest 2015.

LÜDICKE, K., (szerk.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, Ludgerus, Essen 1986.

MARZOLA, Á., – MIRAS, J., – RODRÍGUEZ-OCAÑA R., (szerk.), *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law I, II/1, II/2, III/1, III/2, IV/1*, Wilson&Lafleur, Montreal 2004.

PINTO, P. V., *Commento al Codice di diritto canonico*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2001.

RIHMER, Z., (szerk.), *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium - a Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyve*, Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza 2012.

SHEEHY, G., – BROWN, R., – KELLY, D., – MCGRATH, A., (szerk.), *The Canon Law*, Geoffrey Chapman, London 1995.

5. Zsinati gyűjtemények

DIÓS, I., (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2007.

6. Szentíráskiadások

Biblia – Ószövetségi és Újszövetségi szentírás, Szent István Társulat, Budapest 2016.

7. Liturgikus könyvek

Collectio Rituum, Editio Societatis S. Stephani, Budapestini 1961.

Collectio rituum ad instar appendicis ritualis romani ad usum dioecesium et paroeciarum linguae hungaricae, Editio Societatis S. Stephani, Budapestini 1961.

MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *A házasságkötés szertartásának rendje*, Szent István Társulat, Budapest 2006.

MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *A keresztelés és bérmálás szertartásának rendje*, Szent István Társulat, Budapest 2010.

- MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *A római misekönyv általános rendelkezései*, Szent István Társulat, Budapest 2014.
- MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Betegellátó könyv*, Szent István Társulat, Budapest 2020.
- MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Bűnbocsánat és Oltáriszentség. Szertartáskönyv*, Budapest 1976.
- MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Kis misekönyv „A” év*, Szent István Társulat, Budapest 2004.
- MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest 1991.
- MAGYAR LITURGIKUS ÉS EGYHÁZZENEI INTÉZET, *Temetési szertartáskönyv*, Szent István Társulat, Budapest 2015.
- RADÓ, P., *Enchiridion liturgicum* II., Herder, Roma 1961.
- SZILÁGYI, M. I., *Kis misekönyv „A” év, Hallássérült hívek számára*, Hallássérült Pasztoráció, Veszprém 1996.
- SZILÁGYI, M. I., *Kis misekönyv „B” év, Hallássérült hívek számára*, Hallássérült Pasztoráció, Veszprém 1996.
- SZILÁGYI, M. I., *Kis misekönyv „C” év, Hallássérült hívek számára*, Hallássérült Pasztoráció, Veszprém 1996.
- SZUNYOGH, X. F., (ford., szerk.) *Magyar–latin misszale az év minden napjára a római misekönyv szerint*, Budapest 1933.

8. Kézikönyvek, általános művek

- ABBO, J., – HANAN, J., *The Sacred Canons: A Concise Presentation of the Current Disciplinary Norms of the Church* 2., Herder, Saint Luis 1952.
- AHLERS, R., *Die rechtliche Grundstellung der Christgläubigen*, in *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, HAERING, S., – REES, W., – SCHMITZ, H., (szerk), Friedrich Pustet, Regensburg 2015.
- AMORTH, G., *Ördögűzők és pszichiáterek*, IHTYS Kiadó, Nagyvárad 2009.
- ANAND, J., *Current Concepts of Otitis Media and Recent Management Strategies*, JP Medical, Wood Dale 2015.
- ANDERSSON, Y., *Deaf people as a linguistic Minority*, in AHLGREN, I., – HYLSTENSTAM, K., (szerk.) *Bilingualism in Deaf Education*, Signum Press, Hamburg 1994.

- ANDREWS, F. J., *Deaf People, evolving Perspectives from psychology. Education and Sociology*, Allyn & Bacon, Boston 2004.
- AQUINÓI, S. T., *Summa Theologiae I-III.*, Marietti, Taurini-Romae 1953.
- ARRIETA, J. I., *Diritto dell'organizazione ecclesiastica*, Giuffrè, Milano 1997.
- ARRIETA, J. I., *Governance Structures within the Catholic Church*, Montreal Wilson & Lafleur, Montreal 2000.
- ARROBA, M. J., *Diritto processuale canonico*, Edurcla, Roma 1996.
- ATKINSON, R. C., – HILGARD, E., *Pszichológia*, Osiris Kiadó, Budapest 2005.
- AYMANS, W., *Die Träger kirchlicher Dienste*, in *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, HAERING, S., – REES, W., – SCHMITZ, H., (szerk), Friedrich Pustet, Regensburg 2015.
- AYMANS, W., – MÖRSDORF, K., *Kanonisches Recht*, Ferdinand-Schönigh, Paderborn - München - Wien - Zürich 1997.
- AZNAR, F. G., *Derecho matrimonial canónico*, Universidad Pontificia De Salamanca, Salamanca 2002.
- BARTHA, CS., *Siket közösség, kétnyelvűség és a siket gyermekek kétnyelvű oktatásának lehetőségei*, in „...még onnét is eljutni túlra“ *Nyelvészeti és irodalmi tanulmányok Horváth Katalin tiszteletére*, LADÁNYI, M., – DÉR, CS., – HATTYÁR, H., (szerk.), Tinta Könyvkiadó, Budapest 2004.
- BARTHA, CS., – HATTYÁR, H., *Szegregáció, diszkrimináció vagy társadalmi integráció? – A magyarországi siketek nyelvi jogai*, in *Magyarok és nyelvtörvények*, KONTRA, M., – HATTYÁR, H., (szerk.), Teleki László Alapítvány, Budapest 2002.
- BARTHA, CS., – HATTYÁR, H., – SZABÓ, M. H., *A magyarországi siketek közössége és a magyarországi jelnyelv*, in *A magyar nyelv*, KIEFER, F. (szerk.), Akadémiai Kiadó, Budapest 2006.
- BÁNK J., *Connubia canonica*, Herder, Romae-Friburgi Brisgo-viae-Barcinone 1959.
- BÁNK, J., *Egyházi alkotmányjog alapjai*, Szent István Társulat, Budapest 1958.
- BÁNK, J., *Kánoni jog I-II*, Szent István Társulat, Budapest 1960.
- BERGMAN, B., *Signed Languages*, in *Bilingualism in Deaf Education*, AHLGREN, I. – HYLSTENSTAM, K., (szerk.), Signum Press, Hamburg 1994.
- BERTONE, T., *Sistematica del libro II. - I "Christifideles": doveri e diritti fondamentali*, in *Il nuovo codice di diritto canonico: novità, motivazione e significato/Atti della Settimana di Studio 26-30 aprile 1983.*, Libreria editrice della Pontificia Università Lateranense, Roma 1983.
- BETTI, E., *Teoria generale della interpretazione*, Giuffrè, Milano 1955.

- BEYER, J., *Le linee fondamentali della Costituzione apostolica Pastor Bonus*, in *La curia romana nella Cost. Ap. Pastor Bonus*, BONNET, P. A. – GULLO, C., (szerk.), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1990.
- BLACK, K., *A Healing Homiletic : Preaching and Disability*, Abingdon Press, Nashville 1996.
- BLOCK, J. W., *Copious Hosting: A Theology of Access for People with Disabilities*, Continuum Press, London 2002.
- BONET, P. J., *A Betűknek elemeikre való felbontása és a némák beszédre való tanításának művészete*, A Siketnéma-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete, Budapest 1907.
- BONNET, P. A., *L'errore di diritto giuridicamente rilevante (can. 1096 cic)*, in *Diritto matrimoniale canonico*, BONNET, P. A., (szerk.) Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2003.
- BORBÉLY, S., (szerk.), *Emlék-könyv a Siketnémák Országos Királyi Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára*, Budapest 1902.
- BOUSCAREN, T. L., – O'CONNOR, J. I., (szerk.), *Canon Law Digest VI.*, Bruce Publishing, New York 1969.
- BROESTERHUIZEN, M., *De sociaalemotionele ontwikkeling van dove kinderen*, Instituut voor Doven, Sint-Michielsgestel 1992.
- BUDAPESTI ÉRSEKI HIVATAL, (szerk.), *Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Zsinati Könyve*, Szent István Társulat, Budapest 1994.
- CALVI, M., *Lugo e sede per la celebrazione del sacramento della penitenza*, in *Il sacramento della penitenza Il ministero del confessore: indicazioni canoniche e pastorali*, MIRAGOLI, E., (szerk.), Ancora, Roma 1999.
- CASTAÑO, J. F., *Il consenso e la forma canonica*, in *Il nuovo codice di diritto canonico: novità, motivazione e significato/Atti della Settimana di Studio 26-30 aprile 1983.*, Libreria editrice della Pontificia Università Lateranense, Roma 1983.
- CLAVO, R., – KLINGER N, (szerk.), *Clergy Procedural Handbook*, Canon Law Society of Amer, Washington 1992.
- CAPPELLO, F., *Summa Iuris Canonici I.*, Apud Aedes Universitatis Gregorianae , Roma 1932.
- CAPPELLO, F., *Summa Iuris Canonici II.*, Apud Aedes Universitatis Gregorianae, Roma 1934.
- CAPPELLO, F., *Summa Iuris Canonici III.*, Apud Aedes Universitatis Gregorianae, Roma 1936.
- CAPELLO, F., *Tractatus canonico-moralis de sacramentis iuxta Codicem juris canonici IV.*, Marietti, Roma 1947.
- CASTAÑO, J. F., *Il Sacramento del Matrimonio*, Tipolitografia Pioda, Roma 1994.

- Catechismi Catholici aere excusi mutorum surdorum atq̄ infantorum*, Sumptibus Nicolai Doll, Bibliopolae, Augusta Vindelicorum (Augsburg) 1787.
- CATTANEO, A., (szerk.), *L'esercizio dell'autorità nella Chiesa*, Marcianum Press, Venezia 2004.
- CHARROW, V. R. – WILBUR, R. B., *The Deaf Child as a Linguistic Minority*, in *American Deaf Culture*, WILCOX, S., (szerk.), Linstok Press, Maryland 1989.
- CHIAPPETTA, L., *Il codice di diritto canonico II-III.*, Edizioni Dehoniane, Roma 1996.
- CHIAPPETTA, L., *Il Matrimonio*, Edizioni Dehoniane, Roma 1990.
- CLERCQ, C., *Des sacrements*, in NAZ, R., (szerk.), *Traité de droit canonique, tome deuxième*, Letouzey et Ané éditeurs, Paris 1948.
- COLE, M., – COLE, S. R., *Fejlődéslelektan*, Osiris Kiadó, Budapest 2006.
- COLEMAN, L. M., *Stigma. An Enigma Demystified*, in *The Disability Studies Reader*, DAVID, L. J., (szerk.), Routledge, New York/London 1997.
- COMOTTI, G., „*Le allocuzioni del Papa alla Rota Romana e i rapporti tra magistero e giurisprudenza canonica.*”, in *Studi sulle fonti del diritto e i rapporti tra magistero e giurisprudenza*, Cedam, Padova 1988.
- CONDON, K., *The Sacrament of Healing*, in WORDEN, T., (szerk.) *Sacraments in Scripture*, Geoffrey Chapman Publishers, Springfield, 1966.
- CORIDEN, J. A., *The Rights of Catholics in the Church*, Paulist Press, New York/Mahwah, 2007.
- CREAMER, D., *Disability and Christian Theology Embodied Limits and Constructive Possibilities*, Oxford University Press, Oxford 2009.
- CUSCHIERI, A., *The sacrament of Reconciliation. A theological and canonical treatise*, Lanham-New York-London 1992.
- CSÁNYI Y., (szerk.), *Bevezetés a hallássérültek pedagógiájába*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1993.
- CSIZMADIA, I., *A pap szerepének hangsúlyváltozásai a bűnbánat szentségének liturgiátörténetében*, Egri Hittudományi Főiskola, Eger 2005.
- DALLA TORRE, G., *La questione scolastica nei rapporti tra Stato e Chiesa*, Patron Editore, Bologna 1989.
- DAON, R., *Conduite des confesseurs dans le tribunal de la pénitence*, Valleyre et Berton, Paris 1739.
- D'AURIA, A., *Il matrimonio nel diritto della Chiesa*, Lateran University Press, Roma 2007.

- DEKKERS, I., *De momento rationis legis in legum interpretatione*, Pontifica Universitas Lateranensis, Roma 1960.
- DE L'ÉPÉE, C. M., *Institution des Sourds et Muets, par voie des signes méthodiques*, SZABÓ, I. (ford.), *Süketnémák oktatása rendszeres jelek útján*, A Süketnéma- Intézeti Tanárok Országos Egyesülete, Budapest 1923.
- DE PAOLIS, V., *Le leggi ecclesiastiche*, in *Il diritto nel mistero della Chiesa I.*, Libreria Editrice Lateranense, Roma 1995.
- DEL PORTILLO, A., *Fieles y laicos an la Iglesia*, Ediciones Universidad de Navarra S.A., Pamplona 1991.
- DEL PORTILLO A., (szerk.), *Laici e fedeli nella Chiesa. Le basi dei loro statuti giuridici*, Giuffrè, Milano 1999.
- DENNIS, C., *A tolmácsolás szociolingvisztikai modellje*, Magyar Jelnyelvi Programiroda, Budapest 2005.
- DIETERICH, M., *Pszichológiai és lelkipásztorkodási kézikönyv*, Szent István Társulat, Budapest 2000.
- DUNS SCOTUS, J., *Opera omnia: editio minor II/2.*, LAURIOLA, G., (szerk.) Alberobello, Bari 1999.
- ECHEVARRIA, L., (szerk.), *Code de droit canonique annoté*, Le Cerf/Tardy, Paris-Bourges 1989.
- EICHMANN, E., *Lehrbuch des Kirchenrechts I-II.*, Ferdinand Schöningh, Paderborn 1934.
- EICHMANN, E., – MÖRSDORF, K., *Lehrbuch des Kirchenrechts I-II.*, Ferdinand Schöningh, Paderborn 1953.
- EICHMANN, E., – MÖRSDORF, K., *Lehrbuch des Kirchenrechts III.*, Ferdinand Schöningh, Paderborn 1950.
- EIESLAND, L. N., *The Disabled God*, Abingdon, Nashville 1994.
- EJEH, N. H., *The Freedom of Candidates for Priesthood*, Edusc, Roma 2002.
- ELAINE, C., *Religious Signing: A Comprehensive Guide For All Faiths*, Bantam Books, New York-Toronto-London-Sydney-Auckland 1997.
- ELKIND, D., *The Development of Religious Understanding in Children and Adolescents*, in *Research on Religious Development: A Comprehensive Handbook*, STROMMEN, M. P., (szerk.), Hawthorn Books, New York 1971.
- ERDŐ, P., *Az élő Egyház joga*, Szent István Társulat, Budapest 2006.
- ERDŐ, P., *A bűn és a bűncselekmény*, Szent István Társulat, Budapest 2013.
- ERDŐ, P., *Egyházjog*, Szent István Társulat, Budapest 2003.

- ERDŐ, P., *Egyházi alapismeretek*, Szent István Társulat, Budapest 2010.
- ERDŐ, P., – SZABÓ, P., (szerk.), *Territorialità e personalità nel diritto ecclesiastico*, Szent István Társulat, Budapest 2002.
- ERDŐ, P., *A házasságrendezés lehetőségei*, in *Személy, házasság és család. Erkölcszociológiai, pszichológiai, szociológiai, egyházi és pedagógiai szempontok*, Ugo Detti, Róma 1988.
- FELICIANI, G., *La dimensione collegiale del ministro del vescovo a livello locale*, in *L'esercizio dell'autorità nella Chiesa*, CATTANEO A., (szerk.), Venezia 2004.
- FISCHER, S. D., *Critical Periods fo Language Acquisition*, in *Issues Unresolved. New Perspectives on Language and Deaf Education*, WEISEL, A., (szerk.), Gallaudet University Press, Washington 1998.
- FLOWERS, N., *Emberi jogok. Igen! A fogyatékosokkal élő személyek jogai*, SINOSZ, Budapest 2009.
- FODORNÉ, N. S., *A katechézis kommunikáció problémái*, Kálvin Kiadó, Budapest 1996.
- FORGÁCS, J., *A társas érintkezés pszichológiája*, Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1989.
- FOX, J., *The Personal Prelature of the Second Vatican Council: An Historical Canonical Study*, Università San Tommaso, Roma 1987.
- FÖLDI, A., – HAMZA, G., *A római jog története és intézményei*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1996.
- FRANCESCHI, H., *Riconoscimento Tutela dello «ius connubii» nel sistema matrimoniale canonico*, Giuffrè, Milano 2003.
- GALLONI, G., *Interpretazione della legge e degli atti giuridici*, Giuffrè, Milano 1971.
- GASCÓN, RICAÑO A., *Storch de Gracia y Asensio*, in *Historia de la educación de los Sordos en España y su influencia en Europa y América*, JOSÉ, G., (szerk.), Editorial universitaria Ramón Areces, Madrid 2004.
- GEROSA, L., *Diritto ecclesiale e pastorale*, Giappichelli, Torino 1991.
- GIACCHI, O., *Formazione e sviluppo della dottrina della interpretazione autentica in diritto canonico*, Società Editrice „vita e pensiero”, Milano 1935.
- GODIN, A., *Some Developments in Christian Education*, in *Research on Religious Development: A Comprehensive Handbook*, STROMMEN, M. P., (szerk.), Hawthorn Books, New York 1971.
- HÁRSFAI, K., *Egyházi eljárásjog*, Szent István Társulat, Budapest 2006.
- HÁRSFAI, K., *Pszichopatológia az egyházi bíróságon*, Szent István Társulat, Budapest 2010.
- HÄMER, A., *Was bedeutet Behinderung? Ein theologischer Beitrag im Horizont der naturwissenschaftlich-medizinischen, sozialwissenschaftlichen und*

- wissenschaftstheoretischen Diskussion (*Theologie in der Blauen Eule* 5.), Die Blaue Eule, Essen 1994.
- HATTYÁR, H., *A siket közösségek és a nyelvcsere*, in *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcsere*, LAKATOS, I. – KÁROLYI, M., (szerk.), Tinta Kiadó, Budapest 2004.
- HAVIGHURST, J. R., – KEATING, B., *The Religion of Youth*, in *Research on Religious Development: A Comprehensive Handbook*, STROMMEN, M. P., (szerk.), Hawthorn Books, New York 1971.
- HENGER, K., – KOLLÁR, É., *A jelnyelvi tolmácsolás etikája*, Magyar Jelnyelvi Programiroda, Budapest 2005.
- HENGER, K., – KOVÁCS, ZS., *A jelnyelvi tolmácsolás alapismeretei*, Magyar Jelnyelvi Programiroda, Budapest 2005.
- HEPP, P., *Die Welt in meinen Händen: Ein Leben ohne Hören und Sehen*, List, Berlin, 2005.
- HERIBERT, J., *Gesetzbuch des kanonischen Rechtes* II., Ferdinand Schöningh, Paderborn 1940.
- HERRANZ, J., *Il Pontificio Consiglio della interpretazione dei testi legislativi*, in *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*, Libreria editrice vaticana, Città del Vaticano 1990.
- HERVADA, J., *Diritto costituzione canonico*, Giuffrè, Milano 1989.
- HERVADA, J., *Elementos de Derecho constitucional canónico*, Ediciones Universidad de Navarra S.A., Pamplona 1987.
- HERVADA, J., *Vetera et Nova. Cuestiones de Derecho Canónico y anfinas (1958-1991)* I-II., Ediciones Universidad de Navarra S.A., Pamplona 1991.
- HERVADA, J., – LOMBARDIA, P., *El derecho del Pueblo de Dios. Haica un sistema de derecho canonico 3/1, Derecho Matrimonial*, Ediciones Universidad de Navarra, Pamplona 1973.
- HIGGINS, P., *Outsiders in a Hearing World: a Sociology of Deafness*, Thousand Oaks, Sage, London 1980.
- HOLBÖCK, C., *Handbuch des Kirchenrechtes* I-II., Tyrolia-Herder, Innsbruck-Wien 1951.
- HUELS, M. J., *Disputed Questions in the Liturgy Today*, Liturgy Training, Chicago, 1988.
- HUELS, M. J., *Liturgie et droit: Le droit liturgique dans le système du droit canonique de l'Église catholique*, Wilson et Lafleur, Montréal 2008.
- HUELS, M. J., *One Table, Many Laws: Essays on Catholic Eucharistic Practice*, Liturgical Press, Collegeville 1986.
- HUELS, M. J., *The Pastoral Companion*, Franciscan Press, Quincy 1995.

- HUERTA SOLANO, I. C., – VARELA BARAZZA, A. J., *Sordera y Lectura: Un análisis histórico e interconductual*, Universidad de Guadalajara, Zapopan 2018.
- HYMES, D., *Kommunikatív kompetencia*, in HORÁNYI Ö., (szerk.) *Kommunikáció 2. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*, Budapest 1972.
- KAPTIJN, A., *Particular law concerning eastern catholics entrusted to the pastoral care of hierarchs od another church sui iuris*, in *Kanon XXIII*, Edition Roman Kovar, Hennef 2014.
- KALB, H., *Kirichliches Dienst – und Arbeitsrecht in Deutschland und Österreich*, in *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, HAERING, S. – REES, W. – SCHMITZ, H., (szerk.), Friedrich Pustet, Regensburg 2015.
- KÁLMÁN ZS. – KÖNCZEI GY., *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig*, Osiris, Budapest 2002.
- KEATING, J., *The Bearing of Mental Impairment on the Validity of Marriage*, Gregorian University Press, Roma 1973.
- KINCSES, E. E., *A jelnyelvi tolmács személye és szerepe az egyházi tolmácsolás során*, SINOSZ, Budapest 2018.
- KRAMER, P., *Die Zugehörigkeit zur Kirche*, in *Handbuch des Katholischen Kirchenrechts*, LISTL, J., – MÜLLER, J., – SCHMITZ, H., (szerk.), Friedrich Pustet, Regensburg 1983.
- KRISKÓ, E., *Fogyatékkal élőkkel történő bánásmód a hivatalban*, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2013.
- KUMINETZ, G., *A kiengesztelődés szentségei*, Szent István Társulat, Budapest 2008.
- KUMINETZ, G., *Katolikus házasságjog*, Szent István társulat, Budapest 2002.
- KUMINETZ, G., *Klerikusok Kézikönyve I.*, Szent István Társulat, Budapest 2012.
- LA BUE, M. A., *Language and Learning in Deaf Education Classroom: Practice and Paradox*, in *Sociolinguistics in Deaf Communities*, LUCA, C., (szerk.), Gallaudet University Press, Washington 1995.
- LA LUZERNE, C. G., *Instructions sur le rituel*, Librairie de la société typographique, Paris 1818.
- LANCZ, E., – BERBECO, S., *A magyar jelnyelv szótára*, SINOSZ, Budapest 2004.
- LANE, H., *The Mask of Benevolence: Disabling the Deaf Community*, Vintage Books, New York 1993.
- LANE, H., *Quand l'esprit entend. Histoire des sourds-muets*, Éditions Odile Jacob, Paris 1996.
- LANE, H., *When the Mind Hears: a History of the Deaf*, Vintage Books, New York 1989.
- LANG, F., *Dei Briefe an die Korinther*, Göttingen und Zürich 1994.
- LÉON-DUFOUR, X., *Az Újszövetség értelmező kéziszótára*, Új Ember Kiadó, Budapest 2008.
- LÉON-DUFOUR, X., (szerk.), *Biblikus teológiai szótár*, Szent István Társulat, Budapest 2009.

- LOMBARDÍA, P., – ARRIETA, J. I., *Codice di diritto canonico*, Edizioni Logos, Roma 1987.
- LÜDECKE, N., *Das Bildungswesen*, in *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, HAERING, S., – REES, W., – SCHMITZ, H., (szerk.), Friedrich Pustet, Regensburg 2015.
- MAGAROTTO, C., *L'istruzione e l'assistenza dei sordi in Italia*, ENS, Roma 1975.
- MARCUZZI, P. G., *Associazioni dei fedeli nel nuovo Codice di diritto canonico*, in *Il nuovo codice di diritto canonico: novità, motivazione e significato/Atti della Settimana di Studio 26-30 aprile 1983.*, Libreria editrice della Pontificia Università Lateranense, Roma 1983.
- MARTIN, C., *"Im Himmel können alle gebärden". Liturgie und Pastoral mit Gehörlosen (Studien zur Pastoraltheologie 23)*, Friedrich Pustet, Regensburg 2009.
- MAYER, J., (szerk.) *Esélyt teremtő iskolák, iskolai törekvések a hátrányos helyzetűek tanulási kudarcainak leküzdésére*, Országos Közoktatási Intézet Felnőttoktatási és Kisebbségi Központ, Budapest 2003.
- MONTAN, A., *Il diritto nella vita e nella missione della Chiesa 1.*, Edizioni Dehoniane, Bologna 2000.
- MOZOS, I. T., *Educación en libertad y concierto escolar*, Moncorcorvo, Madrid 1995.
- MUCKEL, S., *Die Lerhe der Kirche über das Verhältnis von Kirche und Staat*, in *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, HAERING, S. – REES, W. – SCHMITZ, H., (szerk.), Friedrich Pustet, Regensburg 2015.
- MUZSANI, I., *The Recognition of Sign Language: A Threat or a Way to Solution?*, in *Language: A Right and a Resource. Approaching Linguistic Human Rights*, KONTRA, M., (szerk.), CEU Press, Budapest 1999.
- MÜLLER K., *Begriff, Träger und Ordnung der Liturgie*, in *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, HAERING, S. – REES, W. – SCHMITZ, H., (szerk.), Friedrich Pustet, Regensburg 2015.
- NAZ, R., *Dictionnaire de droit canonique*, Letouzey et Ané, Paris 1949.
- NIEDERMEYER, A., *Précis de médecine pastorale*, Salvator, Mulhouse 1955.
- O'BRIEN, T. C., *Documents on the Liturgy 1963-1979. Papal and Curial Texts*, Liturgical Press, Collegeville 1982.
- OTTAVIANI, A., *Institutiones iuris publici ecclesiastici I.*, Libreria Editrice Vaticana, Vatican 1958.
- ÓRSY, L., *From Vision to Legislation: From the Council to a Code of Laws*, Marquette University Press, Milwaukee 1985.

- ÖRSY, L., *Teaching Authority of Episcopal Conferences*, in *Episcopal Conferences: Historical, Canonical and Theological Studies*, REESE, T., (szerk.), Georgetown University, Washington 1989.
- PADDEN, C., *The Deaf Community and the Culture of Deaf People*, in *American Deaf Culture*, WILCOX, S. (szerk.), Linstok Press, Maryland 1989.
- PÁKOZDI, I., *OICA. Felnőttek beavatása a keresztény életbe (jegyzet)*, SSZHF, Budapest 2007.
- PAUL, V. P., *Toward a psychology of Deafness, Theoretical and Empirical Perspectives*, Allyn & Bacon, Boston 1993.
- PELLEGRINO, P., *Gli impedimenti relativi ai vincoli etico-giuridici tra le persone nel matrimonio canonico*, Giappichelli Editore, Torino 2000.
- PELLETIER, A., – DELAPORTE, Y., „*Moi, Armand, né sourd et muet...*”. *Au nom de la science, la langue des signes écrite*, Plon, Paris 2002.
- PELLION, F. (szerk.) *Surdité et souffrance psychique*, Ellipses, Paris 2001.
- PIGHIN, B. F., *Diritto sacramentale canonico*, Marcianum Press, Venezia 2006.
- POLETO, S., *Predicare il Vangelo ad ogni creatura, Comunità cristiana, catechesi, persone disabili*, in <http://catechesi.alba.chiesacattolica.it/wp-content/uploads/sites/2/2019/05/Catechesi-disabili-TORINO.docx> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 08.).
- POMPEDDA, M., *Annotazioni circa la incapacitas adsumendi onera coniugalia*, in *Studi di diritto matrimoniale canonico*, Giuffrè, Milan 1993.
- PRADER, J., *Il matrimonio in oriente e in occidente*, Roma 2003.
- RAFFA, V., *Liturgia eucaristica. Mistagogia della messa: dalla storia e dalla teologia alla pastorale pratica*, Il Centro Liturgico Vincenziano Edizioni, Roma 2003
- RAHNER, K., *Az Ige hallgatója*, Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1991.
- RAINER, J. D., *Psychiatry and the deaf*, Social and Rehabilitation Service, Washington 1968.
- REICHEGGER, H., *Die Auswirkungen der Richtlinie 2000/78/EG auf das kirchliche Arbeitsrecht unter Berücksichtigung von Gemeinschaftsgrundrechten als Auslegungsmaxime*, Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt 2005.
- RENIER, L-M., *Les sacrements interpellés*, in *L'existence à l'épreuve du handicap. Une leçon d'humanité*, RENIER, L-M., – ROSSIGNOL, J., (szerk.), L'Harmattan, Paris 2004.
- RIBÁRI, O., *Fül-Orr-Gégészet*, Medicina Könyvkiadó, Budapest 1986.
- ROETTI, A., *Dei sordo muti dalla nascita in ordine alla SS. Eucaristia*, Giachetti, Firenze 1879.

- ROSENBERG, J., *A siketnéma-oktatás és ennek megalapítói: De L'épée Mihály s Heinicke Sámuel*, Széchenyi Irodalmi Intézet, Arad 1886.
- ROUQUES, D., *Initiation chrétienne des débiles profonds*, Fleurus, Paris 1969.
- SABBARESE, L., *Il matrimonio canonico nell'ordine della natura e della grazia*, Urbaniana University Press, Roma 2019.
- SACCO, R., *Il Concetto di interpretazione del Diritto*, Libreria Scientifica G. Giappichelli, Torino 1947.
- SCHANDA, B., *Ein neues Religionsrecht in Ungarn*, in *Neuere Entwicklungen im Religionsrecht europäischer Staaten*, REES, W. – ROCA, M. – SCHANDA, B., (szerk.), Duncker & Humblot, Berlin 2013.
- SCHANDA, B., *Magyar állami egyházjog*, Szent István Társulat, Budapest 2003.
- SCHERER, I., *A siketnéma-oktatás és nevelés kézikönyve*, Toldi Lajos Könyvkereskedése, Budapest 1895.
- SCHERMAN, E., *A házasságjog kézikönyve*, Pannonhalma, Győregyházmegyei alapkönyvsajtója 1922.
- SCURI, D., *Psicologia e Pedagogia emendativa del sordomuto*, Tipografia della Scuola di Metodo, Roma 1894.
- SCHEETZ, A. N., *Psychosocial Aspects of Deafness*, Allyn & Bacon, Boston 2004.
- SCHIRMER, R. B., *Psychological, Social, and Educational Dimensions of Deafness*, Allyn & Bacon, Boston 2001.
- SELVA, L., *Scuole e metodi nella pedagogia degli anacusici*, Collana Effeta, Bologna 1973.
- SHEIN, J., – STEWART, D., *Language in Motion: Exploring the Nature of Sign*, Clerc Books, Washington 1995.
- SHERIDAN, M., *Deaf Adolescents: InnerLives and Lifeworld Development*, Gallaudet University Press, Washington 2008.
- SHERIDAN, M., *Inner Lives of Deaf Children: Interviews and Analysis*, Gallaudet University Press, Washington 2002.
- SIPOS, I., *A katolikus házasságjog rendszere*, Haladás Nyomda Részvénytársaság, Pécs 1940.
- SIPOS, S. *Enchiridion Iuris Canonici*, Haladás Nyomda Részvénytársaság, Pécs 1940.
- SVARTHOLM, K., *Second Language Learning in the Deaf*, in *Bilingualism in Deaf Education*, AHLGREN I. – HYLSTENSTAM K., (szerk.), Signum Press, Hamburg, 1994.
- SZABÓ, P., *A keleti egyházak Szentségi joga*, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza 2012.
- Z. SZABÓ, L., *Tabularium Otorhinolaryngologiae*, Melania Kiadói Kft., Budapest 2002.

- SZEPESY, J. D., *A Taigetosz árnyékában*, (szerk.), SINOSZ, Budapest 2009.
- SZUROMI, SZ. A., *Az egyházi intézményrendszer története*, Szent István Társulat, Budapest 2017.
- TILLOY, A., *Traité théorique et pratique de droit canonique*, Arthur Savaète éditeur, Paris 1895.
- TORRE, J., *Processus Matrimonialis*, M. D'Auria, Neapoli 1956.
- URRUTIA, F. J., *Les normes générales, commentaire du Code de droit canonique I.*, Tardy, Paris 1994.
- VALLI, C., *Linguistics of American Sign Language: An Introduction*, Clerc Books, Washington 2005.
- WEBB-MITCHELL, B., *Dancing with disabilities. Opening the Church to all God's Children*, United Church Press, Cleveland 1996.
- WERNZ, F., – VIDAL, P., *Ius Canonicum ad Codicis Normam Exactum I.*, Apud Aedes Universitatis Gregoriana, Roma 1938.
- WERNZ, F., – VIDAL, P., *Ius Canonicum ad Codicis Normam Exactum III.*, Apud Aedes Universitatis Gregoriana, Roma 1933.
- WERNZ, F., – VIDAL, P., *Ius Canonicum ad Codicis Normam Exactum IV.*, Apud Aedes Universitatis Gregoriana, Roma 1934.
- WERNZ, F., – VIDAL, P., *Ius Canonicum ad Codicis Normam Exactum V.*, Apud Aedes Universitatis Gregoriana, Roma 1928.
- WERNZ, F., *Ius Decretalium*, Typographia Polyglotta S. C. De Propaganda Fide, Roma 1896.
- WILKE, H. H., *Creating the caring congregation. Guidelines for ministering with the handicapped*, Abingdon press, Nashville 1980.
- WOHLHAUPTER, E., *Aequitas canonica*, Ferdinand Schöningh, Paderborn 1931.
- WOLFF, H. W., *Az Ószövetség antropológiája*, Harmat Kiadó, Budapest 2003.
- WOESTMAN, W. H., *The Sacrament on Orders and the Clerical State: a Commentary on the Code of Canon Law*, Saint Paul University, Ottawa 1999.
- WOESTMAN, W. H., *Sacraments*, Saint Paul University, Ottawa 1996.
- WRENN, L., *The Invalid Marriage*, Canon Law Society of America, Washington 1998.
- ZAMMIT, J., *Il voto e la promessa*, Pontifical Lateran University, Roma 1995.
- ZATELLI, S., *Psicopedagogia dell'Audioso*, Omega Edizioni, Torino 2010.
- ZATINI, F., *Di tutto e di tutti circa il mondo della sordità*, Offset system, Firenze 1994.

9. Szentszéki dokumentumok

- A Katolikus Egyház Katekizmusa*, (1997. VIII. 15.), Szent István Társulat, Budapest 2009.
- XV. BENEDEK, Litt. Ap. MP *Cum iuris canonici*, (1917. IX. 15.), in *AAS*, 1917/9.
- XVI. *Benedek megnyilatkozásai I.*, DIÓS, I., (Szerk.) Szent István Társulat, Budapest 2018.
- XVI. BENEDEK, *Address to participants in the 24th International Conference organized by the Pontifical Council for Health-Care Workers*, (2009 XI. 20.), in http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2009/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20091120_operatori-sanitari.html, NAGY, S., (ford.) (utoljára ellenőrizve: 2020. 12. 03.).
- XVI. BENEDEK, Alloc. *Ad Romanae Rotae Tribunal*, (2013. I. 26.), in *AAS*, 2013/105.
- XVI. BENEDEK, Enc. *Deus Caritas est*, (2005. XII. 25.), in *AAS*, 2006/98.
- XVI. BENEDEK, *Discurso en la inauguración de los trabajos de la asamblea diocesana de Roma*, (2007. VI. 11.), in https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/es/speeches/2007/june/documents/hf_ben-xvi_spe_20070611_convegno-roma.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 29.).
- XVI. BENEDEK, *General Audience of 2008. 6. 25.*, in https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2008/documents/hf_ben-xvi_aud_20080625.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 19.).
- XVI. BENEDEK, *Homily in Eucharistic concelebration for the canonization of four new saints*, (2006 X. 15.), in https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/homilies/2006/documents/hf_ben-xvi_hom_20061015_canonizzazioni.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 13.).
- XVI. BENEDEK, Litt. Ap. MP *Omnium in mentem*, (2009. X. 26.), in *AAS*, 2010/102.
- XVI. BENEDEK, Adh.ap.postsyn. *Sacramentum caritatis*, (2007. II. 22.), in *AAS*, 2007/99.
- XVI. BENEDEK, Adh.ap.postsyn. *Verbum Domini*, (2010. IX. 20.), Szent István Társulat, Budapest 2011., in *AAS*, 2010/102.
- XVI. BENEDEK, *Words of meeting with young people having disabilities. Address of his holiness Benedict XVI.*, (2008. IV. 19.), in https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2008/april/documents/hf_ben-xvi_spe_20080419_youth-disabilities.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 13.).
- CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Caeremoniale Episcoporum*, (1984. IX. 14.), Libera Editrice Vaticana, Vatican 1984.

- CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, Decr. *Urbis et orbis*, (2002. IX. 14.), in *AAS*, 2002/94.
- CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, Instr. *Varietates legitimae*, (1994. I. 25.), in *AAS*, 1995/87.
- CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, Instr. *Liturgiam authenticam*, (2007. V. 7.), in *AAS*, 2001/93.
- CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Letter to the Presidents of the Episcopal Conferences on the Rite of Institution of Catechists*, (2021. 12. 13.), in <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2021/12/13/211213f.html> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 16.)
- CONGREGATIO PRO CLERICIS, *A katekézis általános direktórium*, (1997. VIII. 15.), Szent István Társulat, Budapest 1998.
- CONGREGATIO PRO CLERICIS, *A papi élet és szolgálat direktórium*, (1994. I. 31.), Szent István Társulat, Budapest 2009.
- CONGREGATIO PRO CLERICIS, *The Gift Of the Priestly Vocation*, (2016. XII. 8.), L'osservatore Romano, Vatican City, 2016.
- CONGREGATIO PRO CLERICIS ET CONGREGATIO DE INSTITUTIONE CATHOLICA, *Norme fondamentali per la formazione dei diaconi permanenti. Direttorio per il ministero e la vita dei diaconi permanenti*, (1998. II. 22.), Liberia Editrice Vaticana, Vatican 1998.
- CONGREGATIO PRO CLERICIS ET ALIE, *Instructio*, (1997. VIII. 15.) in *AAS*, 1997/89.
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Adnotatio de Ministro Sacramenti Unctionis Infirmorum*, (2005. II. 11.) in *Communicationes* (2005/37).
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Instr. *Donum vitae*, (1987. II. 22.), in *AAS*, 1988/80.
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Letter, (1985. IX. 29.), in *AAS*, 1985/77.
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Normae de gravioribus delictis*, (2010. V. 21.), in *AAS*, 2010/102.
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Instr. *Pastoralis actio*, (1980. X. 28.), in *AAS*, 1980/72.
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Decr. *Urbis et orbis*, (1988. IX. 23.), in *AAS*, 1988/80.
- CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi Apostolorum Successores*, (2004. II. 22.), in

- https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cbishops/documents/rc_con_cbishops_d oc_20040222_apostolorum-successores_it.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 10. 30.).
- CONGREGATIO PRO EPISCOPIIS, *Formula Relationis Quinquennalis*, Typis Polyglottis Vaticanis, Vatican 1982.
- FERENC, *Address to members of the Italian Federation of Deaf Associations (FIAS)*, (2019. IV. 25.), in https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2019/april/documents/papa-francesco_20190425_associazione-sordi.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 13.).
- FERENC, *Address to Participants in the Convention for Persons with Disabilities promoted by the Italian Episcopal Conference*, (2016. VI. 11.), in https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2016/june/documents/papa-francesco_20160611_convegno-disabili.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 13.).
- FERENC, Litt. Ap. MP *Antiquum ministerium*, (2021. V. 10.), in https://www.vatican.va/content/francesco/en/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210510_antiquum-ministerium.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 16.)
- FERENC, *Audience générale sur le sacrement des malades*, (2014. II. 26.) in <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2014/02/26/0140/00296.html> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 08.).
- FERENC, Adh. Ap. *Evangelii gaudium*, (2013. XI. 24.), Szent István Társulat, Budapest 2014.
- FERENC, Cons. Ap. *Pascite Gregem Dei* (2021. V. 23.), in https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20210523_pascite-gregem-dei.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 08.)
- FERENC, Enc. *Fratelli Tutti*, (2021. X. 3.), Szent István Társulat, Budapest, 2021.
- FERENC, Litt. Ap. MP *Humanam progressionem*, (2016. VIII. 31.) in *Communicationes* (2016/48).
- FERENC, Enc. *Lumen fidei*, (2013. VI. 29.), Szent István Társulat, Budapest 2013.
- FERENC, Litt. Ap. MP *Magnum Principium*, (2017. IX. 3.), in *AAS*, 2017/109.
- FERENC, Litt. Ap. MP *Mitis Iudex*, (2015. VIII. 15.), ERDŐ, P., (Ford.) Szent István Társulat, Budapest 2015.
- FERENC, Litt. Ap. MP *Spiritus Domini*, (2021. I. 10.), http://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210110_spiritus-domini.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 03. 11.).

- FERENC, Litt. Ap. MP *Statuto del Dicastero per il Servizio Dello Sviluppo Umano Integrale*, (2016. VIII. 17.), in *Communicationes* (2016/48).
- FERENC, *Message for the 60th International Day of the Deaf*, (2018 IX. 28.), in https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/pont-messages/2018/documents/papa-francesco_20180928_messaggio-giornatamondiale-sordo.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 13.).
- FERENC, *Messaggio in occasione della Giornata internazionale delle persone con disabilità*, (2021. XI. 20.), in https://www.vatican.va/content/francesco/it/messages/pont-messages/2021/documents/papa-francesco_20211120_messaggio-disabilita.html Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 14.).
- II. JÁNOS PÁL, Litt. Ap. MP *Ad tuendam fidem*, (1998. V. 18.), in *AAS*, 1998/90.
- II. JÁNOS PÁL, *Address to meeting on children with brain disorders*, (1997. VI. 13.), in https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1997/june/documents/hf_jp-ii_spe_19970613_famiglia.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 17.).
- II. JÁNOS PÁL, *Adress to meeting with the men ordained to the Permanent Diaconate*, (1987. IX. 19.), in https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1987/september/documents/hf_jp-ii_spe_19870919_diaconi-permanenti-detroit.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 19.).
- II. JÁNOS PÁL, *Adress to the young people gathered in the Vatican Basilica*, (1978. XI. 29.), in https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1978/documents/hf_jp-ii_spe_19781129_giovani.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 17.).
- II. JÁNOS PÁL, Adh. Ap. *Catechesi tradendae*, (1979. X. 16.), in *AAS*, 1979/71.
- II. JÁNOS PÁL, Enc. *Centesimus annus*, (1991. V. 1.), in *AAS*, 1991/83.
- II. JÁNOS PÁL, Enc. *Christifideles Laici*, (1988. XII. 30.), in *AAS*, 1988/80.
- II. JÁNOS PÁL, *General Audience of 1988. 7. 29.*, (1988. VII. 29.), in https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/audiences/1998/documents/hf_jp-ii_aud_29071998.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 18.).
- II. JÁNOS PÁL, *Homélie pour le jubilé des handicapés*, (1984. III. 31.), in *L'enseignement des Papes XIII.*, Sablé sur Sarthe, Solesmes, 1987.
- II. JÁNOS PÁL, *Homily of beatification xis servats of God*, (2004. IV. 14), in https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/homilies/2002/documents/hf_jp-ii_hom_20020414_beatification.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 18.).
- II. JÁNOS PÁL, Enc. *Laborem Exercens*, (1981. IX. 14.), in *AAS*, 1981/73.

- II. JÁNOS PÁL, *Liturgy of the word. Homily in Ali Hassan Mwinyi Stadium – Tabora (Tanzania)*, (1990. IX. 4.), in https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/homilies/1990/documents/hf_jp-ii_hom_19900904_tabora.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 19.).
- II. JÁNOS PÁL, Adh.ap.postsyn. *Familiaris consortio*, (1981. XI. 22.), in *AAS*, 1982/74.
- II. JÁNOS PÁL, *Messaggio ai partecipanti al Simposio internazionale su "Dignità e diritti della persona con handicap mentale"*, (2004. I. 5.), in https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/2004/january/documents/hf_jp-ii_spe_20040108_handicap-mentale.html (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 13.)
- II. JÁNOS PÁL, Litt. Ap. MP *Misericordia Dei*, (2002. V. 14.), in *AAS* 2002/94.
- II. JÁNOS PÁL, Litt. Ap. *Novo incipiente*, (1979. IV. 8.), in *AAS*, 1979/71.
- II. JÁNOS PÁL, Adh. Ap. *Pastores Gregis*, (2003. X. 16.), in *AAS*, 2004/96.
- II. JÁNOS PÁL, Litt. Ap. MP *Recognito Iuris Canonici*, (1984. I. 2), in *AAS*, 1984/76.
- II. JÁNOS PÁL, Enc. *Sollicitudo rei socialis*, (1987. XII. 30.), in *AAS*, 1988/80
- II. JÁNOS PÁL, Litt. Ap. MP *Stella Maris*, (1997. I. 31.), in *AAS*, 1977/89.
- II. JÁNOS PÁL, Enc. *Veritatis splendor*, (1993. VIII. 6.) in *AAS*, 1993/85.
- II. JÁNOS PÁL, Adh.ap.postsyn. *Vita Consecrata*, (1996. III. 25.), in *AAS*, 1996/88.
- II. János Pál megnyilatkozásai I.*, DIÓS, I., (Szerk.) Szent István Társulat, Budapest 2005.
- II. János Pál megnyilatkozásai II.*, DIÓS, I., (Szerk.) Szent István Társulat, Budapest 2005.
- XIII. LEÓ, Litt. Ap. *Satis cognitum* (1896. VI. 29.), in *AAS*, 1895-96/28.
- XIII. LEÓ, Const. Ap. *Romanos Pontifices*, (1881. V. 8.), in *AAS*, 1880/13.
- XXIII. JÁNOS, Enc. *Pacem in terris*, (1963. IV. 11.), in *AAS*, 1963/55.
- VI. PÁL, *Discorso Sua santità VI. Paolo*, (1973. II. 8.), in *AAS*, 1973/65.
- VI. PÁL, Litt. Ap. MP *De episcoporum muneribus*, (1966 VII. 30.), in *AAS*, 1966/58.
- VI. PÁL, Adh.ap.postsyn. *Evangelii nuntiandi* (1975. XII. 8.), in *AAS*, 1976/68.
- VI. PÁL, Litt. Ap. MP *Ministeria quaedam*, (1972. VIII. 15.) in *AAS*, 1972/64.
- VI. PÁL, Litt. Ap. MP *Pastoralis Migratorum Cura*, (1969. VIII. 15.), in *AAS*, 1969/61.
- VI. PÁL, Litt. Ap. MP *Sacrum diaconatus ordinem*, (1967. VI. 18.), in *AAS*, 1967/59.
- XI. PIUSZ, Enc. *Divini Illius Magistri*, (1929. XII. 31.), in *AAS*, 1930/22.
- XI. PIUSZ, Enc. *Mit brennender Sorge*, (1937. III. 10.), in *AAS*, 1937/29.
- XII. PIUSZ, Const. Ap. *Christus Dominus*, (1957. IV. 21.), in *AAS*, 1953/45.
- XII. PIUSZ, Const. Ap. *Sedes Sapientiae*, (1956. V. 31.), in *AAS*, 1956/48.
- XII. PIUSZ, Cons. Ap. *Exsul Familia* (1952. VII. 1.), in *AAS*, 1952/44.
- XII. PIUSZ, Enc. *Mediator Dei* (1947. XI. 20.), in *AAS* 1947/39.

- XII. PIUSZ, Litt. Ap. MP *Crebrae allatae*, (1949. II. 22.), in *AAS*, 1949/41.
- XII. PIUSZ, Litt. Ap. MP *Sacram Communionem*, (1957. III. 19.), in *AAS*, 1957/49.
- XII. PIUSZ, *Radiomessage de Noël*, (1957. XII. 22.), in *AAS*, 1958/50.
- XII. PIUSZ, *Rádiószózat*, (1942. XII. 24.), in *AAS*, 1943/35.
- PONTIFICAL COUNCIL FOR HEALTH CARE WORKERS, *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers (2010/1).
- PONTIFICIUM CONSILIUM INSTRUMENTIS COMMUNICATIONIS SOCIALIS PRAEPOSITUM, Instructio. *Communio et Progressio* (1971. V. 23.), in *AAS*, 1971/63.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE COMMUNICATIONIBUS SOCILALIBUS, Instructio. *Aetatis novae* (1992. II. 20.), in *AAS*, 1992/84.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Dignitas connubii*, (2005 I. 25.), Szent István Társulat, Budapest 2005.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Response*, (1998.VII. 07.), in *AAS*, 1998/90.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE IUSTITIA ET PACE, *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, (2004. IV. 2.), Szent István Társulat, Budapest 2007.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE PAOSTOLATU PRO VALENTUDINIS ADMINISTRIS, *Effatà! La persona sorda nella vita della Chiesa*, Atti della XXIV. Conferenza Internazionale, Città del Vaticano 2009., in *Dolentium Hominum* (2010/1).
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE SPIRITUALI MIGRANTIUM ATQUE ITINERANTIUM CURA, *Chiesa e Mobilità umana*, (1978. V. 26), in *AAS*, 1978/70.
- PONTIFICIUM CONSILIUM PRO FAMILIA, *Családjogi Charta* (1983), in <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=181> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 24.).
- ROTAE ROMANAE TRIBUNAL, *Sacrae Romamae Rotae Decisiones Seu Sententiae XXXI.*, Editrice Vaticana, Vatican 1939.
- SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, *Decretum Maxima cura*, (1910. VIII: 20.), in *AAS*, 1910/02.
- SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, *Normae et facultates* (1954. IV. 2.), in *AAS*, 1954/46.
- SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *General Introduction to the Rite of Christian Initiation*, in <https://www.liturgyoffice.org.uk/Resources/Rites/CIGI.pdf> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 11.).
- SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Immensae Caritatis*, (1973. I. 29.), in *AAS*, 1973/65.

SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Instructio Dominus Salvator Noster*, (1929. III. 26.), in *AAS*, 1929/29.

SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM *Instructio Pro simplici sacerdote sacramentum confirmationis ex sedis apostolicae delegatione administrante*, (1935. IV. 15.), in *AAS*, 1935/27.

SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Instructio Provida Mater Ecclesia*, (1936 VIII. 15.), in *AAS*, 1936/28.

SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Instructio de communione sacramentali quibusda in adiunctis faciliore reddenda*, (1973. II. 29.), in *AAS*, 1973/65.

SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Inter oecumenici* (1964. IX. 26.), in *AAS*, 1964/56.

SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Ordo Baptismi Parvulorum*, (1969. V. 15.), Typis Polyglottis Vaticanis, Vatican 1969.

SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Ordo initiationis Christianae adultorum*, (1972. I. 6.), Typis Polyglottis Vaticanis, Vatican 1972.

SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Ordo paenitentiae*, (1973. XII. 2.), Typis polygottis Vaticanis, Vatican 1974.

SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Ordo unctionis infirmorum*, (1972. XII. 7.), Typis polygottis Vaticanis, Vatican 1972.

SACRA CONGREGATIO EPISCOPI, *Decretum Apostolatus Maris*, (1977. IX. 24.), in *AAS*, 1977/69.

SACRA CONGREGATIO EPISCOPI, *Directorium Apostolorum Successores. Directory for the pastoral ministry of bishops*, in https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cbishops/documents/rc_con_cbishops_doc_20040222_apostolorum-successores_en.html (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 30.).

SACRA CONGREGATIO EPISCOPI, *Directorium Ecclesiae imago*, (1973. II. 22.), http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cbishops/documents/rc_con_cbishops_doc_20040222_apostolorum-successores_en.html (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 30.).

SACRÉ CONGRÉGATION POUR LA DISCIPLINE DES SACREMENTS, *Quam singulari*, in *AAS*, 1910/02.

SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Declaratio de praemittendo sacramento Poenitentiae primae puerorum Communioni*, (1973. V. 24.), in *AAS*, 1973/65.

- SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Sanctus Pontifex*, (1973. V. 24.), in *AAS*, 1973/65.
- SACRA CONGREGATIO EPISCOPI, *Declaratio*, (1983. XI. 26.), in *AAS*, 1983/75.
- SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Peregrinans in terra*, (1969. IV. 29), in *AAS*, 1969/61.
- SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Decretum. De Ecclesiae pastorum vigilantia circa libros*, (1992. II. 2.), in *AAS*, 1992/84.
- SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPI, *Instructio. De Pastoralis Migratorum Cura*, (1969. VIII. 22.), in *AAS*, 1969/61.
- SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Normae pastorales circa absolutionem generali modo impertiendam*, (1972. VI. 16.), *AAS*, 1972/64.
- SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Responsa ad proposita dubia*, (1982. X. 29.), in *AAS*, 1982/74.
- SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Sacerdotium ministeriale*, (1983. VIII. 6.), in *AAS*, I. 1983/75.
- SACRA CONGREGATIO RITUUM, *Variationes in rubricis missalis romani post constitutionem „Christus Dominus“*, (1953. I. 6.), in *AAS*, 1954/46.
- SACRA CONGREGATIO PRO SACRAMENTIS ET CULTU DIVINO, *Directory for Masses with Children*, (1973. XI. 1.), in *AAS*, 1974/66
- SACRA CONGREGATIO PRO SACRAMENTIS ET CULTU DIVINO, *Instruction Inestimabile Donum*, (1980. VIII. 1.), in *AAS*, 1980/72.
- SECRETARY GENERAL OF THE SYNOD OF BISHOPS, *For a Synodal Church: Communion, Participation, and Mission Vademecum for the Synod on Synodality*, (2021. IX. 7.), in *Bollettino* B0541 (2021/9/7), <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2021/09/07/0541/01166.html> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 03.).
- SINODO DEI VESCOVI, *Documento preparatorio. Per una Chiesa sinodale: comunione, partecipazione e missione*, (2021. IX. 07), in <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2021/09/07/0540/01156.html#testoinitaliano> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 14.).
- TRIBUNAL ROTAE ROMANAE, *Coram Stankiewicz* (1990. II. 23.), in *Monitor Ecclesiasticus* (1991/116).

10. Püspökkari dokumentumok

BISHOPS' CONFERENCE OF ENGLAND AND WALES, *Coronavirus and Access to Treatment*, (2020. IV. 20.), in <https://www.cbcew.org.uk/coronavirus-and-access-to-treatment/> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 14.).

BISHOPS' CONFERENCE OF ENGLAND AND WALES, *Valuing difference. People with disabilities in the life and mission of the Church*, 1998. in <https://cbcew.org.uk/plain/wp-content/uploads/sites/3/2018/11/valuing-difference-1998.pdf> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 07.).

BISTUM TRIER, *Gebärdensprach-Dolmetsch-Dienstre und DolmetscherInnen im Bereich des Bistums Trier*, (2020. II. 10.), in https://web.kgg-trier.de/wp-content/uploads/2020/02/200214_Dolmetscherliste.pdf (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 09.).

CANADIAN CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *At Worship with the Disabled*, (2006. IX. 26.), in <https://www.cccb.ca/document/at-worship-with-the-disabled/> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 08.).

CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES AUTRICHIENS, *Lettre pastorale L'année des personnes handicapées*, in *La documentation catholique*, Bonne Presse, Paris (1981/1815).

CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES CATHOLIQUES D'ANGLETERRE ET DU PAYS DE GALLES, *Tous ensemble*, in *La documentation catholique*, Bonne Presse, Paris (1981/1815).

CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES DE FRANCE, *Conseil pour les Questions Canoniques, Baptême des mineurs et exercice de l'autorité parentale*, Paris (2010 V. 25.).

CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES DE FRANCE, *La célébration de la confirmation, nouveau rituel*, Chalet-Tardy, Paris 1976.

CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES DE FRANCE, *Texte National pour l'Orientation de la Catéchèse en France et principes d'organisation*, Bayard éditions, Fleurus-Mame, Les éditions du Cerf, Paris 2007.

CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES D'ÉMILIE-ROMAGNE, *Document pastoral L'accueil des handicapés*, in *La documentation catholique*, Bonne Presse, Paris (1981/1815).

CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES DE SUISSE, *Lettre pastorale Notre responsabilité à l'égard des personnes handicapées*, in *La documentation catholique*, Bonne Presse, Paris (1981/1815).

CONFERENCIA EPISCOPAL ESPAÑOLA, *Orientaciones para la atención pastoral de los católicos orientales*, in *Boletín Oficial de la Conferencia Episcopal Española* (2003/71).

CONFERENCIA EPISCOPAL ESPAÑOLA, *Directorio de la pastoral familiar de la Iglesia en España*, (2003. XI. 21.), Editorial Edice, Madrid 2003.

CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *51. Assemblée Generale*, in http://www.chiesacattolica.it/pls/ccci_new/edit_bancadati.apri_pagina?sezione=doc&id_ente=10&tipo_ente=uff&id_oggetto=8473&tipo_doc=1 (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 07.).

CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Statuto*, dell'UNITALSI, Roma 2009.

CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Directorio liturgico-pastorale per l'uso „Rituale”*, Grafiche Messaggero di S. Antonio, Padova 1967.

CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA E GOVERNO ITALIANO, *Protocollo circa la ripresa delle celebrazioni con il popolo*, in https://www.governo.it/sites/new.governo.it/files/Protocollo_CEI_GOVERNO_20200507.PDF (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 14.).

DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ, *Empfehlung der Deutschen Bischofskonferenz zur Seelsorge an Behinderten (Die deutschen Bischöfe Nr. 10.)*, Sekretariat der DBK, Bonn 1976.

DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ, *Mitte und Höhepunkt des ganzen Lebens der christlichen Gemeinde. Impulse für eine lebendige Feier der Liturgie (Die deutschen Bischöfe Nr. 74.)*, Sekretariat der DBK, Bonn 2003.

DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ, *unBehindert. Leben und Glauben teilen. Wort der deutschen Bischöfe zur Situation der Menschen mit Behinderungen (Die deutschen Bischöfe Nr.70.)*, Sekretariat der DBK, Bonn 2003.

MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *A betegeket kenete*, Budapest 1974.

MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *A gyermekkeresztelés szertartása*, Budapest 1973.

MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *A felnőttek beavatása a keresztény életbe*, Szent István Társulat, Budapest 1999.

MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *A Magyar Püspöki Konferencia kiegészítő szabályai az Egyházi Törvénykönyvhöz*, Szent István Társulat, Budapest 1994.

MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Magyar Kateketikai Direktórium*, Szent István Társulat, Budapest 2000.

NAKLADEM KURII METROPOLITALNEJ WROCŁAWSKIEJ, *Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991*, in https://digital.fides.org.pl/Content/1788/PDF/Synod_wro.pdf (Utoljára ellenőrizve: 2021. 10. 30.).

PASTORALE DE LA SANTÉ, *Accompagner vers les sacrements les personnes ayant un handicap mental*, in <https://eglise.catholique.fr/sengager-dans->

lasociete/sante/?utm_source=redirection&utm_medium=site_cef&utm_campaign=sante.cef.fr (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 06.).

UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *L'iniziazione cristiana alle persone disabili. Orientamenti e proposte*, in <http://www.diocesiprato.it/wp-content/uploads/2016/11/liniziazione-cristiana-alle-epersone-disabili.pdf> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 16.).

UNITED STATES CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *Bishop Chairmen Issue Statement on Rationing Protocols by Health Care Professionals in Response to COVID-19*, (2020. IV. 3.), in <https://www.usccb.org/news/2020/bishop-chairmen-issue-statement-rationing-protocols-health-care-professionals-response> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 14.).

UNITED STATES CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *Built of Living Stones: Art, Architecture, and Worship*, 2000 XI. 16. in <https://nyliturgy.org/wp-content/uploads/BOLS.pdf> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 08.).

UNITED STATE CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *Decree implementing canon 964. - 2. §.*, 2000 X. 20. in <https://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/what-we-believe/canon-law/complementary-norms/canon-964-2-the-confessional.cfm> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 03. 11.).

UNITED STATE CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, “*Guidelines for the Celebration of the Sacraments with Persons with Disabilities*”, 2017. VI. 17. in <https://www.usccb.org/committees/divine-worship/policies/guidelines-sacraments-persons-with-disabilities> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 08.).

UNITED STATE CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *National Statutes for the Catechumenate* (NSC), Washington 1986.

11. Cikkek, tanulmányok

ABBASS, J., *Canonical Dispositions for the Care of Eastern Catholics outside Their Territory*, in *Periodica de re morali, canonica, liturgica* (1997/86).

ABBASS, J., *Latin Bishops Duty of Care towards Eastern Catholics*, in *Studia canonica* (2001/35).

ADAMCZYK, J., *Poradnie małżeńsko-rodzinne w diecezji w aspekcie kanoniczno-duszpasterskim*, in *Ius Matrimoniale* (2015/26).

ADRIÁN VON USTINOV, H., *Magisterio, disenso y objeción de conciencia*, in *Anuario Argentino de Derecho Canónico* (2009-2010/16).

- AKACH, P. A., *Liturgy for the Deaf Congregation: Why a Dedicated Worship Service*, Doktori disszertáció, University of Free State, Bloemfontein 2015.
- AKPOGHIRAN, P. O., *The Evaluation of Witness Testimony in Marriage Nullity Trials*, in *The Jurist Studies in Church Law and Ministry* (2010/70).
- ALBIERO, F., – STESI, R., *The Experience of the Albiero Family*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers, (2010/1).
- ALESSIO, L. A., *La sexualidad humana en el plan de Dios*, in *Anuario Argentino de Derecho Canónico* (2001/8).
- ANTON, A., *The Theological Status of Episcopal Conferences*, in *The Jurist* (1988/48).
- ANTONIO, V., *The Revised Order of Funerals: Theological and Pastoral Orientations*, in *Immaculate Conception School of Theology Journal* (2008/10).
- ARDATIN, A., *My Experiences as a Religious Education Teacher of the Deaf in Wonosobo, Indonesia*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers, (2010/1).
- ARIAS, J., *Bases doctrinales para una nueva configuración jurídica de los cristianos separados*, in *Ius Canonicum* (1968/8).
- ARRIETA, J. I., *I diritti dei soggetti nell'ordinamento canonica*, in *Fidelium Iura* (1991/1).
- ARRIETA, J. I., *Il servizio della carità come dimensione costitutiva della missione della Chiesa*, in *Ephemerides Iuris Canonici* (2014/54).
- ARRIETA, J. I., *The Active Subject of the Church's Teaching Office (Canons 747-748)*, in *Studia canonica* (1989/23).
- AXELORD, C., *My Priestly Life and Experience in Pastoral Care with Deaf People*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers (2010/1).
- BACSA, D., *Amikor a hit nemhallásból ered...*, in *Centralista* (2012/40/1).
- BACSA, D., *A bűnbánat szentségének akadálymentes kiszolgáltatása a hallássérültek számára*, in *Deliberationes* (2021/1).
- BACSA, D., *A hallássérültek akadálymentes katekézisének lehetőségei*, in *Studia Wesprimiensia*, megjelenés alatt.
- BACSA, D., *A hallássérültek katolikus nevelésének akadálymentes lehetőségei*, in *Magyar Sion*, megjelenés alatt.
- BACSA, D., *A hátrányos helyzetűek az Egyház és az Állam társadalmi tanításában*, in *Centralista* (2014/42/2).

- BACSA, D., *A püspökkari konferenciák jogai és szerepe*, in *Centralista* (2012/40/2).
- BALAM MEDINA, M., *La función de enseñar del párroco*, in *Revista Mexicana de Derecho Canónico* (2003/9).
- BAMBERG, A., *Culture sourde, droit canonique et déontologie professionnelle. Réflexion à partir des interprètes pour Sourds*, in *Ephemerides Theologicae Lovanienses* (2005/1).
- BAMBERG, A., *Passion autour des signes et confession du sourd: enquête à partir de manuels de morale en tradition atolique*, in *Praxis Juridique et Religion* (1998/15).
- BAMBERG, A., *Pastorale et catéchèse des personnes sourdes*, in *Revue des sciences religieuses* (2010/3).
- BAMBERG, A., *Sourds et malentendants: question de communication pour l'Église*, in *Praxis Juridique et Religion* (1997/14).
- BAMBERG, A., *Sourds et silences liturgiques*, in *Gregorianum* (2004/85).
- BARTH, M., – SOTO, M. C., *The Psychological World of Deaf People*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers (2010/1).
- BARRETT, R. J., *The Normative Status of the Catechism*, in *Periodica de re morali, canonica, liturgica* (1996/85).
- BARRETT, R., *The Pitfalls of the Imprimatur: A Gloss on Canon 827 § 2*, in *Angelicum* (2000/77).
- BARRETT, R. J., *The Rights of the Faithful: Some Signs of Progress*, in *The Irish Theological Quarterly* (1995/61).
- BASTERRECHEA, P., *El alumno como centro de la comunidad educativa*, in *Seminarium* (1982/22).
- BAT-CHAVE, Y., *Antecedents of self-esteem in deaf people. A meta-analytic review*, in *Rehabilitation psychology* (1993/38/4).
- BEAL, P. J., *Protecting the Rights of Lay Catholics*, in *The Jurist* (1987/47).
- BEAL, P. J., *The Exercise of the Power of Governance by Lay People: The State of the Question*, in *The Jurist* (1995/55).
- BEAL, P. J., *The Substance of Things Hoped for: Proving Simulation of Matrimonial Consent*, in *The Jurist* (1995/55).
- BEAL, P. J., „Too Good to be True?” *Response to Professor Woestman on Interpretation of Canons 1041, 1 ad 1044, 2 § 2*, in *Monitor Ecclesiasticus* (1996/121).
- BEAL, P. J., *To Be or Not To Be: That Is the Question. The Rights of the Accused in the Canonical Penal Process*, in *Canon Law Society of America Proceedings* (1991/53).

- BEAL, J. P., *Where's the Body? Where's the Blood? The Teaching Authority of the Diocesan Bishop and the Rights of Catholic School Teachers*, in *Canon Law Society of America Proceedings* (1995).
- BENZ, M., *Die Mitwirkung des Gesetzgebers bei der Entstehung von Gewohnheitsrecht*, in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* (1986/155).
- BERNARDIN, J., *L'accès aux sacrements et célébrations*, in *Lumen Vitae* (1991/2).
- BEVILACQUA, A., *Les personnes handicapées: une partie vivante et vitale dans la communauté ecclésiale*, in *Dolentium Hominum* (1993/22).
- BISSONNIER, H., *Si tu savais le don de Dieu*, in *Ombres et Lumière* (1995/100).
- BISSONNIER, H., *Une catéchèse de l'amour vécu avec des enfants psychotiques*, in *Ombres et Lumière* (1983/61).
- BONET, ALCÓN J., *El revés de la trama de los matrimonios nulos*, in *Anuario Argentino de Derecho Canónico* (2001/8).
- BONET ALCÓN, J., *La sexualidad y la validez del matrimonio*, in *Anuario Argentino de Derecho Canónico* (2002/9).
- BOULLION, P., *L'enfant handicapé mental et les sacrements*, in *Bulletin religieux du diocèse de Tarbes et Lourdes* (1973/41).
- BRANSON, J. – MILLER, D., *Nationalism and the linguistic rights of deaf communities*, in *Journal of Sociolinguistics* (1998/2).
- BRINICH, P. M., *Childhood Deafness and Maternal Control*, in *Journal of Communication Disorders* (1980/13).
- BROESTERHUZIEN, M., *Faith in Deaf culture*, in *Theological Studies* (2006/66).
- BROESTERHUZIEN, M., *Medical Aspects of Deafness: Psychology*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers (2010/1).
- BROESTERHUZIEN M., *The Gospel preached by the deaf: conversation as complete form of language in pastoral ministry with the deaf*, in *Louvain Studies* (2002/27).
- BUCKLEY, M., *The Family and Deaf People*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers (2010/1).
- BURGESS, I. –VERE, P. J., *Administering the Anointing of the Sick to the Mentally and Cognitively Challenged*, in *Roman Replies and CLSA Advisory Opinions* (2003).
- BURKE, C., *Personalism and the bona of Marriage*, in *Studia canonica* (1992/26).
- BURKHARD, J., *Sensus fidei: Meaning, Role, and Future of a Teaching of Vatican II*, in *Louvain Studies* (1992/17).

- BRUGNOTTO, G., *Alcune conseguenze pratiche per il diaconato permanente dal motu proprio Omnium in mentem*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2011/24).
- BUYSSECHAERT, A., *Vie chrétienne et handicap : prescriptions canoniques et orientations pastorales*, Doktori disszertáció, Université de Strasbourg, Strasbourg 2015.
- BLYSKAL, L., *Obsequium: A Case Study*, in *The Jurist* (1988/48).
- CABELLO MARTÍNEZ, M., *Las misiones parroquiales: una propuesta de futuro*, in *Revista Española de Derecho Canónico* (2009/66) 519-550.
- CABEROS DE ANTE, M., *La interpretación subjetiva de la ley*, in *Revista Española de Derecho Canonico* (1951/6).
- CADAVID, J. L. F., *Justicia social y sínodos diocesanos de lima (II). Instituciones de enseñanza y lenguas indígenas*, in *Revista Española de Derecho Canonico* (2016/73).
- CALVI, M., *Vicari episcopali o delegati vescovili?*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2005/18).
- CAPARROS, E., *A New Hierarchical Structure for New Pastoral Needs: Personal Prelatllres*, in *Philippiniana Sacra* (1989/24).
- CASTELLAN, C., *Quels fondements au gouvernement de l'enfant par ses parents? L'apport du droit canonique positif*, in *Année Canonique* (2002/44)
- CASTILLO, LARA, R. J., *De iuris canonici authentica interpretatione in actuositate Pontificiae Commissionis adimplenda*, in *Communicationes* (1988/20).
- CASTILLO LARA, R. J., *Some General Reflections on the Rights and Duties of the Christian Faithful*, in *Studia canonica* (1986/20).
- CARULLI, O. F., *Soggettività dell'interpretazione e diritto della Chiesa*, in *Il diritto ecclesiastico* (1970/81).
- CASEY, M., *Associations of Christ's Faithful: Possibilities for the Future*, in *Studia canonica* (2007/41).
- CASEY, M., *The Evolution of New Forms of Consecrated Life*, in *Studia canonica* (2002/36).
- CASTIGLIONE, S. G., *Deaf People in the World Between the Past and the Present*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers (2010/1).
- CIPROTTI, P., *De decreto quo persona iuridica constituitur*, in *Apollinaris* (1937/10).
- CLARK, N., *Go and Make Disciples of all Nations...*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers (2010/1).
- CONINX, F., *Medical and Technological Interventions Offer New Possibilities to Improve the Quality of Life of Persons with a Hearing Impairment*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers (2010/1).

- CORECCO, E., *Chiesa locale e partecipazione nelle migrazioni*, in *Sevizio Migranti* (1995/5).
- CORIDEN, J. A., *Freedom of Expression in the Church in Light of Canon 212 (CIC)*, in *Canon Law Society of America Proceedings* (1995/30).
- CORIDEN, J. A., *Parish Pastoral Leaders: Canonical Structure and Practical Questions*, in *The Jurist* (2007/67).
- CORIDEN, J. A., *Rules for Interpreters*, in *The Jurist* (1982/42).
- CORIDEN, J. A., *The Teaching Ministry of the Diocesan Bishop and Its Collaborative Exercise*, in *The Jurist* (2008/68).
- CORONELLI, R., *Il diaconato alla luce delle modifiche apportate al Codice dal motu proprio Omnium in mentem*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2011/24).
- COUGHLIN, J., *Canonical Equity*, in *Studia canonica* (1996/30).
- CRANMER, F., *Church Governance and Separation of Powers*, in *Law and Justice* (2004/153).
- CROUTER, G., *The Mass in Sign Language*, in *Catholic Digest* (1972/5).
- DALY, B., *Refusing Sacraments: Another Name for Driving People away from the Church*, in *Australasian Catholic Record* (2003/80).
- DALY, E. F., *The Needed Mandate to Teach*, in *Canon Law Society of America Proceedings* (1984/46).
- DANEELS, F., *Una introducción general a la Instrucción "Dignitas connubii"*, in *Ius Canonicum* (2006/46).
- DANIELS, M., *The Benedictine Roots in the Developments of Sign Language*, in *American Benedictine Review* (1994/44).
- D'ANGELO, S., *De aequitate in Codice iuris canonici*, in *Apollinaris* (1928/1).
- DELGADO DEL RIÓ, G., *La Interpretación Evolutivo de la Norma*, in *Ius Canonicum* (1976/16).
- DESSELLE, D. D., *Self-esteem, family climate, and communication patterns in relation to deafness*, in *American Annals of the Deaf* (1994/139).
- DELGADO GALINDO, M., *Asociaciones internacionales de fieles*, in *Ius Canonicum* (2010/50).
- DE PAOLIS, V., *De Vicario Episcopali secundum Decretum Concilium Oecumenicum Vaticanum II „Christus Dominus”*, in *Periodica de re morali, canonica, liturgica* (1967/56).
- DE PAOLIS, V., *Delega e suppleza di potestà per assistere al matrimonio*, in *Periodica* (2003/92).
- DE PAOLIS, V., *La mobilità umana e il nuovo Codice di Diritto Canonico*, in *On the Move* (1985/45).

- DITTMER, C., *Deaf people and Catholic liturgy*, in *Pastoral Music* (2006/6-7).
- DÍAZ, J. B., *El favor libertatis como clave hermenéutica del canon 223*, in *Ius Canonicum* (2013/53).
- DOSS, J. P., *Freedom of Inquiry and Expression of Christifideles? Some Juridical Considerations Starting from Canon 218*, in *Studia canonica* (2010/44).
- D'OSTILIO, F., *Sospensione o interruzione?*, in *Appollinaris* (1992/65).
- DULLES, A., *The Mandate to Teach*, in *America* (1988/158).
- DZIERŻON, G., *Brak wiedzy koniecznej o małżeństwie jako wada zgody małżeńskiej (kan. 1096 §§ 1-2 KPK)*, in *Jus Matrimoniale* (2011/16).
- ENGUIG, C., *Los Capellanes*, in *Execerpta e dissertationibus in iure canonico* (1987/5).
- ERDEI, N., *A fogyatékkal élő emberek elutasításának és elfogadásának története napjainkig és helyzetük a mai oktatásai rendszerben*, in *Különleges bánásmód* (2016/3).
- ERICKSON, M., *A parish where the Deaf come first*, in *St. Anthony Messenger* (1999/3).
- FALTIN, D., *De hierarchis extra fines territorii patriarchalis constitutis*, in *Appollinaris* (1970/43).
- FALUDI, P., *Jelnyelvi tolmácsok szerepe a hallássérültek hitéletének gyakorlásában*, Szakdolgozat, Medilearn Akadémia, Jelnyelvi tolmácsképzés, Budapest 2014.
- FERRETTO, J., *S.S. Pio XII. provvido padre degli esuli e sapiente ordinatore dell'assistenza spirituale agli emigranti*, in *Appollinaris* (1954/27).
- FERNÁNDEZ, G. G. J., *The Family and Deaf People: Reflections and Proposals*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers (2010/1).
- FINN V. S., *Canon 214: The Right of the Christian Faithful to Follow Their Own Form of Spiritual Life*, in *Canon Law Society of America Proceedings* (1992/54).
- FOSTER, J. J. M., *Canon 838 §2 and the Adaptation of Liturgical Books after the Motu Proprio Magnum Principium*, in *Studia canonica* (2018/52).
- FOX, J., *The Homily and the Authentic Interpretation of Canon 767 § 1*, in *Appollinaris* (1989/62).
- FRANCESCHI, H., *Una comprensione realistica dello ius connubii e dei suoi limiti*, in *Ius Ecclesiae* (2003/15).
- FRANCHETTO, F., *Il ministro dell'esorcismo*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (2014/27).
- FUENTES, J. A., *The Active Participants in Catechesis and their Dependence on the Magisterium (Canons 773-780)*, in *Studia canonica* (1989/23).
- FÜRER, I., *Episcopal Conferences in Their Mutual Relations*, in *The Jurist* (1988/48).

- GALON, P., *Go and Preach the Gospel to all Humanity, Including Deaf People*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers (2010/1).
- GALGALO, J., *Perfect God and Imperfect Creation: In the Image of God and Disabled in* *Journal of Disability and Religion* (2011/20).
- GALLES, D., *The Civil Law*, in *The Jurist* (1989/49).
- GALVIN, W., *Ecclesiastical Legislation on Christian Education with Special Application to Current Problems*, in *The Jurist* (1954/14).
- GARCIA, E., *Priestly Obligation to Hear Confessions*, in *Boletín Eclesiástico de Filipinas* (1987/63)
- GARCÍA MARTÍN, J., *La legislación canónica, medio de evangelización*, in *Commentarium pro Religiosis* (2005/86).
- GÁVEL, H., *Tanúságtételek az exorcizmusról*, in *Preaconia X.* (2015/2).
- GAVIN, F., *Marriage Preparation as a Lifetime Journey*, in *Studia canonica* (2005/39).
- GEFAELL, P., *Impegno della Congregazione per le Chiese Orientali a favore della comunità orientali in diaspora*, in *Folia Canonica* (2006/9).
- GERARDI, R., *Persone parole e gesti nella celebrazione delle nozze*, in *Apollinaris* (2017/90).
- GIL DE LAS HERAS, F., *Las pruebas, las causas incidentales, la publicación y la conclusión de la causa en la Instrucción "Dignitas connubii"*, in *Ius Canonicum* (2006/46).
- GHIRLANDA, G., *Diritto universale e diritto particolare, un rapporto de complementariedad*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2002/1).
- GHIRLANDA, G., *Il ministero pastorale del vescovo nella diocesi: profili canonici*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (2019/32).
- GHIZZONI, L., *Dare i sacramenti agli handicappati psichici gravi?*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (1991/2).
- GOLDIN-MEADOW, S., *Constructing communication by hand*, in *Cognitive Development* (2002/17).
- GONZÁLEZ, J., *Rights and Participation of the Laity in the Life of the Church*, in *Boletín Eclesiástico de las Filipinas* (2001/77).
- GONZÁLEZ-AYESTA J., *La Instrucción „Dignitas Connubii” y las categorías normativas del derecho vigente*, in *Ius Canonicum* (2005/45).
- GANDÍA BARBER, J. D., *El derecho de los fieles a la Palabra de Dios y el deber del anuncio del Evangelio*, in *Anuario de Derecho Canónico* (2012/1).
- GRASSO, G., *„Perché le Chiése?”* in *Rivista liturgica* (1979/66).

- GRASSMANN, A. E., *The Latin Ordinariates for the Faithful of the Eastern Rites. Genesis, Constitutional Positioning and Exposition of the Current Situation*, in *Studia canonica* (2017/51).
- GRAYBILL, P., *A Deaf American Person in the Life of the Church*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers (2010/1).
- GRAZIAN, F., *Competenze dell'ordinario, del parroco e dei nubendi nella celebrazione del matrimonio*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (2006/19).
- GREEN, T. J., *Diocesan and Parish Structures: A Comparison of Selected Canons in the Codex iuris canonici*, in *Studia canonica* (1999/33).
- GREEN T. J., *The Church's Teaching Mission: Some Aspects of the Normative Role of Episcopal Conferences*, in *Studia canonica* (1993/27)
- GREEN, T. J., *The Pastoral Governance Role of the Diocesan Bishop: Foundations, Scope and Limitations*, in *The Jurist* (1989/49).
- GRESSION, J., *Le consentement est un acte positif de volonté*, in *Studia canonica* (2000/34).
- GROCHOLEWSKI, Z., *Identidad y misión de la escuela católica: el ordenamiento canónico*, in *Ius Communionis* (2020/2).
- GROCHOLEWSKI, Z., *Nominatio laicorum ad munus promotoris iustitiae et defensoris vinculi in recentissima praxi*, in *Periodica de re morali, canonica, liturgica* (1977/66).
- GROCHOLEWSKI, Z., *The Basis of the Right of Defence*, in *Forum* (2006).
- GROB, J., *The Canon Law on the Rite of Major Exorcism*, in *Studia canonica* (2010/44).
- GROSJEAN, F., *The bilingual & the bicultural person in the hearing & in the deaf world*, in *Sign Language Studies* (1992/77).
- GUTIÉRREZ, D. A., *Canonizatio Iuris Civilis*, in *Apollinaris* (2005/78).
- GUTIÉRREZ, J. L., *Alcune questioni sull'interpretazione della legge*, in *Apollinaris* (1987/60).
- HAGARTY, M. T., *The Code, Catechesis, and the Concept Experience: A Commentary on Canon 773*, in *The Jurist* (2001/61).
- HALLEIN, P., *Le motu proprio Omnium in mentem et les conséquences canoniques des modifications*, in *Studia canonica* (2011/45).
- HANSEN, F., *The Threefold Power of Governance*, in *Studia canonica* (2014/48).
- HATTYÁR, H., *A siketoktatás elméleti és gyakorlati kérdései*, in *Educatio* (2000/9).
- HENCHAL, M., *A Ministry for Gathering in Steadfast Faith: Lay Presiding*, in *Canon Law Society of America Proceedings* (1992/54).

- HENDRIKS, J., *L'insegnamento e la normativa della Chiesa sulla scuola cattolica*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2000/13).
- HERRANZ, J., *El Pontificio Consejo para la interpretación de los textos legislativos*, in *Ius Canonicum* (1990/30).
- HERRANZ, J., *La razón pastoral de las prelaturas personales: consideraciones a los 50 años del Concilio Vaticano II*, in *Ius Communionis* (2015/2).
- HERVADA, J., *Personal Prelature from Vatican II. to the New Code: An Hermeneutical Study Canons 294–297*, in *The Jurist* (1985/45).
- HORTAL, J., *Relationships Among Bishops*, in *The Jurist* (1988/48).
- HUELS, M. J., *Preparation for the Sacraments: Faith, Rights, Law*, in *Studia canonica* 1994/28.
- HUELS, M. J., *The Act of 'Admitting' a Lay Person to Preach in a Church or an Oratory*, in *Studia canonica* (2011/45).
- HUELS, M. J., *The Ministers of the Sacraments*, in *The Jurist* (2005/65).
- HUELS, M. J., *The Ministry of the Divine Word (Canons 756-761)*, in *Studia canonica* (1989/23).
- HUELS, M. J., *The Significance of the 1991 Ordo Celebrandi Matrimonium for the Canon Law of Marriage*, in *Studia canonica* (2009/43).
- HUMPHRIES, T., *Communicating across cultures (deaf-hearing) and language learning*, Doktori disszertáció, Union Institute and University, Cincinnati 1977.
- JARRELL, L., *A Look at Current Practices Surrounding the Transfer of Clerics*, in *The Jurist* (1990/50).
- JEAN YAWOI, A., *Le droit particulier et son inculturation au service de la mission*, in *Ius Missionale* (2017/11).
- JENKINS, R. E., *The Evolution of the Church's Prohibition against Catholic Membership in Freemasonry*, in *The Jurist* (1996/56).
- JUNKER, A., *Gleichbehandlung und kirchliches Arbeitsrecht - Ein deutscher Sonderweg endet vor dem EuGH*, in *Neue Juristische Wochenschrift* (2018/71).
- KALISCH, W., *Grund und Einzelfragen des kirchlichen Dienstrechts*, in *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 2 (1952/52).
- KAPTIJN, A., *Immigrants accédant à des statuts d'autochtones, avec Églises pleinement constituées, en canonicité catholique romaine: l'exemple des catholiques orientaux*, in *L'Année canonique* (2010/1).

- KARASSZON, I., „...nem voltak fogyatékosok a történelemben...”, *Biblia és fogyatékoság*, in ZÁSZKALICKY, P., – VERDES, T., (szerk.), *Tágabb értelemben vett gyógypedagógia*, ELTE Eötvös Kiadó, BGGYK, Budapest, 2016.
- KASLYN, R. J., *The Sacrament of Orders Irregularities and Impediments an Overview*, in *The Jurist* (2002/62).
- KASLYN, R. J., *The Value Underlying the Law: A Foundational Analysis of Canon 209 § 1*, in *Studia canonica* (1995/29).
- KÉRI, K., *Adalékok a speciális és gyógyító nevelés spanyolországi történetéhez*, in *Pedagógia-történeti Szemle* (2015/2).
- KLUG, P., *A siketnéma mint a közműveltség munkása*, in „*A Gyermek*” (1915/7-8).
- KOHI-PÁL, E., *Fogyatékkal élők teológiája*, in *KRE-DIT* (2019/2).
- KOMPÁN, J., *A jelnyelvi tolmács feladatának sajátosságai egyházi tolmácsolás alkalmával*, Szakdolgozat, SINOSZ, Budapest 2014.
- KOMPÁN, J., *Speciális egyházi közösségszervezés. Egyházi tolmácsolást végző jelnyelvi tolmácsok közössége és műhelymunka sorozatának története*, Sárospataki Református Teológiai Akadémia, Sárospatak 2020.
- KRAKOVIAK, K., *Care by Priests in Poland for People with Damage to their Hearing Faculties: the New Areas of Special Needs*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers (2010/1).
- KÜSTEL, M. – RÉPÁSSY, G., *Cochlearis implantáció, a süketiség gyógyításának új módszere*, in *Fül-Orr-Gégészet* (2006/4).
- KÜSTEL, M. – RIBÁRI, O. – RÉPÁSSY, G., *A süketiség gyógyításának hazai eredményei es perspektívái: a cochlearis implantáció*, in *LAM- Tudomány* (2002/4).
- LAGOS, J. A., *Parental Education Rights in Canada: Canon and Civil Law Approaches to Homeschooling*, in *Studia canonica* (2012/46).
- LAGOMARSINO, G., *Il silenzio di un nubente nel Matrimonio religioso-concordatario*, in *Apollinaris* (2008/81).
- LE TOURNEAU, D., *L'adhésion au Magistère ecclésiastique*, in *Studia canonica* (2012/46).
- LE TOURNEAU, D., *Le canon 213 sur le droit aux biens spirituels et ses conséquences sur les droits et les devoirs fondamentaux dans l'église*, in *Studia canonica* (2013/47).
- LEVADA, W. J., *Reflections on the Age of Confirmation*, in *Theological Studies* (1996/57).
- LEWIS, H., *A Critical Examination of the Church and Deaf People: Toward a Deaf Liberation Theology*, Doktori disszertáció, University of Birmingham, Birmingham 2002.

- LIPIEC, D., *Pastoral Care of the Disabled in the Directory for Catechesis*, in *Rocznik Teologii Katolickiej* (2020/19).
- LO CASTRO, G., *Le prelatore personali, Profili giuridici*, in *Ius Ecclesiae* (1989/1).
- LOURDUSAMY, S., *Canonical Perspective on Social Justice and Charity*, in *Studia canonica* (2015/49).
- MADDINENI, S. C. S., *Explicit and implicit rights common to all the faithful in the code of canon law*, Doktori disszertáció, Saint Paul University, Ottawa 2018.
- MARTENS, K., *Quod Superest Dete Pauperibus. Incardination of clerics and a better distribution of clergy as a road to personal prelatures?*, in *Studia canonica* 2015/49
- MASSIGNANI, E., *L'incardinazione di chierici appartenenti a un'altra Chiesa sui iuris*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2020/33).
- MATHIEU, M. H., *La grâce d'être parrain ou marraine*, in *Ombres et lumière* (1992/97)
- MATTAM, J., *The anointing of the sick: the sacrament of hope*, in *Indian theological studies* (2012/49).
- MAY, G., *Zwei Fragen aus der Praxis zur Eheassistentz und zur Weihespendung*, in *De Processibus Matrimonialibus* (2004/11).
- MCINTYRE, P. J., *In persona Christi Capitis: A Commentary on Canon 1008*, in *Studia canonica* (1996/30).
- MCINTYRE, P. J., *Lineamenta for a Christian Anthropology*, in *Periodica de re morali, canonica, liturgica* (1996/85).
- MCMAHON, H., *The Role of Psychiatric and Psychological Experts in Nullity Cases*, in *Studia canonica* (1975/9).
- MEADOW, K. P., *Early communication in relation to the deaf child's intellectual, social and communicative functioning*, in *American Annals of the Deaf* (1968/113).
- MIN, P. S., *Deaf Culture and Deaf Church Considerations for Pastoral Ministry*, in *New Theology Review* (2009/11).
- MOGAVERO, D., *La formazione allo stato clericale*, in *Monitor Ecclesiasticus* (1984/109).
- MONETA, A., *Error sulla qualità individuanti ed interpretazione evolutiva*, in *Il Diritto Ecclesiastico* (1970/81-82).
- MONTINI, G. P., *Alcune riflessioni sull'omnis potestas del vescovo diocesano*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (1996/9).
- MONTINI, G. P., *La diocesi comunità capace di ricevere leggi, ossia il vescovo diocesano legislatore*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (2007/20).
- MORIARTY, E. J., *Oaths in Ecclesiastical Courts*, in *Canon Law Studies* (1937/110).

- MORIARTY, R. T., *Violation of the Confessional Seal and the Associated Penalties*, in *The Jurist* (1998/58).
- MORRISEY, F. G., *The Rights and Duties of the Faithful according to the Code of Canon Law*, in *Studies in Church Law* (2005/1).
- MORRISEY, F. G., *The Rights of Parents in the Education of their Children (Canons 796-806)*, in *Studia canonica* (1989/23).
- MURGOITIO, J. M. G., *El sistema educativo, entre el monopolio y la libertad escolar: escuela plural o pluralidad de escuelas. La letra y el espíritu de la Constitución*, in *Ius Canonicum* (2018/58).
- MÜCKL, S., *La contratación del personal al servicio de las Iglesias y el sistema de tribunales para la resolución de conflictos laborales en Alemania*, in *Ius Canonicum* (2019/59).
- NAGY, S., „*A hit hallásból fakad*” *Hitátadás hallássérülteknek*, Szakdolgozat, Esztergomi Hittudományi Főiskola, Esztergom 2016.
- NAGY, S., *Kisgyermek cochleáris implantációjának preoperatív vizsgálati módszerei és posztoperatív rehabilitációja*, Diplomamunka, ELTE, Budapest 2009.
- NAUROIS, L., *Remarques sur l'extension des causes de nullité du mariage pour erreur sur la personne en droit canonique*, in *Studia canonica* (1997/31)
- NAVARRETE, U., *El matrimonio canónico a la luz del Concilio Vaticano II: cuestiones fundamentales y desarrollos doctrinales*, in *Ius Communionis* (2013/1).
- NAVARRO, L., *El derecho de asociación del fiel y las asociaciones de fieles*, in *Revista Brasileira de Direito Canônico* 2012/63.
- NAVARRO, L., *El laico y los principios de igualdad y variedad*, in *Ius Canonicum* (1986/51).
- NAVARRO, L., *Le nova regulae servandae per le cause di nullita della sacra ordinazione*, in *Ius Ecclesiae* (2003/15).
- NDURUMO, M., – KIARITHA, E. N., *The Deaf and hard of hearing: an implication for Church leaders*, in *African Ecclesial Review* (2006/48).
- NEDUNGATT, G., *Equal Rights of the Churches in the Catholic Church*, in *The Jurist* (1989/49).
- NEDUNGATT, G., *The Eastern Code on the Apostolate of Religious Needs Revision*, in *Ius Ecclesiae* (2012/24).
- NEDUNGATT, G., *The Patriarchal Ministry in the Church of the Third*, in *The Jurist* (2001/61).
- NÉMETH, A., – NAGY, GY., – PYTEL, J., *A retrocochlearis léziók komplex elektrofiziológiai kimutatása*, in *Fül- Orr- Gégegyógyászat* (2004/4).

- NIEVA, J. A., *El bautizado que contrae matrimonio sin fe no necesariamente excluye el consentimiento matrimonial*, in *Ius Canonicum* (2014/54).
- ORTIZ, M. A., *La forma canonica quale garanzia della verità del matrimonio*, in *Ius Ecclesiae* (2003/15).
- ORTIZ, J. F., *Los derechos educativos de los padres en una sociedad plural*, in *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado* (2006/10).
- ÖRSY, L., *Interpretation in View of Action: A Quest for Clarity and Simplicity (Canon 96)*, in *The Jurist* (1992/52).
- ÖRSY, L., *The interpreter and his Art*, in *The Jurist* (1980/40).
- ÖRSY, L., *The Mandate to Teach Theological Disciplines: Glosses on Canon 812 of the New Code*, in *Theological Studies* (1983/44).
- PAGE, R., *La reconnaissance des associations de fideles*, in *Studia canonica* 1985/19.
- PÁL, E., *Fogyatékkal élők Kathechézise Szakdolgozat*, KRE HTK, Budapest 2018.
- PALLATH, P., *Sacramental Sharing According to the Second Vatican Council and Catholic Canon Law*, in *Studies in Church Law* (2008/4).
- PAPROCKI, J., *Why stick to the book?*, in *Homiletic and Pastoral Review* (2004/8-9).
- PASSICOS, J., *Le statut des instruments de catechèse dans le Code*, in *Année Canonique* (1988/31).
- PERLASCA, A., *Elementi peculiari ed aspetti irrinunciabili della normativa canonica nella tutela della buona fama e della riservatezza*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (2020/2).
- PEROTTI, A., *Assistance pastorale des migrants*, in *Monitor Ecclesiasticus* (1970/95).
- PERRY, J. N., *Rights in Canon Law for Persons with Mental Disabilities*, in *The Catholic Lawyer* (2017/33).
- PETERS, E., *Canonical and cultural developments culminating in the ordination of Deaf men during the twentieth century*, in *Josephinum Journal of Theology* (2008/15).
- PETERS, E., *The Ordination of Men Bereft of Speech and the Celebration of Sacraments in Sign Language*, in *Studia canonica* (2008/48).
- PFNAUSCH, E., *Protection of Rights of Persons in the Church: A Hearing*, in *Canon Law Society of America* (1992/54).
- PIGHIN, B. F., *Diritto sacramentale canonico*, in *Angelicum* (2017/94).
- PILIS, D., *Egyházi tolmácsolás. Az egyházi jelkincs vizsgálata a keresztyény felekezetek tükrében*, Záródolgozat, Jelnyelvi tolmács szakképzés, Hallatlan Alapítvány, Budapest 2019.
- PLACE, M. D., *In the Manner of a Leaven: The Lay Mission to the Secular World*, in *The Jurist* (1989/47).

- PREE, H., *Gelten die Menschenrechte auch im inneren der Kirche?*, in *Archiv für katolisches Kirchenrecht* (2016/185).
- PREE, H., *Zuständigkeitsfragen innerhalb der Diözesankurie*, in *Archiv für katolisches Kirchenrecht* (2015/184).
- PROVOST, J. H., *Brought Together by the Word of Living God (Canons 762-772)*, in *Studia Canonica* (1989/23).
- PROVOST, J. H., *Permanent Deacons and the Code*, in *Canon Law Society of America Proceedings* (1984).
- PROVOST, J. H., *The Participation of the Laity in the Governance of the Church*, in *Studia canonica* (1983/17).
- PUIG, C. A. M., *Medical Aspects of Deafness*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, *Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers* (2010/1).
- PUSCHMANN, B., *Seelsorge am Menschen unterwegs*, in *Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht* (1983).
- RACINE, J., *La formation des maîtres en enseignement religieux, des animateurs de pastorale, des aumôniers et l'État*, in *Studia canonica* (2003/37).
- RADICI, M., *Congenital Deafness*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, *Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers* (2010/1).
- READ, G., *The Integrity of the Sacrament of Penance*, in *Canon Law Society of Great Britain Newsletter* (2002/129).
- RECCI, S., *L'activité législative des conférences épiscopales. Les normes complémentaires au Cameroun*, in *Studia canonica* (2015/49).
- RECCHI, S., *L'impegno a diffondere l'annuncio della salvezza (canon 211)*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (1995/8).
- REICHOLD, R., – BEER, P., *Eine „Abmahnung“ des EuGH mit Folgen. Neue Anforderungen an die kirchliche Personalpolitik nach dem Urteil in der Rechtssache Egenberger aus juristischer und theologischer Sicht*, in *Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht* (2018/35).
- RICHARDS, S. G., *Deaf people, the Pre-Nuptial Enquiry and Annulments*, in *Canon Law Society Newsletter* (1998/113).
- RINCÓN-PÉREZ, T., *El ministro de la confirmación, edad y preparación debida del confirmando*, in *Revista Española de Derecho Canónico* (2004/61).
- RINCÓN-PÉREZ, T., *Los derechos de los fieles y el sacramento de la penitencia (a propósito de dos notas recientes del pcitl)*, in *Ius Canonicum* (1999/39).
- RINERE, E. A., *Catholic Identity and the Use of the Name Catholic*, in *The Jurist* (2002/62).

- RIONDINO, M., *The right to education: A fundamental and universal right*, in *Jus: Rivista di Scienze Giuridiche* (2016/3).
- RIVELLA, M., *La cooperazione missionaria della Chiesa particolare nei documenti magisteriali recenti*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (2015/28).
- RIVELLA, M., *Quando una scuola è „cattolica”?*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2000/13).
- ROBERTSON, I., *“The Sacred Narratives of Deaf People with Implications for Renewed Pastoral Practice”*, Doktori disszertáció, Barry University, Miami 2007.
- ROBITAILLE, A. L., *Consent and Culture: How Judges Place Themselves in Other People's Shoes*, in *Canon Law Society Newsletter* (2000/21).
- ROBITAILLE, A. L., *Through the lens of "Dignitas connubii": the judge's active role in marriage nullity cases*, in *Studia canonica* (2006/40).
- ROCA, M., *Vigilancia peculiar del obispo diocesano sobre un monasterio autónomo de derecho pontificio*, in *Estudios Eclesiásticos* (2017/92).
- RODRÍGUEZ-OCAÑA, R., *La introducción de la causa y la cesación de la instancia en la Instrucción "Dignitas connubii"*, in *Ius Canonicum* (2006/46).
- SABBARESE, L., *La „cattolica diversità” della Chiesa nella cura pastorale tra i migranti*, in *Eastern Canon Law* (2012/1).
- SALERNO, F., *Il procedimento canonico per la nomina del curatore dell'infermi di mente*, in *Il Diritto Ecclesiastico* (1965/2).
- SALERNO, F., *In tema di interdizione cautelare e di rappresentanza dell'incapace per infermità di mente nel processo canonico*, in *Il Diritto Ecclesiastico* (1965/2).
- SÁNCHEZ-GIL, A. S., *Práctica administrativa canónica en materia de iglesias y lugares sagrados. La experiencia de la Iglesia en Italia y en la Diócesis de Roma*, in *Ius Canonicum* (2012/52).
- SÁNCHEZ TRIGO, E., *Consideraciones sobre la actividad traductora y su analisis*, in *Europe Plurilingue* (2202/24).
- SANCHIS, J., *Il diritto fondamentale dei fedeli ai sacramenti e la realizzazione de peculiari attività pastorali*, in *Monitor Ecclesiasticus* (1990/115).
- SANCHIS, J., *La pastorale dovuta ai migranti ed agli itineranti (Aspetti giuridici fondamentali)*, in *Fidelium Iura* (1993/3).
- SANTANA A. C., *Apostolado e competência do Vigário Episcopal*, in *Revista Brasileira de Direito Canônico* (2011/61).
- SAPORI, E., *Les enfants malades et la pastorale sacramentelle*, in *Dolentium Hominum* (2009/70).

- SARPONG, P. K., *Evangelism and Inculturation*, in *West African Journal of Ecclesial Studies* (1990/2).
- SARZI-SARTORI, G., *La parrocchia personale nell'attuale disciplina della Chiesa*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (1989/2).
- SCHANDA, B., *Az egyházi jogi személyiség új törvényi szabályozása Magyarországon*, in *Kánonjog* (2012/14).
- SCHANDA, B., *Világi jog az egyházjogban – egyházi jog a világi jogban?*, in *Kánonjog* (1999/1).
- SHEEHAN, D., *The Minister of Holy Communion*, in *Canon Law Studies* (1950/289).
- SCHWENDENWEIN, H., *Der „Geist der Gesetzgebung“ als dynamischer Interpretationsfaktor*, in *Revue de Droit Canonique* (1971/21).
- SIMON, R., *Choisir un parrain handicapé mental*, in *Ombres et lumière* (2005/150).
- SLUSSER, M., *The Ordination of Male Infants*, in *Theological Studies* (1996/57).
- SMITH, P., *Lack of Discretion and Suitability for Ordination*, in *Studia canonica* (1987/21).
- SCHMITZ, H., *Das Nihil Obstat des Diözesanbischofs*, in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* (2001/170).
- SHERBA, J. M., *Canon 1096: Ignorance as a ground for nullity*, in *Proceedings of the Canon Law Society of America* (1997).
- SOLER, C., *El derecho fundamental a la palabra y los contenidos de la predicación*, in *Fidelium Iura* (1992/2)
- STOKOE, W., *Sign Language Structure: an Outline of the Visual Communication System of the American Deaf, 1960.*, in *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education* (2005/10).
- SULLIVAN, F. A., *The Teaching authority of episcopal conferences*, in *Theological Studies* (2002/63).
- SZABÓ, F., *Az emberi élet védelme. Filozófiai és teológiai megfontolások*, in *Távlatok* (1991/4).
- SZABÓ, P., *A katolikus sajátjogú egyházak együttélésének jelenlegi helyzete és perspektívái*, in *Athanasiana* (2002/14).
- SZENTMÁRTONI, M., *A gyógyító Jézus nyomában*, in *Távlatok* (1995/1).
- THENGUMPALLY, S. G., *Migration as a Tool of Evangelization*, in *Justitia* (2012/3).
- TIHANYI, M., *A börtönlelkészi szolgálat működése*, in *Iustum Aequum Salutare* (2018/3).
- THÉRY, J. F., *Les églises communales affectées au culte et leurs autres usages*, in *Année Canonique* (2008/50).

- THOMAS, F. G., *The Bishop in His Teaching Office and Those Who Assist Him*, in *Studia canonica* (1987/21).
- TINOKO, J. M., *The Fundamental Rights and Obligations of the Faithful*, in *Philippiniana Sacra* (1983/54).
- TOBIN, J., *The Diocesan Bishop as Catechist*, in *Studia canonica* (1984/18).
- TOBIN, J., *The Diocesan Bishop as Moderator of the Entire Ministry of the Word*, in *Canon Law Society of Australia and New Zealand Proceedings* (1988).
- TORFS, R., *Propria verborum significatio: De l'épistémologie à l'herméneutique*, in *Studia Canonica* (1995/29).
- TÓTH, I., *A fogyatékkal élő fogvatartottak fogdai befogadásának jogi aggályai*, in *Börtönügyi Szemle* (2012/2).
- TÓTH, T., – KUPKA, S., – HAACK, B., – FAZAKAS, F., – MUSZBEK, L., – BLIN, N., – PFISTER, M., – SZIKLAI, I., *Connexin gének (CX26, CX30, CX31) mutációinak gyakorisága a veleszületett nagyothallás kialakulásában Magyarországon*, in *Fül-, Orr-, Gégegyógyászat* (2007/4).
- TORFS, R., *Propria verborum significatio: De l'epistemoologie a l'hermeneutique*, in *Studia canonica* 1995/29.
- UJHÁZI, L., *A házassághoz való jog – ius connubii – a házassági akadályok fényében*, in *Iustum Aequum Salutare* (2020/2).
- UJHÁZI, L., *A joghézag feloldásának lehetőségei az egyház hatályos jogában (CIC 19. kán)*, in *Kánonjog* (2009/11).
- UJHÁZI, L., *A menekültek lelkipásztori és humanitárius gondozásnak szabályozása a katolikus egyház hatályos jogában*, in *Acta Humana* (2014/3).
- UJHÁZI, L., *A szent rend gyakorlásának és felvételének szabálytalanságai és akadályai: irregulitások és impedimentumok*, in *Studia Wesprimiensia* (2008/10) I-II.
- UJHÁZI, L., *A szentszéki strukturális es jogszabályi módosítások az európai migrációs válság fényében*, in *Acta Humana* (2017/2).
- UJHÁZI, L., *Az áldások helye és szerepe az Egyház életében és jogában*, in *Sapientiana* (2008/1).
- UJHÁZI, L., *Az irgalmas szeretet és a karitás jelentősége az egyház hármasküldetésében*, in *Biztonság és honvédelem: Fenntartható biztonság és társadalmi környezet tanulmányok 2*, POHL, Á., (szerk.), Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest 2020.
- UJHÁZI, L., *Törvénytárgyalás az Egyházban (16-18. kánon)*, in *Iustum Aequum Salutare* (2009/3)

- UJHÁZI, L., *Újabb módosítás a szentszéki struktúrában: a vatikáni Államtitkárság harmadik szekciója*, in *Acta Humana* (2018/4).
- URRUTIA, F. J., *Delegation of the Executive Power of Governance*, in *Studia canonica* (1985/19).
- URRUTIA, F. J., *Ecclesiastical Universities and Faculties (Canons 815-821)*, in *Studia canonica* (1989/23).
- UY, V. R., *The Principle of Equity in the Code of Canon Law*, in *Philippine Canonical Forum* (2006/8).
- VALDRINI, P., *Unité et pluralité des ensembles législatifs. Droit universel et particulier d'après le code de droit canonique latin*, in *Ius Ecclesiae* (1997/9).
- VALERA, A. M. R., *El derecho a la educación, de nuevo a ¿debate?*, in *Ius Communionis* (2013/2).
- VANZETTO, T., *Genitori e figli-alunni nella scuola cattolica*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2000/13).
- VANZETTO, T., *Il diaconato secondo il pensiero di Jean B. Beyer*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* (2011/24).
- VARGAS, A. G., *Hearing Loss and the Confessional*, <https://www.audicus.com/hearing-loss-and-the-confessional/>
- VEGLIÒ, A. M., *Strutture pastorali per i migranti cattolici delle Chiese Orientali*, in *People on the move* (2010/11).
- VERSALDI, G., *Contribución y límites de las ciencias psicológicas en el discarnimento y en la formación sacerdotal*, in *Ius Communionis* (2018/1).
- VESZELI, D., *A mozgáskorlátozott és fogyatékos fogvatartottak bv. intézeti elhelyezése*, in *Börtönügyi Szemle* (2012/2).
- VILLANUEVA, G. J., *My Personal Experience and my Pastoral Experience*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers (2010/1).
- VILLAR, J. R., *Las formas del ministerio episcopal al servicio de la misión*, *Ius Canonicum* (1999/78).
- VINCZE, V., *A hallássérült gyermekek speciális katekézisének bemutatása*, Összefoglaló írás, Katolikus Hallássérült Pasztoráció, Budapest 2021.
- VIOLI, S., *Dalla fides romana alla fede cristiana. Rilettura del consenso matrimoniale alla luce della fede*, in *Ephemerides Iuris Canonici* (2017/57).
- VITALE, A., *Asistenza spirituale e Diritto del lavoro*, in *Il Diritto Ecclesiastico* (1979/90).

- WACHS, M. J., *Obsequium: Why and How It Is Still Possible to Demand and to Offer*, in *Periodica de re morali, canonica, liturgica* (2014/103).
- WERCKMEISTER, J., *L'édifice cultuel en droit canonique*, in *Revue de Droit Canonique* (1997/97).
- WILSON, D., *The Church, the Eucharist, and the Mentally Handicapped*, in *Clergy Review* (1975/60).
- WOESTMAN, W. H., *Restricting the Right to Celebrate the Eucharist*, in *Studia canonica* (1995/29).
- WOESTMAN, W. H., *Too Good to be True*, in *Monitor Ecclesiasticus* (1995/120).
- WOJCIECH, K., *The Presumption of the Validity of Marriage*, in *Studia canonica* (2008/42).
- WOLFF, A., *Vigilância pastoral para membros de Igrejas „sui iuris” fora de seus territórios próprios: um breve exame canônico das obrigações de bispos*, in *Revista Brasileira de Direito Canônico* (2010/58).
- WRENN, L., *In diebus illis: Some Canonical Giants in Days of Yore*, in *Studia canonica* (2001/35).
- WYNN, K. H., *Johannine Healings and the Otherness of Disability*, in *Perspectives in Religious Studies* (2007/34).
- YEYASEELAN, S. J., *The Poor and the Priest in the Code of Canon Law I.*, in *Vidyajyoti* (1999/63)
- ZÁSZKALICZKY, P., *Gyógypedagógiai alapmodellek. A fogyatékoság értelmezési lehetőségei*, in *Embertárs* 1. (2003/3).
- ZIMOWSKI, Z., *Address of greeting to his holiness Benedict XVI.*, in *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, Journal of the Pontifical Council for Health Care Workers (2010/1).
- ZIEZIULA, F., *The World of the Deaf Community*, in *Hospice Foundation of America ENewsletter* (2001/6).
- ZUBERT, B. W., *Unctio infirmorum pro infantibus?*, in *Folia Theologica et Canonica* (2014/3).

12. Internetes hivatkozások

Az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

- kihirdetéséről*, in <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 31.).
- Az 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról*, in <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800026.TV> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 05.).
- A 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról*, in <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0300125.tv> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 05.).
- A 2009. évi CXXV. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról*, in <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0900125.tv> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 24.).
- A 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról*, in <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100206.tv> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 29.).
- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről*, in <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300005.tv> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 31.).
- A 2013. évi LXII. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény módosításáról*, in <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/mkpdf/hiteles/mk13080.pdf> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 24.).
- A 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról*, in <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300240.tv> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 22.).
- A 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról*, in <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1700090.tv> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 22.).
- A 2018. évi CXXXII. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény módosításáról*, in <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800132.TV> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 25.).
- A 2020. évi LXXXVIII. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról szóló 2009. évi CXXV. törvény módosításáról*, in <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0900125.tv> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 24.).
- 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről*, in <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 02. 02.),
- A 2021. évi LXXVII. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény és a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv*

- használatáról szóló 2009. évi CXXV. törvény módosításáról*, in *Magyar Közlöny* (2021/113), <https://www.tamogatoweb.hu/index.php/jogszabalyfigyelo/jogszabalyok-2021/672-2021-evi-lxxvii-torveny> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 29.).
- ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG, *X/477/2021 AB határozat*, (2021. VII. 7.) *ABH* 2021, 10., in https://alkotmanybirosag.hu/uploads/2021/12/sz_x_477_2021.pdf (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 22.).
- Akadályozott emberek élete karantén idején – A Reménykőr összegyűjtött tapasztalatai*, (2020. 05. 13.) in *Magyar Kurír*, <https://www.magyarurir.hu/nezopont/akadalyozott-emberek-elete-karanten-idejen-remenykor-osszegyujtott-tapasztalatai> (Utoljára ellenőrizve 2021. 05. 20.).
- Akikhez hűtlenek lettek a szavak – Erdő Péterrel ünnepelt a hallássérült közösség*, (2018. 12. 26.) in *Magyar Kurír*, <https://www.magyarurir.hu/hirek/akikhez-hutlenek-lettek-szavak-erdo-peterrel-unnepelt-hallasserult-kozosseg> (Utoljára ellenőrizve 2021. 05. 20.).
- A szentmise a szegények szolgálatában*, (2019. 03. 3.) in Pázmány Péter Katolikus Egyetem <http://ppke.hu/aktualis/a-szentmise-a-szegenyek-szolgalataban> (Utoljára ellenőrizve 2021. 05. 20.).
- BACSA, D., *A katolikus hallássérültek lelkipásztori ellátásának lehetőségei Magyarországon*, in *Képesek vagyunk* (2021/4), <https://sinosz.hu/portfolio-items/kepesek-vagyunk-magazin-2021-iv-negyedev/?portfolioCats=3477%2C3943%2C4325> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 27.).
- BISSONIER, H., *Alcune riflessioni di Henri Bissonier sull'argomento dei sacramenti in rapporto alle persone colpite da handicap diversi*, in <https://www.ombreeluci.it/1995/sacramenti-e-disabili/> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 16.).
- Die Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts (BVerfGE)*, in <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv070138.html> (Utoljára ellenőrizve 2021. 11. 25.).
- Directiva 2000/78/CE del Consejo*, (2000. XI. 27.), in L00016-00022.pdf (boe.es) (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 26.).
- Effata - Nyílj meg! A hallássérült pasztoráció mindennapjai*, in *Új ember*, <https://archiv.katolikus.hu/ujember/Archivum/2003.10.05/0402.html> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 01.).
- ELISE, A. ALLEN, *Pope says disabled persons have a 'right' to the sacraments*, <https://cruxnow.com/vatican/2020/12/pope-says-disabled-persons-have-a-right-to-the-sacraments> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 14.).

EURÓPAI FOGYATÉKOSÜGYI KONGRESSZUS, *Madridi nyilatkozat*, (2002), in <http://www.msmke.hu/tamogat/madnyil.pdf> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 22.).

EURÓPAI UNIÓ, EURÓPAI TANÁCS, *Európai Unió Alapjogi Chartája*, in <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=EN> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 24.).

Grundordnung des kirchlichen Dienstes, (2015), in https://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/diverse_downloads/VDD/Grundordnung_GO-30-04-2015_final.pdf (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 26.).

Hallássérültek is követhetik a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus programjait, (2021. 09. 06.) in *Magyar Kurir*, https://www.magyarkurir.hu/hirek/hallasserultek-is-kovethetik-nemzetkozi-eucharisztikus-kongresszus-programjait?fbclid=IwAR06i7BB8orrCWGfOQPNUEdmJaLyud_yk7Zg6Z5toaPA6HfpZYPHQ7_6gVM (Utoljára ellenőrizve 2021. 09. 06.).

Indukciós hurokerősítő, in <http://akadalymentesites.com/akadalymentesites-tervezese/indukcios-hurokerosito> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 31.).

Isten nem tesz köztünk különbséget – Bacsá Dávid káplán a Reménykőr üzenetéről, in *Új Ember*, (2021/3797.), <https://www.magyarkurir.hu/hirek/isten-nem-tesz-koztunk-kulonbseget-bacsadavid-kaplan-remenykor-uzeneterol> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 29.).

Korm. határozat az Országos Fogyatékosügyi Program végrehajtásának 2015-2018. évekre vonatkozó Intézkedési Tervéről 1653/2015. (2015. IX.14.), in <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A15H1653.KOR&targetdate=&printTitle=1653/2015.+%28IX.+14.%29+Korm.+hat%C3%A1rozat&getdoc=1> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 02. 02.).

Korm. határozat a fogyatékosággal élő személyek számára ápolást-gondozást nyújtó szociális intézményi férőhelyek kiváltásáról szóló 2017-2036. évekre vonatkozó hosszú távú koncepcióról 1023/2017. (2017. I. 24.), in https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A17H1023.KOR&targetdate=ffffff4&printTitle=1023/2017.+28I.+24.%29+Korm.+hat%C3%A1rozat&referer=http%3A//net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi%3Fdocid%3D00000001.TXT (Utoljára ellenőrizve: 2022. 02. 02.).

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL, *A 2011. évi népszámlálás, 11. Fogyatékosággal élők*, Budapest 2014, 12. in https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_11_2011.pdf (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 27.).

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL, *A 2011. évi népszámlálás, 10. Vallás, felekezet*, Budapest 2014, 14., in

- https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_10_2011.pdf (Utoljára ellenőrizve: 2021. 09. 27.).
- LAUER, T., *Hogyan higgyen, aki nem hall?* in *Jel*, | jelujsag.hu (Utoljára ellenőrizve: 2021. 12. 01.).
- LARIVERA, L., *Abbiamo tutti bisogno dei sacramenti*, in <https://www.ombreeluci.it/2008/tutti-bisogno-dei-sacramenti/> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 16.).
- Nagyhéten és húsvétkor sem feledkeznek el róluk – Hallássérült testvérekkel a szentmisén*, (2020. 04. 8.) in Magyar Kurir, <https://www.magyarukurir.hu/hirek/nem-feledkezunk-el-roluk-hallasserult-testverekkel-szentmisen> (Utoljára ellenőrizve 2021. 05. 20.).
- NEFMI rendelet a jelnyelvi tolmácsszolgálatok működésének és a jelnyelvi tolmácsszolgáltatás igénybevételének feltételeiről* 62/2011. (2011. XI. 10.), in <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100062.nem> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 02. 02.).
- PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM, *Tanulmányi- és vizsgaszabályzat (TVSZ)*, in <http://ppke.hu/uploads/articles/18445/file/Tanulma%CC%81nyi%20e%CC%81s%20Vizgaszaba%CC%81lyzat.pdf> (Utoljára ellenőrizve 2021. 05. 10.).
- UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY, *Convention on the Rights of the Child (CRC)*, in <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text> (Utoljára ellenőrizve: 2021. 11. 23.).
- UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*, in <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf> (Utoljára ellenőrizve: 2022. 01. 14.).